

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Bašić

GLAGOLI IZVJEŠĆIVANJA KAO
NOSITELJI DOKAZNOSTI U TEKSTOVIMA
ZNANSTVENIH RADOVA NA
ENGLESKOME I HRVATSKOME JEZIKU

DOKTORSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Milena Žic Fuchs

Zagreb, 2017

University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

Ivana Bašić

REPORTING VERBS AS EVIDENTIALS
IN RESEARCH ARTICLES IN ENGLISH
AND CROATIAN

DOCTORAL THESIS

Supervisor: prof. dr. sc. Milena Žić Fuchs

Zagreb, 2017

Podaci o mentorici

Prof. dr. sc. Milena Žic Fuchs redovita je profesorica u trajnom zvanju na Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Rođena je 1954. godine u Zagrebu. Školovala se u Londonu, New Yorku i Sydneyu. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1977. godine stekla je diplomu profesora engleskog jezika i etnologije. Magistrirala je 1982. godine, a 1989. je obranila doktorsku disertaciju pod naslovom *Semantička analiza glagola kretanja u engleskom i hrvatskom književnom jeziku*. Od 1978. radi na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kao asistent, docent, izvanredni profesor te redoviti profesor.

Na Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu bila je predstojnica Katedre za engleski jezik od 2002. do 2011. godine. Predaje kolegije *Semantika* i *Kognitivna lingvistika*, te seminare iz semantike, analize diskursa, sintakse i sociolingvistike. Godine 2001. do 2004. na studiju Antropologije predavala je *Kognitivnu lingvistiku*, a na Fakultetu elektronike i računarstva od 2001. do 2004. kolegij *Kognitivna znanost*.

Na Doktorskom studiju lingvistike u Zagrebu predaje kolegije *Semantika*, *Kognitivna lingvistika* i *Američka lingvistika*. Na Poslijediplomskom studiju prevođenja predavala je kolegij *Semantika i kognitivna lingvistika*, a na Doktorskom studiju glotodidaktike predaje kolegij *Kognitivna lingvistika*. Na Doktorskom studiju lingvistike u Osijeku predaje kolegije *Semantika* i *Strukturalizam i kognitivna lingvistika*.

Na Doktorskim studijima lingvistike i kognitivne znanosti na sveučilištu SUNY Buffalo, SAD u akademskoj godini 1995./1996. kao gost profesor na Fulbrightovoj stipendiji predavala je *European Structuralism vs. Cognitive Linguistics*.

Objavila je knjige *Znanje o jeziku i znanje o svijetu* 1991., *Rječnik kratica* (zajedno sa Stjepanom Babićem) 2007. te *Kognitivna lingvistika i jezične strukture: engleski present perfect* 2009., za koju je primila Državnu nagradu za znanost za 2011. godinu. Objavljuje

radove iz semantike, kognitivne lingvistike, sociolingvistike, sintakse, analize diskursa, s posebnim osvrtom na utjecaj komunikacijskih tehnologija na hrvatski jezik.

2005. godine uključuje se u rad Europske znanstvene zaklade (ESF). Od 2006. postaje članicom Jezgrene skupine, a od 2009. do 2012. predsjedavajućom Stalnog odbora za humanističke znanosti Europske znanstvene zaklade. Od 2013. do 2015. godine predsjedava skupinom Scientific Review Group for the Humanities, ESF.

Članica je mnogobrojnih znanstvenih savjetodavnih odbora te je u više navrata sudjelovala kao ekspert u tijelima Europske komisije. Od 2008. godine bila je članicom ERC-jevog Advanced Grant Panel SH4 “The Human Mind and Its Complexity”, a u razdoblju od 2014. do 2015. godine predsjedavala je tim panelom. Godine 2013. izabrana je u članstvo Academia Europaea, gdje aktivno sudjeluje u radu HERCULES Group (Higher Education Research and Culture in European Society).

Godine 2016. bila je članica High Level Group for the Interim Evaluation of H2020 on European Research Infrastructures, including e-Infrastructures Europske komisije.

Godine 2016. imenovana je članicom High Level Group on Maximising Impact of EU Research and Innovation Programmes Europske komisije.

Nepotpuni popis na stranicama hrvatske znanstvene bibliografije CROSBİ pokazuje da je prof. dr. sc. Milena Žic Fuchs kao mentor ili komentor sudjelovala u izradi više od četrnaest magistarskih i doktorskih radova, a trenutno mentorira pet doktorskih radova.

Zahvala

Neizmjerne hvala mojoj mentorici, prof. dr. sc. Mileni Žic Fuchs, koja me i u stručnom i u ljudskom smislu srdačno prihvatila i vodila od trenutka kad sam joj pokucala na vrata s okvirnom idejom za temu doktorata, i zbog čije potpore ni u jednom trenutku nisam posumnjala da ćemo ovaj opsežan posao dovesti do kraja.

Hvala mojim dragim kolegicama i kolegama s Odsjeka za anglistiku, od kojih izdvajam samo neke – hvala prvenstveno Snježani i Marini, koje su me bodrile iz tjedna u tjedan i pomogle mi na bezbroj praktičnih načina; Ivi i Vanji, koje su mi služile kao moralna vertikala jer su se stalno raspitivale kako napredujem; te naposljetku Zvonku, koji me u potpunosti razumio jer i on piše doktorat.

Veliko hvala gospođi Biserki Pešec, voditeljici Tajništva doktorskih studija, čija me sposobnost i učinkovitost spasila brojnih administrativnih zavrzlama.

Hvala mojim dečkima, Jagoru i Jurku, koji su me motivirali da se dobro organiziram kako bi nam ostalo što više zajedničkog vremena.

Naposljetku, ovu radnju posvećujem svojim roditeljima, koji se ipak najviše od svih vesele mojim uspjesima.

Sažetak

Ova radnja kao polazište i okvir za analizu znanstvenog diskursa uzima lingvistički pojam *dokaznosti*, pri čemu se dokaznost definira široko, kao jezični načini na koje govornik signalizira kako/odakle zna to što govori i kako procjenjuje znanje koje prenosi svojim iskazom. U skladu s takvom definicijom dokaznosti, a polazeći od pretpostavke da je jedna od temeljnih komunikacijskih funkcija u znanstvenom diskursu retoričko konstruiranje uvjerljivosti i vjerodostojnosti, retoričke konvencije u tekstovima znanstvenih radova promatraju se kao *dokazne strategije* kojima se pisci znanstvenih radova služe kako bi osigurali da njihovi iskazi budu manje osporivi, odnosno da budu prihvaćeni kao vjerodostojni u znanstvenoj zajednici kojoj se obraćaju. S obzirom da se tekstovi znanstvenih radova sastoje od iskaza čija je svrha izvijestiti znanstvenu zajednicu o provedenim vlastitim i tuđim istraživačkim postupcima i spoznajama koje su iz njih proizašle, analiza je usmjerena na *glagole izvješćivanja*, a osnovni je cilj kroz analizu jezičnih struktura koje sadrže glagole izvješćivanja utvrditi koji se „tipovi znanja“, koji vidovi dokaznosti i koje vrste dokaznih značenja konvencionalno izražavaju jezičnim oblicima koji se koriste u nekim tipičnim komunikacijskim situacijama u tekstovima analiziranih znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku. U analizi je korišten kontrastivni pristup, tj. analizirani su načini izražavanja dokaznosti u tekstovima engleskih i hrvatskih znanstvenih radova, stoga što smo željeli provjeriti pretpostavku da, bez obzira na kulturološke razlike u pojedinim znanstvenim zajednicama, dokazivanje i uvjeravanje opstaju kao temeljne pragmatičke funkcije tekstova znanstvenih radova. U korpusu od 165 cjelovitih izvornih znanstvenih radova iz 9 disciplina, na engleskome i hrvatskome jeziku, izdvojili smo sve izraze izvješćivanja i podijelili ih prema *perspektivama izvješćivanja* (izrazi izvješćivanja iz osobne perspektive, iz perspektive istraživanja, iz neosobne perspektive, iz perspektive drugih autora, te evaluacijski izrazi ograđivanja i isticanja). U svakom smo izrazu utvrdili koja se dokazna značenja mogu interpretirati iz sprege korištenog glagola i njegovih dopuna, perspektive izvješćivanja i diskursne funkcije iskaza. Analiza je pokazala da se u znanstvenim radovima obuhvaćenima korpusom najučestalije koriste glagoli izvješćivanja u čijim su značenjskim strukturama istaknuti koncepti vizualnog spoznavanja, nalaženja i otkrivanja, što svjedoči o empirijskoj i induktivnoj prirodi

znanstvene spoznaje. Međutim, samo leksičko značenje glagola nije dovoljno u interpretaciji dokaznih značenja, odnosno epistemološkog stava koji pisac teksta iskazuje. Analiza je potvrdila pretpostavku da gramatički okvir pojedinog iskaza u tekstu znanstvenog rada nosi određeni dokazni značenjski potencijal, koji je konvencionalno impliciran leksičkim značenjem konkretnog glagola izvješćivanja i perspektivom izvješćivanja, tj. sintaktičkim obrascem u kojem se glagol pojavljuje u određenom kontekstu i određenoj diskursnoj funkciji u znanstvenom radu, ali puno značenje osmišljava se i gradi tek u međusobnoj interakciji konceptualizatora, sudionika u komunikacijskome procesu, konkretno pisca znanstvenog rada i njegovih čitatelja, u širem kontekstu pojedine znanstvene kulture. Analizom je utvrđeno da se u znanstvenim radovima u korpusu konvencionalno izražavaju tri tipa znanja, tj. da se informacije prikazuju kao osobno iskustvo, spoznato izravno; kao činjenično znanje, koje ne podliježe osporavanju; te kao znanje spoznato neizravno, posredstvom tekstova citiranih autora. Retoričko konstruiranje tih triju tipova znanja u tekstovima znanstvenih radova koristi se kao *dokazna strategija*; naime, funkcija je svih triju načina retoričkog konstruiranja zapravo ista – njihovom se uporabom pokušava dobiti na uvjerljivosti svoga teksta. Površinske razlike u retoričkim praksama pojedinih znanstvenih disciplina i zajednica odraz su njihovih različitih “epistemologija”, koje proizlaze iz razlika u prirodi proučavanog predmeta i načina istraživanja, ali sve te različite retoričke prakse u osnovi imaju isti cilj – uvjeriti znanstvenu zajednicu kojoj se tekst obraća da znanja i spoznaje koje se komuniciraju tekstem znanstvenog rada, a samim time i pisca rada, prihvati kao vjerodostojne. Zaključno, rezultati analize u ovoj radnji potvrđuju da je dokazno obilježavanje i dokaznu interpretaciju iskaza nužno sagledavati u okviru pragmatike, tj. stvarne jezične uporabe, kao dinamičnu jezičnu aktivnost, proces izgradnje značenja koji se događa u širem društvenom kontekstu kulture pojedine znanstvene discipline i znanstvene zajednice kojoj se tekst obraća i kojoj konceptualizatori pripadaju.

Ključne riječi: *znanstveni diskurs, dokazne strategije, glagoli izvješćivanja, perspektive izvješćivanja, diskursne funkcije, tipovi znanja, retoričko konstruiranje znanja, epistemološki stav.*

Summary

This thesis was motivated by an attempt to gain new insight into the research question of how knowledge is constructed in academic discourse, namely, what rhetorical strategies writers of research articles use in order to make readers (members of the academic community) accept their claims as credible and reliable. The original contribution of this thesis is that it takes the linguistic notion of *evidentiality* as the framework for studying knowledge construction in research articles, whereby evidentiality is broadly defined as linguistic ways in which writers of research articles signal how they know what they claim, what evidence they base their claims on, and how they evaluate those claims. Furthermore, typical rhetorical ways in which writers of research articles frame their claims, and the “types of knowledge“ conventionally associated with these linguistic structures, are considered as *evidential strategies* whose ultimate aim is to gain readers' acceptance of those claims. Since academic discourse is largely made up of reports of the writer's own and other authors' research efforts, reasoning and findings, the analysis focuses on linguistic expressions containing *reporting verbs* as an obvious signal of reporting. The reporting verbs in the texts of research articles are considered as *evidentials*; namely, by analysing the interrelation of the lexical meaning of a particular reporting verb, the syntactic frame in which it appears (its arguments and complements), together with the particular reporting perspective, as well as the discourse functions of the sentence in which it features in the text, we try to infer what *evidential meanings* are expressed in the analysed sentence, in particular what the source of information is and what the attitude of the writer is towards the presented information. At the same time, we try to arrive at general conclusions about what “types of knowledge“, what kinds of evidential meanings and what aspects of evidentiality are conventionally expressed in some typical communicative situations in research articles, namely in reporting on other authors' or one's own research efforts, processes and findings.

The analysis in this thesis encompasses the complete texts of 165 research articles in 9 research disciplines, in two languages – English and Croatian. The contrastive approach was chosen in order to prove the hypothesis that the fundamental pragmatic functions of research article texts - constructing credibility and gaining acceptance for one's claims – are the same in all disciplines, regardless of differences in individual disciplinary and

community cultures, which are the result of the differences in the nature of the studied research problems and research methodologies, as well as various traditions and “epistemologies” characteristic of particular research disciplines and communities.

A substantial part of this thesis is dedicated to providing the theoretical background to the research problem that the analysis focuses on. We considered this justified and necessary both because we used it as a means of laying the foundation for our analysis and providing the reasoning for the methodology we used, and because we wanted to give our contribution to and provide an incentive for future research into the phenomenon of evidentiality, which has been largely neglected in Croatian linguistics.

In examining the research problem and setting up the methodology for our analysis we relied on the theoretical framework and findings of cognitive linguistics. In this framework the primary function of human language is to communicate meaning, and meaning is seen as a dynamic process of conceptualizing experience, where decoding meanings, i.e. understanding, is based on the process of conventionalization, which presupposes implicit cooperation between the participants of the communicative process in a certain community. We can therefore study conventionalized linguistic units and linguistic behavior in a certain community as a means of gaining insight into how that community conceptualizes reality. In accordance with this reasoning, we analyse the linguistic behavior of research article writers, namely structures involving *reporting verbs* in the texts of research articles, as both a signal of the writer’s subjectivity, i.e. the ways in which the writer construes the conceptual content of the utterance, and a reflection of the epistemologies of particular disciplines and communities, i.e. the conventional ways in which the conceptualizers (the writer and readers of the text) construct and categorize knowledge.

The text of this thesis is divided into ten chapters. **Chapter one** discusses the term *evidentiality* and the existing definitions of this phenomenon in linguistics by providing a critical overview of contributions to investigating evidentiality, starting from the first mention of the phenomenon in the works of American linguists and anthropologists studying American Indian languages (Boas 1911, 1947; Sapir 1911, 1921; Lee 1938; Swadesh 1939) and continuing to the more recent relevant contributions (Givón 1982; Chafe&Nichols 1986; Žic Fuchs 1988; Ifantidou 1994, 2001; Mushin 2001; Friedman

2003; Aikhenvald 2004). We critically assess the “narrow“ and “broad“ approaches to defining evidentiality, with the former (e.g. Anderson 1986; Willet 1988; Aikhenvald 2004) treating evidentiality as an exclusively grammatical phenomenon, and the latter placing it in the wider domain of pragmatics and epistemology (e.g. Givón 1982; Chafe 1986; Žic Fuchs 1988; Mushin 2001). More specifically, the proponents of the “narrow“ definition believe that the term evidentiality should be used only for grammatically encoded ways of pointing to the source of information, whose motivation is purely to be precise, without pointing to the speakers attitude towards the information. Conversely, the advocates of the “broad“ definition believe that evidentiality encompasses both the source of information and attitude toward it (traditionally referred to as epistemic modality or epistemic stance), as these phenomena are complementary and inseparable. In this view, evidential uses of various linguistic structures reflect “natural epistemologies”, i.e. the ways humans categorize knowledge. In our thesis we subscribe to the broad definition of evidentiality as a notional linguistic category. We define *evidentials* functionally, as linguistic expressions pragmatically capable of expressing evidential meanings, and emphasize the importance of pragmatics and context in analysing evidential meanings.

Chapter two provides an overview of various attempts to determine what constitutes as *evidential meanings* (Weber 1986; Willett 1988; Wierzbicka 1994; Givón 2001), and introduces the key terms which are used in linguistics to describe evidential meanings, such as *source of information/knowledge; type of evidence/mode of knowing; direct (sensory and non-sensory) evidentials; indirect (reported, inferential) evidentials*.

Chapter three discusses the relation between evidentiality and complementary linguistic phenomena which reflect “natural epistemology“. We discuss the phenomena of *linguistic subjectivity, epistemic modality* and *hedging*, which are fundamental for understanding the reasoning behind the methodology we use in the analysis of a corpus of research articles in this thesis. We introduce the concept of *conceptualizer*, a language user who actively engages in the process of meaning construal (Langacker 1987) and offer a possible approach to evidentials seen as the expression of the *epistemological stance* of a conceptualizer in a particular situation (Mushin 2001). In this theoretical framework evidentials are seen as indicators of a *conceptualizer's subjective construal* of

a situation as they express the conceptualizer's perspective concerning the knowledge of information they express in an utterance, based on the pragmatic context of a particular utterance. With regard to the phenomenon of *epistemic modality*, it is suggested that both evidentiality and modality are based on the implicit understanding of conceptualizers, i.e. participants in a communicative situation in a particular community, that some propositions require evidential marking, as they are conventionally challenged, whereas others are not open to dispute, either because they are taken for granted or because they are epistemically marked as less probable. We present two approaches to evidentiality, the first placing evidentiality under the umbrella of modality (Bybee (1985), Palmer (1986), Willett (1988)), and the second taking evidentiality as the umbrella term for all phenomena related to expressing „attitudes towards knowledge“, regardless of their grammatical expression (Chafe 1986). Finally, we discuss *hedges* as markers of the writer's evaluation/attitude/stance in research articles (Crompton 1997; Hyland 1996, 1998, 2005). Both hedges and evidentials are seen as modes of expressing the writer's epistemological stance, which presupposes active involvement of both the writers and readers (conceptualizers) in constructing the meaning of a particular utterance in a particular context. In our analysis we treat hedges as functional evidentials, since their communicative function is to gain acceptance for the writer's claims and prevent readers from disputing their claims.

Chapter four discusses the notion of *evidential strategy* and gives an overview of the most frequently described evidential strategies in English. According to Aikhenvald (2004), evidential strategies are the extensions of evidential categories and forms which encompass evidential-like meanings. We give an overview of contributions presenting particular linguistic structures as evidential strategies (Anderson (1986), analysing verbs of perception as potential evidentials; Aikhenvald (2004), discussing verbs of perception complemented by *that* or *-ing clauses*; Ifantidou (1994, 2001), focusing on parentheticals and adverbials as evidentials; and Aksu-Koç&Slobin (1986), Du Bois (1986) and Aikhenvald (2004), looking at reporting as an evidential strategy. By critically assessing the contributions of other authors, in particular the work of Čulić Viskota (2008), we emphasise the importance of analysing evidentials (specifically, the reporting verbs in our analysis) in the context of the discourse function in which they appear in the

concrete example analysed, taking into account the wider textual and discursive context of the utterance.

Chapter five discusses the relation between language and culture, namely the possibility of using evidential linguistic behaviour of particular communities as a way of gaining insight into their cultures, more specifically the ways in which they conceptualize and categorize types of knowledge. We give an overview of contributions which highlight the relationship between evidentiality and culture in languages and cultures where evidentiality is grammatically coded (Hardman 1986; Schlichter 1986; Weber 1986; Wierzbicka 1994). This chapter also discusses disciplinary cultures and communication in the world of science, focusing on the genre of the research article as the typical way in which researchers communicate within their discipline. We present Hyland's (2011) notion of academic writing seen as *knowledge construction* in a particular discipline and a particular community, with various rhetorical conventions used as a means of gaining acceptance for one's claims. We also introduce the term high and low risk *discourse functions* (Kuo 1999; Tang&John 1999), which will be relevant for our analysis of research articles in the corpus, where we analyse the use of reporting verbs as functional evidentials in the texts of research articles in English and Croatian, reflecting the particular disciplinary epistemologies and community cultures.

Chapter six focuses on *reporting* as an *evidential strategy* in the scientific discourse of research articles. For the purposes of our analysis, the category of *reporting verbs* is defined functionally, as verbs featuring in reporting clauses by means of which writers of research articles report on their own or other authors' reasoning, research activities and processes, as well as the results and conclusions of these activities.

In **chapter seven** we examine the research problem in our analysis of reporting verbs in research articles in English and Croatian. We present the hypotheses and the aims of the analysis, outline the corpus and the reasoning behind the setup of the corpus, and the methods used in analysing the corpus. Our analysis of the textual corpus focuses on reporting verbs, which are considered *prompts* (Langacker 1987), i.e. points of access to wider encyclopaedic knowledge that allow the conceptualizer, who mentally processes (cognitively construes the conceptual content) to combine them further with other lexical units. The central hypothesis is that due to its communicative functions the research

article can be considered a genre and discourse type particularly suited for studying evidentiality. Since we define evidentiality broadly, as a linguistic means of expressing the source of information/modes of knowing, but also the conceptualizer's attitude toward the information, we take utterances involving reporting verbs to be expressions of the writer's epistemological stance in the texts of research articles. Accordingly, the rhetorical strategies that a writer uses are seen as evidential strategies deliberately chosen in order to make the readers (the disciplinary community that the text addresses) accept their claims as credible. These strategies vary from one disciplinary community to another, but the ultimate communicative function is the same – gaining acceptance for the writer's claims. Therefore, *evidentiality* is used in our analysis as an umbrella term which covers all the typical ways of pointing to sources of information and writers' attitude to information in research articles. *Evidential interpretation* is considered to be the result of pragmatic inference, based on the interplay of the linguistic form and the context in which it is used. Reporting verbs in the texts of the analysed research articles in English and Croatian are analysed as *evidentials*, as points of access to insight into various ways of expressing different kinds of evidential meanings in the texts of research articles. The aim of the analysis was to investigate how writers of research articles linguistically signal the status of the knowledge they present in their utterances, especially how they signal the evidence on which they base their claims. We try to determine what types of knowledge, what aspects of evidentiality and what evidential meanings can be interpreted from linguistic forms that are used in some typical communicative situations and discourse functions in research articles.

The corpus consists of 165 research article texts (95 in English and 70 in Croatian). To make the corpus representative in terms of including texts from both "hard" and "soft" disciplines, we included texts from 9 disciplines – computer engineering, mechanical engineering, physics, chemistry, biomedicine, psychology, sociology, linguistics, and literature. The genre of research article was chosen as the typical way for scientists to communicate their research findings to their own disciplinary community, whose members are invited to assess and verify their claims. High quality publications were chosen by consulting informants for each discipline, and all research articles were chosen randomly from one or more issues of the chosen journal. We used the following

databases for access to full texts of research articles: Science Direct, arXiv, PLOS, ACM Digital Library, Taylor&Francis Online Journal Library, Sage Journals, Hrčak. The search was limited to issues between 2008 and 2014, as we wanted to gain insight into current rhetorical practises in scientific discourse. We searched the texts in the corpus for reporting verbs by identifying all reporting clauses and classifying them according to the reporting perspective used in the particular utterance (reporting from the personal perspective of the writer (e.g. *I assume, I will show, we have found; smatramo, pronašli smo, pokazat ćemo*); reporting from the perspective of the presented research (*this article considers, our study demonstrates, results show, analysis reveals; istraživanja su utvrdila, rezultati pokazuju, analiza je potvrdila*); reporting from an impersonal perspective (*has been shown to, was found; pokazalo se, pronađeni su, utvrđeno je*), reporting from the perspective of other authors (*X argues, X shows, as X demonstrated; X navodi, X je pokazao, kako je utvrdio X*); reporting by using evaluative devices (hedges or boosters) to express the writer's stance (*it should be noted, (...) might be considered; valja istaknuti, može se smatrati, potrebno je promatrati*). By looking at the discourse function of reports in a particular utterance, we try to arrive at conclusions about the relation between the lexical meanings of the particular reporting verbs and their evidential implications expressed by using these verbs in particular contexts. Also, the findings point to the differences in the frequency of use of particular verbs.

Chapter eight provides selected examples of textual analysis of concrete sentences from the corpus according to reporting perspectives and presents the conclusions of this part of the analysis. The chosen method of analysis proved efficient in that it provided us with an overview of discourse preferences in individual texts (and parts of the texts), which made it possible to compare the discourse preferences between various disciplines and the two language communities. This method also enabled us to see clearly which reporting verbs appeared most frequently in all perspectives, i.e. which verbs constitute the basis of scientific reporting. Finally, the analysis clearly points to the relation between particular reporting perspectives and types of knowledge which are conventionally communicated by using these perspectives in the scientific discourse of research articles. The findings indicate that reporting from the personal perspective is related to expressing the personal epistemological stance. It is used to present knowledge as personal experience. Such

knowledge is usually acquired directly, typically by observing a situation and drawing inferences on the basis of that observation, by hypothesising, or in some other way. Evaluative devices (hedges and boosters) can also be considered markers of personal epistemological stance. By using these devices writers of research articles present knowledge based on their inferences about a situation. Reporting from an impersonal perspective and reporting from the perspective of the research presented in an utterance is related to the factual epistemological stance. By using these two reporting perspectives writers of research articles emphasize the objectivity of their claims by stressing the importance of research processes and methodologies, rather than persons who conducted the research. Finally, reporting from the perspective of other authors is related to expressing knowledge acquired indirectly, by means of texts written by persons of authority. Using this reporting perspective is used as one of the basic ways of cumulatively constructing knowledge within a discipline. Furthermore, quoting authors of authority and engaging in a dialogue with their texts is one of the essential strategies used in research articles to gain acceptance for one's own claims and construct one's own knowledge as credible and reliable.

Our analysis revealed that the most frequently used reporting verbs in all the texts in the studied corpus, in both English and Croatian, are verbs that may be classified as research verbs, namely verbs whose lexical meanings indicate that scientific knowledge is based on the process of conducting and observing the research process, and drawing inferences on the basis of direct observation. The most frequently used verbs among research verbs are verbs such as *show*, *observe*, *indicate*, *see*; *pokazati/pokazivati*, *prikazati/prikazivati*, *vidjeti*, with concepts of 'looking' and 'seeing', related to directly visually acquired knowledge, featuring prominently in their semantic structures. By presenting knowledge as directly visually acquired, these verbs have the potential of being used as an evidential strategy which emphasizes the reliability of the presented claims. However, their full epistemological potential is realised only through the interplay of a particular reporting verb and its arguments, the reporting perspective and the discourse function of the utterance in the specific context in which it appears in the text of the research article.

Chapter nine presents the findings and conclusions of the analysis of the corpus from the point of view of individual disciplines and languages. The analysis of the corpus has

shown that the conventional ways of rhetorically constructing information in research articles clearly reflect different epistemological beliefs in various disciplines, which are based on different natures of the research problems, which, in turn, require different research methodologies. In the corpus of texts from the field of literature and linguistics writers make extensive use of reporting from a personal perspective and the perspective of other authors, in combination with *reporting verbs of thinking* and *speaking*. In these disciplines knowledge is constructed both as acquired directly, through observing and inferring, as well as indirectly, through reading and assessing other authors' texts, since these two evidential strategies are seen as equally important and efficient. Conversely, disciplines whose research problems require an experimental approach prefer the rhetorical strategies of combining *research verbs* with reporting perspectives that emphasize the role of research processes and methodologies rather than the role of the researchers. In our corpus such evidential strategies predominate in the texts from the fields of medicine, chemistry, psychology and mechanical engineering. Interestingly, texts from the fields of physics and computer engineering in our corpus prevalently use the personal perspective in reporting, and they abound with reporting verbs of thinking, evaluative devices, and expressions which involve the reader. With regards to the differences between the English and Croatian corpora, Croatian texts largely prefer impersonal reporting, whereas personal perspective is prevalent in most discourse functions in English texts, with the exception of reporting on research methods, where impersonal reporting prevails in English as well. Furthermore, in personal reporting in Croatian *authorial we* is preferred in single-author articles, whereas in English first person singular is used in single-author personal reports. In both English and Croatian corpora reporting from the perspective of the research is the preferred strategy in the discourse function of reporting the results of one's own research. The differences in the evidential strategies used in the two corpora reflect varying cultural traditions in the two communities.

Chapter ten provides general conclusions to the conducted analyses and critically assesses the original contribution of this thesis and its limitations, offering possible venues for further investigation of evidentiality in scientific discourse. The results of the analysis indicate that there are three types of knowledge conventionally constructed in the

texts of research articles in the studied corpus: personal knowledge (expressed by reporting from a personal perspective and using typical evaluative devices, such as hedges and boosters), factual knowledge (expressed by means of reporting from an impersonal perspective and reporting from the perspective of the research), and knowledge based on the authority of reliable individuals (expressed by means of integral quotation, reporting from the perspective of other authors). All these ways of rhetorically constructing information in research articles are used as evidential strategies with the same goal – to enhance the credibility of the writer’s claims, prevent the readers from challenging them and ultimately to gain acceptance for them in the disciplinary community that the text addresses. The relevance and the scope of the findings of the textual analysis in this thesis are obviously limited to the scope of the methodology used in the analysis. Future research might focus on collecting quantitative data on the frequency of use of particular linguistic forms in a larger corpus of texts, which would lead to more conclusive findings concerning rhetorical preferences in particular disciplines. It is also necessary to focus on collecting data on the awareness and attitudes of members of various disciplinary communities to using various evidential strategies in their writing, as such findings are key to understanding the processes of becoming an efficient writer in a particular disciplinary community. Additionally, the findings of this research may be used as an incentive for a critical discourse analysis of the place and potential of scientific discourse as a discourse of truth and a discourse of power in today’s post-truth society. Finally, the findings of the analysis in this thesis prove that reporting verbs are used as evidentials in the texts of research articles, and that their evidential interpretation is based on pragmatic inference, which confirms that evidentiality has to be investigated within the interpretative framework of pragmatics.

Key words: scientific discourse, evidential strategies, reporting verbs, reporting perspectives, discourse functions, types of knowledge, rhetorical construction of knowledge, epistemological stance.

Sadržaj

Uvod	4
Struktura rada	8
1. Određenje lingvističkog pojma dokaznosti	10
1.1. Rana istraživanja i termin <i>dokaznost</i> (eng. <i>evidentiality</i>)	11
1.2. Prijelomnica u istraživanju dokaznosti – Zbornik <i>Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology</i> (Chafe i Nichols 1986)	15
1.3. „Uska“ i „široka“ definicija dokaznosti	17
1.3.1. Dokaznost i „epistemologija“	18
1.3.2. Dokaznost i gramatika	30
1.3.3. Dokaznost i pragmatika	48
2. Opisi dokaznih značenja	67
2.1. Osnovni pojmovi u opisima dokaznih značenja	67
2.2. Različiti pristupi u određenju i analizi dokaznih značenja	69
2.3. Pokušaj određivanja dokaznih značenja pomoću „semantičkih primitiva“	72
2.4. Tipološka podjela jezika prema načinima izražavanja dokaznosti	76
3. Veza dokaznosti i drugih jezičnih pojava u kojima se zrcali „prirodna epistemologija“	78
3.1. Dokaznost, jezična subjektivnost i deiktička orijentacija iskaza	78
3.1.1. Dokaznost izražena kroz epistemološki stav konceptualizatora	84
3.2. Dokaznost i epistemička modalnost	91
3.3. Dokaznost i ograđivanje	98
4. Dokazne strategije	103
4.1. Glagoli percepcije i zavisne rečenice u dopuni glagola percepcije kao dokazna strategija	103
4.2. Parentetički izrazi kao dokazna strategija	107
4.3. Dokazni prilozi kao dokazna strategija	111
4.4. Izvješćivanje kao dokazna strategija	111
4.5. Primjer prikaza i analize dokaznih strategija u engleskome i hrvatskome – Čulić Viskota (2008)	114

5. Dokaznost kao „simbolički vodič u kulturu“	121
5.1. Dokaznost i znanstvene kulture	127
6. Izvješćivanje kao dokazna strategija u znanstvenom diskursu	140
6.1. Glagoli izvješćivanja	144
6.1.1. Značenjske kategorije glagola izvješćivanja i njihove „evaluacijske“ diskursne funkcije	145
6.1.2. Sintaktički obrasci u kojima se pojavljuju glagoli izvješćivanja	152
6.1.3. Veza glagolskog vremena i vida s diskursnom funkcijom glagola izvješćivanja	156
7. Dokaznost u analizi tekstova u ovom istraživanju	159
7.1. Predmet istraživanja, istraživački problem i pretpostavke	159
7.2. Ciljevi istraživanja	163
7.3. Korpus	163
7.4. Metodologija analize tekstova	166
8. Analiza tekstova iz korpusa prema perspektivama izvješćivanja	171
8.1. Izvješćivanje iz osobne perspektive	171
8.2. Izvješćivanje iz perspektive istraživanja	181
8.3. Izvješćivanje iz neosobne perspektive	193
8.4. Izvješćivanje iz perspektive drugih autora	204
8.5. Evaluacijski izrazi ograđivanja i isticanja	216
8.6. Zaključci analize korpusa prema različitim perspektivama izvješćivanja	226
9. Analiza korpusa prema pojedinim znanstvenim disciplinama i jezicima	231
9.1. Medicina	231
9.2. Fizika	234
9.3. Kemija	236
9.4. Računarstvo	238
9.5. Strojarsvo	240
9.6. Psihologija	241

9.7. Sociologija	243
9.8. Književnost	245
9.9. Lingvistika	249
9.10. Zaključci analize korpusa prema pojedinim disciplinama i jezicima	252
10. Zaključak	254
Literatura	261
Životopis	274

Uvod

Ovaj rad bavi se analizom znanstvenog diskursa i u osnovi je motiviran pokušajem da odgovorimo na pitanje kako se u jeziku znanosti retorički konstruira uvjerljivost i vjerodostojnost. S tim ciljem istražili smo konvencionalizirane načine jezičnoga ponašanja u tekstovima izvornih znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku u 9 različitih znanstvenih disciplina i pokušali utvrditi kako pisci tih radova jezično signaliziraju vlastitu procjenu statusa znanja koje oblikuju svojim iskazima i svoj stav prema tome znanju. Okvir za promišljanje toga istraživačkog pitanja pronašli smo u lingvističkom pojmu *dokaznosti*, koji se u najširem smislu odnosi na jezične načine na koje govornik signalizira kako/odakle zna to što govori. Osnovna je komunikacijska funkcija teksta znanstvenog rada izvijestiti znanstvenu zajednicu o vlastitim istraživačkim aktivnostima i iz njih proizašlim spoznajama, pri čemu kumulativna priroda znanstvene spoznaje i konvencija „izgradnje znanja“ u znanosti nalažu da se te spoznaje trebaju na neki način uklopiti u ono što je poznato od ranije, do čega su došli drugi znanstvenici. Stoga je u znanstvenom diskursu od iznimne važnosti da pisci jasno naznače odakle znaju to što govore i koji je njihov stav prema znanjima/informacijama koje prenose svojim tekstom jer na taj način grade svoj znanstveni kredibilitet. Pritom pisci znanstvenih radova svoj tekst retorički konstruiraju na načine koje nalaže kultura njihove znanstvene discipline i znanstvene zajednice kojoj se obraćaju.

Analizom prikupljenog korpusa 165 cjelovitih znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku u našem istraživanju pokušavamo utvrditi koji se „tipovi znanja“, koji vidovi dokaznosti i koje vrste dokaznih značenja mogu iščitati iz jezičnih oblika koji se koriste u nekim tipičnim komunikacijskim situacijama u tekstovima znanstvenih radova, prvenstveno u citiranju tekstova drugih autora, opisivanju tijeka vlastitog ili tuđeg istraživanja i iznošenju spoznaja proizašlih iz vlastitog ili tuđeg istraživanja. U znanstvenim radovima o spoznajama iz tuđih i vlastitih istraživanja tipično se izvješćuje neupravnim govorom, pri čemu se propozicija uvodi tzv. *glagolom izvješćivanja*. Glagoli izvješćivanja jedan su od najeksplicitnijih signala pišćeve prisutnosti u tekstu znanstvenoga rada, a analizom sprege leksičkoga značenja glagola izvješćivanja,

sintaktičkog okvira u kojem se pojavljuje (njegovih argumenata i dopuna, distribucije rečeničnih elemenata), te diskursne funkcije rečenice u kojoj se glagol pojavljuje u tekstu znanstvenoga rada možemo doprijeti do različitih dokaznih značenja izraženih konkretnom rečenicom, prvenstveno izvora ili načina spoznavanja informacije te stava pisca prema informaciji koja se prenosi iskazom. Stoga smo glagole izvješćivanja prepoznali kao „nositelje dokaznosti“ u tekstovima znanstvenih radova i upravo na njih se orijentirali u našoj analizi prikupljenog korpusa znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku. Za kontrastivni pristup, tj. paralelno proučavanje načina izražavanja dokaznosti u tekstovima engleskih i hrvatskih znanstvenih radova odlučili smo se stoga što smo željeli provjeriti pretpostavku da, bez obzira na kulturološke razlike u pojedinim znanstvenim zajednicama, dokazivanje i uvjeravanje opstaju kao temeljne pragmatičke funkcije tekstova znanstvenih radova. Pritom su površinske razlike u retoričkim praksama pojedinih znanstvenih disciplina i zajednica odraz njihovih različitih “epistemologija”, koje proizlaze iz razlika u prirodi proučavanog predmeta i načina istraživanja, ali sve te različite retoričke prakse u osnovi imaju isti cilj – uvjeriti znanstvenu zajednicu kojoj se tekst obraća da znanja i spoznaje koje se komuniciraju tekstom znanstvenog rada, a samim time i pisca rada, prihvati kao vjerodostojne. Znatno dio teksta našeg rada posvetili smo upravo teorijskom promišljanju i raščlanjivanju samog pojma dokaznosti te temeljitom kritičkom razmatranju radova koji se bave dokaznošću i komplementarnim jezičnim pojavama (prvenstveno epistemičkom modalnošću, subjektivnošću i ograđivanjem). To smo smatrali opravdanim dijelom stoga što je bilo nužno za osmišljavanje metodologije našeg istraživanja, ali i zato što smo željeli dati prilog i poticaj istraživanju dokaznosti, koja je kao lingvistički problem gotovo potpuno zanemarena u hrvatskome jezikoslovlju. U promišljanju istraživačkog problema i metodologije istraživanja oslanjali smo se na teorijski aparat i temeljne postavke kognitivne lingvistike, koja jezik promatra u kontekstu biologije, kao sastavni dio ljudskih kognitivnih sposobnosti i kao pristupnu točku koja nam omogućuje uvid u čovjekovu konceptualizaciju stvarnosti. Pritom se smatra da je osnovna funkcija ljudskog jezika komuniciranje značenja, a na jezično značenje gleda se kao na dinamičan proces konceptualizacije iskustva¹. S obzirom da je

¹ Vidi Langacker (1987: 5, 138)

čovjek tjelesno biće, a jezik sastavni dio čovjekovih kognitivnih sposobnosti, proces izgradnje značenja počinje osjetilnim kontaktom s vanjskim svijetom, na osnovu kojega se pomoću kognitivnih mehanizama grade temeljne konceptualne strukture, odnosno „mentalno procesira“² i jezično oblikuje iskustvo. Dakle, iskustvo, empirija, podloga je konceptualizacije,³ a u pozadini jezičnog značenja su strukturirana enciklopedijska znanja (tzv. „okviri“ ili „idealizirani kognitivni modeli“) koja evociramo, odnosno koristimo za razumijevanje pojedinih „situacija“ ili „scena“ izraženih određenom jezičnom strukturom.⁴ To pozadinsko znanje zrcali se kroz jezičnu uporabu, a sintagmatski odnosi pojedinih jezičnih elemenata odražavaju odnos između konceptualizatora i situacije koju on konceptualizira jer konceptualizator istu situaciju može mentalno konstruirati na više različitih načina.⁵ Višekratnom uporabom simboličke strukture postaju konvencionalizirane (kognitivno usađene) i postaju dijelom gramatike nekog jezika, viđene kao inventar svih „konvencionaliziranih jezičnih jedinica“, pri čemu leksik, morfologija i sintaksa tvore kontinuum simboličkih struktura, čija je podjela na odvojene komponente isključivo arbitrarna⁶. Inzistiranjem na stupnjevitoj prirodi kategorizacije jezičnih jedinica i jezičnoj uporabi kao načinu konvencionalizacije njihova značenja, pri čemu su na jednom kraju kontinuumu pojedinačni uporabni događaji, a na drugom trajno usađene jezične/simboličke jedinice⁷, u kognitivnolingvističkom pristupu promišljanju jezika dokida se čvrsta granica između semantike i pragmatike. S obzirom da razumijevanje počiva na konvencionalizaciji, na implicitnom dogovoru između sudionika komunikacijskog čina u određenoj zajednici, analiziranje konvencionaliziranih jezičnih jedinica i načina jezičnog ponašanja u pojedinim zajednicama može nam pružiti uvid u to kako različite zajednice konceptualiziraju stvarnost.

U skladu s prikazanim teorijskim postavkama, u našem smo se promišljanju izražavanja dokaznosti u znanstvenom diskursu vodili idejom da bez obzira što u jezicima poput engleskoga i hrvatskoga dokazna značenja nisu gramatički kodirana do njih možemo doprijeti analizom jezične uporabe, tj. jezičnoga ponašanja pisaca znanstvenih radova i

² Vidi Žic Fuchs (1991: 78)

³ Vidi Lakoff 1987: 267, 291-291

⁴ Vidi Fillmore (1982: 117, 119) i Lakoff (1987, poglavlje 4)

⁵ Vidi Langacker (1987: 117) i Taylor (2002: 16)

⁶ Vidi Langacker (1987:3)

⁷ Tuđman Vuković (2007: 55)

tipova znanja koja konvencionalno retorički konstruiraju i komuniciraju svojim čitateljima. Glagole izvješćivanja i iskaze izgrađene oko njih promatramo kao odraz subjektiviteta pisaca znanstvenih radova, tj. načina na koje oni konstruiraju konceptualni sadržaj obuhvaćen iskazom. Pritom nam jezično ponašanje pisaca povratno zrcali odnos jezika i svijeta kako ga percipiraju i doživljavaju „konceptualizatori“ (pisci i čitatelji teksta) u specifičnoj situaciji izvješćivanja u znanstvenom diskursu, odnosno pruža uvid u „epistemologije“ pojedinih znanstvenih disciplina i zajednica kojima se proučavani tekstovi obraćaju.

Struktura rada

Rad je podijeljen na deset poglavlja. U prvom se poglavlju raspravlja o određenju lingvističkog pojma *dokaznosti* i daje pregled razvoja znanstvenog promišljanja dokaznosti od prvog spomena te jezične pojave do današnjih dana. Kritički se promišljaju „uski“ i „široki“ pristupi definiranju dokaznosti, od kojih prvi pokušavaju dokaznost odrediti kao pojavu koja prvenstveno spada u domenu gramatike, dok je drugi smještaju u šire područje pragmatike i epistemologije. U drugom se poglavlju prikazuju različiti pokušaji i pristupi određenju dokaznih značenja te se uvode osnovni pojmovi koji su se uvriježili u opisima dokaznih značenja i koji se koriste za opise tih značenja u ostatku rada. U trećem se poglavlju raspravlja o vezi dokaznosti i komplementarnih pojava u kojima se zrcali „prirodna epistemologija“, prvenstveno jezične subjektivnosti, epistemičke modalnosti i ograđivanja. Uvodi se i objašnjava pojam *epistemološkog stava*, koji će se koristiti u kasnijem opisu izražavanja dokaznosti u znanstvenom diskursu. U četvrtom poglavlju raspravlja se o pojmu *dokazne strategije* i daje se pregled najčešće opisivanih dokaznih strategija u engleskome jeziku. U petom se poglavlju raspravlja o vezi jezika i kulture, konkretno o mogućnosti korištenja dokaznog jezičnog ponašanja pojedinih zajednica kao prozora u kulturu tih zajednica, odnosno u njihovu konceptualizaciju i kategoriziranje znanja. Potanko se raspravlja o znanstvenim kulturama i znanstvenoj komunikaciji te se uvodi pojmovi *diskursne funkcije*, koji će biti važan za kasniju analizu tekstova znanstvenih radova. U šestom se poglavlju raspravlja o izvješćivanju kao dokaznoj strategiji u znanstvenom diskursu. Poblje se određuje kategorija *glagola izvješćivanja*, koji su izravni predmet analize korpusa engleskih i hrvatskih tekstova znanstvenih radova obuhvaćenih našim istraživanjem. U sedmom se poglavlju poblje određuje mjesto dokaznosti u našem istraživanju. Određuje se predmet istraživanja, istraživački problem i pretpostavke, utvrđuju ciljevi istraživanja, opisuje analizirani korpus i način njegova sastavljanja te metodologija analize korpusa. U osmom se poglavlju na konkretnim primjerima iz korpusa donosi prikaz analize prema perspektivama izvješćivanja (osobna perspektiva, perspektiva istraživanja, neosobna perspektiva, perspektiva drugih autora, evaluacijski izrazi) te sažimaju zaključci tog dijela analize u smislu konvencionalnog povezivanja pojedinih perspektive izvješćivanja

i tipova znanja koji se pomoću njih komuniciraju u znanstvenom diskursu. U devetom se poglavlju prikazuje analiza korpusa prema pojedinim znanstvenim disciplinama i jezicima te donose zaključci tog dijela analize. U desetom se poglavlju iznose općeniti zaključci proizašli iz provedenih analiza i kritički promišlja znanstveni doprinos ove doktorske radnje, ograničenja provedenoga istraživanja i mogući poticaji za daljnja istraživanja uloge dokaznosti u znanstvenome diskursu.

1. Određenje lingvističkog pojma dokaznosti

Iako se o *dokaznosti* (eng. *evidentiality*) u lingvistici piše već preko stotinu godina (od čega je se tridesetak godina sustavno proučava u brojnim svjetskim jezicima), u većini općih gramatičkih priručnika engleskoga ili hrvatskoga jezika nema ni spomena te jezične pojave, a dokaznost kao pojam još uvijek nije potpuno poznata čak niti u širim jezikoslovnim krugovima. Jedan je od razloga tomu zacijelo činjenica što ni u engleskome ni u hrvatskome gramatičkome sustavu nema jasnih označitelja dokaznosti, pa se toj pojavi ne pridaje veća pozornost, ali nepoznavanju dokaznosti pridonosi i to što još uvijek nije jednoznačno određena kao lingvistički pojam.

U najširem smislu moglo bi se reći da se dokaznost tiče jezičnih načina ukazivanja na dokaz za informaciju koja se prenosi određenim iskazom, odnosno određivanja KAKO ili ODAKLE znamo ono što govorimo. Dakle, u najtemeljnijem smislu, riječ je o čovjekovoj potrebi da bude vjerodostojan i da jasno odredi kako zna ono o čemu govori. Kulture i sustavi vrijednosti pojedinih jezičnih zajednica razlikuju se, a i jezici se strukturno razlikuju, pa će se i potreba i načini izražavanja dokaznosti u različitim jezicima također neminovno razlikovati. Međutim, ono oko čega se jezikoslovci danas slažu jest da je specificiranje izvora znanja univerzalno svojstvo jezika i da svi jezici imaju nekakav način upućivanja na izvor informacije. U nekim je jezicima ta potreba toliko konvencionalizirana da su se dokazna značenja gramatikalizirala, odnosno pojedinim gramatičkim česticama pridružena su određena dokazna značenja, dok se u drugima dokazna značenja izražavaju različitim strategijama, koristeći gramatičko-leksičko-sintaktička sredstva pojedinog jezika, čija se značenja interpretiraju oslanjajući se na pragmatički okvir iskaza, odnosno na datosti komunikacijske situacije u kojoj se iskaz pojavljuje.

Dokaznost kao jezična pojava prvi je put primijećena upravo u jezicima u kojima je gramatički izražena i dugo vremena proučavala se isključivo u tim jezicima, što je uvelike zacrtalo i načine promišljanja i metodologiju istraživanja dokaznosti. Naime, jezikoslovci su u pojedinim jezicima pokušavali prikupiti inventar dokaznih jezičnih

oblika (eng. *evidentials*) i njima pridruženih značenja, te na temelju tih nalaza napraviti „značenjsku tipologiju“ jezika prema načinima izražavanja dokaznosti i dokaznim značenjskim oprekama koje su usustavljene u gramatičkim paradigmama pojedinih jezika. Za jezike s gramatikaliziranom dokaznošću to je možda i bilo moguće, ali za jezike s dokaznim strategijama takav se pristup pokazao nedostatnim jednostavno stoga što u tim jezicima ne postoje oblici čija je funkcija jedino i isključivo izražavanje dokaznih značenja, nego se pomoću oblika koji primarno imaju neku drugu funkciju u gramatičkom sustavu određenog jezika u nekim komunikacijskim kontekstima mogu izražavati i različita dokazna značenja. Koja će dokazna značenja u pojedinoj komunikacijskoj situaciji biti potrebno izraziti u tim je jezicima određeno komunikacijskom namjerom, odnosima među sudionicima komunikacijske situacije, te samim tipom diskursa⁸ i pripadajućim diskursnim konvencijama. Stoga su se u jezicima s dokaznim strategijama jezikoslovci okrenuli proučavanju dokazne pragmatike i načina izražavanja dokaznosti u različitim tipovima diskursa.

Unatoč tome što su se u posljednjih petnaestak godina jasno razdijelile dvije struje u proučavanju dokaznosti, ona koja proučava gramatikaliziranu dokaznost i ona koja proučava dokazne strategije, još uvijek postoje izrazito oprečna mišljenja o tome što pojam dokaznosti obuhvaća u značenjskom smislu, koji su jezični načini izricanja tih značenja, te koja je pragmatička motivacija i komunikacijski učinak upotrebe dokaznih oblika. U ovome poglavlju pokušat ćemo dati pregled istraživanja dokaznosti od samih početaka do najnovijih priloga proučavanju te jezične pojave. Krenut ćemo od kronologije određenja samoga pojma, pri čemu ćemo se najviše baviti razlikama između „uske“ nasuprot „širokoj“ definiciji dokaznosti.

1.1. Rana istraživanja i termin *dokaznost* (eng. *evidentiality*)

Termine *dokaznost* i *dokazni elementi* ili *dokazne čestice* u hrvatskoj je lingvistici prva predložila Žic Fuchs (1988: 165) kao hrvatske ekvivalente termina *evidentiality* i

⁸ Izraz *diskurs* koristimo u značenju različitih vrsta tekstova, govorenih ili pisanih, određenih svojim komunikacijskim funkcijama u nekom sociokulturnom kontekstu, a ne u smislu konverzacijske interakcije, u kojem se često koristi u angloameričkoj jezikoslovnoj literaturi.

*evidentials*⁹. Rad „Ograđivanje“ i „dokazivanje“ u govornom jeziku (Žic Fuchs 1988) ujedno je i prvi prilog proučavanju dokaznosti u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi. Autorica se u jednom dijelu članka osvrće na radove iz netom objavljenog zbornika *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology* (Chafe i Nichols 1986), koji je zapravo prvi pokušaj objedinjavanja spoznaja o ovoj jezičnoj pojavi. Zbornik je plod promišljanja i izlaganja znanstvenika koji su se okupili na prvom znanstvenom skupu o dokaznosti, na Sveučilištu u Berkeleyu 1981. godine, na poziv Wallacea Chafea i Johanne Nichols. Cilj skupa, kako objašnjavaju urednici zbornika, bio je prikupiti sve spoznaje o dokaznosti iz različitih jezika u kojima su je jezikoslovci dotad proučavali, kako bi se te spoznaje usustavile, lakše proširile i dale poticaj daljnjim istraživanjima. Iako su se promišljanja dokaznosti u međuvremenu uvelike nadogradila i promijenila, radovi iz spomenutog zbornika do danas ostaju nezaobilazno polazišno mjesto u proučavanju ove jezične kategorije.

U jednom od priloga, Jacobsen (1986) daje se sažet pregled rane povijesti istraživanja dokaznosti u jezicima američkih Indijanaca i raspravlja o razlozima nedovoljne zastupljenosti ove jezične pojave u lingvističkim priručnicima i udžbenicima. Prema Jacobsenu (1986: 3), svijest o postojanju posebne gramatičke kategorije, odnosno paradigmatki usustavljenih jezičnih čestica kojima se označava izvor informacije, pojavljuje se prvi put u američkoj lingvistici, u radovima takozvanih *indijanista*, antropologa i lingvista koji su se bavili proučavanjem jezika sjevernoameričkih Indijanaca. U analizama i pokušaju klasifikacije glagolskih kategorija u sjevernoameričkim indijanskim jezicima, rani su istraživači otkrili da se u većini tih jezika obavezno mora izraziti izvor, odnosno način spoznavanja informacije koja se prenosi pojedinim iskazom. U prijelomnom djelu američke lingvistike, *Handbook of American Indian Languages* (1911), urednik priručnika, antropolog Franz Boas (1911:

⁹ Nasuprot tome, Matasović (2001) koristi termin *evidencijalnost*. Čulić Viskota (2008: 4) u svome doktorskome radu o kodiranju dokaznosti u engleskome i hrvatskome jeziku ističe da izraze *evidencijalnost* i *evidencijali* drži lažnim parom izvornih engleskih termina, te da će koristiti termine *dokaznost*, *dokazne čestice* i *dokazni elementi*. Priklanjamo se tome stavu i u radu ćemo koristiti termin *dokaznost* i izvedenice toga termina jer analiziramo dokazna značenja kroz pragmatičku funkciju dokazivanja i postizanja uvjerljivosti u tekstovima znanstvenih radova. Kao ekvivalent engleskoga *evidentials* koristit ćemo hiperonim *dokazni (jezični) oblici*, koji će obuhvaćati i morfološke, ali i leksičke i sintaktičke načine izražavanja dokaznosti.

43) upozorava na to da se jezici razlikuju upravo po tome koje aspekte neke „mentalne slike“ konvencionalno odabiru i iskazuju svojim jezičnim sustavima:

„(...) each language has a peculiar tendency to select this or that aspect of the mental image conveyed by the expression of the thought.”

Navodi primjer iz kvakiutlskog jezika¹⁰ (eng. *Kwakiutl*), rečenicu koja bi odgovarala engleskoj rečenici *The man is sick.* (hrv. *(Taj) čovjek je bolestan.*). Za razliku od engleskoga, u kojem je istaknuto to da je neki određeni čovjek u ovom trenutku bolestan, u kvakiutlskome bi se moralo izraziti je li tema koju uvodimo rečenicom nova ili otprije poznata. Također, govornik kvakiutlskog jezika, u slučaju da nije osobno vidio bolesnika, morao bi izraziti kako, odnosno odakle zna da je ta osoba bolesna - po pričanju drugih ili po nekakvom dokazu ili tako što je to sanjao:

„(...) he would have to express whether he knows by hearsay or by evidence that the person is sick, or whether he has dreamed it.“ (Boas 1911: 43)

U prilogu u kojemu daje prikaz gramatike kvakiutlskog jezika Boas (1911: 443, 496) upućuje na skupinu „sufiksa“¹¹ koji izražavaju izvor subjektivnog znanja („*suffixes expressing the source of subjective knowledge*“) i sufiksa koji izražavaju izvor informacije („*suffixes denoting the source of information*“)¹². „Sufikse“ o kojima govori Boas promatra u kontekstu glagolskih kategorija i smatra da su oni izrazi različitih *modalities of the verb*¹³. Sam izraz *evidential* pojavljuje se tek u Boasovu posthumno

¹⁰ Hrvatski nazivi indijanskih jezika koji se spominju preuzeti su iz članka Marijana Orešnika „Jezici američkih Indijanaca“, Književna smotra, god. XXIII, br. 81-82, Zagreb 1991., str. 16-30.

¹¹ Boasovi „sufiksi“ nisu derivacijski, rječotvorni sufiksi, nego gramatički, oblikotvorni, fleksijski morfemi, odnosno nastavci.

¹² Boas kao engleske prijevodne ekvivalente kvakiutlskih dokaznih „sufiksa“, odnosno glagolskih nastavaka u primjerima 132., 133. i 135. daje redom: „IT IS SAID“, „AS I TOLD YOU BEFORE“ i „EVIDENTLY“ (as is shown by evidence)“.

¹³ Čulić Viskota (2008: 7) ovo prevodi kao *modalnost glagola*. Vidjet ćemo da se i u kasnijim istraživanjima dokaznost uvijek dovodila u vezu s modalnošću, a nemali broj istraživanja bio je usmjeren upravo na pokušaj razgraničavanja ovih dviju kategorija. To ne treba čuditi s obzirom da se modalnost u jeziku proučava od samih početaka promišljanja odnosa jezika i stvarnosti i jezika i mišljenja. Treba, međutim, odmah na početku reći da ni sam pojam modalnosti u lingvistici nije jednoznačno određen, o čemu će biti riječi kasnije. Najšire rečeno, pojam modalnosti u jezikoslovlju obuhvaća različite vrste odnosa jezičnog iskaza prema stvarnosti (tzv. deontička modalnost) te vrste odnosa govornika prema iskazu (tzv. epistemička modalnost).

objavljenom djelu *Kwakiutl Grammar* (1947: 206), gdje se koristi kao termin za jednu podskupinu unutar skupine „sufiksa“ kojima se označava izvor i sigurnost znanja („...*a small group of suffixes expresses the source and certainty of knowledge...*“).

Boasov učenik Edward Sapir (1911: 19) u proučavanju nuskog jezika (eng. *Nootka*) izdvaja niz gramatičkih oblika koji podrazumijevaju da izričaj nije utemeljen na autoritetu govornika:

„(...) a series of forms (...) implying that the statement is not made on the authority of the speaker.“

U svojoj knjizi *Language* (1921: 114-115) Sapir ne izdvaja dokazne čestice kao posebnu kategoriju, ali u raspravi o gramatičkim kategorijama ističe da neki oblici izražavaju izvor i prirodu nečijeg znanja, da upućuju na to je li ono stečeno stvarnim iskustvom, na način da smo o tome saznali od drugih ili pak izvedenim zaključivanjem:

„...how frequently the form expresses the source and nature of the speaker's knowledge (known by actual experience, by hearsay, by inference)... “

I Sapir promatra te čestice u kontekstu gramatike glagola, поближе glagolske kategorije koju naziva *mode*, što preuzima i njegov učenik Morris Swadesh u analizi glagolskog sustava nuskog jezika (1939: 82), gdje izdvaja tzv. *modes of evidence*, *modes of predication* i *relational modes*¹⁴.

I antropologinja Dorothy D. Lee (1938: 102) u analizi gramatičkih kategorija u indijanskom vintanskom jeziku (eng. *Wintu*) izdvaja pet sufiksa za koje tvrdi da upućuju na izvor informacije („suffixes giving the source of information“), odnosno služe kao dokaz na kojem govornik temelji svoju tvrdnju.

Inspiriran radovima američkih lingvista i antropologa, posebice Franza Boasa, ruski lingvist Roman Jakobson u svojoj studiji *Shifters, Verbal Categories and the Russian Verb* (1957) koristi termin *evidential* kao zajednički nazivnik za moguće izvore informacije o događaju o kojem se pripovijeda. Jakobson navodi četiri moguća izvora

¹⁴ Čulić Viskota (2008: 8-9) prevodi te termine kao *funkcije dokaza*, *funkcije izjavljivanja* i *funkcije prenošenja*. Smatramo da se zbog lakšeg razumijevanja u prijevodu moglo iskoristiti postojeće termine poput *načina* ili *modus* (*rečeničnog modaliteta*), koji su uvriježeni u hrvatskome jeziku u kontekstu gramatike glagola, bez obzira što se radi o bitno različitim gramatičkim sustavima.

informacije: nečije izvješće (dokaz utemeljen na navodu, tj. na onome što smo saznali od nekoga), san (dokaz utemeljen na ukazanju), nagađanje (dokaz utemeljen na pretpostavljanju), te osobno prethodno iskustvo (dokaz utemeljen na sjećanju).

Jakobsonov je tekst značajan zbog toga što on primjećuje da se dokazne čestice s funkcijom navoda (eng. *quotatives*) ne pojavljuju samo u jezicima američkih Indijanaca, nego ih nalazi i u južnoslavenskim jezicima, bugarskom i makedonskom, što ilustrira primjerom razlikovne uporabe bugarskoga prošlog glagolskog oblika *zaminala*, sa značenjem „tvrdi se da je plovio“ i dokazno neoznačenog *zamina*, čije je implicitno značenje „bio sam svjedok tome da je plovio“ (Jakobson 1957)¹⁵.

Prema Jacobsenu (1986: 6), uporaba termina *evidential* u značenju morfološkog označitelja izvora informacije (hrv. *dokazna čestica*) uvriježila se u američkoj lingvistici do sredine 1960-ih godina, velikim dijelom zahvaljujući nastavnom i istraživačkom radu Sapirove učenice Mary R. Haas, koja je predavala na Berkeleyu i sustavno se bavila proučavanjem sjevernoameričkih indijanskih jezika. Međutim, u ranim radovima koji spominju dokaznost primjećuje se nesustavnost upotrebe samog termina i nedorečenost opisa odnosa dokaznosti s drugim gramatičkim kategorijama. Dokazne čestice najčešće se spominju u kontekstu glagolskih kategorija koje se nazivaju *modality*, *mood*, *mode* (u današnjoj lingvistici hrvatski ekvivalenti tih termina bili bi *modalnost*, *glagolski način/modus*, *rečenični modalitet*), ali opisi odnosa dokaznosti i tih kategorija nisu usustavljeni, a i sami termini za te druge kategorije koriste se u različitim značenjima. Jacobsen (1986: 7) zaključuje da se, ako izuzmemo amerikanističku tradiciju proučavanja dokaznosti u indijanskim jezicima, pojam dokaznosti jedva spominje u jezikoslovnim priručnicima i udžbenicima, što objašnjava činjenicom da u poznatijim europskim jezicima i klasičnim jezicima ne postoje zasebni dokazni oblici.

1.2. Prijelomnica u istraživanju dokaznosti – Zbornik *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology* (Chafe i Nichols 1986)

¹⁵ Kasnije se dokaznošću u bugarskom, makedonskom i albanskome jeziku pobliže bavi Friedman (1986 i 2003).

Iako je dokaznost kao jezična pojava uočena upravo u jezicima u kojima se obavezno jezično izražava, odnosno u kojima je gramatikalizirana, među jezikoslovcima je s vremenom rasla svijest o tome da se dokaznost može promatrati i kao univerzalna jezična pojava, odnosno kao pojamovna kategorija koja se zrcali u različitim jezičnim načinima obilježavanja značenja koja bi se mogla obuhvatiti pojmom dokaznosti. Upravo takva promišljanja ponukala su Wallacea Chafea i Johannu Nichols da organiziraju prvi znanstveni skup o dokaznosti, održan 1981. na Sveučilištu u Berkeleyu. Plod istraživanja i izlaganja znanstvenika koji su se okupili na skupu bio je zbornik *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology* (Chafe i Nichols 1986), koji je označio prekretnicu u dotadašnjim istraživanjima dokaznosti. Cilj skupa, kako objašnjavaju urednici zbornika, bio je prikupiti sve spoznaje o dokaznosti iz različitih jezika u kojima su je jezikoslovci dotad proučavali, kako bi se te spoznaje usustavile, lakše proširile i dale poticaj daljnjim istraživanjima.

Zbornik je podijeljen u tri dijela. Prvi dio obuhvaća radove koji se bave proučavanjem dokaznosti u indijanskim jezicima Sjeverne i Južne Amerike, drugi dio obuhvaća priloge u kojima se proučava dokaznost u raznorodnim jezicima u ostalim dijelovima svijeta (u turskom, bugarskom, makedonskom i albanskom, tibetskom, šerpskom, japanskom, te kineskom pidžinskom ruskom), a treći dio obuhvaća tri rada u kojima se govori o dokaznosti u općenitom smislu i o dokaznosti u engleskome jeziku.

Zbornik je svakako ispunio svoj cilj u smislu poticanja na daljnja promišljanja i istraživanja. Radovi iz zbornika otvorili su pitanja i potakli rasprave o gramatičkom, semantičkom i pragmatičkom određenju dokaznosti kao epistemološke jezične kategorije, odnosno jezične pojave koja se tiče jezičnih načina izražavanja odnosa prema znanju. Oko tih temeljnih pitanja među jezikoslovcima ni danas ne postoji konsenzus. Mushin (2001: 50) izdvaja tri ključna mjesta prijepora u istraživanju dokaznosti:

- opseg dokaznih značenja – tiče li se dokaznost samo izvora informacije (uska definicija) ili i govornikove procjene svoga znanja (široka definicija),
- inventar dokaznih jezičnih oblika – jesu li dokazni oblici samo oni koji čine morfološki sustav paradigmatskih dokaznih značenjskih opreka u nekim jezicima, ili bi se dokaznim oblicima trebali smatrati svi jezični oblici koji mogu izraziti neko dokazno značenje,

- pragmatika dokaznosti – koriste li ljudi dokazne jezične oblike samo da izraze izvor informacije (i s njime povezane vrijednosne implikacije, u svrhu procjene statusa informacije) ili dokaznost može imati i druge funkcije u diskursu.

Dat ćemo kratak pregled različitih viđenja o svakoj od navedenih točaka prijepora.

1.3. „Uska“ i „široka“ definicija dokaznosti

U posljednjih tridesetak godina, od objavljivanja ranije spomenutog zbornika radova o dokaznosti (Chafe i Nichols 1986), u lingvističkim radovima koji izrijeком spominju dokaznost i bave se proučavanjem nekog vida dokaznosti jasno su se razdvojila dva smjera. Jedan od njih mogli bismo nazvati proučavanjem dokaznosti u užem, a drugi proučavanjem dokaznosti u širem smislu. Dakle, osnovna je razlika u tome smatraju li jezikoslovci da je temelj dokaznih značenja u izražavanju ODAKLE govornik zna informaciju (tj. u izražavanju izvora informacije) ili u izražavanju govornikova subjektivnog ODNOSA prema informaciji koju iskazuje (tj. izražavanju statusa svoga znanja), koji se dijelom temelji na tome kako je došao do informacije, ali i na drugim kontekstualnim čimbenicima (Mushin 2001: 18). Možemo pretpostaviti da dio zbrke u određenju pojma proizlazi i iz mogućnosti povezivanja engleskog termina *evidentiality* s dvama općejezičnim leksemima – imenicom *evidence* (hrv. dokaz) i pridjevom *evident* (hrv. očito). Oba leksema Boas (1911) izrijeком koristi u opisima značenja „sufiksa“ koje opisuje u kvakiutlskom (vidi fusnotu 5.) Dakle, moglo bi se reći da dokazni oblici čine „očitim“ odakle znamo ono o čemu govorimo, ali isto tako možemo reći da daju „vrstu dokaza“ za ono o čemu govorimo. Zanimljivo je kako neki autori (primjerice Givón 1982, Žic Fuchs 1988, Mushin 2001) naglašavaju važnost samog pojma „dokaza“ u definiranju dokaznosti, a drugi (primjerice Aikhenvald 2004) inzistiraju na udaljavanju od općejezičnog značenja pojma dokaza jer smatraju da navodi na krivo, prvenstveno preširoko, razumijevanje lingvističkog pojma dokaznosti. Aikhenvald zastupa udaljavanje od pojma dokaza zato što taj pojam u sebi sadrži epistemičke vrijednosne implikacije, odnosno intuitivno ga povezujemo sa stupnjem vjerodostojnosti ili pouzdanosti nekog znanja, dok „pravi“ dokazni jezični oblici (za Aikhenvald, isključivo oni gramatikalizirani) nemaju nužno „epistemičke ekstenzije“,

odnosno ne kodiraju nužno govornikov stupanj uvjerenosti u ono što govori. Smatramo, međutim, da nikako ne trebamo izgubiti iz vida upravo taj intuitivni segment, tj. komunikacijsku funkciju „dokazivanja“ s kojom povezujemo pojam dokaza, jer je razumno vjerovati da je i ta dimenzija bila motivacijom za Boasovu prvu uporabu samog termina.

Dakle, uski pristup shvaća dokaznost kao jezične načine upućivanja na izvor informacije, kojima je primarna pragmatička motivacija točno određenje načina spoznavanja informacije, bez nužnog epistemičkog dodatka, odnosno popratnog označavanja odnosa govornika prema informaciji u smislu izražavanja stupnja sigurnosti ili vjerojatnosti. Pritom se „pravom“ dokaznošću smatra isključivo gramatikalizirana dokaznost, odnosno dokaznost kao obavezna gramatička kategorija prisutna u brojnim svjetskim neindoeuropskim jezicima. Nasuprot tome, široko shvaćena dokaznost je zapravo jezični odraz „prirodne epistemologije“, odnosno načina na koji čovjek kategorizira znanje. Tako shvaćena dokaznost obuhvaća sve jezične načine izražavanja odnosa prema znanju, bez obzira jesu li gramatikalizirani ili im se značenje iščitava iz sprege značenja samog jezičnog oblika i pragmatički uvjetovanog zaključivanja. Tako shvaćena dokaznost obuhvaća i izražavanje izvora informacije (usku dokaznost) i odnosa prema informaciji (epistemičku modalnost) jer ih doživljava kao komplementarne i neodvojive kategorije koje se osmišljavaju u međusobnom odnosu i konvencionaliziraju kroz jezičnu uporabu. Kako ističe Givón (1982), subjektivna sigurnost govornika zapravo je zaključivanjem dobiven popratni proizvod dokaznog, iskustvenog vida spoznavanja.

Krenut ćemo od šireg prema užem određenju, odnosno od prikaza dokaznosti kao pojmovne kategorije u kojoj se odražava „prirodna epistemologija“, tj. načini kategoriziranja znanja u prirodnim jezicima prema dokaznosti kao zasebnoj gramatičkoj kategoriji koja obuhvaća značenja vezana uz izvor i način spoznavanja znanja. Ta će nas razmatranja odvesti prema nužnosti sagledavanja dokaznosti u okviru pragmatike, odnosno stvarne jezične uporabe.

1.3.1. Dokaznost i „epistemologija“

Temelje „široko“ shvaćenoj dokaznosti udarili su upravo Chafe i Nichols svojim zbornikom, čiji sam naziv, *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*, ukazuje na orijentaciju promišljanja ove jezične pojave – dokaznost se promatra kao način kodiranja, odnosno jezičnog izricanja „epistemologije“¹⁶. Chafe već u uvodu u zbornik naglašava da ovdje nije riječ o „epistemologiji“ u filozofskom smislu, dakle o nečemu svjesno naučenom i promišljenom, nego o prirodnom znanju koje se zrcali kroz jezičnu uporabu.¹⁷ On koristi pojam *natural epistemology* (hrv. prirodna epistemologija) u značenju načina na koji obični ljudi, govornici raznih jezika, „prirodno“ promatraju izvor i pouzdanost svoga znanja i izražavaju svijest o tome da je istina relativna. Chafe ističe kako razni jezici imaju na raspolaganju čitav repertoar sredstava kojima izražavaju različite odnose prema znanju. Ta jezična sredstva bitno se razlikuju, ovisno o tome što je u pojedinim jezicima više ili manje važno istaknuti.¹⁸ Neki će jezici tako imati gramatikalizirane paradigme za izricanje izvora znanja, dok će se u drugim jezicima izvor znanja moći kodirati leksički ili sintaktički, ali neće se kodirati uvijek niti obavezno. U nekim će jezicima pojedini izvori znanja konvencionalno implicirati i različit stupanj pouzdanosti znanja, dok kod drugih jezika ta veza neće biti izražena. Bez obzira o kakvom se tipu jezika i kojem vidu dokaznosti radilo, Chafe zaključuje da se pojam *evidential* (hrv. dokazni oblik) uvriježio za sva jezična sredstva kojima se izražava izvor i pouzdanost znanja, te da pojam obuhvaća mnogo više nego puko jezično obilježavanje dokaza.

¹⁶ Klaićev *Rječnik stranih riječi* (Nakladni zavod Matice hrvatske 2002) pod natuknicom *epistemologija* kaže: grč. (epistēmē – znanje, spoznaja + lógos – govor, riječ) nauka o spoznaji, nauka o znanju i nauci. *The New International Webster's Comprehensive Dictionary of the English Language* (Trident Press International 1998) pod natuknicom *epistemology* donosi: That department of philosophy which investigates critically the nature, grounds, limits, and criteria, or validity, of human knowledge; theory of cognition. *The New Oxford Dictionary of English* (Oxford University Press 1998, 2001) natuknicu *epistemology* određuje kao leksem koji pripada registru filozofije i definira je ovako: the theory of knowledge, especially with regard to its methods, validity, and scope. Epistemology is the investigation of what distinguishes justified belief from opinion.

¹⁷ Već Boas (1920: 320) upućuje na to da su gramatičke kategorije podsvjesne navike, koje utječu na to kako percipiramo svijet oko sebe i kako oblikujemo misli (vidi Žic Fuchs 2009: 35).

¹⁸ Kao što je već spomenuto, i ovo stajalište seže još od Boasa (1938: 141), koji ističe važnost uočavanja onoga što se obavezno mora izreći u nekom jeziku, tj. onoga što je određeno gramatikom pojedinog jezika, jer upravo nam obavezne kategorije ukazuju na to koji aspekti iskustva su za pojedinu zajednicu kulturološki važni i kako su oni pojmovno ustrojeni. Za pobliže određenje pojma *istaknutosti* (eng. *saliency*) i njegova značaja u kognitivnoj lingvistici vidi Žic Fuchs (2009: 33-36).

Prema primjerima izricanja dokaznosti u engleskome jeziku koje Chafe daje u uvodu u Zbornik odmah postaje jasno da pojam dokaznosti shvaća kao hiperonim za vrlo raznorodne vrste „odnosa prema znanju“. Kako kaže, u engleskome jeziku govornici će često ono o čemu govore iznositi kao činjenično znanje, tj. neupitnu istinu, primjerice kad kažu: „It's raining.“ U nekom drugom slučaju mogu upotrijebiti prilog i na taj način reći nešto o pouzdanosti onoga što govore, odrediti koliko je vjerojatno da je to što govore istina: „It's probably raining.“ ili „Maybe it's raining.“ Nadalje, modalnim glagolom mogu izraziti i zaključak koji su izveli iz neke vrste dokaza: „It must be raining.“ ili pak nekim leksičkim glagolom mogu naznačiti točnu vrstu dokaza na temelju kojeg su izveli zaključak: „It sounds like it's raining.“ Nadalje, govornikova procjena da se situacija ne poklapa u potpunosti s prototipnim značenjem glagola 'rain' može se izraziti priložnom frazom: „It's sort of raining.“ Ili pak prilog može upućivati na to da je neko „znanje“ (ono o čemu govorimo) različito od onoga što smo možda očekivali: „Actually, it's raining.“ Ovi primjeri zorno pokazuju da je za Chafea pojam „dokaznost“ krovni pojam koji obuhvaća i modalnost i ograđivanje i subjektivnost¹⁹, odnosno sve raspoložive jezične načine na koje govornici upućuju na svoju prisutnost, procjenu i odnos prema onome što govore.

U svome članku u Zborniku, naslovljenome „Evidentiality in English Conversation and Academic Writing“, Chafe (1986: 262, 270) u nekoliko navrata upućuje na svoje široko određenje pojma dokaznosti:

„I need to stress that I am using the term „evidentiality“ in its broadest sense, not restricting it to the expression of 'evidence' per se. (...)

'Evidentiality' has been used here broadly to cover *any linguistic expression of attitudes toward knowledge*.“ (istakla I.B.)

Dakle, Chafe pod dokaznošću smatra bilo koji jezični izraz odnosa prema znanju.²⁰

¹⁹ O pojmovima modalnosti, ograđivanja i subjektivnosti bit će više riječi u 3. poglavlju, u kojem raspravljamo o suodnosu dokaznosti i srodnih jezičnih pojava s kojima ulazi u interakciju.

²⁰ Treba istaknuti da se *knowledge* ovdje koristi u značenju sadržaja propozicije, odnosno onoga što govornik izražava određenim iskazom. Kako kaže Chafe (1986: 262): “ (...) the basic information whose status is qualified in one way or another by markers of evidentiality.” Drugi autori za isti pojam koriste *information*. U našoj ćemo radnji također često koristiti izraz *informacija*, u značenju propozicije koju iskazuje govornik/pisac/konceptualizator u pojedinom govornom činu.

Sukladno takvoj definiciji, razrađuje model dokaznog jezičnog obilježavanja koji obuhvaća sljedeće sastavnice: izvor znanja, način spoznavanja, pouzdanost znanja i procjena znanja.

Izvori znanja (eng. *sources of knowledge*) dijele se na: nepoznat izvor, dokaz, jezik, pretpostavka (eng. ???²¹, *evidence, language, hypothesis*), a načini spoznavanja (eng. *modes of knowing*) uključuju: vjerovanje, induktivno zaključivanje, doznato od drugih, deduktivno zaključivanje (eng. *belief, induction, hearsay, deduction*)²². Pritom se svaki način spoznavanja temelji na njemu konvencionalno pridruženom izvoru znanja.

Rezultat sprege svih tih čimbenika je stupanj pouzdanosti znanja koji se u nekoj govornoj zajednici konvencionalno pridružuje različitim dokaznim jezičnim oblicima ili strategijama upotrijebljenim u određenom iskazu. Primjerice, informacija koja je spoznata na način da smo je doznali od drugih (eng. *hearsay*) temelji se na jezičnom izvoru, bilo govorenom, bilo pisanom, a njezina pouzdanost ovisit će o tome koliko pouzdanim smatramo onoga od koga smo je doznali. Za razliku od toga, način spoznavanja koji se naziva vjerovanje temelji se na nepoznatom izvoru. Tu će obično biti riječ o kolektivnim vjerovanjima neke zajednice, o nečemu što se ne propituje i za što se neće tražiti dokazi. Nadalje, način spoznavanja koji se naziva induktivno zaključivanje temelji se na nekom opipljivom dokazu, dakle zaključivanju na temelju onoga što smo osjetilno doživjeli (vidjeli, čuli, namirisali, dotakli). Tako označeno znanje također se neće propitivati jer se izravno osjetilno spoznato znanje uglavnom smatra pouzdanim. Deduktivno zaključivanje rezultat je logičkog pretpostavljanja na temelju prethodnog iskustva ili onoga što otprije znamo.

Osim stupnja pouzdanosti znanja, Chafe (1986: 270) smatra da u domenu dokaznosti kao široke i sveobuhvatne epistemološke kategorije spadaju i jezični izrazi ograđivanja (eng. *hedges*) i očekivanja (eng. *expectations*)²³. Naime, čovjek interpretira svako pojedino iskustvo na način da ga pokušava pridružiti već postojećim kategorijama i shemama koje

²¹ Chafe u svome radu za oznaku nepoznatog izvora informacije koristi upitnike.

²² Engleski nazivi navode se zbog toga što se radi o temeljnim terminima u opisu dokaznosti. Navođenjem engleskih naziva dobit ćemo uvid u razvoj terminologije, u način rezoniranja pojedinih autora koji se bave dokaznošću, kao i u složenost same pojave koju pokušavaju opisati. Osim toga, u engleskome se terminologija u opisu dokaznosti donekle usustavila, a u hrvatskome tek nastaje, s obzirom da osim Žic Fuchs (1988) i Čulić Viskote (2008) gotovo nema pokušaja opisa ove pojave na hrvatskome jeziku. Tim više je potrebno imati uvid u izvorne engleske nazive za koje pokušavamo pronaći hrvatske ekvivalente.

²³ Istu tezu iznosi i Žic Fuchs (1988), vidi str. 39.

mu omogućuju da misaono procesuiru znanje. Tako govornici pojedinog jezika novo znanje uspoređuju s onim što već otprije znaju i što na temelju starog znanja očekuju, odnosno procjenjuju u kolikoj se mjeri novo znanje podudara s njihovim očekivanjima i s već postojećim jezičnim/konceptualnim kategorijama²⁴, dakle onim što Žic Fuchs (1991) naziva znanjem o jeziku i znanjem o svijetu. Primjerice, nesavršeno podudaranje s postojećim kategorijama u engleskome će se jezično označiti izrazima ograđivanja poput *sort of, kind of, about*, a stupanj podudaranja/nepodudaranja s očekivanjima izrazima poput *in fact, of course, oddly enough*.

S obzirom da dokazno obilježavanje iskaza u engleskome jeziku nije obavezno, odnosno dokaznost nije gramatikalizirana, Chafe želi istražiti u kojim se slučajevima iskazi u tome jeziku dokazno obilježavaju, odnosno koje se vrste dokaznosti uobičajeno izražavaju i koja se dokazna jezična sredstva najčešće koriste. Iako to možda nije eksplicitno naglašeno, iz modela dokaznog obilježavanja iskaza koji Chafe predlaže jasno se može iščitati da model počiva na jezičnoj uporabi, na stvarnoj komunikaciji u određenoj zajednici koja ima svoje zakonitosti, te na stvarnoj govornoj situaciji u kojoj sudionici komunikacijskog čina u međusobnoj interakciji ovjeravaju ili osporavaju konkretne iskaze.

Važno je naglasiti da je Chafeovo istraživanje koje prikazuje u radu u Zborniku provedeno u sklopu znanstvenog projekta u kojem su se proučavale razlike između govorenog i pisanog engleskog jezika. Proučavani korpus sastoji se od tekstova koji pripadaju dvjema potpuno različitim vrstama diskursa, razgovornom engleskome (snimljeni su razgovori za večerom) i akademskom pisanju. Na tome korpusu tekstova proučava se koje se vrste dokaznosti uobičajeno izražavaju i koja se jezična sredstva (koji jezični oblici) u tu svrhu koriste te se bilježi njihova učestalost pojavljivanja u korpusu. Chafe u uvodu u rad (1986: 262) ističe da je za očekivati da će se dokaznost različito izražavati u pisanom i govornom engleskom jeziku, baš kao što se pisani i govorni jezik i

²⁴ Chafe u ovome dijelu upućuje na knjigu *Cognition and Categorization* (Rosch, E. i Lloyd, B.B. (ur.) 1978), u kojoj je tiskan rad psihologinje Eleanor Rosch „Principles of Categorization“, treći u nizu njezinih članaka kojima je utrta put danas općeprihvaćenoj spoznaji o prototipnom ustroju kategorija i njihovoj stupnjevitoj prirodi, te posljedično nemogućnosti strogog određivanja granica između kategorija. Kao što Chafe kasnije pokazuje, princip stupnjevitosti naglašen je u jezičnim sredstvima koja nam omogućuju da izrazimo različite stupnjeve pripadnosti nekoj pojmovnoj kategoriji, odnosno jezičnim sredstvima koja Lakoff (1972, 1973) naziva ogradama (eng. *hedges*).

inače razlikuju zbog svojih fizičkih prostorno-vremenskih datosti i različitih tradicija i konvencija. Birajući tekstove koji predstavljaju ekstremne primjere „pisanosti“ i „govornosti“, Chafe se nada dobiti bolji uvid u razlike u izražavanju dokaznosti u pisanom i govornom engleskome.

Na temelju nalaza iz svoga korpusa, Chafe (1986: 271) zaključuje da govornici engleskoga svoje iskaze često uopće dokazno ne obilježavaju. Dokaznu neobilježenost tumači tako da govornici engleskoga iskaze koji nisu posebno dokazno obilježeni smatraju činjeničnim znanjem. Ako su, pak, iskazi dokazno obilježeni, prvenstveno će se raditi o dokaznim oblicima kojima se označava stupanj pouzdanosti znanja, posebice vjerojatnost, što je zabilježeno kao prilično često i u govornom i u pisanom dijelu korpusa. Kao primjer se navode priložni i modalni izrazi poput *maybe, probably, certainly, possibly, undoubtedly, surely; might, may*. U akademskim tekstovima ovakvi su izrazi još češći, a stupnjevanje pouzdanosti razrađeniji: *normally, generally, primarily, essentially, particularly, invariably, specifically*. U govornome engleskom često se iskazuje da je iskaz utemeljen na vjerovanju, uvjerenju ili mišljenju govornika, što se izražava izrazima *I think, I guess, I suppose*. Tako obilježeni iskazi obično se neće osporavati. Česti su i dokazni oblici kojima se izražava da je znanje koje se prenosi iskazom rezultat induktivnog zaključivanja. Takvi dokazni oblici obično će implicirati i neki stupanj pouzdanosti znanja. Kao primjer navode se *must, seem, evidently*. U akademskom pisanju češće će se pojavljivati dokazni oblici poput *should, presumably, could, would*, koji upućuju na deduktivno zaključivanje, dakle znanje do kojeg se došlo postavljanjem hipoteza i predviđanjem. Prema Chafeu, u engleskome se općenito govoreći rijetko označava vrsta dokaza na kojoj se temelji način spoznavanja. Ako je, pak, označena, izvor znanja najčešće su osjetilni dokazi, što se u konverzacijskom engleskome izražava glagolima percepcije, primjerice *see, hear, feel*. Tako obilježeni iskazi neće se osporavati i smatrat će se pouzdanima, dok se izrazima poput *looks like, sounds like, feels like* upućuje na manji stupanj pouzdanosti. Ponekad se u razgovornom engleskome označava i neizravno spoznato znanje, naznačuje se da je govornik ono o čemu govori doznao od drugih, dakle posredstvom pisanog ili govorenog teksta. Kao najočitiiji primjer navode se izrazi koji sadržavaju glagole govorenja, poput *they say, I've been told*, ali i manje očiti primjeri poput *it seems* i *apparently*, čije se dokazno značenje

izvodi iz konteksta u kojem se u konkretnoj komunikacijskoj situaciji pojavljuje. U akademskom pisanju tipičan primjer ove vrste dokaznosti je citiranje, a učestalost pojavljivanja takvog oblika dokaznog obilježavanja u Chafeovom korpusu akademskih tekstova bila je očekivano visoka. Nadalje, Chafe na temelju podataka iz svojih korpusa zaključuje da se izrazi ograđivanja, odnosno nesavršenog podudaranja s nekom pojmovnom kategorijom, izrazi poput *sort of* i *kind of*, češće koriste u konverzacijskom engleskome, dok su u akademskome prisutni samo izrazi kojima se ograđuje od preciznog određenja, poput *about*. Također, u konverzacijskom engleskome češće su pronađeni izrazi podudaranja s očekivanjem, poput *in fact*, *of course*, *oddly enough*. Chafe zaključuje da se i u konverzacijskom i akademskom pisanom engleskom najčešće jezično izražava upravo stupanj pouzdanosti znanja, dok ni u jednom od ova dva stila nije često označavanje vrste dokaza. U akademskom pismu češće se jezično označava deduktivno zaključivanje, a u oba stila često se jezično označava da je znanje temeljeno na induktivnom zaključivanju. Ograđivanje i druga sredstva označavanja stupnja podudarnosti s očekivanjem češća su u konverzacijskom nego u akademskom engleskome, što Chafe pripisuje odlikama i datostima govornog nasuprot pisanome jeziku, navodeći spontanost i interaktivnost kao osnovne odlike govornog jezika, a promišljenost i distanciranost kao odlike pisanoga.²⁵

Chafeov rad smatramo izuzetno važnim i zbog njegova doprinosa u promišljanju opsega pojma dokaznosti. Kao što sam eksplicitno kaže i kao što je iz predloženog modela dokaznog jezičnog obilježavanja posve jasno, Chafe dokaznost promatra kao široku epistemološku kategoriju, odnosno kao sve raspoložive jezične načine izražavanja odnosa prema znanju u pojedinom jeziku. Kako slikovito zaključuje Mushin (2001: 29), prema Chafeu, „semantika znanja“ svodi se na spajanje/primjeravanje tipa znanja koje izražavamo s određenim stupnjem pouzdanosti, na temelju izvora putem kojeg smo došli

²⁵ Nasuprot Chafeovim zaključcima, današnja istraživanja prepoznaju ograđivanje i jezična sredstva ograđivanja (eng. *hedges*) kao važnu odliku znanstvenog diskursa i izrazito često retoričko sredstvo u tekstovima znanstvenih radova. Chafeov zaključak da izrazi ograđivanja nisu česti u akademskom engleskome vjerojatno proizlazi iz preuskog određenja pojma ograđivanja. Također, današnji jezikoslovci koji se bave pisanim jezikom, posebice akademskim diskursom, naglašavaju njegov itekako interaktivan karakter. Naime, smatra se da je pisac akademskog teksta čitavo vrijeme u interakciji sa zamišljenim čitateljem kojega pokušava uvjeriti u ono što tekstom iskazuje. Primjerice, Matešić i Marot Kiš (2016) promatraju *hedging* (hrv. postupke odmicanja) u okviru pragmatike, kao (pod)strategiju uljudnosti, odnosno izraze koji služe za umanjivanje „činova koji prijete obrazu“ (vidi str. 135).

do znanja. Stoga ne čudi što se među primjerima dokaznih oblika koje Chafe navodi u svome članku nalaze i modalni glagoli i drugi primjeri izraza epistemičke modalnosti, odnosno odnosa govornika prema propoziciji koju izriče, najčešće stupnja pouzdanosti, sigurnosti ili vjerojatnosti koji govornik pripisuje propoziciji koju izriče.

O problemu odnosa dokaznosti i epistemologije, te o tome kako i kada se upotrebljavaju dokazni elementi govori T. Givón u članku „Evidentiality and Epistemic Space“ (Givón 1982). Kao i kasnije Chafe (1986), Givón dokaznost promatra u kontekstu epistemologije, i to „prirodne epistemologije“ o kojoj govori Chafe, odnosno ljudskog odnosa prema znanju i konvencionaliziranog kategoriziranja tipova znanja koje se ogleda u jezičnoj uporabi.

Givón smatra da je potrebno revidirati dotadašnje spoznaje o epistemologiji ljudskog jezika, i to na način da se oslanjamo isključivo na empiriju, na ono što se u jezičnoj uporabi zaista događa. Njegov glavni prigovor dotadašnjim istraživanjima je što koriste formalni aparat logike i filozofije te jezičnu epistemologiju, odnosno rečenične/propozicijske modalitete svode na polaritet istinito – neistinito. Pritom se epistemički status propozicija određuje u izolaciji, a istinitost ili neistinitost propozicija doima se kao *objektivno* određenje, jer postoje unaprijed određeni formalni načini kako se dopire do istine ili znanja, a govornik i slušatelj, sudionici stvarnog komunikacijskog čina, nemaju nikakvog utjecaja na epistemički status propozicije.

Suprotno tome, Givón smatra da ključ razumijevanja jezične epistemologije treba tražiti upravo u vezi sudionika komunikacijskog čina, govornika i slušatelja, i onome što se između njih događa u komunikacijskome činu. On pokušava empirijski dokazati da u srži propozicijskih/rečeničnih modaliteta leži *implicitni dogovor govornika i slušatelja*, koji pretpostavlja tri vrste propozicija:

- (a) Propozicije koje se ne propituju , zahvaljujući različitim konvencijama, koje slušatelj stoga prihvaća kao *neosporive*, te koje stoga ne zahtijevaju *dokazno opravdanje/objašnjenje*;
- (b) Propozicije koje se izriču s *relativnom sigurnošću*, te ih stoga slušatelj *slobodno može pokušati osporiti*, te koje stoga zahtijevaju, ili dopuštaju, *dokazno opravdanje*; te

(c) Propozicije koje se izriču sa sumnjom, poput hipotetskih propozicija, koje se ne osporavaju niti zahtijevaju dokazno opravdanje.

Dakle, Givón upravo dokaznost smatra ključem za razumijevanje ljudskog prirodnog odnosa prema znanju. Za razliku od binarnih opreka istinito-neistinito, Givón pojam dokaznosti shvaća kao stupnjevito, što je u skladu s činjenicom da je istinitost stvar stupnja, a ne strogo određene kategorije. Givónov je zaključak da se epsitemički prostor u ljudskom jeziku može podijeliti na tročlanu iskustvenu ljestvicu prikazanu u Tablici 1.

Tablica 1. Givónova (1982) iskustvena ljestvica epistemološkog prostora u ljudskom jeziku.

NAJMANJA SIGURNOST (po pretpostavci)	OSREDNJA SIGURNOST (po dokazu)	NAJVEĆA SIGURNOST (po implicitnom dogovoru)
IRREALIS – tvrdnje	REALIS – tvrdnje	<i>deiktički očito</i> <i>ono što se podrazumijeva</i> <i>spoznato otkrivenjem/ukazanjem</i> <i>apriori poznato-sintetičko</i> (zajedničko znanje o svijetu kodirano u leksikonu) <i>analitičko</i> (zajedničko znanje o pravilima iz različitih područja, uključujući logiku)
DOKAZNOST NEMOGUĆA	DOKAZNOST POTREBNA	DOKAZNOST NIJE POTREBNA

Kao što je vidljivo iz prikazanog modela, Givón dokaznost promatra u suodnosu s modalnošću, odnosno modalnim pojmom *sigurnosti*. Pritom je dokaznost nemoguća (i

dokazno obilježavanje stoga nepotrebno) ako je sigurnost vrlo mala, dokaznost moguća i dokazno obilježavanje potrebno ako je sigurnost osrednja, te dokazno obilježavanje nepotrebno ako je sigurnost velika. Za ovu posljednju kategoriju, odnosno znanja koja se smatraju sigurnima i ne zahtijevaju dokazno obilježavanje, Žic Fuchs (1988: 67) navodi da uključuju vidljive stvari i pojave u neposrednoj okolini sudionika komunikacijskog čina, znanja svima poznata o prirodnome svijetu, kao i zajednička znanja iz kulturne baštine, vjerovanja i sve ostalo što vezuje govornike nekog jezika.

Dokaznost je, dakle, za Givóna odraz veze između jezika i znanja, odnosno jezika i svijeta kako ga percipiraju i doživljavaju govornik i slušalac (Žic Fuchs 1988: 167). Prema Givónu (1982: 44) izražavanje dokaznosti u jeziku svodi se na postavljanje izričaja na određeno mjesto na ljestvici subjektivne sigurnosti, koja se temelji na rangiranju dokaza. Na temelju primjera iz različitih jezika s gramatikaliziranom dokaznošću (ovdje upućuje na radove koji su izloženi na skupu o dokaznosti na Berkeleyu 1981., a bit će tiskani u zborniku Chafea i Nichols (1986) Givón zaključuje da govornici hijerarhijski rangiraju dokaze prema sljedećim kriterijima:

- A. Rangiranje prema kriteriju osobe/deiktičkog središta:
GOVORNIK>SLUŠATELJ>TREĆA OSOBA
- B. Rangiranje prema kriteriju osjetila/izvora: VID>SLUH>OSTALA
OSJETILA>OSJEĆAJ
- C. Rangiranje prema izravnosti: OSJETILA>IZVEDENO ZAKLJUČIVANJE
- D. Rangiranje prema blizini: BLIZU MJESTA DOGAĐAJA>DALJE OD MJESTA
DOGAĐAJA

Takva “prirodna epistemologija” koja se zrcali kroz jezičnu uporabu, odnosno ljestvica subjektivne sigurnosti koja se temelji na procjeni dokaza, za Givóna je ekvivalent empirijskom procesu induktivnog zaključivanja u znanosti.²⁶ Ili, kako Givón kaže:

²⁶ U znanosti, pogotovo u prirodnim znanostima, induktivno zaključivanje” temelji se na onome što je dostupno promatranju i opažanju u eksperimentalnom postupku i što je rezultat postupka koji se može ponoviti s istim rezultatima. Za znanstvene je kulture svojstveno da se ono što je tako spoznato ne osporava, odnosno da se prihvaća kao neupitno. Kao što ćemo vidjeti kasnije (5. i 9. poglavlje), razlike između kultura pojedinih znanstvenih disciplina bit će vidljive i u načinima na koje u znanstvenim

“The resulting scale of *subjective certainty* is founded upon these evidential hierarchies. The linguistically-coded phenomenon of evidentiality is thus the cognizing organism's equivalent of the scientist's formal induction.”

Zanimljivo je primijetiti da Givón za sudionike komunikacijskog procesa, govornika i slušatelja, koristi pojam spoznavajuće jedinke²⁷ ili misaonog organizma (eng. *cognizing organism*), što odgovara Langackerovom (1990: 9) pojmu konceptualizatora (eng. *conceptualizer*).

Općenito, Givónov način promišljanja o dokaznosti potpuno je u skladu s postavkama kognitivne lingvistike. On jezik promatra u kontekstu biologije, kao sastavni dio ljudskih kognitivnih sposobnosti i kao pristupnu točku koja nam omogućuje uvid u čovjekovu konceptualizaciju stvarnosti. Nadalje, Givón naglašava iskustvo, empiriju kao podlogu za konceptualizaciju i međusobno razumijevanje. Razumijevanje počiva na konvencionalizaciji, na implicitnom dogovoru između sudionika komunikacijskog čina u određenoj zajednici. Tako se i dokazna značenja osmišljavaju i ovjeravaju kroz uporabu te povratno zrcale odnos jezika i svijeta kako ga percipiraju i doživljavaju govornik i slušatelj, odnosno „konceptualizatori“ u govornoj situaciji. Jednako je važno i Givónovo inzistiranje na stupnjevitoj naravi dokaznog obilježavanja, odnosno stupnjevitosti kao osnovnog principa konceptualizacije, koja se u jeziku odražava različitim jezičnim oblicima.

Givón dokaznost shvaća kao osnovni mehanizam čovjekove konceptualizacije znanja. „Tipovi znanja“ kategorizirani su upravo prema tome trebaju li ili ne biti dokazno obilježeni, odnosno treba li se za određeni tip znanja u jeziku izraziti dokaz na kome se temelji. Pritom se jasno nameće zaključak da je i dokazna neobilježenost, odnosno izostanak eksplicitno navedenog dokaza, također vrsta dokaznog obilježavanja. Dokazno neoznačeni izričaji mogu ukazivati na to da znanja o kojima se u propoziciji govori konvencionalno ne podliježu propitivanju ili osporavanju u određenoj govornoj zajednici već se smatraju činjeničnima ili se pak radi o znanjima koja su modalno obilježena kao

radovima predstavljaju svoje istraživačke postupke, što će se između ostaloga odraziti i u uporabi različitih glagola izvješćivanja i različitih perspektiva izvješćivanja.

²⁷ Prijevodni ekvivalent preuzet je iz Čulić Viskota (2008: 52).

nešto što podliježe sumnji pa samim time neće zahtijevati dokaz. Složit ćemo se s Čulić Viskotom (2008: 53) u mišljenju da bi način na koji Givón promatra dokaznost mogao poslužiti kao objašnjenje izostanka dokaznih označitelja u jezicima s dokaznim strategijama, u kojima se dokaznost kodira po potrebi (koja proizlazi iz pragmatičkih, komunikacijskih zahtjeva), za razliku od jezika u kojima je dokazno obilježavanje obavezno, tj. gramatikalizirano.

Givón nipošto nije usamljen u pretpostavci da se ljestvica sigurnosti iskazane nekim izričajem temelji upravo na dokaznoj hijerarhiji. Willett (1988: 86) iznosi sljedeću pretpostavku o odnosu izvora informacije na kojem se temelji iskaz i jačina uvjerenosti govornika u informaciju izrečenu iskazom:

„The **source** of a speaker's information can skew the relation between his/her **conception** of the truth of a situation and the strength of his/her **assertion** about that situation.“

Willett tako predlaže sljedeće kriterije i ljestvice za utvrđivanje jačine uvjerenosti u ono što se govori:

- kriterij izravnosti spoznavanja (od najizravnijeg do najmanje izravnog): najpouzdaniji izvor je ono čemu smo svjedočili (eng. *attested*), u sredini je izvješće (eng. *reported*), tj. ono što smo saznali od drugih, a najmanje pouzdano je zaključivanje (eng. *inferring*).
- kriterij jačine uvjerenosti: najjači stupanj uvjerenosti izražava se empatičnom tvrdnjom, malo manji tvrdnjom kojom se izriče normalna sigurnost, slijede izrazi vjerojatnosti i mogućnosti, te izrazi sumnje, kojima se izražava najmanji stupanj uvjerenosti.
- kriterij istinitosti/točnosti: ono što govornici poimaju kao potpuno činjenično, kao moguće i kao malo vjerojatno

Slijedom toga, Willett (1988: 85) i Frawley (1992: 413) ističu da principi rangiranja „snage pouzdanosti iskaza“ u različitim jezicima slijede univerzalnu hijerarhijsku logiku koja bi se dala svesti na sljedeće:

- a) prema kriteriju pristupa informaciji/načina spoznavanja informacije: izravno osjetilno iskustvo (vid > sluh > druga osjetila) > zaključivanje > spoznato posredstvom druge osobe/teksta
- b) prema kriteriju osobne deikse: govornik > slušatelj > treća osoba
- d) prema kriteriju prostorne deikse: blizu > daleko
- e) prema kriteriju vremenske deikse: sadašnjost > neposredna prošlost (perfekt) > daleka prošlost

Naime, ljudi će u pravilu biti sigurniji u ono što izravno promatraju nego u ono što doznaju od drugih ili tek naslućuju. Također, što je situacija o kojoj se govori udaljenija od govornika (njegove svjesne percepcije), to će je manje činjeničnom smatrati.

Smatrali smo potrebnim pobliže prikazati Givónov (1982) i Chafeov (1986) rad i njihovu metodologiju jer oba autora inzistiraju na sagledavanju dokaznosti u kontekstu epistemologije prirodnoga jezika i primjera iz stvarne jezične uporabe. Iako se Chafeu može prigovoriti određena liberalnost pristupa i nepostojanje jasnijih kriterija za određivanje funkcije određenog „dokaznog oblika“ u pojedinom kontekstu, ne može mu se poreći svjesnost važnosti analize primjera iz stvarne uporabe, u specifičnim kontekstima i konkretnim komunikacijskim situacijama. Osim toga, Chafe je svjestan da isti jezični oblik u različitoj komunikacijskoj situaciji može izražavati drugačije dokazno značenje, što je bitna načelna pretpostavka, pogotovo u proučavanju jezika koji nemaju gramatikaliziranu dokaznost, u kojima je dokazna interpretacija iskaza uvelike kontekstno uvjetovana.

Nakon što smo prikazali moguće viđenje dokaznosti iz gledišta epistemologije, odnosno načina na koji ljudi kategoriziraju znanje, vratit ćemo se prikazu dokaznosti iz gledišta gramatike, odnosno dokaznosti kao zasebne gramatičke kategorije kojoj je primarna svrha izraziti dokazna značenja.

1.3.2. Dokaznost i gramatika

Kao što smo ranije istaknuli, ključna točka prijepora između „širokog“ i „uskog“ pristupa dokaznosti jest povezivanje lingvističkog pojma dokaznosti s općejezičnim pojmom dokaza. Dok jezikoslovci poput Givóna i Chafea smatraju da se dokaznost ne može sagledavati izvan „prirodne epistemologije“, odnosno intuitivnih, „prirodnih“ načina na koje ljudi kategoriziraju znanje, druga struja jezikoslovaca smatra da je pojam dokaznosti znatno uži i da pravom dokaznošću treba smatrati isključivo gramatičku kategoriju prisutnu u brojnim neindoeuropskim jezicima kojoj je primarno značenje IZVOR INFORMACIJE, u smislu upućivanja na to kako je govornik ono o čemu govori spoznao ili saznao. Takav pristup zastupa Aikhenvald (2004: 3; 333), koja naglašava da lingvistička dokaznost nema veze s konvencionalnim nelingvističkim značenjem dokaza, tj. upućivanjem na to što je istina a što nije ili upućivanjem na to u što netko vjeruje:

„Evidentiality is a linguistic category whose primary meaning is source of information..... this covers the way in which the information was acquired, without necessarily relating to the degree of speaker's certainty concerning the statement or whether it is true or not. (...)

„The concepts expressed by evidentials cover the ways in which information was obtained. They only marginally relate to truth, speaker's responsibility, and reliability of information.“

Aikhenvald kritizira Chafeovu (1986) definiciju dokaznosti u „užem smislu“ – označavanje izvora znanja i „širem smislu“ - označavanje govornikova odnosa/stava prema svome znanju o stvarnosti. Ona žali što se uvriježilo povezivanje dokaznosti i „pouzdanosti“ informacije te kritizira izjednačavanje ili automatsko povezivanje dokaznosti s kategorijama koje bi se mogle okarakterizirati kao epistemičke, prvenstveno s epistemičkom modalnošću. Prema njezinom mišljenju, izražavanje govornikovog stava o pouzdanosti informacije ne treba poistovjećivati s pojmom dokaznosti, već se tu radi o onome što se u literaturi naziva epistemički stav (eng. *epistemic stance*²⁸).

Naglašava kako su dokaznost i epistemička modalnost zasebne, odvojene kategorije, od kojih svaka ima svoju svrhu. Svrha dokaznosti je točnost, a epistemička modalnost je intrinzično povezana s vjerojatnošću i mogućnošću. Aikhenvald (2004: 6-7) ne negira da

²⁸ U lingvističkoj literaturi na engleskome jeziku za različite vrste odnosa/stava govornika/konceptualizatora prema propoziciji/informaciji koju izriče koriste se brojni termini, od kojih su najčešći *stance*, *validation*, *evaluation* i *commitment*.

u pojedinim jezičnim sustavima postoji veza između nekih načina izražavanja dokaznosti i izražavanja sigurnosti i nesigurnosti, ali naglašava da „epistemičke ekstenzije“ dokaznosti (veza s vjerojatnošću ili mogućnošću) nikako nisu univerzalna činjenica, te da su u brojnim jezicima dokaznost, modalnost i glagolski način/rečenični modalitet potpuno odvojene kategorije:

„Evidentials may acquire secondary meanings – of reliability, probability and possibility (known as epistemic extensions) but they don't have to. (...) Cross-linguistically, evidentiality, modality (relating to the degree of certainty „with which something is said“ – Mathews 1997: 228), and mood (relating to a speech act) are fully distinct categories.“

Aikhenvald smatra da je važno u svakom pojedinom jeziku, prema njegovim datostima, odrediti primarno značenje svake od ovih kategorija i inzistirati na njihovom odvajanju. Smatra da je u izvoru problema terminološke zbrke pokušaj da se pomire „gzotični“ jezici, koji imaju gramatičke dokazne sustave, s poznatim europskim jezicima, koji su modalno orijentirani.²⁹ Zaključuje da je dokaznost odvojena, zasebna gramatička kategorija kojom se u nekim jezicima izražava izvor informacije, te da tu kategoriju ne treba poistovjećivati s gramatikaliziranim kategorijama u indoeuropskim jezicima i smatrati je podkategorijom modalnosti ili glagolskog vremena.

Aikhenvald ističe da čak u četvrtini svjetskih jezika svaki iskaz mora specificirati na kojoj se vrsti izvora temelji – primjerice, je li govornik to o čemu govori vidio, čuo, zaključio iz neizravnih dokaza ili saznao od nekoga drugoga. Dakle, označavanje izvora informacije i/ili specificiranje vrste dokaza u tim je jezicima obavezna gramatička kategorija, tj. izražavanje izvora informacije gramatikalizirano je i dio je morfološkog sustava određenog jezika. Aikhenvald (2004: 14) pravom dokaznošću smatra isključivo gramatički kodiranu dokaznost, a ne leksičke načine jezičnog upućivanja na izvor znanja, za koje drži da su po svoj prilici univerzalno svojstvo jezika. Dapače, ove druge načine naziva DOKAZNIM STRATEGIJAMA (eng. *evidential strategies*), a značenja koja iz njih proizlaze „značenjima sličnim dokaznima“ (eng. *evidential-like meanings*).

²⁹ Treba istaknuti da je već Boas (1911) upozoravao na opasnosti opisivanja i proučavanja bitno različitih jezika kroz prizmu gramatičkih kategorija poznatih i bliskih indoeuropskim jezicima (vidi Žic Fuchs 1991 i Žic Fuchs 2009: 34-35).

Ne treba čuditi što Aikhenvald više zanimaju jezici s gramatikaliziranom dokaznošću i što „pravom dokaznošću“ smatra upravo gramatikaliziranu dokaznost. Naime, ona se u svome istraživačkom radu bavila brojnim neindoeuropskim jezicima, od sjevernoafričkih berberskih jezika preko južnoameričkih majpurskih (eng. *Maipurean*)³⁰ do jezika Papue Nove Gvineje (urođeničkog jezika Ndu i kreolskog Tok Pisin). U svim tim jezicima postoje obavezni, gramatički ustrojeni načini obilježavanja izvora informacije. Inzistiranjem na uskom određenju dokaznosti, Aikhenvald na neki način vraća istraživanje dokaznosti na ishodište. Ne zaboravimo, dokaznost je kao pojava primijećena upravo u jezicima u kojima je gramatikalizirana te su ti jezici dugo vremena bili primarnim predmetom interesa jezikoslovaca koji su se bavili dokaznošću. Najveći doprinos takvih istraživanja jest što nam omogućuju uvid u temeljne sastavnice „dokaznih značenja“ i „tipove znanja“ koji su se u pojedinim jezicima i kulturama toliko konvencionalizirali da su postali dio gramatičkog inventara jezika.³¹ Tipična „dokazna značenja“ koja su jezikoslovci izdvojili u jezicima s gramatikaliziranom dokaznošću poslužila su kao osnova za izradu značenjske tipologije jezika prema načinima izražavanja dokaznosti. Upravo s ciljem prikupljanja spoznaja i poticanja na daljnja tipološka istraživanja 2001. godine održan je međunarodni skup o dokaznosti koji je organizirao Istraživački centar za jezičnu tipologiju australskog sveučilišta La Trobe u Melbourneu, odnosno njegovi voditelji Alexandra Aikhenvald i Robert Malcolm Ward Dixon, stručnjak za australske aboridžinske jezike. Skup je organiziran točno dvadeset godina nakon prvog tematskog skupa posvećenog dokaznosti, onoga koji su 1981. organizirali Chafe i Nichols na Berkeleyu. Radovi sa skupa objavljeni su zborniku *Studies in Evidentiality* (2003 Aikhenvald i Dixon, ur.). Godinu dana nakon toga Aikhenvald izdaje veliku monografiju *Evidentiality* (Aikhenvald 2004), u kojoj daje sveobuhvatan pregled spoznaja o dokaznosti, od definicije dokaznih oblika, tipologije jezika s „pravom dokaznošću“ i pregleda „dokaznih strategija“ u jezicima koji nemaju gramatikaliziranu dokaznost, do prikaza različitih tipova motivacije za dokazno

³⁰ Zanimljivo je spomenuti da se među majpurskim jezicima koje je Aikhenvald proučavala nalazi i jezik Tariana, ugroženi jezik koji govori još samo nekih 100 govornika na području rijeke Vaupés u sjeverozapadnom dijelu Brazila.

³¹ O procesu gramatikalizacije raspravljat ćemo potanko u 3. poglavlju. Za prikaz odnosa značenja i pragmatike, tj. važnosti jezične uporabe u procesu konvencionalizacije jezičnih jedinica vidi Žic Fuchs (2009: 91-95).

obilježavanje iskaza. Iako čvrsto zastupa stav da se pravom dokaznošću treba smatrati samo gramatikaliziranu dokaznost, Aikhenvald (2003: 20) ipak smatra bitnim napomenuti da proces gramatikalizacije vidi kao kontinuum, u kojem se gotovo svaka dokazna strategija može razviti u dokazni sustav. U mnogim jezicima dokazna su značenja združena s nekim drugim značenjima unutar iste paradigme. Primjerice, neki sustavi glagolskih vremena i aspekata mogu imati i dokazna značenja. Kao primjer daje makedonski i albanski jezik, u kojima su se dokazni morfemi razvili iz oblika za prošla glagolska vremena (vidi Friedman 2003: 189-218). Isto tako, navodi kako je nastajanje i nestajanje dokaznih morfoloških oblika često uzrokovano intenzivnim jezičnim kontaktom s drugim i drugačijim jezikom. Tako se pretpostavlja da je makedonski razvio kategoriju neizravne dokaznosti upravo zbog dugog razdoblja jezičnog kontakta s turskim, usljed čega su se već postojeće opreke između imperfekta i perfekta „reanalizirale“ i proširile. Friedman (2003:191) i Aikhenvald (2004:288) navode sljedeći primjer:

Marija go vide brodot

("Marija je vidjela brod" [svjedočena prošlost, izravno iskustvo, neobilježen iskaz])

Marija go vide-la brodot

("Marija je vidjela brod" [ne-svjedočeno, prepričana prošlost, obilježen iskaz])

Upravo svijest o tome da se jezici mijenjaju pod pritiskom pragmatičkih zahtjeva, te svijest o važnosti jezične uporabe u procesu usustavljivanja značenja u nekom jeziku smatramo nezaobilaznim polazišnim postavkama za razmatranje fenomena dokaznosti. U svome doktorskom radu naslovljenom *Kodiranje dokaznosti u engleskom i hrvatskom jeziku: kontrastivna analiza* Čulić Viskota (2008: 24-26) razrađuje zamisao o vremenskom kontinuumu razvoja sredstava za izražavanje dokaznosti, pri čemu na jednu stranu kontinuumu smješta jezike s pravim dokaznim oblicima (dokaznim morfološkim paradigmama), u sredinu jezike s mješovitim sredstvima izražavanja dokaznosti, a na drugu stranu jezike s dokaznim strategijama, poput engleskoga i hrvatskoga. Pritom ispravno zaključuje da se dokaznost kao jezična pojava **ne smije poistovjećivati sa sredstvima njezina označavanja**, te da se u tom smislu jezike s morfološkim dokaznim oblicima ne

smije privilegirati u odnosu na one u kojima se dokaznost izražava neobvezatno, alternativnim jezičnim sredstvima, tj. dokaznim strategijama.

Činjenica da su dokazna značenja u određenom broju jezika gramatikalizirana upućuje prvenstveno na kulturološku i pojamovnu istaknutost nekih tipova znanja u tim jezičnim zajednicama. Međutim, baš zbog toga što u brojnim jezicima dokazno obilježavanje nije automatizirano vrijedno je proučavati u kojim komunikacijskim situacijama, s kojom motivacijom i pod pritiskom kojih pragmatičkih zahtjeva govornici takvih jezika dokazno obilježavaju svoje iskaze te kojim se pravilima pritom rukovode. Jedino na taj način možemo dobiti cjelovit uvid u pojavnost koju nazivamo dokaznošću, te međusobne odnose jezika, mišljenja i kulture koji se zrcale u načinima izražavanja dokaznosti.

Stupanj gramatikalizacije dokaznih oblika pritom valja promatrati kao jedan od stupnjeva jezične promjene, trenutak ulovljen u sinkroniji.

Proces gramatikalizacije brojni su autori koristili kao podlogu objašnjenja nastanka i usustavljenosti gramatičkih dokaznih oblika i značenja. U prvom sustavnom pregledu dokaznih značenja u jezicima s gramatikaliziranim dokaznim značenjskim oprekama Willett (1988) koristi upravo gramatikalizaciju, odnosno „dijakronijske izvore dokaznih značenja“ kao zajednički nazivnik za objedinjavanje dokaznih značenja koja su različito gramatički usustavljena u pojedinim jezicima. Još je izravniji Anderson (1986), koji uzima stupanj gramatikaliziranosti jezičnog oblika kao osnovni kriterij za utvrđivanje „prave“ dokaznosti. Prema njegovoj definiciji, da bi se neki jezični oblik smatrao pravim dokaznim oblikom, mora zadovoljavati sljedeće kriterije: (1) taj jezični oblik pokazuje da govornik ima dokaz za ono što tvrdi; (2) izvor dokaza osnovno je značenje tog jezičnog oblika, a nije samo implicirano kontekstom; (3) taj oblik nije predikat glavne rečenice, nego je „reanaliziran“ i reduciran oblik nekog glavnog glagola, i (4) taj oblik nikad se ne pojavljuje kao tvorbeni (rječotvorni) morfem niti kao dio složenice.

Pobliže ćemo promotriti Andersonovu argumentaciju kako bismo dobili bolji uvid u način razmišljanja koji je svojstven zagovornicima usko viđene dokaznosti.

Dakle, Andersonovi kriteriji za utvrđivanje dokaznosti su sljedeći:

- (1) Dokazni jezični oblici pokazuju kakvu potvrdu netko ima za činjeničnu tvrdnju koju iskazuje. Ta potvrda može biti izravni dokaz/potvrda (bilo slušni, vizualni ili kakav

drugi), zaključivanje (pri čemu se točan dokaz ne navodi) ili očekivanje temeljeno na logičkom promišljanju i drugim činjenicama. Primjerice, u rečenici

John [must have] arrived.

oblik označen uglatom zagradom možemo smatrati dokaznim oblikom, i to zaključkom izvedenim na temelju okolnosti (eng. *circumstantial inference*), primjerice na temelju toga što vidim Johnov kaput na stolici. Nasuprot tome, u rečenici

[I hear] Mary won the prize.

Oblik u uglatoj zagradi možemo smatrati dokaznim oblikom se kazuje da smo informaciju saznali (čuli) od nekoga drugoga (eng. *hearsay*).

- (2) Dokaznim je oblicima upućivanje na dokaz primarno, gramatički kodirano značenje, a ne samo rezultat pragmatičke inferencije (pragmatikom izvedenog zaključivanja). Kao primjer Anderson daje englesku rečenicu

The toast has burned.

Za razliku od nekih jezika u kojima je perfekt postao dokazni oblik, Anderson tvrdi da je u engleskome i dalje prvenstveno perfekt, tj. glagolski oblik kojemu je primarno značenje da povezuje sadašnje stanje s prošlim događajem. Sadašnje stanje može se koristiti kao dokaz koji proizlazi iz okolnosti (eng. *circumstantial evidence*), na temelju kojeg možemo zaključivati o prošlom događaju kojem nismo svjedočili, ali za Andersona to ne znači da je perfekt u engleskome dokazni oblik, nego samo da je oblik koji može imati „dokaznu uporabu“.³² Primijetimo, Andersonov pojam dokazne uporabe zapravo je ekvivalent onoga što Aikhenvald (2004) naziva dokaznim strategijama.

³² Za odnos „uporaba“ i „značenja“ u analizi engleskog present perfecta vidi Žic Fuchs (2009). Žic Fuchs (2009: 177) navodi tzv. perfekt ishoda kao prototipno značenje perfekta.

(3) Dokazni jezični oblici nisu predikat rečenice, nego određenje izvora dokaza koje se dodaje činjeničnoj tvrdnji o nečemu drugome. Prema Andersonu, jezični oblik mora proći neki stupanj gramatikalizacije da bi ga se smatralo dokaznim. Taj proces naziva „reanalizom“. Primjerice, kad se glagol percepcije gramatikalizira u dokazni oblik, on više nije glavni glagol u rečenici. Dakle, Anderson želi reći da se dokazni oblici pojavljuju u tzv. nepropozicijskom dijelu izričaja, da u komunikacijskome smislu nisu rema nego tema iskaza. To će se odraziti u rečeničnoj intonaciji, u činjenici da dokazni oblici neće biti intonacijski istaknuti, naglašeni dijelovi. Tako bi u rečenicama

[I hear] Mary won the PRIZE.

[I heard] (that) Mary won the PRIZE.

oblici u uglatim zagrada bili primjeri pravih dokaznih jezičnih elemenata, koji govore o tome kako govornik zna da je Mary dobila nagradu. Pritom Anderson naglašava da je za dokazne glagolske oblike često da nešto što je govornik saznao u prošlosti predstavljaju iz perspektive sadašnjeg trenutka. Za razliku od primjera dokaznih oblika, Anderson navodi rečenice

I HEARD that Mary won the prize.

I HEARD she won it, but nobody told me what the prize WAS.

I already HEARD that, you don't need to tell me again.

u kojima je isti glagol upotrijebljen kao pravi glagol percepcije koji je predikat glavne rečenice.

Iako naizgled analitički jasno i uredno, ovakvo Andersonovo inzistiranje na strogo odvajanju dokaznih uporaba od značenja čini nam se neprimjerenim za jezike u kojima dokaznost nije obavezna gramatička kategorija, poput engleskoga i hrvatskoga. Za razliku od Andersonovog inzistiranja na strogo razdvajanju jezičnih razina (gramatike/semantike i pragmatike), iz čega proizlazi i strogo odjeljivanje „značenja“ od „uporaba“, u svojoj ćemo se analizi voditi spoznajama kognitivne lingvistike, prvenstveno Langackerovom (1990: 16) postavkom da leksik i gramatika tvore kontinuum koji se tek arbitrarno može podijeliti na zasebne „komponente“. U skladu s

time i gramatikalizacija se shvaća stupnjevito, kao pomicanje nekog elementa duž kontinuuma. Što se više jezični element gramatikalizira, značenje toga elementa mijenja se na način koji uključuje neku vrstu značenjskog slabljenja (eng. *semantic attenuation*) ili izbljeđivanja (eng. *bleaching*). Pritom se oblik obično i fonološki reducira i često iz neovisnog oblika reducira do klitike, afiksa ili nastavka, da bi se konačno usustavio kao član zatvorene skupine razlikovno usustavljenih elemenata. Baš kao i Langacker (1990: 16), Hopper i Traugott (1993:128-129) drže da svi „afiksi“ i gramatička sredstva imaju prethodnu leksičku povijest, odnosno da dijakronijski razvoj ide od perifrastičkog prema sintetičkome. Međutim, isto tako spominju i suprotnu pojavu, koju nazivaju obnovom (eng. *renewal*), pri čemu se morfološki oblici zamjenjuju perifrastičnima. Baš to inzistiranje na kontinuumu jezičnih struktura, na stupnjevitosti i mogućoj dvosmjernosti promjena, te na jezičnoj uporabi i pragmatičkim pritiscima kao motivatorima jezičnih promjena smatramo izuzetno važnom podlogom za razmatranje dokaznosti kao itekako žive pojave u jezicima u kojima se dokazna značenja iskazuju strategijski, tj. ne čine primarno značenje jezičnog oblika nego su implicirana, bilo konvencionalno (implicitnim značenjem samog jezičnog oblika) ili „konverzijski“ (komunikacijskim kontekstom u kojem se koriste). Kako ćemo kasnije vidjeti, stupanj konvencionaliziranosti dokazne interpretacije kod nekih će jezičnih oblika u tim jezicima biti manji ili veći (primjerice, oblik 'I hear that' ('čujem da') konvencionalno će se iščitavati kao neizravni dokaz, znanje koje smo saznali od nekoga drugoga), ali dokazna interpretacija iskaza u takvim će jezicima uvijek biti do neke mjere pragmatički uvjetovana.

Čitav je proces jezičnih promjena dinamičan i cikličan, a motiviran je procesom sporazumijevanja, gdje u interakciji pošiljalatelj i primatelj poruke aktivno sudjeluju u oblikovanju značenja. Takvo nas promišljanje vodi do propitivanja odnosa pragmatike i značenja općenito te, konkretnije, odnosa pragmatike i dokaznih značenja.

Kao što naglašava Žic Fuchs (2009: 58-59, 196), enciklopedijska priroda značenja, odnosno značenje shvaćeno kao 'mentalno procesiranje' temeljeno na sveukupnom čovjekovu iskustvu i poimanju svijeta, podrazumijeva iskustvenu podlogu i interakciju čovjeka i okoline u kojoj živi, što uključuje i znanje o kulturi i društvu. Tako shvaćeno značenje zapravo je temeljna poveznica koja se proteže od čovjekova kognitivnog ustroja

do strukturiranog znanja o svijetu i strukturiranog jezičnog znanja. Slijedom toga, enciklopedijska priroda značenja uključuje i objedinjuje i gramatičke odnose i značenjska obilježja i uporabu. Upravo tu „prirodnu objedinjenost“ jezičnih struktura Langacker (1987: 3, 156) naziva kontinuumom simboličkih struktura, pri čemu je i pragmatika dio kontinuumu koji spaja takozvane jezične razine. Naime, prema Langackeru (1987: 240), komunikacijske funkcije i odrednice jezika imaju nezaobilaznu ulogu i velik utjecaj na same jezične strukture. Kako ističe Žic Fuchs (2009: 196-197), jezična uporaba i jezične strukture u dijalektičkoj su sprezi, a temeljni mehanizam koji dovodi do promjena u jezičnim sustavima jest konvencionalizacija pragmatičkih datosti, prvenstveno uvriježenih vrsta kontekstualnog zaključivanja (tzv. konvencionaliziranih implikatura)³³. Konvencionalizacija je rezultat višekratne opetovane uporabe nekog jezičnog izraza, koja dovodi do visokog stupnja „kognitivne usađenosti“ (eng. *cognitive entrenchment*), odnosno do toga da neko značenjsko obilježje postane dijelom značenja jezične strukture. Krajnji je stupanj tog procesa potpuna usađenost (što bismo mogli nazvati i krajnjim stupnjem gramatikalizacije), pri čemu određeno značenjsko obilježje ulazi u sustav značenjskih opreka unutar same kategorije, ali i s drugim bliskim gramatičkim kategorijama. Tako su u jezicima s gramatikaliziranim dokaznošću dokazni oblici dio morfološkog inventara jezika i njihova značenja tvore sustav paradigmatskih značenjskih opreka. To je dokaznost kojom se bavi primjerice Aikhenvald (2004), dokaznost viđena kao obavezni sustav nastavaka, čije je temeljno značenje izvor informacije. Za Palmera (1986) su jedino jezici u kojima postoji odnos jedan morfem-jedno dokazno značenje primjer „čiste dokaznosti“.

Kao kanonski primjer visokog stupnja gramatikaliziranosti dokaznih značenja prikazat ćemo tujučki (eng. *Tuyuca*), jezik iz tukanoanske porodice koji se govori na području Brazila i Kolumbije. Prema Willettu (1988: 72-73) i Palmeru (2001:36), u tujučkome postoji pet dokaznih „sufiksa“, tj. gramatičkih morfema (–wi, –ti, –yi, –yigi, –hiyi) koji imaju dokazna značenja, odnosno svi govore nešto o načinu na koji je govornik došao do informacije, odnosno saznao ili spoznao informaciju o kojoj govori.

Tako rečenica "He played soccer" (hrv. Igrao je nogomet) može biti dokazno označena na pet različitih načina, kako bi se izrazila izravna i neizravna dokazna značenja:

³³ O pojmu implikatura govorimo u sljedećem potpoglavlju.

diiga apé-wi

'Igrao je nogomet (Vidio sam ga da igra.)' – vizualni dokaz (eng. *visual*)

diiga apé-ti

'Igrao je nogomet (Čuo sam njega i igranje nogometa, ali nisam vidio ni njega ni igru)' – slušni dokaz (eng. *auditory*)

diiga ap-yi

'Igrao je nogomet (Vidim dokaz da je igrao)' – vidio sam otisak njegove cipele na terenu – ali nisam ga vidio da igra – zaključivanje na temelju rezultata, očito (eng. *inference from results*)

diiga apé -yigi

'Igrao je nogomet (Netko drugi mi je rekao)' – dokaz iz druge ruke korišten u prepričavanju (eng. *secondhand*)

diiga apé-hiyi

'Igrao je nogomet (Razumno je pretpostaviti da je igrao)' – nedostatak opipljivog dokaza; zaključivanje na temelju pretpostavke (eng. *inference, assumed*)

Palmer (2001: 36) tih pet dokaznih značenja naziva vizualno, nevizualno, očito, iz druge ruke i pretpostavljeno (eng. *visual, non-visual, apparent, secondhand, assumed*), pri čemu zadnje spomenuto dokazno značenje, pretpostavka, kodira nedostatak opipljivog dokaza uz govornikovu izraženu uvjerenost da je informacija točna. Ti su morfemi dio gramatičkoga sustava, tako da znanje tužčkoga podrazumijeva da govornici moraju obilježiti svoj izričaj jednim od ovih nastavaka, jednako kao što govornici hrvatskoga ili engleskoga gramatički obilježavaju glagolsko vrijeme.

Za razliku od Aikhenvald (2004), koja inzistira na tome da je dokaznost zasebna gramatička kategorija u četvrtini svjetskih jezika, Willett (1988: 64) je na temelju analize primjera iz jezika obuhvaćenih njegovim istraživanjem došao do sljedećeg zaključka:

„Several cross-linguistic tendencies are evident in the data. As might be expected, few languages mark evidentials as a separate grammatical category. Rather, the semantic domain of evidentiality is most often broken up over a number of different subcategories in a language's tense/aspect/modal system.“

Već u zborniku Chafea i Nichols (1986) brojni autori uočavaju poveznicu dokaznosti s drugim gramatikaliziranim značenjima koja se iskazuju sustavima glagolskih vremena i aspekata, te vezom glagolskog lica i glagolske radnje. Jedna od pravilnosti koju uočavaju brojni autori jest podudaranje opreke imperfektivnost – perfektivnost s dokaznim značenjima izravnosti/neposrednosti nasuprot neizravnosti dokaza.

Nichols (1986) spekulira da postoji univerzalna veza između perfektivnog aspekta i zaključivanja, odnosno imperfektivnog aspekta i „neposrednosti“ (ili izravnosti) dokaza. Naime, da bi se situacija neposredno osjetilno doživljavala, ona se mora odvijati, biti u tijeku. Ako nije u tijeku, ne može je se neposredno osjetilno doživjeti već se o njoj mora zaključivati ili predviđati na temelju raspoloživih dokaza. U svome članku Nichols (1986) istražuje kineski pidžinski ruski i interakciju dokaznosti s glagolskim vremenom, aspektom i licem. Perfektivni aspekt objedinjuje značenja gotovosti, konačnosti, svršenosti, a imprefektivni tijeka, trajanja, ponavljanja. U tome pidžinu perfektivni aspekt povezuje se s dokaznim značenjem izvedenog zaključivanja, a imperfektivni s neposrednošću/izravnošću doživljavanja, te posljedično s iznenađenjem kao neposrednom reakcijom.

Anderson (1986) primjećuje da u engleskome, turskome, bugarskome, makedonskome i gruzijskome perfekt može imati dokazne implikacije. Također napominje da naglašavanje i iznenađenje, kategorije koje se često isprepliću s dokaznošću, logički izbijaju na površinu kad je činjenica koja se prenosi iskazom izravno dostupna govornikovu i slušateljevu promatranju. U akhajskom jeziku (eng. *Akha*) istim se nastavcima obilježava prošlo nasuprot neprošlom glagolskom vremenu i „osjetilni“ nasuprot „neosjetilnim“ dokazima, a čestice za glagolski vid istovremeno obilježavaju „očekivanost“ i „neočekivanost“ (Thurgood 1986). U kašajskome (eng. *Kashaya*) nastavci za "vizualni" i neodređeni osjetilni dokaz isti su oni kojima se obilježava imperfektivni odnosno perfektivni glagolski aspekt (Oswalt 1986).

Kako navodi Schlichter (1986), u vintskom jeziku (eng. *Wintu*) dokazni nastavci često služe kao jedini označitelji vremenske orijentacije, tako da je dokazno obilježavanje u vintskom zapravo alternativa vremenskom obilježavanju u nekim drugim jezicima. Interakcija dokaznosti, glagolskog vremena i lica vidljiva je i u turskom (Aksu-Koç i

Slobin 1986) te bugarskom i makedonskome (Friedman 1986), gdje su nastavci za jedno od dva prošla glagolska vremena istovremeno označitelji neizravne dokaznosti (konkretno, zaključivanja i izvješćivanja).

Aksu-Koç i Slobin (1986: 164) pokušavaju dati “psihološko” objašnjenje razvoja i uporabe dokaznih oblika u turskome, pri čemu tvrde da se dokazni oblici sa značenjem izvedenog zaključivanja razvijaju iz glagolskih oblika kojima se označava perfektivnost. To objašnjavaju “kognitivnom činjenicom” da se o procesima kojima nismo svjedočili može zaključivati na temelju promatranja posljedičnih stanja.

Citiraju Comrieja (1976: 110), koji kaže:

“the semantic similarity... between perfect and inferential lies in the fact that both categories present an event not in itself, but via its results.”

Tako u rečenicama

Ahmet gel-*di* "Ahmet je došao" (vidio sam to)

Ahmet gel-*miş* "Ahmet je došao" (rekli su mi/čuo sam/zaključujem/na moje iznenađenje)

razlika u značenju počiva na dokaznoj opreci izraženoj nastavcima *-di* i *-miş*, pri čemu rečenica "Ahmet geldi" pretpostavlja izravno iskustvo, a značenje rečenice "Ahmet gelmiş" ("Ahmet /probably/ came") interpretira se na temelju konteksta.

Čaušević (1996: 255, 515)³⁴ daje sljedeća objašnjenja dokaznih kontrasta, kojima se izražava neizravna dokaznost temeljena na zaključivanju prema vidljivim dokazima ili na razumijevanju čitave situacije (zaključivanju o njoj):

- zaključivanje/pretpostavka; govornik zaključuje na temelju promatranja i/ili poznavanja Orhanovih navika:

³⁴ Za ove primjere zahvaljujem kolegi Goranu Paveliću, koji mi je ustupio tekst svoga izlaganja o dokaznosti održanoga na Zagrebačkom lingvističkom krugu. 8. svibnja 2007., pod naslovom „On evidentiality, particularly in Turkish“.

Orhan gel-*miş*, odasının penceresi açık
(Orhan je došao /čini se/, prozor u njegovoj sobi je otvoren)

- zaključivanje temeljeno na govornikovom promatranju suparnikove snage:

Eğer kaçmasaydık bizim hepimizi döver-*miş*
(Da nismo pobjegli, sve bi nas prebio.)

Važnost promatranja dostupnih dokaza, prvenstveno posljedica/rezultata nekog događaja u procesu zaključivanja naglašava i Žic Fuchs (2009). U svojoj analizi engleskog glagolskog oblika *present perfect* Žic Fuchs (2009: 99-101) izdvaja 'perfekt ishoda' kao najfrekventniji u analiziranom korpusu te naglašava da je najistaknutije značenjsko obilježje perfekta ishoda teličnost radnje, odnosno postojanje ishoda/rezultata koji je relevantan za trenutak govorenja (rekli bismo, za konceptualizatorovo SADA). Kako kaže Žic Fuchs (2009: 101-2), kod perfekta ishoda:

„ (...) *relevantno za sadašnjost* proizlazi slijedom logičkog, i to *konvencionaliziranog zaključivanja* te se sasvim konkretno može reći da je riječ o konvencionaliziranoj implikaturi ishoda prethodne radnje“.

Žic Fuchs (2009: 195-7) ukazuje na neodvojivost značenja i pragmatike, te važnost procesa konvencionalizacije kontekstualnog zaključivanja (konvencionaliziranih implikatura) u gradbi značenja jezičnih struktura. Kao što tvrdi i Langacker (1987), zbog enciklopedijske prirode značenja jezično i izvanjezično znanje nemoguće je strogo razdvojiti, te slijedom toga pragmatika (jezična uporaba i komunikacijska funkcija jezika) ima velik utjecaj na jezične strukture.

Upravo tako se i dokazna značenja mogu konvencionalizirati i gramatikalizirati na temelju neke pragmatičke datosti koju govornici prepoznaju kao istaknutu i koja opetovanom uporabom neke jezične strukture postaje kognitivno usađena (eng. *cognitively entrenched*) te s vremenom postaje dio značenja same strukture.

Willett (1988) kao osnovni kriterij za razvrstavanje dokaznih značenja uzima opreku izravno-neizravno i razlikuje tri osnovna tipa dokaza, koje naziva *attested* (izravno potvrđeno, obično percepcijom, vizualnom ili nevizualnom), *reported* (doznato od drugih, spoznato na temelju jezičnog prijenosa, tj. nečijeg izvješća) i *inferred* (zaključeno, obično na temelju promatranja ishoda neke situacije). Dijakronijski gledano, označitelji izravne dokaznosti obično nastaju iz glagola osjetilne percepcije, a označitelji znanja doznatog od drugih od glagola govorenja. Za razliku od toga, dokazni označitelji zaključivanja često nastaju iz perfekta ili iz glagola gledanja, iz potrebe da se odrede uzroci neke situacije koju promatramo. Drugim riječima, zaključivanje se uglavnom temelji na promatranju fizički dostupnih dokaza, odnosno vidljivih krajnjih rezultata ili posljedica nekog događaja, na temelju kojih zaključujemo o prethodnom događaju.

Chafe (1986) daje primjer s glagolom percepcije:

- c. I feel something crawling up my leg.
- d. It feels like the door is open.

Chafe tumači da je razlika između ove dvije rečenice u tome što je istinitost propozicije izrečene u primjeru (c) visoko pouzdana, dok je u primjeru (d) njezina pouzdanost manja, dok Willett inzistira da je u tim dvjema rečenicama osnovni razlikovni kriterij izravnost nasuprot neizravnosti dokaza. Naime, rečenica (c) se odnosi na događaj koji govornik izravno fizički osjetilno doživljava, a rečenica (d) se ne odnosi na događaj već na percipirano stanje (primjerice osjećaj propuha), koje je vjerojatno rezultat činjenice da su vrata otvorena/da su se otvorila. Dakle, to je zaključivanje promišljanjem, koje se može temeljiti na logici, iskustvu, intuiciji ili slično.

I Woodbury (1986) govori o izravnosti i neizravnosti kao kriteriju razlikovanja vrste dokaza. U svome članku o interakciji glagolskog vremena i dokaznosti u engleskome i šerpskome (eng. Sherpa) navodi da je u šerpskome glagolski vid kojim se označava uobičajenost obilježen kao „izravno iskustvo“, a onaj kojim se obilježava gnomičnost kao „ne-iskustvo“ ili „zaključivanje“.

Prevodeći primjere dokaznog obilježavanja u šerpskome zaključuje da u engleskome glagoli percepcije, mišljenja i govorenja u nekim sintaktičkim okvirima imaju osobine dokaznih jezičnih oblika. Kao primjer navodi glavne rečenice *I see*, *I infer*, *it is known*,

they say i njihovu vezu sa zavisnim rečenicama koje ih dopunjuju. Pritom postulira sljedeće načelo: kad su u engleskome glavna rečenica i zavisna koja ju dopunjuje različito vremenski usidrene, iskaz će se dokazno interpretirati kao neizravan dokaz, bez obzira je li dokazni oblik u glavnoj rečenici u sadašnjem ili prošlom vremenu (zavisne rečenice uvedene veznikom *that* nisu nužno simultane s glavnom rečenicom).

- 1) I see (that) Jack was drinking.
- 2) I saw that Jack had been drinking.
- 3) I see (that) Jack will be drinking.

Rečenice 1) – 3) ne znače da je govornik izravno osjetilno spoznao to o čemu govori, odnosno da je vidio Jacka kako pije, nego da je to spoznao izvedenim zaključivanjem na temelju dostupnog dokaza (možda je vidio praznu (ili punu) bocu i na temelju toga zaključio da je Jack pio ili da se sprema piti).

Za razliku od toga, u primjerima 4) i 5), gdje je vrijeme radnje u glavnoj i zavisnoj rečenici simultano, moguće su obje interpretacije, odnosno da je govornik vidio Jacka da pije ili da je to zaključio jer je vidio neki dokaz pijenja.

- 4) I see (that) Jack is drinking.
- 5) I saw (that) Jack was drinking.

Zavisne rečenice s glagolskim oblikom *-ing* signaliziraju simultanost vremena radnje glavne i zavisne rečenice, iako vrijeme radnje nije eksplicitno obilježeno u zavisnoj rečenici. Zbog te simultanosti moguća je izravna dokazna interpretacija iskaza, bez obzira na glagolsko vrijeme dokaznog oblika u glavnoj rečenici. Stoga će se rečenice 6) i 7) interpretirati kao izravan dokaz, odnosno da je govornik vidio Jacka u samom činu pijenja.

- 6) I see Jack drinking.
- 7) I saw Jack drinking.

Woodbury zaključuje da je u šerpskome dokazno obilježavanje obavezno jer je gramatikalizirano, a u engleskome je ostavljeno na izbor govorniku. Woodbury (1986: 202) je na tragu langackerovskog razmišljanja kad kaže da stupanj gramatikalizacije dokaznosti u različitim jezicima “ (...) *has to do with how speakers reflect on their grammars, how it is made conscious by individuals and societies.*”

Dodali bismo, u jezicima gdje je dokaznost potpuno gramatikalizirana dokazno obilježavanje stvar je podsvjesne, konvencijom kognitivno usađene navike, dok su u jezicima s dokaznim strategijama dokazno obilježavanje i dokazna interpretacija iskaza znatno više pragmatički uvjetovani i ovise o namjeri govornika i slušateljevoj interpretaciji iste, pri čemu je i jedno i drugo uvelike uvjetovano kontekstom komunikacijske situacije i jezično-kulturološkim konvencijama koje određuju konkretnu situaciju.

Drugim riječima, na dijametralno suprotnome kraju kontinuuma od gramatikaliziranih dokaznih oblika nalazili bi se jezični oblici čija se dokazna interpretacija u velikoj mjeri oslanja na datosti komunikacijske situacije, u kojoj konceptualizatori u međusobnoj interakciji, pod pritiskom različitih pragmatičkih čimbenika zauzimaju, odnosno iskazu pripisuju određeni epistemološki stav. Hoće li se određeno znanje prikazati i interpretirati, primjerice, kao osobno iskustvo, izvješćivanje ili činjenično stanje ovisit će i o govornikovo procjeni stvarnog izvora informacije i o kulturološkim konvencijama i o ciljevima interakcije.

Prisjetimo se, autori poput Aikhenvald (2004) isključivo gramatikalizirane jezične oblike smatraju primjerima prave dokaznosti. Sukladno tome, u svome zalaganju za odvajanje dokaznosti od drugih jezičnih kategorija, Aikhenvald (2004: 10) kritizira i uporabu pojma *evidential* (dokazni jezični oblik) za leksičke i sintaktičke oblike čije značenje nije isključivo i prvenstveno dokazno:

„Saying that English parentheticals are „evidentials“ is akin to saying that time words like „yesterday“ or „today“ are tense markers.“

Na primjeru koji daje Aikhenvald možemo se vrlo lako složiti da prilozi „yesterday“ i „today“ nisu gramatički označitelji glagolskog vremena, ali ne vidimo razloga zašto ih ne

bismo zvali „vremenskim jezičnim oblicima“ ako bismo željeli istražiti koji sve oblici u engleskome jeziku mogu sudjelovati u izricanju značenja vezanih uz vremensku orijentaciju iskaza. Navedeni prilozi nedvojbeno su jedan od načina izažavanja vremena radnje i pridonose informativnosti iskaza, a hoće li govornik vremenski označiti svoj iskaz koristeći isključivo obaveznu morfološku oznaku glagolskog vremena ili će odlučiti dodati i priložnu oznaku vremena uvjetovano je pragmatički, komunikacijskim kontekstom, namjerom i pretpostavljenim komunikacijskim učincima iskaza. Stoga ćemo u našoj analizi dokaznim jezičnim oblicima smatrati sve jezične oblike kojima se može iskazati dokazno značenje, bez obzira koliko su ti oblici gramatikalizirani. Drugim riječima, i „dokazne strategije“ smatrat ćemo jednakopravnim načinom izražavanja dokaznih značenja.

Upravo takvu argumentaciju zastupa i Mushin (2001: 42), koja ističe da je razumno pretpostaviti da će se brojna dokazna značenja moći kodirati raznim jezičnim sredstvima osim gramatičkih, upravo kao što se u engleskome vremenska orijentacija iskaza izražava i morfološki (primjerice, prošlo glagolsko vrijeme nastavkom –ed), i leksički (primjerice, vremenskim priložima poput 'now', 'after' ili vremenskim prijedložnim i imenskim skupinama poput 'on Saturday night'). Razlika između tih jezičnih struktura je u tome što je u engleskome gramatičko glagolsko vrijeme obavezna kategorija, obavezno se izražava, a uporaba leksičkih oblika za kodiranje vremena motivirana je pragmatičkim zahtjevima.

Kao što ćemo u narednom potpoglavlju vidjeti, u jezicima s dokaznim strategijama dokazna značenja i njihova interpretacija počivaju na „pragmatičkoj inferenciji“, odnosno izvedenom zaključivanju na temelju komunikacijskog konteksta u kojem se iskaz pojavljuje. S obzirom da ćemo u našem istraživanju analizirati primjere izražavanja dokaznosti u engleskome i hrvatskome, jezicima u kojima ne postoje jezični oblici čije je značenje primarno dokazno, pragmatika iskaza (osobitosti pojedinog tipa diskursa, širi komunikacijski kontekst, „kulture“ pojedinih zajednica i slično) bit će izuzetno važan čimbenik u analizi dokaznih značenja jezičnih oblika koje ćemo promatrati, odnosno „glagola izvješćivanja“ i njihovog sintaktičkog okruženja u specifičnom tipu diskursa i specifičnom žanru, znanstvenim radovima objavljenima u znanstvenim časopisima.

Stoga ćemo u sljedećem potpoglavlju govoriti o važnosti pragmatike u raspravljanju o dokaznosti i prikazati relevantne radove i istraživanja koja su se bavila dokaznošću s gledišta pragmatike. Da bismo to mogli učiniti, bit će potrebno podsjetiti se nekih osnovnih teorijskih postavki iz područja pragmatike, prvenstveno teorije govornih činova i Griceove teorije komunikacije, kao i osnovnih postavki takozvane teorije relevantnosti.

1.3.3. Dokaznost i pragmatika

Za razliku od inzistiranja na gramatičkom određenju dokaznosti, velik broja autora (primjerice Žic Fuchs 1988; Ifantidou 1994, 2001; Mushin, 2001) dokaznost i dokazne oblike definira pragmatički, odnosno na temelju njihove funkciji u komunikaciji. Kako sažima Ifantidou (1994):

“(...) the notion of evidential is basically a functional one: that is, it is applied to linguistic expressions in virtue of their pragmatic function.”

Dvije godine nakon što je tiskan Chafeov članak u zborniku *Evidentiality* (Chafe i Nichols 1986) objavljen je prvi rad o dokaznosti na hrvatskome jeziku, „„Ograđivanje“ i „dokazivanje“ u govornom jeziku“ (Žic Fuchs 1988). Upravo u tome radu autorica (Žic Fuchs 1988: 165) predlaže termine *dokaznost* i *dokazni elementi* ili *dokazne čestice* kao hrvatske ekvivalente termina *evidentiality* i *evidential*. Kako sam naslov njezinog članka sugerira, Žic Fuchs promatra dokaznost kroz prizmu pragmatike, pobliže kroz polaritet komunikacijskih funkcija „dokazivanja“ i „ograđivanja“ u govornome jeziku.

Komentirajući radove iz zbornika *Evidentiality* (koji je u trenutku kad Žic Fuchs piše svoj članak tek u tisku), Žic Fuchs prepoznaje dva osnovna problema u pristupu proučavanju dokaznosti koji se koristi u većini tih radova. Prvi je problem pokušaj da se dokaznost izolira, da se obilježi kao gramatički ili leksički fenomen, iz čega proizlazi i metodologija analiziranja primjera dokaznih jezičnih elemenata. Naime, u većini radova u Zborniku (Žic Fuchs izdvaja Andersonove (1986) primjere) dokazni se elementi analiziraju na primjerima izoliranih rečenica, u kojima se potcrtava, stavlja u zagradu ili na neki drugi način označava navodni dokazni element (primjerice morfem, leksem ili fraza) u

konkretnom primjeru. Žic Fuchs (1988: 171) smatra takav pristup neprikladnim jer se iz izoliranih rečenica ne može odrediti ima li neki jezični element funkciju „dokazivanja“, „ograđivanja“, „reguliranja govornog čina“ ili neku drugu funkciju. Do takvih se zaključaka može doći jedino promatranjem teksta i funkcije koju određeni element u tekstu (diskursu) ima. Naime, tekst nam omogućuje da vidimo širi komunikacijski kontekst u kojem se iskaz pojavljuje, što u slučaju govornog teksta uključuje i eventualnu reakciju slušatelja/primatelja poruke/sugovornika u komunikacijskoj situaciji. Sukladno tome, dokaznost se treba sagledavati kroz jezičnu uporabu i komunikacijske funkcije koje „dokazivanje“ i „ograđivanje“ imaju u određenom tekstu:

„Jedino tekst nam može pružiti odgovor na pitanje što u stvari jest dokaznost. Čini nam se neuputno tvrditi da je dokaznost gramatički ili leksički fenomen, jer i mali broj navedenih primjera govori da se radi o spletu pojava na gramatičkoj, leksičkoj i fonetskoj razini, koje tek u tekstu uzajamnim odnosima ostvaruju svoj pravi i potpuni smisao. Stoga na dokaznost treba gledati prvenstveno kao na tekstualnu kategoriju.“ (istakla I.B.)

(...) Svaka od navedenih kategorija [dokaznost, ograde i regulativi u govornim činovima] osmišljava se u međusobnim uzajamnim odnosima. Treba imati na umu pragmatske okvire govornih činova i Griceovih maksima, kao i šireg konteksta govorne situacije jer bez toga, kategorije o kojima je bilo riječi, gube svoju osnovnu značajku tekstualnih obilježja.“

Pristup proučavanju dokaznosti koji se temelji na analizi izoliranih rečenica vodi prema drugoj stranputici koju Žic Fuchs uočava, a to je pokušaj sastavljanja popisa dokaznih čestica ili dokaznih jezičnih elemenata za jezike bez gramatikalizirane dokaznosti. Žic Fuchs naglašava da u interpretaciji dokaznosti u jezicima u kojima nije gramatikalizirana veliku ulogu igra pragmatikom uvjetovano izvedeno zaključivanje, dakle zaključivanje koje se temelji na suodnosu jezičnog oblika i konteksta u kojem se koristi. Također primjećuje (kao kasnije i Blakemore (1992)) da se dokaznost osim jezičnim oblicima može izraziti neverbalnim “dokaznim oblicima” poput intonacije i različitih gesti (primjerice, označavanje navodnih znakova prstima kad želimo ukazati da citiramo nekoga).

Zbog svega navedenog „izolacijski“ pristup ne može pružiti uvid u različite vidove odnosa prema znanju i mehanizme pomoću kojih govornici naznačuju taj odnos. Jedino proučavanjem tekstova (i govornog i pisanog jezika, svakog sa svojim „vremenskim“ i

„prostornim“ odrednicama i datostima) u konkretnim komunikacijskim situacijama možemo dobiti uvid u složen fenomen poput dokaznosti.

Sličan stav zastupa i Mushin (2001), koja dokaznost ne želi odrediti kao primarno ili jedino gramatičku ili pak semantičku kategoriju, nego je određuje kao pojmovnu jezičnu kategoriju (eng. *notional linguistic category*) koja obuhvaća pojmove izvora informacije, govornikovog stava i deiktičke orijentacije iskaza. Mushin primarno zanima pragmatika dokaznosti, odnosno što govornici *rade*, a ne unaprijed određen popis parova oblika i značenja (primjerice, morfoloških ili leksičkih oblika) koji bi se odredili kao dokazni oblici i dokazna značenja.

Upravo zbog toga što naglašavaju važnost pragmatike u analizi dokaznih značenja, pogotovo u jezicima u kojima dokaznost nije gramatikalizirana, Chafeov (1986) članak iz zbornika *Evidentiality* (Chafe i Nichols 1986) i članak Žic Fuchs (1988) smatramo važnim priložima u promišljanju jezičnog fenomena dokaznosti. Oboje autora naglašava važnost analize primjera iz stvarne uporabe, i to u različitim tipovima diskursa, kao i potrebu da se u interpretaciji dokaznih značenja uzme u obzir širi tekstualni i izvanjezični kontekst u kojem je konkretna rečenica zabilježena.

Priklanjamo se stavu da dokaznost ne možemo promatrati izvan komunikacijskog čina, bez da uzmemo u obzir pragmatičke čimbenike koji utječu na to kako govornik kodira informaciju, kakav stav zauzima prema informaciji, te kako slušatelj informaciju interpretira. Smatramo da jedino istražujući spregu gramatike i pragmatike možemo dobiti uvid u odnos između jezičnih struktura, jezične uporabe i mišljenja/spoznaje. Da bismo mogli prikazati neka od važnijih istraživanja dokaznosti koja polaze od jezične uporabe i pragmatičkog okvira kao polazišta za interpretaciju dokaznih značenja, moramo se vratiti temeljnim teorijskim postavkama teorije govornih činova i Griceove teorije komunikacije.

Kao što joj samo ime sugerira, teorija govornih činova promatra iskaze iz perspektive onoga što se u stvarnoj komunikacijskoj situaciji iskazom čini. Tako se svaki iskaz sastoji od tri dijela – lokucijskog, ilokucijskog i perlokucijskog čina. Lokucijski je čin zapravo eksplicitno jezično kodirani sadržaj propozicije koja se prenosi iskazom, dok je ilokucijski čin ono što nije eksplicitno rečeno, ali što se zapravo iskazom u

komunikacijskoj situaciji želi postići. Razumijevanje tog dijela izričaja temelji se na konvencionalnim pretpostavkama o ciljevima nekoga izričaja i konteksta u kojemu nastaje.

Nadograđujući pretpostavke teorije govornih činova, Grice (1975, 1989) je svoju teoriju komunikacije i svoj komunikacijski model utemeljio na pojmu komunikacije s namjerom (eng. *intentional communication*), gdje je interpretacija iskaza proces u kojem slušatelj izvodi zaključak o interpretaciji koju je govornik namjeravao prenijeti iskazom. U Griceovom modelu iskazom se prenosi ono što je mišljeno, a to se sastoji od onoga što je rečeno (eng. *what is said*) i onoga što je implicirano (eng. *what is implicated*). Ono što je implicirano sastoji se od onoga što je implicirano konvencionalno (tzv. *konvencionalne implikature*) i onoga što je implicirano nekonvencionalno, prvenstveno konverzacijski (tzv. *konverzacijske implikature*). Konvencionalne implikature zapravo su gramatikalizirane, “jezično kodirane” i slušatelj ih konvencionalno “dekodira”, dok o komunikacijskoj namjeri konverzacijski impliciranih dijelova slušatelj zaključuje na temelju konteksta, kao i na temelju općih načela komunikacije.

Dijelom da bi objasnio na koji način slušatelji otkrivaju konverzacijske implikature, Grice je uveo pojam normi racionalnog komunikacijskog ponašanja.

Griceova pragmatička teorija temelji se na dvije temeljne pretpostavke o komunikaciji:

- (i) komunikacija je *racionalna* i
 - (ii) komunikacija je *kooperativna*
- (Grice 1989: 26)

To opće načelo naziva se načelom kooperativnosti. U racionalnoj komunikaciji slušatelj pretpostavlja da se komunikator pridržava načela kooperativnosti, odnosno maksima na kojima to načelo počiva.

Grice je razgranao načelo kooperativnosti na nekoliko konverzacijskih maksima, od kojih su nama najzanimljivije tzv. *maksima kvantitete* i *maksima kvalitete*:

Maksima kvantitete: pokušaj da ono što govoriš bude informativno

1 neka ono što govoriš bude onoliko informativno koliko je potrebno

(u svrhu trenutne komunikacije)

2 neka ono što govoriš ne bude informativnije nego što je potrebno

Maksima kvalitete: pokušaj da ono što govoriš bude istinito/točno

1 ne govori ono što smatraš neistinitim/netočnim

2 ne govori ono za što ti nedostaje primjeren dokaz

(Grice 1989: 26-27)

U svojim promišljanjima dokaznosti Žic Fuchs (1988) i Mushin (2001) pozivaju se upravo na Griceovu *maksimu kvalitete*, koja pretpostavlja da je jedna od bitnih pretpostavki usmene komunikacije istinitost/točnost, odnosno želja govornika da se vjeruje onome što priopćava. Za razliku od Aikhenvald (2004), koja smatra da je osnovna svrha dokaznosti točno navođenje izvora informacije, bez nužnog „epistemičkog dodatka“, Žic Fuchs (1988) smatra da su navođenje izvora informacije i stava govornika komplementarne kategorije, koje obje doprinose određivanju stupnja vjerodostojnosti izričaja. Žic Fuchs (1988: 166) Griceovu maksimu kvalitete povezuje s dokaznošću na sljedeći način:

„Ova maksima odraz je osnovnog stremljenja da nam se vjeruje tj. ako ne govorimo o stvarima koje su po sebi jasne i prihvaćene u sferi našeg svjetonazora i vjerovanja u okviru kulture u kojoj živimo, trebamo sugovornicima pružiti dokaz o porijeklu znanja koje priopćavamo, odnosno naš stav prema tom znanju, kako bi poruka bila što vjerodostojnija. Ovo naravno implicira i izražavanje sumnje odnosno nepouzdanosti izvora, jer i to je način da se postigne vjerodostojnost.“

Kako je vidljivo iz gornjeg citata, nema uvijek potrebe uključiti u iskaz elemente dokaznosti. Poštujući načelo ekonomičnosti, odnosno Griceovu *maksimu kvantitete*, iskazi u stvarnoj komunikaciji bit će onoliko informativni koliko je potrebno da bi komunikacija tekla nesmetano. Čini se neupitnim da komunikacija počiva na konvencionaliziranim komunikacijskim obrascima, odnosno implicitnom dogovoru govornika i slušatelja, jer u protivnome razumijevanje ne bi bilo moguće. Međutim, sam komunikacijski proces izuzetno je dinamičan, a govornici u stvarnome komunikacijskome činu donose odluke o tome koliko će informativnim učiniti svoj iskaz

u smislu navođenja dokaza, izricanja svoga stava prema izrečenome ili bilo kojem drugom vidu dokaznosti i modalnosti izričaja. Jednako tako, važno je sagledati na temelju kakvog implicitnog dogovora slušatelj/čitatelj/primatelj poruke u komunikacijskoj situaciji interpretiraju značenje iskaza kao dokazno. Upravo je zato potrebno i važno sagledati dokaznost i modalnost izričaja u međusobnim suodnosima u stvarnim komunikacijskim situacijama, u različitim tipovima diskursa.

Isticanjem važnosti procesa pragmatički (kontekstualno) utemeljenog izvedenog zaključivanja (eng. *pragmatic inference*) Grice je utro put modelu komunikacije temeljenom na izvedenom zaključivanju. Izvedeno zaključivanje bit će izuzetno važno u dokaznoj interpretaciji iskaza u jezicima u kojima dokaznost nije gramatikalizirana. Stoga ćemo se još malo pozabaviti pojmom izvedenog zaključivanja i kontekstualno (pragmatički) utemeljene interpretacije iskaza.

Kao većina pragmatičara, tvorci tzv. *teorije relevantnosti* Sperber i Wilson (1986) naglašavaju da razumijevanje iskaza nije samo stvar jezičnog dekodiranja, već uključuje otkrivanje:

- (a) što je govornik namjeravao reći,
- (b) što je govornik namjeravao implicirati,
- (c) koji je govornikov odnos prema onome što je rečeno i implicirano, i
- (d) konteksta u kojem je to sve rečeno.

Drugim riječima, za teoriju relevantnosti slušateljeva interpretacija, tj. razumijevanje govornikove komunikacijske namjere počiva na sprezi eksplicitnog sadržaja iskaza, kontekstom uvjetovanih pretpostavki i implikacija, te govornikova odnosa prema svemu navedenome.

Iznimno je važno napomenuti da u teoriji relevantnosti kontekst ne znači samo jezični tekst koji prethodi iskazu ili prostorno-vremenski okvir unutar kojeg se iskaz odvija, nego uključuje i sva znanja i pretpostavke koje se koriste kako bi se dokučilo ono što je govornik namjeravao iskomunicirati. Tako se izvedeno zaključivanje može temeljiti na neposrednoj jezičnoj okolini, ali i na znanstvenom, kulturološkom ili zdravorazumskom

znanju, ili pak bilo kojem obliku pojedinačno ili javno dostupne informacije do koje slušatelj može doći u trenutku komunikacije.

Knjiga Sperbera i Wilson *Relevance* (1986) odgovara na pitanje kako slušatelj ispravno interpretira što je govornik namjeravao reći. Odgovor počiva na ideji da je komunikacija, kao i razumijevanje/spoznavanje, ekonomična, tj. usmjerena na relevantno. Drugim riječima, u komunikaciji očekujemo nešto relevantno i uzimamo u obzir informacije koje nam se čine relevantnima. Upravo to očekivanje Sperber i Wilson zovu *načelom relevantnosti*.

U teoriji relevantnosti taj proces zaključivanja kojim se popunjavaju nedostavno određene značenjske predodžbe naziva se obogaćivanje (eng. *enrichment*).

Jedan od zadataka slušatelja je i prepoznati/protumačiti/izvesti zaključak o tome koji je stav prema propoziciji govornik namjeravao prenijeti iskazom. Ili, kako sažeto kaže Blakemore (1992: 61):

“Notice that in relevance theory, the process of *enrichment* involved in utterance interpretation goes beyond the recovery of the proposition expressed; it includes identifying the speaker's *attitude* towards the proposition expressed.”

Pritom Blakemore parafrizira misao koju su iznijeli Sperber i Wilson (1986: 10-11):

“Utterances are used not only to convey thoughts but to reveal the speaker's attitude to, or relation to, the thought expressed; in other words they express 'propositional attitudes', perform 'speech acts', or carry 'illocutionary force'.”

Rečenica istog propozicijskog sadržaja ponekad se može koristiti kako bi se taj sadržaj predstavio kao istinit/točan, drugi put kako bismo doveli u pitanje njegovu istinitost, ponekad kako bismo od slušatelja tražili da potvrdi istinitost toga sadržaja, i slično.

Primjerice, na interpretaciju iskaza *You're leaving* svakako će utjecati to je li govornikova namjera bila obavijestiti slušatelja da mora otići ili pak govornik nagađa i traži slušatelja da potvrdi ili opovrgne to nagađanje, ili je pak želio izraziti da se ljuti zato što ovaj odlazi. Često sama jezična struktura iskaza ukazuje na određeni odnos govornika, primjerice, upitni oblik najprirodnije ukazuje da iskazom tražimo neku

informaciju. Međutim, obično govorniku ostaje neki manevarski prostor, neka labavost koju treba učvrstiti na temelju nejezičnih informacija. Ono što vodi slušatelja kroz proces izvedenog zaključivanja je princip relevantnosti, tj. ono što je racionalni komunikator vjerojatno očekivao da će biti optimalno relevantno primatelju poruke (Sperber i Wilson 1986: 166).

Odnos prema propoziciji koji je govornik namjeravao iskazati može i ne mora biti naznačen jezičnim oblikom iskaza. Prema Blakemore (1992), paralingvistički znaci, poput tona glasa i izraza lica mogu pomoći u interpretaciji. U drugim pak slučajevima govornik daje jasan jezični znak u vidu naznačitelja (indikatora) ilokucijske namjere izričaja.

Sperber i Wilson razlikuju tri načina moguće interakcije 'konteksta', tj. postojećih pretpostavki i novih informacija da bi se postigla relevantnost:

- (i) iz novih informacija i konteksta izvlače se kontekstualne implikacije,
- (ii) kombinacija novih informacija i konteksta učvršćuje postojeće pretpostavke i
- (iii) kombinacija novih informacija i konteksta osporava i uklanja postojeće pretpostavke.

Ta tri načina zovu se kontekstualni učinci.

Pretpostavke o svijetu manje su ili više čvrste, ovisno o dokazima koje imamo za njih i stupnju uvjerenosti u njih. Nove informacije mogu utjecati na čvrstoću naših postojećih pretpostavki.

Za Sperbera i Wilson (1986: 77), jačina pretpostavke nekog pojedinca jednaka je njegovom stupnju pouzdavanja u nju. Na to će utecati izvor pretpostavke i način procesuiranja pretpostavke koji iz njega prozlaži: pretpostavka do koje smo došli na temelju izravnog promatranja bit će jako čvrsta; ona utemeljena na zaključivanju ovisit će o čvrstoći podloge na kojoj se temelji zaključivanje, a čvrstoća pretpostavke koju nam je netko drugi iskomunicirao ovisit će o tome kako je komunikator namjerio da je iščitamo i o tome koliko vjerujemo komunikatoru.

Dakle, dva čimbenika određuju relevantnost nove informacije koja se prenosi iskazom:

- (a) kontekstualni učinci – što veći učinci, to veća relevantnost i
- (b) napor potreban za procesuiranje, odnosno postizanje kontekstualnih učinaka – što je manji napor, to je veća relevantnost.

U slučaju pragmatički izvedenih zaključaka o stupnju govornikove uvjerenosti u istinitost propozicije, slušatelj će odabrati najistaknutiju (eng. *salient*), odnosno istog trenutka dostupnu interpretaciju. To je u skladu s načelom optimalne relevantnosti, prema kojemu govornik ne smije izložiti slušatelja nepotrebnom i neopravdanom naporu da bi došao do namjeravanih učinaka.

Jedan je od prvih radova koji upozoravaju na važnost pragmatike i izvedenog zaključivanja, kao i nezaobilaznost epistemičke procjene (govornikova odnosa prema informaciji) u dokaznoj interpretaciji iskaza Friedmanov (1986) članak u zborniku *Evidentiality* (Chafe i Nichols 1986). U članku Friedman proučava „balkanske slavenske jezike“, prvenstveno bugarski i makedonski, i uočava da se jedan oblik prošlog glagolskog vremena u tim jezicima može upotrebljavati dokazno, ali da će konačna interpretacija iskaza uvijek ovisiti o kontekstu:

“(...) the fact that this is not always the case means that evidentiality is not inherent in these forms but results from a combination of whatever meaning is always present when the form is used (which meaning must then be sought) and the surrounding context. These forms are thus not special evidential forms but rather forms contextually capable of expressing evidentiality.” (Friedman 1986: 169)

Friedman zaključuje kako dokaznost u tim jezicima nije samostalna “generička gramatička kategorija” usporediva s glagolskim načinom, vremenom ili vidom, nego je:

“(...) Rather, evidentiality is **a meaning**, whether contextual or invariant, expressed by the generic grammatical category which indicates the speaker's attitude toward the narrated event.”

Točno određenje i interpretacija nekoga dokaznog značenja (radi li se, primjerice, o prenošenju nečijih riječi, zaključku ili izravnom iskustvu) ovisi ne samo o interpretaciji značenja samog oblika, nego i o kontekstu u kojem se oblik pojavljuje.

Takav pristup, promatranje dokaznosti kroz kontekstualizaciju iskaza u stvarnim kontekstima, jedini je kvalitetan način na koji se može razmatrati dokaznost jer se samo kroz analizu stvarne upotrebe u stvarnim kontekstima može bolje razumjeti i značenje

pojedinih dokaznih jezičnih elemenata i opseg značenja koja se kodiraju dokaznim sustavima.

U svome doktorskome radu i kasnije u knjizi *Evidentials and Relevance* Ifantidou (1994, 2001) se bavi upravo pragmatikom dokaznosti te vezom između “eksplicitnih” i “implicitnih” značenja, odnosno značenja koja su jezično kodirana (eng. *linguistically coded*)³⁵, upisana u samom obliku, i značenja koja su rezultat pragmatički uvjetovanog izvedenog zaključivanja (eng. *pragmatically inferred*). Interpretacija jezično kodiranih značenja naziva se dekodiranje (eng. *decoding*) i ona je potpuno konvencionalizirana, neovisna o kontekstu, dok se interpretacija pragmatički utemeljenih značenja oslanja na izvedeno zaključivanje na temelju konteksta u kojem se iskaz pojavljuje. Ifantidou napominje da se u teoriji govornih činova kontekst određuje na sljedeći način:

“Context is, ... one of the determinants of the illocutionary act performed by an utterance. For the purposes of formalization a context of utterance consists of five distinguishable elements and sets of elements: a speaker, a hearer, a time, a place, and those various other features of the speaker, hearer, time and place that are relevant to the performance of the speech acts. Especially important features are the psychological states - intentions, desires, beliefs, etc. - of the speaker and the hearer.” (Searle i Vanderveken 1985: 27).

U promišljanju dokaznosti kao načina upućivanja na izvor informacije, Ifantidou (1994: 18) naglašava da implicitne pretpostavke o izvoru informacije mogu igrati itekako važnu ulogu u interpretaciji samog iskaza. Daje primjer engleske rečenice

John is feeling miserable today.

³⁵ U današnjoj se teoriji koriste i termini konceptualna i proceduralna značenja (eng. *conceptual and procedural meanings*), pri čemu bi se prvi odnosio na jezično kodirana, eksplicitna značenja (domena semantike), a drugi na pragmatikom uvjetovano izvedeno zaključivanje, implicitna značenja (domena pragmatike).

u kojoj se točna interpretacija izvora informacije ne može iščitati iz samog oblika, već će ovisiti o komunikacijskom kontekstu u kojem se iskaz pojavljuje; naime, iskaz se može interpretirati kao utemeljen na izravnom dokazu (na promatranju), ako rečenicu izgovara govornik koji je upravo vidio Johnov nesretan izraz lica, kao utemeljen na neizravnom dokazu (nečemu što smo doznali od nekoga drugog) ako govornik prenosi što mu je John rekao, ili pak kao utemeljen na govornikovom zaključivanju, ako rečenicu izgovara govornik koji je upravo vidio kako se John ponašao i na temelju ponašanja zaključio da je nesretan.

Ifantidou stoga smatra da se pravi uvid u dokaznost može dobiti jedino promatrajući suodnos pragmatički izvedenih zaključaka (konvencionaliziranih i konverzacijskih implikatura) u suodnosu s jezično kodiranom dokaznošću.

Ifantidou stoga dokazne oblike određuje funkcionalno, odnosno dokaznim oblicima smatra one jezične oblike koji u određenom iskazu imaju dokaznu funkciju.

U skladu s time i dokaznost definira široko, kao jezičnu pojavu koja obuhvaća i “semantički kodirana značenja” i “značenja temeljena na pragmatički izvedenom zaključivanju”.

Pragmatički izvedeno zaključivanje Ifantidou promatra kroz prizmu teorije relevantnosti, prema kojoj slušatelj u interpretaciji iskaza odabire najrelevantnije objašnjenje. Za ilustraciju, na primjeru rečenice

He will be the Chomsky of the next generation.

tumači kako će za lingviste mišljena interpretacija biti istog trenutka očita. Namjera iskaza je da se slušatelji oslone na kontekstualnu (kontekstualno dostupnu) pretpostavku da je Chomsky istaknuti lingvist, te izvuku zaključke da lingvist iz iskaza ima šanse da postane važna ličnost u lingvistici. Druga znanja koja možda imamo o Chomskome u toj komunikacijskoj situaciji nisu relevantna i ne uzimaju se u obzir u interpretaciji.

Među novijim autorima koji o dokaznosti promišljaju iz perspektive jezične uporabe svakako vrijedi istaknuti Ilanu Mushin. Mushin (2001) dokaznost promatra u širem kontekstu izražavanja subjektivnosti u jeziku i definira je široko, kao jezičnu kategoriju

koja je najviše povezana s epistemološkom procjenom informacije, dakle s načinom na koji ljudi govore o statusu svoga znanja, odnosno izražavaju svoj odnos prema znanju. Kako kaže u uvodu svoje knjige (Mushin 2001):

„The linguistic category most associated with epistemological assessment is *evidentiality*. Evidential forms encode information about the way in which knowledge was acquired and the subsequent relationship between speakers and their knowledge of what they talk about. Evidentials also may code the effect that this has on the assessment of knowledge as true or reliable by both speakers and their audience.“

Iz same definicije vidljivo je da je Mushin bliska viđenju dokaznosti kakvo su zastupali Chafe (1986) i Givón (1982). Mushin primjećuje da su se studije o dokaznosti uglavnom bavile semantikom i porijeklom gramatikaliziranih dokaznih sustava (Chafe i Nichols 1986; Palmer 1986; Willett 1988; Aikhenvald i Dixon 2003), te prikazom načina izražavanja dokaznosti u jezicima u kojima nije gramatikalizirana, a vrlo malo se istraživalo diskursnu pragmatiku dokaznosti (s iznimkom DuBois 1986; Biber i Finegan 1989; Hill i Irvine 1992). Mushin (2001) se u svojoj knjizi upravo bavi istraživanjem izvanjezičnih i diskursnih čimbenika koji motiviraju upotrebu dokaznosti/jezičnih sredstava za izražavanje dokaznosti u jednom specifičnom diskursnom kontekstu – prepričavanju tuđih priča (eng. *narrative retelling*). Kako sugerira i sam naslov knjige, *Evidentiality and Epistemological Stance*, dokazni oblici promatraju se u suodnosu s epistemološkim stavom (eng. *epistemological stance*³⁶), točnije kao izraz epistemološkog stava nekog konceptualizatora, tipično govornika:

„(...)evidential forms are characterised as expressions of the epistemological stance of some conceptualising individual, typically the speaker.“ (Mushin 2001, uvod)

Tijekom jezičnog uobličavanja neke informacije govornik se nužno na neki način postavlja prema tome kako je do informacije došao, odnosno izražava svijest o tome kako

³⁶ Treba napomenuti da se u literaturi za isti pojam supojavljaju dva različita oblika pridjeva - *epistemic* i *epistemological* (hrv. *epistemički* i *epistemološki*). Aikhenvald (2004), primjerice, rabi oblik *epistemic stance* (vidi fusnotu 6).

je informaciju spoznao. To iskazivanje statusa svoga znanja i procjena svoga znanja koju govornici kodiraju u svojim iskazima naziva se epistemološki stav.

Definirajući pojam epistemološkog stava, Mushin kaže kako se on razvio unutar teorijskog okvira kognitivne lingvistike (upućuje na Langackera 1987, 1990), unutar kojega se pristupa istraživanju jezika pod pretpostavkom da je jezična struktura odraz konceptualne strukture.³⁷ U tome smislu, sudionik komunikacijskog procesa (tradicionalno govornik, slušatelj) naziva se konceptualizatorom. Govornikov odabir epistemološkog stava odraz je njegovog mentalnog procesiranja, odnosno konceptualnog konstruiranja (eng. *conceptual construal*)³⁸ informacije na temelju pragmatičkog konteksta. Dakle, epistemološki stav posreduje između stvarnog izvora/načina spoznavanja informacije i govornikovog izlaganja iste. Na izbor epistemološkog stava osim izvora informacije utječe i čitav niz pragmatičkih čimbenika, primjerice retorička svrha, odnosno način na koji govornik želi da primatelj poruke njegov izričaj razumije i da se prema njemu postavi. Kad je govornik zauzeo određeni epistemološki stav, odabire odgovarajuće sredstvo jezičnog kodiranja informacije. Za razliku od Aikhenvald, koja inzistira na strogom odvajanju gramatičkih kategorija i zalaže se za definiranje dokaznosti kao zasebne gramatičke kategorije, čija je osnovna funkcija točno određenje izvora informacije, Mushin inzistira na stavu da su jezična sredstva multifunkcionalna, da imaju višestruku namjenu, te tvrdi da se istim jezičnim sredstvima ponekad izriču čista dokazna značenja, odnosno upućuje na izvor informacije, a u nekom drugom komunikacijskom kontekstu u istom je obliku sadržana i epistemološka procjena informacije. Dakle, pragmatički čimbenici utječu na to koja će se od raspoloživih jezičnih sredstava koristiti za izricanje kojih značenja. Stoga Mushin smatra da je upravo istraživanje epistemološkog stava u različitim vrstama diskursa i pojedinim kontekstima dobar način za istraživanje dokaznosti i srodnih pojava. Kao primjer multifunkcionalnog jezičnog oblika Mushin (2001: 26) daje izraz ‘it looks like’, koji naziva epistemičkom konstrukcijom (eng. *epistemic construction*), koja u rečenici

³⁷ Za pregled postavki kognitivne lingvistike, posebice u vezi s važnošću pojma konceptualizacije u odnosu jezika i mišljenja, te jezika i svijeta vidi Žic Fuchs (1991, 2009).

³⁸ U hrvatskome se jeziku kao ekvivalenti engleskoga *construal of meaning* u teorijskom okviru kognitivne lingvistike koriste *gradba značenja* (Žic Fuchs 2009: 92), *izgradnja jezičnoga značenja* (Tuđman Vuković 2007: 42) i *konstruiranje značenja* (Geld 2006: 183).

It looks like it's going to rain.

može izražavati i izvor informacije i govornikovu prosudbu (dakle, ima osobine i onoga što Palmer (1986, 2001) naziva *evidentials* i *judgements*), ovisno o komunikacijskom kontekstu u kojem se pojavljuje. Nije isto izgovara li govornik informaciju gledajući u nebo puno oblaka ili nakon što je pročitao/pogledao vremensku prognozu. Iz konteksta postaje jasno kodira li se primarno izvor informacije (vrsta dokaza) ili govornikova procjena na temelju dostupnih dokaza (izvedeno zaključivanje, tuđi tekst) ili njegov stupanj uvjerenosti u ono što govori. Nije svejedno ni s kakvim izrazom lica i kakvom intonacijom izriče svoj iskaz. Primjerice, namigivanjem sugovorniku može naznačiti da izriče laž, različitom intonacijom može naznačiti iznenađenje, razočaranje, olakšanje i slično.

Dokazno kodiranje, dakle, ima i konceptualni i pragmatički temelj, tj. dokazna značenja ne proizlaze izravno iz 'činjenica o svijetu' nego su odraz kognitivnog i pragmatičkog procesuiranja koje posreduje između toga kako smo došli do informacije i načina na koji govorimo o statusu svoga znanja. Polazeći od činjenice da u stvarnim govornim situacijama (čak i u jezicima s gramatikaliziranom dokaznošću) često postoji nepodudaranje stvarnog izvora informacije i odabranog dokaznog jezičnog sredstva za izražavanje izvora informacije, Mushin (2001: 58) prvenstveno želi istražiti koji sve čimbenici utječu na odabir dokazne strategije, tj. kako govornik odabire/zauzima epistemološki stav. Odabir epistemološkog stava ovisi i o govornikovo procjeni stvarnog izvora informacije i o kulturološkim konvencijama i o ciljevima interakcije. Primjerice, u rečenici

Apparently the miners are going out on strike.

informacija je izražena kao izvješće, epistemološki stav je izvjestiteljski, a teoretski se može raditi i o informaciji spoznatoj izravnim iskustvom. Primjerice, govornik je mogao prisustvovati sastanku na kojem je čuo i vidio da su to odlučili, ali je procijenio da mu je u konkretnoj situaciji oportuno da pokuša umanjiti svoju izravnu uključenost, te je

odlučio prikriti stvarni način na koji je spoznao informaciju. Dakle, zauzimanje određenog epistemološkog stava, tj. različito dokazno obilježavanje iskaza može se koristiti kao snažno retoričko sredstvo.

Mushin (2001: 59) smatra da na odabir epistemološkog stava utječu govornikova procjena stvarnog izvora informacije i govornikova procjena interakcijskog okruženja. Različiti epistemološki stavovi povezani su s različitim stupnjevima OSPORIVOSTI INFORMACIJE (eng. *challengability of information*). Primijetimo da i Mushin, kao ranije Givón (1982), Chafe (1986) i Žic Fuchs (1988) prepoznaje dokazivanje i osporavanje kao dvije temeljne komunikacijske funkcije intrinzično povezane s dokaznošću i epistemološkom procjenom. Pritom ističe kako još uvijek malo znamo o tome koriste li govornici različitih jezika iste pragmatičke principe u izražavanju dokaznosti, te, s druge strane, koliko su u tome ograničeni gramatikama svojih jezika. Mushin (2001: 28) smatra da je unaprijed zadana i rigidna podjela jezičnih oblika na strogo dokazne i strogo modalne/evaluacijske/epistemičke (one koji izražavaju izvor informacije i one koji izražavaju govornikov odnos prema znanju, prvenstveno stupanj uvjerenosti u ono što izriče) isforsirana i umjetna, te da je do nje došlo zbog toga što je većina istraživanja dokaznosti bila usmjerena na jezike s gramatikaliziranom dokaznošću, s ciljem izrade tipologije jezika prema načinima izražavanja dokaznosti:

„ (...) the amount of overlap and fuzzy boundaries between what counts as 'type of evidence' and what counts as 'speaker commitment' suggests that this distinction is to some extent an artefact of the questions generated by such typological research.“

Drugim riječima, tipološka su istraživanja za cilj imala napraviti popis dokaznih oblika i dokaznih značenjskih kontrasta u pojedinim jezicima i na osnovu toga utvrditi granice dokaznosti kao zasebne gramatičke/značenjske kategorije.

Mushin ne negira da se dokaznost može odrediti kao pojava kojoj je primarna svrha određivanje izvora informacije, ali isto tako smatra da je se treba istraživati zajedno s drugim pojavama prirodno ulazi u suodnos u stvarnoj komunikaciji. Time se Mushin priklanja stavovima autora koji dokaznost promatraju širem kontekstu izražavanja odnosa prema znanju, te prvenstveno u suodnosu s modalnošću i ograđivanjem. Međutim, za

razliku od Palmera (1986) i Chafea (1986), koji smatraju da je primarno značenje dokaznih oblika izražavanje govornikova uvjerenja u vjerodostojnost svoga znanja, Mushin (2001: 31) pak tvrdi da je osnovna uloga dokaznosti epistemološko klasificiranje i procjena prirode izvora informacije, a izražavanje govornikove uvjerenosti u ono što prenosi iskazom (eng. *evaluation, validation, commitment*) popratna je pojava dokaznog obilježavanja, koja može biti manje ili više istaknuta. Za razliku od Chafea (1986: 264), čiji model dokaznog obilježavanja pretpostavlja da je veza načina spoznavanja/različitih tipova znanja (eng. *mode of knowing*) i procjene pouzdanosti toga znanja uvijek konvencionalizirana, Mushin tvrdi da ne postoji izravna i nedvosmislena veza između tipa znanja i načina na koji govorimo o tom znanju, odnosno stupnja uvjerenosti s kojim predstavljamo takvo znanje. Na Chafeovoj skali, primjerice, tip znanja/način spoznavanja do kojeg se dolazi kroz izravno osjetilno iskustvo (eng. *induction*) rangira se kao pouzdaniji od, znanja do kojeg se dolazi posredstvom jezika, tj. tako što nam netko drugi nešto kaže, što pročitamo, čujemo od drugoga (eng. *hearsay*), a najmanje je pouzdano je deduktivno zaključivanje (*deduction*), tip znanja temeljen na hipotezi.

Mushin (2001: 29), međutim, tvrdi da veza između izvora informacije/načina spoznavanja informacije/vrste dokaza i govornikove uvjerenosti u informaciju nije u potpunosti fiksirana i unaprijed zadana, nego da je konačna interpretacija iskaza često pragmatički uvjetovana. Izravni dokaz doista obično pretpostavlja veću uključenost govornika, ali to ne znači nužno da govornik uvijek i beziznimno više vjeruje u pouzdanost informacije koju je izravno spoznao. Konačna interpretacija u manjoj je ili većoj mjeri uvjetovana kontekstom u kojem se iskaz pojavljuje. Isto tako, informacija do koje je govornik došao neizravno, posredstvom posredstvom nečijeg usmenog ili pisanog izvješćivanja (eng. *reporting*) neće biti unaprijed određena kao pouzdana ili nepouzdana samom prirodom vrste načina spoznavanja, nego će procjena informacije/znanja sadržanog u propoziciji ovisiti o pragmatičkom kontekstu komunikacijske situacije. Primjerice, u rečenici

Barbara told me that John was cheating on his wife.

interpretacija iskaza ovisit će o tome što sudionici komunikacijske situacije (govornik i slušatelj) znaju o osobi koja je prenijela informaciju (Barbari) – je li pouzdana. Kako je već ranije naznačeno, stupanj govornikove uvjerenosti u informaciju može se izraziti i neverbalno, primjerice prozodijski ili izrazom lica u živoj komunikaciji.

Nadalje, važno je shvatiti da isti dokazni jezični oblik/dokazna strategija u različitim tipovima diskursa može imati različite komunikacijske funkcije. U nekim se kontekstima, primjerice, izvješćivanje može koristiti s ciljem da se ukaže da govornik nije siguran u istinitost informacije, da ne preuzima odgovornost za istinitost informacije i prebacuje ju na onoga od koga je informaciju dobio. Međutim, u pojedinim tipovima diskursa, prvenstveno u znanstvenom pisanju, upravo kodiranje informacije kao izvješćivanja o nečemu što smo saznali od drugoga (citiranje) koristi se na način da netko tko ima manje autoriteta u određenoj govornoj situaciji citira onoga tko ima više autoriteta kako bi ukazao na svoju jaku uvjerenost u vjerodostojnost informacije te potencijalno uvjerio svoje čitatelje (sudionike u komunikacijskom procesu) da prihvate informaciju kao vjerodostojnu. To je prilično ilustrativan primjer koji govori u prilog tezi da se vrsta dokaza/izvor informacije/način spoznavanja informacije ne treba i ne može izravno povezivati sa stupnjem govornikove uvjerenosti i preuzimanjem odgovornosti za vjerodostojnost informacije. Ta će teza gotovo uvijek biti točna kod primjera izricanja neizravne dokaznosti (neizravno spoznatih znanja), gdje će se stupanj uvjerenosti interpretirati iz konteksta. Nasuprot tome, izravna dokaznost (izravno spoznata znanja, osjetilima ili izvedenim zaključivanjem) u većini će jezika gotovo redovno implicirati visok stupanj uvjerenosti. Štoviše, u slučaju dokazne kategorije koja se naziva izvedeno zaključivanje (eng. *inferential*), kojom se obilježavaju znanja koja smo spoznali izravno, izvedenim zaključivanjem na temelju nekih dokaza koji mogu a ne moraju biti izričito navedeni, može se govoriti o izravnoj semantičkoj (a ne pragmatičkoj) vezi dokaznosti i stupnja govornikove uvjerenosti u vjerodostojnost svoga znanja. Ta se uvjerenost u engleskome jeziku reflektira u sustavu epistemičkih modala. Prema Mushin (2001: 23), rečenice

You must have hit me.

You might have hit me.

obje kodiraju/signaliziraju dokazno značenje, odnosno da je govornik došao do informacije/znanja induktivno, izvedenim zaključivanjem, ali odabirom različitog modala izražava se različit stupanj uvjerenosti govornika u ispravnost svoga zaključka, odnosno vjerodostojnost tvrdnje 'udarila si me'.

U nekim je jezicima veza izvora informacije (vrste dokaza) i procjene informacije velikim dijelom konvencionalizirana, dok u drugima dokazna interpretacija iskaza, odnosno razumijevanje prirode izvora informacije u velikoj mjeri ovisi o kontekstu. Proces promjene značenja (gramatikalizacije) je postupan. Novo značenje izrasta iz starog, prvo samo kao pragmatička inferencija ili uporabna ekstenzija, ali s vremenom se oblik „reanalizira“ i dobiva novo temeljno značenje neovisno o starome.

Na jednom kraju ljestvice su jezici u kojima se izvor informacije može izraziti potpuno jasno i nedvosmisleno, imati jednu interpretaciju bez obzira na kontekst (npr. morfem – *shi* u kečuanskom jeziku (eng. *Quechua*) uvijek se koristi za neizravno spoznate informacije, one čiji su izvor nečije tuđe riječi (Floyd 1993). U sredini su oblici kod kojih o izvoru informacije zaključujemo iz konteksta, ali postoji konvencionalizirana interpretacija izvora informacije (primjerice, u makedonskome se jednostavno prošlo vrijeme povezuje s izravnim iskustvom, a tzv. I-oblik s neizravnim, tuđim riječima posredovanim, znanjem (Friedman 1986), iako se točna interpretacija izvora informacije može izvesti isključivo iz konteksta. Na suprotnom su kraju ljestvice oblici čija upotreba samo implicira da smo do informacije došli na neki način, ali je prirodu dokaza teško rekonstruirati. Ovakvi oblici potpuno se temelje na izvedenom zaključivanju, odnosno odraz su govornikovih kognitivnih procesa u procjenjivanju dokaza koji su mu dostupni. Engleski epistemički modal *must* primjer je takvog jezičnog oblika – njegova uporaba implicira da je govornik imao neki dokaz za propoziciju koju izražava, ali priroda tog dokaza nije implicitna samom obliku i eventualno se daje rekonstruirati iz visokospecifičnog konteksta. Mushin (2001: 31) predlaže sljedeću ljestvicu dokaznog obilježavanja prikazanu u Tablici 2.

Tablica 2. Ljestvica (kontinuum) dokaznog obilježavanja prema Mushin (2001)

Interpretacija izvora neovisna o kontekstu	Visokokontekstualizirana interpretacija izvora
--	--

slaba implikacija stupnja govornikove uvjerenosti ↔ jaka implikacija stupnja govornikove uvjerenosti

kečuanski –*shi*

bugarski i makedonski *L-particip*

engleski epistemički modal *must*

Mushin (2001: 31) naglašava da se u istraživanjima koja se bave izražavanjem dokaznosti u stvarnom diskursu svi ti oblici smatraju dokaznim oblicima jer svi izražavaju neku vrstu govornikove procjene prirode izvora znanja, čak i ako sam izvor nije jasno određen.

Ovim smo pregledom pokušali zaokružiti sliku o dokaznosti, s jedne strane kao gramatičkoj i s druge kao pojmovnoj pojavi, te prikazati dva osnovna pristupa proučavanju dokaznosti, koja počivaju na uskom ili pak širokom određenju dokaznosti. Prije nego progovorimo o intrinzičnoj povezanosti dokaznosti s drugim semantičkim (epistemičkim) kategorijama, dat ćemo pregled pokušaja opisa dokaznih značenja i osnovnih pojmova koji su se s vremenom iskristalizirali kao termini koji se uvriježno koriste u opisima dokaznih značenja.

2. Opisi dokaznih značenja

2.1. Osnovni pojmovi u opisima dokaznih značenja

Nakon što smo prikazali najznačajnije spoznaje proizašle iz istraživanja koja proučavaju dokaznost, vratit ćemo se temeljnom semantičkom određenju pojma dokaznosti, odnosno prikazati osnovne termine koji se u literaturi koriste za temeljna značenja koja se iskazuju dokaznim jezičnim oblicima. Osnovni doprinos pristupa koji se bave usko shvaćenom, gramatikaliziranom dokaznošću upravo je u tome što su jezici u kojima je dokaznost gramatikalizirana poslužili kao prozor u vrste dokaznog obilježavanja i temeljne konceptualne/značenjske sastavnice jezične kategorije koju nazivamo dokaznost.

Što se zapravo iskazuje dokaznim jezičnim oblicima? Koja su to osnovna značenja, kako ih klasificirati i opisati u različitim jezicima? Ne zaboravimo, dokaznost se počela proučavati u jezicima posve različito ustrojenima od poznatih i zapadnom krugu bliskih indoeuropskih jezika.

Osnovni termini koji se u literaturi pojavljuju kao temeljne značenjske sastavnice pojma dokaznosti su IZVOR INFORMACIJE/IZVOR ZNANJA (eng. *source of information/source of knowledge*) i VRSTA DOKAZA/NAČIN SPOZNAVANJA INFORMACIJE (eng. *type of evidence/mode of knowing*).

Jakobson (1957 (1971): 135 kaže da dokazni jezični elementi kodiraju „navodni izvor informacije o pripovijedanom događaju.“ Bybee (1985: 184) kaže da su to „...markers that indicate something about the *source* of the information in the proposition.“ Daje primjere iz kečuanskog i tujučkog, u kojima se značenja morfoloških oblika u primjerima rečenica kojima je kodirana dokaznost mogu prevesti kao 'Čujem da će ići' - dakle, netko drugi mi je rekao i 'Vidio sam ga da igra.' – dakle, označava se izravno osjetilno iskustvo.

Ovakva vrsta interpretacije dokaznosti, temeljena na izvoru informacije, često se koristila kao semantička podloga za opisivanje morfoloških dokaznih sustava, odnosno sustava s paradigmatiskim značenjskim oprekama prema tipu izvora informacije.

Međutim, čak i temeljne pojmove u opisima dokaznih značenja autori su različito tumačili i upotrebljavali, što ćemo ubrzo prikazati.

U pokušaju da se fenomen dokaznosti svede na minimalne odrednice, u smislu vrste dokaza, izvora informacije i načina spoznavanja informacije, ono u čemu se slažu različiti autori koji su proučavali dokaznost (Bybee 1985; Givón 1982; Willett 1988) jest da se osnovna podjela može svesti na polaritet *izravno* – *neizravno*.

Izravna dokaznost jezično kodira one situacije u kojima je govornik/konceptualizator ono o čemu govori izravno osobno spoznao, bilo osjetilno ili neosjetilno. Osjetilni se izvori ili načini spoznavanja dijele na vizualne i nevizualne, a neosjetilni obuhvaćaju različite vrste zaključivanja, pretpostavljanje, nagađanje, očekivanje i slično.

Neizravna dokaznost jezično kodira situacije u kojima propozicije koje govornik izriče nisu spoznate izravno, nego je njihov izvor negdje izvan govornikovog osobnog osjetilno-spoznajnog iskustva. Ona obuhvaća izravno navođenje tuđih riječi, izvješćivanje o nečemu što smo saznali iz nekog određenog izvora ili pak izvješćivanje o nečemu što smo saznali, ali ne znamo iz kojeg izvora potječe, i slično.

Čulić Viskota (2008: 64) prikazuje osnovnu razdiobu izravne i neizravne dokaznosti na način koji je grafički prikazan u Tablici 3.

Tablica 3. Razdioba izravne i neizravne dokaznosti prema Čulić Viskota (2008: 64)

IZRAVNI						
OSJETILNI		NEOSJETILNI				
VIZUALNI	NEVIZUALNI	nagađanje	pretpostavljanje	zaključivanje	očekivanje	iznenađenje

NEIZRAVNI		
izravno navođenje tuđih riječi	izvješćivanje, s navedenim izvorom informacije	izvješćivanje, bez navedenog izvora informacije

2.2. Različiti pristupi u određenju i analizi dokaznih značenja

Kao što je ranije rečeno, i osnovni pojmovi u definiranju dokaznosti u literaturi se različito tumače i upotrebljavaju. Opisi dokaznih značenja prvenstveno se razlikuju prema tome kako pojedini autori definiraju dokaznost (usko ili široko) te prema tome na temelju kojeg jezičnog materijala donose zaključke o načinima izražavanja dokaznosti (istražuju li primjere iz jezika s gramatikaliziranom dokaznošću ili s dokaznim strategijama). Prikazat ćemo samo najcitiranije primjere pokušaja opisa i klasificiranja vrste dokaza, načina spoznavanja informacije/znanja i izvora informacije/znanja, s ciljem da ilustriramo terminološke razlike i konceptualne probleme s kojima su se autori susretali.

Kao što je ranije prikazano, Chafe (1986: 262) koristi pojam dokaznosti u širokom smislu izražavanja različitih odnosa prema znanju, pri čemu razlikuje dva krovna pojma: izvor znanja (eng. *source of knowledge*) i način spoznavanja (eng. *mode of knowing*). Zbog preglednosti i usporedbe terminologije ponavljamo daljnju Chafeovu razdiobu. Izvori znanja (eng. *sources of knowledge*) dijele se na: nepoznat izvor, dokaz, jezik, pretpostavka (eng. *???, evidence, language, hypothesis*), a načini spoznavanja (eng. *modes of knowing*) uključuju: vjerovanje, induktivno zaključivanje, doznato od drugih, deduktivno zaključivanje (eng. *belief, induction, hearsay, deduction*).

Umjesto Chafeovih (1986: 263) izvora znanja i načina spoznavanja, Anderson (1986) i Willett (1988) koriste termin vrsta dokaza (eng. *type of evidence*).

Willettova (1988) tipološka studija gramatikaliziranih dokaznih sustava zapravo je prvi sustavni pregled izražavanja dokaznih značenja u različitim jezicima svijeta, uključujući i one u kojima dokaznost nije (potpuno) gramatikalizirana. Willett polazi od osnovnog značenja dokaznosti – izvora informacije i na temelju primjera iz različitih jezika pokušava utvrditi koji se dokazni kontrasti u pojedinim jezicima izražavaju i koja se jezična sredstva u tu svrhu koriste. Slijedeći postavke teorije gramatikalizacije, Willett želi utvrditi koji su jezični oblici bili dijakronijski izvori gramatičkih dokaznih oblika u nekoliko jezika. Također istražuje u kakvu vrstu interakcije osnovno dokazno značenje ulazi s drugim povezanim područjima gramatike pojedinog jezika. Naposljetku raspravlja

o prirodi dokaznih oblika i njihovoj vezi s epistemologijom, odnosno na koji način dokazni oblici doprinose uvjerljivosti izričaja u kojima se pojavljuju.

Njegova tipologija čvrsto je uemeljena u tipovima izvora informacije, u kategorijama poput *visually attested*, *reported*, *inferring* (vizualno svjedočeno, izvješćivanje, zaključivanje), a ne na tipovima odnosa prema informaciji, kategorijama poput *certainty*, *confirmation*, *commitment* (uvjerenost, preuzimanje odgovornosti za informaciju), iako izrijeком klasificira dokaznost kao modalnu kategoriju, koja „sudjeluje u izražavanju govornikova stava“ (1988: 52).

U diskusiji o vrstama dokaza Willett (1988: 61) ističe da je intuitivno lako razlikovati, primjerice, ono što je doznato od drugih od onoga što je izravno spoznato, ali da nije tako lako razdvojiti zaključeno od izravno spoznatoga ili pak zaključeno od doznatoga od drugih. Kriterije za razlikovanje tih vrsta dokaza (dokaznih oblika) treba tražiti u njihovim dijakronijskim izvorima i njihovom značenju u određenoj govornoj situaciji.

Willet (1988: 57), a slijedeći njega i Palmer (2001:56), upravo vrstu dokaza uzima kao polazišni pojam. Pritom su osnovne vrste dokaza svjedočeno, izvješće i zaključivanje (eng. *attested*, *reported*, *inferred*). Vrste dokaza dalje se raščlanjuju kroz binarnu opreku izravno-neizravno:

I. IZRAVNI DOKAZI (eng. *direct-attested*):

- a) vizualni (eng. *visual*)
- b) slušni (eng. *auditory*)
- c) ostali osjetilni (eng. *other sensory*)

II. NEIZRAVNI DOKAZI (eng. *indirect*):

- a) posredovano riječima/preneseno riječima/izvješćivanje³⁹ (eng. *reported*): doznato od drugih (eng. *hearsay*) - doznato iz druge ruke (eng. *second hand*), doznato iz treće ruke (eng. *third hand*); doznato iz usmene predaje (eng. *folklore*)

³⁹ Korištenjem različitih hrvatskih ekvivalenata za vrstu dokaza za koju se u engleskome koristi izraz *reported* željeli smo ukazati na činjenicu da sam termin u engleskome podrazumijeva različite koncepte, što se dodatno usložnjava kad pokušamo za te pojmove pronaći hrvatske ekvivalente. Kod nekih autora *reported* je širok pojam koji se odnosi na neizravan način spoznavanja koji uključuje posredovanje teksta, usmenog ili pisanog. Dakle, ishodište informacije nije govornik nego netko drugi, a govornik je informaciju spoznao tako što ju je čuo ili pročitao. Primjerice, Willett (1988: 57) *reported* definira kao vrstu neizravnog

b) zaključivanje (eng. *inferring*): temeljeno na vidljivim dokazima, tj. rezultatima (eng. *results*); temeljeno na misaonom konstruiranju, tj. promišljanju (eng. *reasoning*)⁴⁰.

Za razliku od ovakvih razrađenih podjela, neki autori dokazno obilježavanje u jeziku klasificiraju u grubljim crtama i po drugačijim hijerarhijskim razinama. Tako Frawley (1992: 413) koristi termin *source of information* samo kao oznaku za podrijetlo informacije, koje pak može biti unutarnje (eng. *internal*), dakle sam govornik, ili vanjsko (eng. *external*), dakle netko drugi.

Matthews (1997:120) kaže da se iskazi u jeziku mogu formalno razlikovati s obzirom na to temelje li se na izravnom opažanju (eng. *direct observation*), na zaključivanju (eng. *inference*), na nečemu što je govorniku rekao netko drugi (eng. *quotatives*), ili pak na pogađanju (eng. *guesswork*). De Haan (2005: 379) dijeli dokazno jezično obilježavanje na izravno spoznato - osjetilima, vidom i sluhom (eng. *visual* i *auditory*) i neizravno spoznato – zaključivanje i navodi (eng. *inferentials*, *quotatives*).

Kod nekih je autora naglašena veza i preklapanje dokaznosti i epistemičke modalnosti.

Van Valin i LaPolla (1997:42-51) razlikuju osjetilne (eng. *sensory*) od jezično posredovanih (eng. *reportative*) načina spoznavanja, pri čemu ovi drugi, zajedno s epistemičkom modalnošću, spadaju u širu domenu zaključivanja (eng. *inferring*).

dokaza ("evidence via verbal report"). Čulić Viskota (2008) kao ekvivalent za *reported* koristi *preneseno* jer bi se taj način spoznavanja mogao shvatiti kao ono što se u hrvatskome obično naziva „prenošenje tuđih riječi“. Chafe (1986) koristi izraz *hearsay* u smislu znanja do kojeg smo došli posredstvom tuđeg teksta, govorenog ili pisanog, dakle u smislu u kojem drugi autori uglavnom koriste *reported*. U nekih autora , primjerice Aikhenvald (2003: 3-6) *reported* se u nekim slučajevima (jezici s dvočlanim dokaznim sustavima) koristi kao istoznačnica *hearsay*, što Čulić Viskota (2008) prevodi kao *rekla-kazala*. Pritom *hearsay* samo znači da govornik prenosi informaciju koju mu je netko drugi rekao, bez vrijednosne implikacije o pouzdanosti informacije. Samim time izraz *hearsay*, a pogotovo hrvatski ekvivalent *rekla-kazala* možda nisu najbolji termini jer u oba jezika ti izrazi imaju negativnu konotaciju u smislu pouzdanosti informacije. Stoga u ovom radu za znanje/informaciju do koje smo došli posredstvom tuđeg teksta radije koristimo vrijednosno neutralni izraz *doznato od drugih*. Neki drugi autori, primjerice Matthews (1997:120) za tu vrstu dokaza/načina spoznavanja koriste izraz *quotative*, koji Čulić Viskota prevodi kao *navod*. U nekim jezicima *reported* se dijeli na dvije vrste, naime u njima se dokazno označava je li prenesena informacija otprije poznata primatelju ili nije.

⁴⁰ I vrsta dokaza koja se naziva *inferred* (hrv. izvedeno zaključivanje) pokriva čitav niz koncepata. U najširem smislu, naziv *inferred* pokriva onu vrstu dokaza/načina spoznavanja koji se temelje na procesu govornikovog zaključivanja. Vrste zaključivanja mogu se nadalje dijeliti. Primjerice, Chafe dijeli zaključivanje na induktivno, koje se temelji na osjetilnim dokazima i deduktivno, koje se temelji na pretpostavljanju. Aikhenvald (2003: 3-6) u jezicima s četveročlanim dokaznim sustavima razlikuje između informacija o kojima se zaključuje na temelju izravnog fizičkog dokaza i informacija o kojima se zaključuje na temelju općeg znanja. U nekim starijim radovima, primjerice Weber (1986), za spoznavanje zaključivanjem koristi se izraz *conjecture*. Willett (1988) koristi *inferential* u značenju zaključivanja na temelju rezultata neke situacije, odnosno na temelju dokaza koje vidimo, a koji su posljedica neke situacije, što bi bilo usporedivo s Chafeovim induktivnim zaključivanjem.

U svojoj funkcionalno-tipološkoj sintaksi Givón (2001:327) koristi dva osnovna kriterija u klasificiranju dokaznosti (koja se može preklapati s epistemičkom modalnošću):

I. prema kriteriju pristupa informaciji/načinu spoznavanja (eng. *access*):

- a) izravno iskustvo (eng. *attested*)
- b) zaključivanje (eng. *inference*)
- c) doznato od drugih (eng. *hearsay*)

II. prema vrsti osjetila (eng. *sensory modality*):

- a) vizualni
- b) auditivni
- c) ostali osjetilni dokazi

2.3. Pokušaj određivanja dokaznih značenja pomoću „semantičkih primitiva“

Wierzbicka (1994) kao osnovni načelni prigovor opisima dokaznosti navodi upravo arbitrarnost naziva koji se koriste za opise dokaznih značenja u raznorodnim jezicima. Njezina je temeljna postavka da su gramatička značenja, baš kao i leksička, različito ustrojena u različitim jezicima te da se uporabom arbitrarnih termina za raznorodne pojmove zamagljuju razlike u konceptualizaciji prisutne u različitim jezičnim zajednicama. Primjerice, kad kažemo da neki jezik razlikuje 'izravne' dokaze od 'neizravnih' ili 'neposredne dokaze (ili iskustvo)' od 'posrednih', ne možemo znati što točno te kategorije u nekom jeziku znače ili kako se točno koriste. Da bismo mogli uspoređivati gramatičke kategorije u različitim jezicima, Wierzbicka (1994: 81-82) smatra da trebamo razviti adekvatan semantički metajezik, koji ne smije biti etnocentričan ni eurocentričan, temeljen na pojmovima koji su jezično kodirani u engleskome, latinskome ili pak na zapadnjačkoj logici te britanskoj ili američkoj filozofiji jezika, nego se treba temeljiti na pojmovima koji se u prepoznatljivom obliku pojavljuju u jezicima diljem svijeta. Drugim riječima, ona smatra da trebamo koristiti univerzalne „semantičke primitive“, pomoću kojih se pouzdano i prepoznatljivo mogu objasniti

značenja u različitim svjetskim jezicima. Kao primjer daje pojmove poput 'znati', 'reći', 'netko', 'nešto', 'ti', 'ja' i slično, na temelju kojih možemo osmisliti „intuitivno jasne kategorije“ poput 'znam jer to vidim' ili 'znam jer sam to učinila/radila', koje će značiti isto bez obzira za opis kojega jezika se upotrebljavale. Wierzbicka je uvjerena da će takve intuitivno razumljive i empirijski provjerljive kategorije biti bolja podloga za opis dokaznih značenja od tradicionalnih oznaka poput 'izravno', 'neposredno', 'iz prve ruke', 'osobno svjedočeno' i slično.

Svoju teorijsku postavku želi iskušati u analizi dokaznih značenja na primjerima koje su analizirali razni autori u zborniku *Evidentiality* (Chafe i Nichols 1986). Naime, ona iznova analizira odabrane primjere koristeći predložene semantičke primitive i pokušava vidjeti je li moguće na taj način pouzdano opisati razna dokazna značenja koja se u primjerima iskazuju. Iako se Wierzbickina zamisao o „minimalističkoj dokaznoj semantici“ doima privlačnom zbog jednostavnosti i intuitivnosti metajezika koji predlaže, njezin prijedlog opisa dokaznih značenja nije šire prihvaćen u svome izvornom, minimalističkom obliku. Autori koji se bave dokaznošću i dalje u opisima dokaznih značenja koriste tradicionalne nazive, bez obzira na njihovu potencijalnu arbitrarnost. Iskoristit ćemo Wierzbickine primjere analize kao ilustraciji dokaznih značenja (dokaznih značenjskih kontrasta) koje su proučavali različiti autori u jezicima s gramatikaliziranom dokaznošću.

Willett (1988: 74-75) analizira kečuanski (eng. *Quechua*) i zaključuje da taj jezik ima tri jasno odvojiva dokazna nastavka: *-mi* za nespecificirani izravni dokaz (eng. *unspecified direct evidence*), *-shi* za sve vrste izvješća (eng. *reported evidence*), te *-chi* za zaključivanje bez određenog izvora dokaza (eng. *inference without specified source of evidence*).

I Weber (1986) zaključuje da u svim kečuanskim jezicima postoje tri dokazna nastavka: *-mi* (izravni dokaz), *-shi* (neizravni dokaz) i *-chi* (pretpostavka). Ti se nastavci mogu dodavati i glagolskim i imenskim oblicima. Tako značenje rečenica

$$-chi(c)$$

tumači na sljedeći način:

- (c) Grupa ljudi me istukla, i mislim da si ti možda bio jedan od njih.

Weber (1986: 140) tvrdi da u huanučkom kečuanskom *-mi* ne izražava nužno govornikovu uvjerenost u istinitost propozicije, ali da je „validacijska interpretacija“ nastavka *-mi* često opravdana zbog „aksioma“ da je izravno iskustvo pouzdano (te da je stoga govornik uvjeren u njega).

Wierzbicka (1994: 89) na ovom primjeru iskušava opis dokaznih značenja korištenjem semantičkih primitiva. Njezino je pitanje što zapravo znači da *-mi* označava 'izravno iskustvo'. Primjećuje da bi to moglo značiti čitav niz stvari, kao primjerice:

7. Znam to-ne zato što je netko (to) rekao.

Na temelju analize pojedinih primjera i Weberovih objašnjenja, Wierzbicka zaključuje da je u huanučkom kečuanskom *–mi* dokazno obilježena kategorija, koja se određuje u suprotnosti s česticom *–shi*, kojom se određuje znanje spoznato na temelju nečijeg izvješća (onoga što je netko rekao). Tako značenja tih dviju čestica opisuje na sljedeći način:

Kažem ovo

Jer je netko drugi to rekao

Ne kažem: znam to

-*mi*

Kažem ovo

Ne zato što je netko drugi to rekao

Znam to

Dakle, prema njezinoj analizi, nije stvar u tome da -*shi* označava nepostojanje 'izravnog dokaza', nego označava prisustvo izvješća (jezično posredovanog tuđeg znanja) kao temelja za ono što govornik tvrdi. Za opis čestice -*chi*, koju Weber određuje kao 'pretpostavka' (eng. *conjecture*), Wierzbicka predlaže semantičku formulu:

-*chi*

Ovo mislim

Ovo ne znam

Wierzbicka (1994: 129) objašnjava na leksičkom primjeru što misli pod pojmom „neobilježene kategorije“. Primjerice, rodno neobilježena engleska riječ *dog* (pas) može se interpretirati kao 'muški pas' ako se koristi u opoziciji s rodno obilježenom riječju *bitch* (kuja), primjerice, u rečenici 'I have a bitch and a dog'; ali kad se koristi sama, primjerice 'We have a dog', nema implikacije da se radi o muškom psu.

Tako je, primjerice, po Wierzbickinom tumačenju, složeno prošlo vrijeme u makedonskome i bugarskome dokazno obilježena kategorija jer implicira neprovjerenost/nepotvrđenost (eng. *nonconfirmativity*) čak i u kontekstima gdje se koristi samo, bez kontrasta s jednostavnim prošlim vremenom.

Sam Friedman (1986: 174) kaže da će se uobičajeno pretpostavljati da govornik koristi ovaj oblik da bi izbjegao osobno potvrditi informaciju, na primjer zato što se ona temelji na nečijem izvješću.

Wierzbicka tako za dokazna značenja tih dvaju glagolskih oblika u makedonskome predlaže sljedeće „značenjske formule“:

'jednostavno prošlo vrijeme'

Ovo znam

ne zato što je netko nešto rekao

'složeno prošlo vrijeme'

Ovo mislim

zato što je netko nešto rekao

2.4. Tipološka podjela jezika prema načinima izražavanja dokaznosti

Autori koji su istraživali jezike u kojima je dokaznost gramatikalizirana pokušali su napraviti semantičku tipološku podjelu s obzirom na to koja se značenja kodiraju dokaznim česticama u različitim jezicima. Kako ukazuju dosad prikupljene spoznaje, dokazni sustavi u jezicima s gramatikaliziranom dokaznošću mogu se u najširem smislu podijeliti u dvije skupine (Aikhenvald 2003: 3-6 i 2004: 23-66):

- 1) oni u kojima se iskazuje postojanje izvora informacije, ali se taj izvor ne specificira i
- 2) oni u kojima se specificira izvor informacije/način spoznavanja/vrsta dokaza (primjerice vizualni, auditorni, zaključivanje, izvješćivanje i slično).

Sustavi iz druge grupe, dakle oni u kojima je izvor informacije eksplicitno naveden, dalje se dijele prema broju dokaznih značenja koja konvencionalno izražavaju. Tako razlikujemo takozvane dvočlane (eng. *two-term*)⁴¹, tročlane, pa sve do kompleksnih šesteročlanih sustava. Tako bi, primjerice, u nekim jezicima s tročlanim dokaznim sustavom svaki iskaz bio dokazno obilježen u smislu je li propozicija koju prenosi spoznata vizualno ili na temelju zaključivanja ili se pak radi o izvješćivanju o nečemu što je govornik spoznao iz nekog vanjskog izvora. Neki drugi jezik s tročlanim sustavom obilježavao bi nevizualno osjetilno spoznato znanje, a vizualno ne bi bilo posebno

⁴¹ Čulić Viskota (2008) kao hrvatski prijevodni ekvivalent koristi *dvonačelni*, *tronačelni*... dokazni sustavi.

dokazno označeno, već bi dokazna neoznačenost implicirala da je govornik ono o čemu govori vidio.

Upravo takva složenost dokaznih sustava, odnosno razlika u onome što je u pojedinom jeziku istaknuto, što se mora izreći, upućuje na nemogućnost sagledavanja dokaznosti izvan šireg epistemološkog konteksta, tj. odnosa neke jezične zajednice prema znanju. Dokazni sustavi daju nam uvid kako u različite vrste znanja i iskustva koje pojedine jezične zajednice prepoznaju tako i u konvencionalizirane načine govorenja o tim znanjima i iskustvima (Aikhenvald 2004: 333).

Prije nego što kažemo nešto o odnosu dokaznosti i kulture, u sljedećem ćemo dijelu prikazati suodnos dokaznosti s drugim pojmovnim i jezičnim pojavama koje bismo mogli okarakterizirati kao epistemološke, prvenstveno subjektivnošću, modalnošću i ograđivanjem, a reći ćemo i nešto više o pojmu epistemološkog stava.

3. Veza dokaznosti i drugih jezičnih pojava u kojima se zrcali „prirodna epistemologija“

3.1. Dokaznost, jezična subjektivnost i deiktička orijentacija iskaza

Pojam jezične subjektivnosti počiva na ideji da jezik, osim svoje funkcije simboličkog predstavljanja stvarnosti izražava i nešto o onome koji govori. To je tzv. ekspresivna funkcija jezika, odnosno mogućnost izražavanja različitih vidova govornikove osobnosti. Dakle, jezičnim se iskazima ne izražava samo propozicijski sadržaj, nego i govornikovo poimanje i doživljaj situacije koju predočuje iskazom. Kako jezgrovito kaže Lyons (1982: 102):

„... the term 'subjectivity' refers to the way in which natural languages, in their structure and their normal manner of operation, provide for the locutionary agent's expression of himself and of his own attitudes and beliefs.... Modern Anglo-American linguistics, logic and philosophy of language has been dominated by the intellectual prejudice that language is essentially, if not solely, an instrument for the expression of propositional thought.“

Primijetimo da Lyons koristi „lokucijski agens“ umjesto tradicionalnog „govornik“, u smislu onoga tko izvodi konkretni lokucijski čin, vjerojatno stoga da bi obuhvatio sve zamislive komunikacijske situacije u kojima se jezični iskazi mogu ostvarivati.

Mushin (2001:5) u svojoj analizi izražavanja dokaznosti u jeziku polazi upravo od pojma jezične subjektivnosti (subjektiviteta) u jeziku, te kaže:

„In actual language use, regardless of genre, interlocutors, language and context, utterances always reflect the subjective relationship of the speaker towards the information and towards the speech situation.“

U govornoj situaciji slušatelj se u procesu razumijevanja iskaza oslanjaju i na jezične signale govornikova subjektiviteta i govornikova odnosa prema onome što govori kako bi kvalitetnije interpretirali komunikacijsku namjeru iskaza. Primjerice, u zamišljenoj

komunikacijskoj situaciji u kojoj se dvoje kolega sretne na hodniku rečenice (1) i (2) prenose isti propozicijski sadržaj, da je netko tko se zove Eric (pretpostavljamo kolega ili svakako zajednički poznanik) dobio posao, ali nikako ne možemo reći da komuniciraju iste stvari:

(1) A: Guess what! I heard he got it! Isn't that great?

(2) A: Eric got a job.

Iskaz izražen rečenicom (1) implicira visok stupanj zajedničkog znanja (da je 'on' Eric, da je 'it' posao, da je 'on' tražio posao, da se iščekivala vijest o tome hoće li dobiti posao...); iskaz je označen kao novost (*Guess what!*), dokazno je obilježen, tj. otkriva izvor informacije (nečije izvješće – 'čuo sam'), izražava emotivno stanje govornika, poziva slušatelja da se veseli i bude uzbuđen. Drugim riječima, govornikov subjektivitet više je jezično iskazan u rečenici (1) nego u rečenici (2) i pretpostavlja veću uključenost sugovornika u komunikaciji.

Model kognitivne gramatike također pretpostavlja da značenje iskaza obuhvaća ne samo njegov konceptualni sadržaj, nego i način na koji govornik predstavlja taj sadržaj (Tabakowska 2005: 39), kako konvencionalno predočuje ili gradi (konstruira) prizor koji prenosi iskazom. Jezik ne predstavlja izvanjezičnu stvarnost nego naše opojmljivanje (konceptualizaciju) svijeta koji nas okružuje. U tom je smislu aktivni korisnik jezika (bilo govornik ili slušatelj) konceptualizator koji aktivno sudjeluje u gradbi (eng. *construal*) značenja/situacije. Subjektivnost, odnosno izražavanje subjektiviteta, dio je konceptualnog strukturiranja informacije, koje je ustrojeno po pravilima ljudskog kognitivnog sustava i njime ograničeno, a ovjerava se jezičnom uporabom, odnosno konvencionalizacijom određenih jezičnih/konceptualnih struktura.

Prema Langackeru (1987: 116), jezični izrazi odnose se na situacije ili „prizore“⁴², a konceptualizator istu situaciju može značenjski strukturirati na različite načine, koristeći „konvencionalizirane predodžbe“ koje su u određenom jeziku raspoložive za tu situaciju.

⁴² Kako ističe Žic Fuchs (2009: 91), Langacker izraz „prizor“ (eng. *scene*) preuzima od Fillmorea (iako se na njega eksplicitno ne referira), a koristi ga kao istoznačnicu onoga što naziva „situacija“ (eng. *situation*).

Konvencionalizirane predodžbe su one koje su sankcionirane jezičnom uporabom, koje su kroz uporabu postale dijelom „strukturiranog inventara konvencionaliziranih jezičnih jedinica (leksikona i gramatike)“ nekog jezika (Langacker 1987: 57).

Jedan od parametara prema kojima može varirati konceptualizatorovo viđenje situacije jest perspektiva. Perspektiva je kut iz kojeg se sagledava situacija, što uključuje i manju ili veću istaknutost pojedinih sudionika situacije. U tome smislu situacija može biti predložena kao više ili manje objektivna, ovisno o tome gdje se smješta subjekt, a gdje objekt konceptualizacije (promatranja). Promatrač, tj. subjekt konceptualizacije (eng. *observer*) sebe može smjestiti na rub vidnog polja i „izdaleka“ promatrati objekt promatranja, što Langacker naziva optimalnim razmještajem (eng. *optimal viewing arrangement*) ili se pak može smjestiti unutar okvira gledanja, čime je istovremeno i promatrač i objekt promatranja, što Langacker naziva egocentričkim razmještajem (eng. *egocentric viewing arrangement*)⁴³. Prema Langackerovu (1987: 493) viđenju, promatrač je najsubjektivniji upravo kad je najudaljeniji od objekta promatranja:

„An entity is subjective to the extent that its role as observer is maximized, and its role as object of observation is minimized.“

Ili, kako definira kasnije:

„An entity construed with maximal subjectivity is wholly 'offstage', having only a tacit presence at the locus of consciousness.“ (Langacker 2003: 4)

Nasuprot tome, u egocentričkom razmještaju konceptualizator uključuje sebe u konstruiranje prizora, dakle postaje i objektom promatranja. Stoga takvo viđenje situacije Langacker naziva objektivnim jer je naglašena uloga konceptualizatora kao objekta promatranja. Takvo će se konstruiranje ponekad očitovati i u otvorenom jezičnom označavanju njegove prisutnosti „na sceni“ (primjerice, u uporabi lične zamjenice za prvo lice jednine). Iz navedenoga je jasno da Langacker pojmove objektivnosti i subjektivnosti koristi u drugačijem, štovije, suprotnom značenju od onoga koje bi bilo intuitivno (ili

⁴³ Kao ekvivalent za *viewing arrangement* u Tabakowska (2005: 41) koristi se „situacija gledanja“.

općejezično) jasnije. Kod Langackera je konceptualizatorov subjektivitet naglašeniji što je više konvencionalno impliciran (u langackerovskom smislu riječi gramatikaliziran), dok bismo intuitivno upravo otvorene jezične izraze upućivanja na konceptualizatora smatrali sredstvom „subjektiviziranja“ iskaza.⁴⁴

Finegan (1995: 1) definira jezične izraze subjektivnosti na sljedeći način:

„... expressions of self and the representation of a speaker's (or more generally, a locutionary agent's) point of view in discourse – what has been called *speaker's imprint*... the intersection of language structure and language use in the expression of self.“

Dakle, izrazi subjektivnosti tumače se kao „govornikov trag“ u diskursu.

Kao što je već ranije naznačeno, Mushin (2001) promatra dokaznost i dokazne jezične oblike kao izraz epistemološkog stava nekog konceptualizatora, pri čemu je konceptualizatorov odabir dokazne strategije odraz njegovog konceptualnog konstruiranja informacije na temelju pragmatičkog konteksta. Mushin (2001: 13) ovako objašnjava zašto je potrebno udaljiti se od pojma „govornika“ u kontekstu izražavanja subjektivnosti u jeziku:

„Subjectivity in language is not simply about representing the *speaker's* imprint. Rather it is about the representation of some designated *experiencer's* imprint, which may or may not coincide with the identity of the speaker. It is for this reason that, like Langacker and others, I prefer the terms 'conceptualiser' or 'experiencer' when talking about the one whose subjectivity is being expressed.“

⁴⁴ Zbunjenost Langackerovim pojmom „subjektivnosti“ primjećujemo i kod lingvista koji pokušavaju objasniti njegove termine. Primjerice, Tabakowska (2005) kao ilustraciju langackerovske uporabe termina objektivizacije i subjektivizacije nudi dva posve oprečna primjera i objašnjenja, i to stranicu za stranicom. Naime, na 50. str. kaže: „Usporedimo sljedeće dvije rečenice: *S tobom se teško složiti. Ja se s tobom ne slažem*. Druga je rečenica više objektivizirana (u langackerskovom smislu termina, usp. gore): ja, kao promatrač, istodobno sam i objekt vlastitog promatranja.“ Za razliku od toga, na 51. str. kaže: „Najjednostavniji način koji dopušta „subjektivizirajuće“ predočavanje (...) jest, naravno, lična zamjenica za prvo lice jednine. Usporedimo sljedeće dvije rečenice: *Stojim sam pred palačom, uokolo gore kuće. Stojim pred predsjedničkom palačom, oko mene gore kuće*. Druga rečenica izražava konceptualizaciju koja je u većem stupnju subjektivizirana od prve jer je govornik jasno određen kao dio scene koju portretira.“

Da bismo izbjegli dvoznačnost, ovdje bi možda bilo uputnije koristiti termin subjektivitet – kao izražavanje sebe u jeziku/jezično izražavanje sebe, s obzirom da se subjektivnost općejezično i intuitivno razumijeva u opreci s objektivnošću (primjerice, u kontekstu znanstvenog rada pojam subjektivnosti ima uvriježeno značenje veće pristranosti istraživača, donošenja zaključaka na temelju znanstveno nemjerljivih kriterija). Za Mushin (2001: 2), subjektivnost ili označavanje subjektiviteta u jeziku znači:

„Linguistic subjectivity is the interpretation of linguistic expressions in terms of some cognisant observer, thinker, emoter, speaker.“

Kako kaže Mushin:

„The more the conceptualiser is 'presupposed' in the construal of the scene, the more subjectified is the utterance, and more easily interpreted as an expression of the conceptualiser's 'self'.“

Mushin istražuje kako se dokaznost i epistemološki stav koriste u narativnom tekstu, dakle kako ih govornici koriste da bi predstavili različite točke gledišta, te kako njima mogu manipulirati, odnosno kako mogu prikazati različite stupnjeve subjektiviteta.

Mushin (2001: 33-35) naglašava da su dokazni oblici **indikatori subjektivnog konstruiranja** jer izražavaju „konceptualizatorovu“ vlastitu perspektivu s obzirom na znanje o informaciji koju prenosi iskazom. Jacobsen (1986) pripisuje Franzu Boasu da je prvi upotrijebio taj termin u deskriptivnoj lingvistici, da opiše morfeme u kvakiutlskom jeziku, odnosno kako sam kaže „suffixes expressing subjective relation.... those expressing subjective knowledge“ (Boas 1911: 443, citirano u Jacobsen (1986: 4)). Dakle, Boas izričito koristi riječ subjektivnost kad govori o dokaznosti. Mushin tvrdi da su svi izrazi subjektivnosti u jeziku istovremeno i deiktički izrazi. Deiktička funkcija jezika omogućuje slušateljima da razumiju orijentaciju informacije s obzirom na neku fiksnu točku, tipično govornu situaciju. Deiktička orijentacija je zapravo subjektivna orijentacija jer nam ukazuje čiji je subjektivitet referentna točka za interpretaciju iskaza, tj. tko je u poziciji subjekta konceptualizacije situacije koja se prenosi iskazom. Dokazni jezični oblici su subjektivni i deiktični jer povezuju informaciju s konceptualizatorom

koji donosi epistemološku procjenu (Mushin 2001: 33). Mushin kontinuirano naglašava da je dokazna značenja teško obuhvatiti koristeći strogo semantički model, nego ih treba promatrati kao odraz subjektivnog stajališta nekog konceptualizatora (klasičnom terminologijom, stava govornika), iz čega proizlazi da je nužno sagledati i pragmatička svojstva dokaznosti, tj. promatrati dokaznost kroz kontekstualizaciju iskaza u stvarnim komunikacijskim situacijama i različitim tipovima diskursa.

U stvarnom komunikacijskom kontekstu odabir dokazne kategorije ili strategije (primjerice, izravnog dokaza ili pak izvješćivanja) služi kako bi se odredilo deiktičko ishodište iz kojeg će se orijentirati iskaz, odnosno iz kojeg će se iščitavati sve informacije o vremenu, prostoru i sudionicima govorne situacije. Uobičajena je pozicija da je deiktičko središte iskaza govornik (koji je istovremeno konceptualizator) i govorna situacija u kojoj govornik izriče iskaz, odnosno deiktičko je središte govornikovo 'ja', 'ovdje' i 'sada'. Međutim, jedno je od ključnih svojstava ljudskog mišljenja i jezika mogućnost da se izmjesti 'subjektivitet', tj. referentna točka s koje se promatra, tako da iskaz predstavlja stavove i iskustvo nekoga drugoga, odnosno da se situacije konstruiraju s druge točke gledišta nego govornikovo/konceptualizatorovo 'ovdje' i 'sad'. Tipičan su primjer 'izmještene subjektivnosti' upravni i neupravni govor, kod kojih se iskaz deiktički orijentira prema subjektivnom stajalištu onoga čije se riječi prenose (eng. *reported speaker*).

Zauzimanje prikladne subjektivne orijentacije (prikladno orijentiranje iskaza), prvenstveno u smislu uključivanja (ili neuključivanja) govornika u informacije koje komunicira, uvelike ovisi o kontekstualnom, društvenom i kulturološkom znanju potrebnome za interakciju. Stoga je važno istražiti i pragmatičke pojave koje motiviraju upotrebu određenih jezičnih oblika u diskursu.

Smatramo da je na ovome mjestu bitno reći nešto i o vezi znanstvenog diskursa i jezične subjektivnosti, s obzirom da je upravo izražavanje dokaznosti u znanstvenom diskursu tema ove doktorske radnje. O znanstvenom se diskursu tradicionalno govorilo i promišljalo kao najobjektivnijem (u općejezičnom značenju riječi) i najdistanciranijem tipu diskursa, u kojem je osobnost pisca znanstvenog teksta potpuno zatomljena. Međutim, izuzetno je važno naglasiti da je znanstveni diskurs itekako subjektivan u

lingvističkom smislu riječi, da itekako reflektira subjektivitet svoga pisca. Dapače, znanstveni je diskurs duboko promišljen i društveno kontekstualiziran 'govorni čin' s vrlo specifičnim komunikacijskim ciljevima, što će se itekako odraziti u odabiru primjerenih dokaznih i drugih jezičnih i retoričkih strategija u tekstovima znanstvenih radova u pojedinim znanstvenim disciplinama. Stoga ćemo se u analizi dokaznih značenja izraženih uporabom različitih glagola izvješćivanja i njihovih dopuna u tekstovima znanstvenih radova služiti pojmom epistemološkog stava kao odraza stupnjeva subjektiviteta konceptualizatora u konkretnoj komunikacijskoj situaciji.

3.1.1. Dokaznost izražena kroz epistemološki stav konceptualizatora

Mushin (2001) izdvaja sljedeće vrste epistemološkog stava:

1. Osobno iskustvo

Odabir ovog epistemološkog stava, odnosno odluka da informaciju prikažemo kao osobno iskustvo podrazumijeva da je informacija koju iskazujemo proizašla iz konceptualizatorovog izravnog i svjesnog osjetilnog iskustva. Obično se odabire za iskazivanje „privatnih stanja“, poput emocija ili osjetilnih senzacija (u kojem slučaju jedino konceptualizator ima pristup 'istinitosti' informacije) ili pak za iskazivanje govornikove verzije nekog događaja kojemu je svjedočio, koji je izvana promatrao. U jezičnome smislu, ovo se stajalište iskazuje na najrazličitije načine, u engleskome najočitije uporabom prvog lica ili 'ekspresivnog' jezika. Informaciju izrečenu iz epistemološkog stajališta osobnog iskustva obično nećemo osporavati, ona obično daje dojam sigurnosti i uvjerenosti (govornik je spreman preuzeti odgovornost za izrečeno).

2. Zaključivanje (u tradicionalnoj terminologiji – epistemička modalnost)

Zauzimanje ovog epistemološkog stava izražava se na način da se informacija predstavlja kao (induktivni ili deduktivni) zaključak na temelju neke vrste dokaza. Na temelju dostupnih vanjskih dokaza i svoje sposobnosti zaključivanja konceptualizator konstruira situaciju/jezični iskaz. U rečenici

Peter must be having a party on Saturday night.

epistemički modal *must* implicira da je govornik zaključio da Peter organizira zabavu na temelju nekog dokaza i da je prilično uvjeren u to što tvrdi (npr. vidio je Petera kako kupuje hranu i piće za zabavu, Peter mu je rekao da je u subotu navečer zauzet ili slično). Uobičajeni oblici za izražavanje ovog epistemološkog stava u engleskome su epistemički modali poput *must*, *might*, *can* i prilozi poput *undoubtedly*, *possibly*, *probably*. Razlika između njih je stupanj uvjerenosti govornika u vjerodostojnost informacije. Zaključivanje omogućuje ljudima pristup 'pozadinskom' znanju/informacijama koje nisu izravno prisutne u njihovoj neposrednoj fizičkoj okolini, na temelju neke vrste dokaza koji su ili fizički prisutni ili mentalno dostupni (primjerice, u vidu kulturološki usvojenog znanja). Tvrdnje prikazane iz ovog epistemološkog stajališta podložne su osporavanju, ako osporavatelj smatra da ima bolji/jači dokaz, kao u rečenicama (situacijama)

A: Peter must be having a party on Saturday night.

B: No, he's not. (I don't know how you concluded that.//

A: Peter is possibly having a party on Saturday night.

B: No, he's not. He told me he decided not to.

Epistemološki stav zaključivanja predstavlja relativno „subjektivno“ konstruiranje informacije jer uključuje jedan dio konceptualizatora (aluziju na njegov proces razmišljanja/zaključivanja) unutar samog konstruiranja, ali nije tako subjektivno kao osobno iskustvo, u kojem je konceptualizator u potpunosti uključen u konstruiranje.

3. Izvješćivanje

Zauzimanjem ovog epistemološkog stava/prikazivanjem informacije na ovaj način upućuje se na to da smo do informacije došli posredstvom nekog drugoga, odnosno onoga što je netko drugi rekao; dakle znanje/informacija nije dio konceptualizatorova

izravnog iskustva. Za razliku od zaključivanja, ovdje se specificira vrsta dokaza koja je motivirala prikazivanje informacije kao nečega do čega smo došli putem tuđeg iskaza, odnosno eksplicitno se navodi „jezični“ dokaz. Ovaj epistemološki stav najčešće se signalizira uvođenjem informacije nekim „predikatom govornog čina“ (eng. *speech act predicate*), kojim se informacija pripisuje nekom drugom govorniku, odnosno informacija proizlazi iz nečega što je rekao netko drugi, a ne trenutni govornik (bez obzira je li eksplicitno naveden ili se implicira). Iskazi drugih ljudi u engleskome se (dodali bismo, i u hrvatskome) mogu predstaviti *direktno* i *indirektno*. Kad se izvješćuje, upravnim ili neupravnim govorom, postoji uvodna rečenica koja upućuje na tzv. ishodišnog govornika (eng. *reported speaker*), odnosno govornika koji je ishodište informacije, postoji „predikat govornoga čina“ (u našoj terminologiji, glagol izvješćivanja), te pomak u deiktičkom središtu s vremena i mjesta sadašnje govorne situacije i govornika u vrijeme, mjesto i osobu govornika u govornom činu o kojem se izvješćuje.

Gramatički dokazni označitelji izvješćivanja (u jezicima u kojima postoje) dijakronijski su se razvili iz glagola izvješćivanja (eng. *reporting verb*), tj. predikata govornog čina (eng. *speech act predicates*) u rečenicama kojima se izvješćuje, odnosno rečenicama koje uvode upravni ili neupravni govor.

Informacije izrečene kroz ovo epistemološko stajalište osporive su, ovisno o tome je li osporavatelj bolje upućen od osobe koja iznosi informaciju i ovisno o tome koji je status osobe od koje je informacija potekla.

Zauzimanjem ovog stajališta retorički se može postići učinak udaljavanja, odnosno osjećaj da je govornik manje odgovoran za informaciju. Međutim, to nikako ne znači da je tako predočena informacija nepouzdana ili nesigurna. Ako je izvor pouzdan, i informacija se smatra pouzdanom.

Upravo informacije izrečene iz epistemološkog stajališta izvješćivanja i „glagoli izvješćivanja“ bit će predmetom našeg istraživanja, u kojem ćemo pokušati sagledati u kojoj mjeri kulturološke konvencije i komunikacijske datosti znanstvenog diskursa utječu na načine jezičnog ponašanja u smislu dokazivanja, ograđivanja, preveniranja

eventualnog osporavanja i sličnih dokaznih i epistemičkih strategija kojima pribjegavaju autori znanstvenih radova u engleskome i hrvatskome jeziku.

U smislu konceptualne strukture, zauzimanje ovog stajališta smatra se relativno objektivnim konstruiranjem informacije jer premješta fokus s konceptualizatora kao ishodišta informacije na ono što je netko drugi rekao. Međutim, naravno da ovo konstruiranje nije posve „objektivno“, konceptualizator mora eksplicitno ili implicitno uključiti sebe kao onoga koji je čuo, saznao informaciju - dakle, konceptualizator je prisutan kao primatelj informacije.

4. Činjenično

Zauzimanje ovog stava očituje se u tome što izvor informacije (i njezin status) nisu prisutni u konceptualnom konstruiranju situacije. Ovaj stav tipično implicira ili da je informacija poznata svima u govornoj zajednici kao opće kulturološko znanje ili pak da je izvor informacije nebitan za uspostavljanje vjerodostojnosti informacije. U engleskome se kroz ovaj epistemološki stav predstavljaju univerzalno prihvaćene istine, koje ne podliježu osporavanju. Zauzimanjem ovog stava konceptualizator se isključuje iz konstruiranja, što rezultira maksimalno objektivnim konstruiranjem; u Langackerovo (1987: 493) terminologiji, to je *optimal viewing arrangement* - subjekt konstruiranja je ovdje isključivo subjekt, nije uključen u konceptualizaciju.

Ovdje konceptualizator ne predstavlja iskaz kao svoje viđenje, nego kao opis stvari kakve su same po sebi. Retorički je učinak predstavljanje informacije kao „činjenice“ i stoga neosporive. U engleskome se i informacije koje su dobivene iz nekog određenog izvora mogu kodirati kao činjenične. U nekim jezicima s gramatikaliziranim dokaznošću, međutim, nijedna se informacija ne može prikazati kao potpuno činjenična, bez navođenja neke vrste izvora. Na primjer, u južnoameričkim jakiskim jezicima čak i narodne priče koje govore o događajima iz davne prošlosti moraju se označiti kao „ne-osobno znanje“, čime se signalizira da govornik nije svjedočio događajima, niti je o njima zaključio na temelju onoga čemu je svjedočio.

U ovom smislu bit će nam zanimljivo analizirati činjenični epistemološki stav u znanstvenom diskursu, odnosno što se u znanstvenim radovima predstavlja kao činjenica

i koristi li se taj epistemološki stav da bi se umanjila/prevenirala mogućnost osporavanja ili se pak u tu svrhu pribjegava drugim strategijama, primjerice ograđivanju ili citiranjem autoriteta.

5. Izmišljeno

Svi dosad prikazani epistemološki stavovi uključuju predstavljanje znanja koje je govornikovo konstruiranje informacija dobivenih iz stvarnog svijeta (npr. predstavljanje stvarnih događaja) s obzirom na način na koji je došao do informacije i s obzirom na to koliko je ta informacija javno ili privatno dostupna/poznata/spoznatljiva u stvarnom svijetu. Za razliku od toga, iz izmišljenog stajališta informacija se predstavlja kao dio nekog nestvarnog svijeta priče (tako je u engleskome, primjerice, fraza 'once upon a time' signal za imaginarni svijet, koji poručuje "zaboravi sve što znaš i prihvati što ti govorim kao činjenicu jer ne govorim o stvarnom svijetu"). Ovo stajalište prikladno je za prikazivanje događaja kao izmišljenih ili hipotetskih. Ono umanjuje važnost prirode izvora informacije, a s obzirom da je deiktičko središte svijet priče, informacije se prihvaćaju kao činjenica i tipično su neosporive - ne možemo osporiti ono što ne pripada stvarnom svijetu. Iz perspektive pripovjedača priče, ovo je stajalište također uvijek konstruirano kao maksimalno objektivno, konceptualizator nije prisutan u konstruiranju.

Kako zaključuje Mushin (2001: 79), različiti epistemološki stavovi predstavljaju različite načine kako se govornik može pozicionirati/postaviti prema svome znanju/upoznatosti sa stanjem stvari, odnosno s onim što govore. Epistemološki stav kognitivni je (i stoga univerzalan) koncept, ali zauzimanje različitih epistemoloških stavova u konkretnom kontekstu proizlazi iz kulturoloških i jezičnih razlika. Epistemološki stavovi razlikuju se po ulozi konceptualizatora u konstruiranju, odnosno po tome je li konceptualizator prikazan kao dio konstruiranja. Što je konceptualizator više prisutan (eksplicitno ili implicitno) u konstruiranju prikaza, to je prikaz 'subjektivniji', a što se više povlači „sa scene“ to je prikaz objektivniji. Tako će na jednom kraju ljestvice biti izravno osjetilno iskustvo, koje se može smatrati najsubjektivnijim (s najvišim stupnjem prisutnosti konceptualizatora), dok će se znanje prikazano kao činjenično smatrati najobjektivnijim

jer konceptualizator ovdje nije prikazan kao dio konstrukta, nego se doima da stvarnost govori sama za sebe. Izvedeno zaključivanje i izvješćivanje nalazili bi se na sredini ljestvice subjektivnosti, odnosno sudjelovanja konceptualizatora u konstruiranju prikaza. Primijetit ćemo da Mushin, iako koristi Langackerov termin konceptualizatora, pojmove subjektivnog i objektivnog prikaza koristi upravo u obrnutom značenju od Langackerovih, odnosno u značenju koje je intuitivno i općejezično razumljivije. Čulić Viskota (2008: 40) dodaje da se u slučaju izravne dokaznosti uloga govornika poklapa se s ulogom konceptualizatora, dok neizravnu dokaznost možemo shvatiti kao prihvaćanje ili korištenje poznavanja stvarnosti nekog drugog konceptualizatora kojeg možemo smatrati primarnim, dok je uloga sekundarnog konceptualizatora uloga medija. Također, izravni dokazi bit će pridruženi 1. licu jednine, dok će se u 2. i 3. licu kodirati neizravni dokazi.

Epistemološki stavovi također se razlikuju po stupnju prisutnosti dokaza u konstruiranju prikaza te osporivosti informacije prikazane iz nekog epistemološkog stajališta. Pritom će najmanje osporiva biti znanja prikazana iz stajališta osobnog osjetilnog iskustva i znanja prikazana kao činjenice. Stoga se takva znanja neće trebati dokazno obilježavati, odnosno eksplicitno navoditi dokaz za njih.

Mogli bismo reći da Mushin (2001) tvrdi da su iskazi „subjektivizirani“ što je konceptualizator u njima više „pretpostavljen“, odnosno konvencionalno impliciran, odnosno gramatikaliziran.

Upravo na tome tragu Traugott (1989, 1995: 31) definira proces gramatikalizacije:

„ (...) a pragmatic-semantic process whereby meanings become more increasingly based in the speaker's subjective belief/state/attitude towards the proposition, in other words, what the speaker is talking about.“

Dok se Langacker bavi primarno načinima konstruiranja situacije kao više ili manje „subjektivne“, Traugott (1989), Sweetster (1990) i Mushin (2001) ukazuju na pragmatičku važnost subjektivnosti kao pokretača jezičnih promjena. Kako tumači Mushin (2001: 10-11), „subjektifikacija“ je čimbenik koji potiče semantičku promjenu upravo zato što uvijek postoji jaka implikatura da ono što govornik govori odražava

njegova uvjerenja ili zaključke, te stoga predstavlja njegov odnos/stav. Naime, dijakronijski gledano, u brojnim jezicima postoji tendencija da značenja postaju sve više utemeljena u kontekstu iskaza i u činu konstruiranja iskaza/teksta na način da se subjektiviziraju, odnosno postaju „usidrena“ u iskustvu govornika/konceptualizatora. Upravo ta tendencija da značenje postaje sve više utemeljeno na evaluaciji, percepciji i spoznaji konceptualizatora u konkretnom govornom činu u engleskom je jeziku izrazito vidljiva na primjeru modalnih glagola (npr. shall, will, must) ili glagola percepcije ili mentalnog stanja koji metaforičko-metonijskim ekstenzijama postaju glagoli govornog čina (npr. insist, observe) s impliciranim epistemičkim značenjem. Epistemička značenja takvih jezičnih oblika proizlaze iz konvencionalizacije određenih konverzacijskih implikatura. Traugott (1989) i Sweetster (1990) na taj način tumače promjenu od deontičkih (psihosocijalnih) prema epistemičkim (psihološkim) modalnim značenjima u engleskome jeziku. Naime, u staroengleskome nije bilo puno epistemičkih oblika, a i oni koji su postojali bili su „slabo subjektivni“⁴⁵ u smislu „mogućnosti u svijetu neovisno o govorniku“ (Traugott 1989: 42). Tek u 17. i 18. stoljeću nalazimo epistemičke oblike koji se lako mogu protumačiti kao *govornikov stav*. Traugott daje sljedeće primjere:

...the fruit muste be delicious, the tree being so beautiful. (17.st.),

...this must have been a sad shock to the poor disconsolate parent. (18. st.)

U njima je jasno implicirano da „nužnost“ propozicije proizlazi iz govornikova izvedenog zaključivanja na temelju dokaza dostupnog promatranju (krasno drvo, nutješan roditelj) i kulturoloških znanja o sličnim situacijama, na temelju kojih se donosi zaključak o trenutnim situacijama. Također, ovim je oblicima implicirano da govornik smatra/zaključuje da je ono što govori istina. Ovi i slični primjeri jasno ukazuju na nemogućnost strogog odvajanja dokaznosti i epistemičke modalnosti, odnosno potrebu

⁴⁵ Pojmovi slabe subjektivnosti (eng. *weakly subjective*) i jake subjektivnosti (eng. *strongly subjective*) preuzeti su od Lyonsa (1982), koji slabo subjektivnima smatra modalna značenja koja su se u početku referirala na neku vrstu vanjskog dokaza, a koja su kasnije postala jako subjektivna (epistemička) značenja, koja su podrazumijevala govornikova vlastita uvjerenja/stav. Na taj se način i danas u gramatikama engleskoga jezika tumače razlike između značenja nekih modalnih oblika, pri čemu se, primjerice 'have to' koristi za izražavanje nužnosti koja se predstavlja kao nametnuta „izvana“, neovisno o govorniku, a 'must' izražava nužnost koja je rezultat govornikove procjene, te se u komunikaciji doživljava kao govornikova preporuka, a ne nešto što se zaista mora učiniti.

sagledavanja dokaznosti u širem kontekstu izražavanja „prirodne epistemologije“, odnosno kategorizacije znanja u prirodnim jezicima.

3.2. Dokaznost i epistemička modalnost

Dokaznost je tek nedavno prepoznata kao neovisna funkcionalna kategorija blisko povezana s modalnošću. Sva promišljanja o dokaznosti jednim se dijelom svode na određenje odnosa dokaznosti i modalnosti, pri čemu neki jezikoslovci smatraju da je dokaznost u cijelosti odvojena i zasebna kategorija od modalnosti (Aikhenvald 2004), neki smatraju epistemičku modalnost krovnim pojmom, koji obuhvaća i izražavanje dokaznosti (Givón 1982, Bybee 1985, Bybee et al 1994, Palmer 1986, 2001, Willett 1988, Crystal 1991), a treći smatraju da je upravo dokaznost nadređeni pojam koji obuhvaća i epistemičku modalnost (Chafe 1986, Ifantidou 2001, Mushin 2001).

Pod pojmom epistemičke modalnosti tradicionalno se smatra odnos govornika prema istinitosti propozicije, u smislu izražavanja stava o nužnosti ili mogućnosti onoga što se izriče sadržajem propozicije.

Prisjetimo se da Givón (1982) promatra dokaznost upravo u širem kontekstu izražavanja „epistemologije“ u prirodnim jezicima te da stav govornika (evaluaciju, vrijednosno određenje izričaja), prvenstveno sigurnost govornika u ono što govori, vidi kao zaključivanjem dobiveni popratni proizvod dokaznog, iskustvenog vida spoznavanja, pri čemu je govornik sigurniji u ono što izravno promatra nego u ono što doznaje od drugih ili naslućuje. Iz toga proizlazi da će dokaznost biti nemoguća kad je sigurnost vrlo mala, da će biti potrebna pri osrednjoj sigurnosti, a nepotrebna pri vrlo velikoj sigurnosti koja proizlazi iz općih znanja o svijetu, znanja prihvaćenih u pojedinoj zajednici i slično.

Dakle, i dokaznost i modalnost temelje se na implicitnom komunikacijskom dogovoru između govornika i slušatelja (konceptualizatora) u pojedinim zajednicama i komunikacijskim situacijama, pri čemu se neke propozicije prepoznaju kao neupitne i stoga dokazno i modalno ne obilježavaju, neke se prepoznaju kao otvorene propitivanju (osporive) pa se sukladno tome obavezno dokazno obilježavaju, a neke se izražavaju sa sumnjom, pa će kod njih biti naglašenija epistemička modalna interpretacija nego dokazno obilježavanje. Ovakvom pogledu na vezu modalnosti i dokaznosti priklanja se i

Frajzynger (1985: 250), koji smatra da intuitivno povezujemo različite načine spoznavanja s različitim stupnjevima uvjerenosti u istinitost propozicije, te Bybee et al. (1994: 180), koji drže da dokazno obilježavanje informacije kao neizravno spoznate podrazumijeva da govornik nije potpuno uvjeren u istinitost propozicije. Willett (1988) smješta dokaznost pod širu „kapu“ modalnosti:

„There is little doubt that evidentiality as a semantic domain is primarily modal. It participates in the expression of the speaker's attitude toward the situation his/her utterance describes, rather than relating strictly orientational information about the temporal setting of the situation, as do tense and aspect. (...) Evidentiality is part of the overall social dimension of the utterance, where various qualifications are made about the situation as temporally portrayed.“

Willett smatra da još nije dokraja određeno na koji dio „modalnog sustava“ bi se termin „dokazni jezični oblik“ trebao odnositi zato što još uvijek dokraja ne razumijemo na što se sve odnosi pojam modalnih sustava. Prema njemu, tek novije studije modalnosti (primjerice Lyons 1977; Bybee 1985; Chung i Timberlake 1985; Palmer 1986, 2001) nude bolji uvid u pojmove koji su se tradicionalno označavali kao glagolski način i modalnost.

Modalni se sustavi tradicionalno dijele na deontičke i epistemičke podsustave, pri čemu se dokaznost dovodi u vezu s epistemičkom modalnošću.

Prema Mithun (1986), u sjevernim irokeskim jezicima (eng. *Iroquoian*), dokazni oblici ukazuju i na izvor informacije, ali i na „preciznost“, „vjerojatnost“ i „očekivanje“.

Hardman (1986) za južnoameričke jakiske jezike (eng. *Jaquian*) tvrdi da dokazni označitelji osim izvora informacije kodiraju i „kanal prijenosa“, „provjerenost“ i „sigurnost“ informacije. Weber (1986) tvrdi da dokazni morfemi u kečuanskome često imaju jasnu „validacijsku“ funkciju. Palmer (1986, 2001) daje primjere iz kolumbijskog inganskog jezika (eng. *Inga*), ali i njemačkog, gdje modalne čestice određuju nečinjenične informacije kao „spekulativne“, „deduktivne“ ili „citirane“. Mnogi modali mogu imati razne epistemičke funkcije, uključujući i dokazivanje (Mithun 1986). U japanskome, i glagolski i priložni oblici imaju različite epistemičke i dokazne funkcije (Aoki 1986).

Palmer (1986) ističe da se pojam glagolski način (eng. *mood*) tradicionalno odnosi na glagolske morfološke oblike kojima se izražavaju značenja objedinjena pojmom modalnosti (eng. *modality*), te kao Lyons (1977) vidi razliku između tih dvaju pojmova prvenstveno kao oblik nasuprot sadržaju (oblici s jedne strane nasuprot značenjima s druge). Lyons vidi epistemičku modalnost kao orijentiranu na istinitost iskaza (gdje se objektivno značenje mjeri na ljestvici između nužnog i nemogućeg, pri čemu je u sredini vjerojatno i moguće), a subjektivno značenje epistemologije je prvenstveno dokazno (mišljenje, rekla-kazala, izvedeno zaključivanje i slično).

Chung i Timberlake (1985) razlikuju dvije vrste epistemičke modalnosti. Govornik koristi „epistemički modus/modalitet“ da bi procijenio stvarnost (eng. *actuality*) neke situacije s obzirom na izvor informacije, pri čemu se razlikuje iskustveni modalitet (eng. *experiential*), kojim se kodiraju situacije kojima je govornik svjedočio ili ih na neki drugi način iskusio; modalitet zaključivanja (eng. *inferential*), kojim se kodiraju situacije o kojima je govornik zaključio na temelju dokaza dostupnog promatranju, modalitet citiranja (eng. *quotative*), kojim se kodira ono što je govorniku netko drugi rekao i modalitet zamišljanja (eng. *construct*), kojim se kodiraju situacije koje je govornik mentalno zamislio (iskonstruirao), primjerice misao, uvjerenje, san.

U svojoj studiji gramatičkih značenja, Bybee (1985: 184) daje eksplicitnu definiciju dokaznih oblika: "(...) markers that indicate something about the **source** of the information in the proposition". Istraživala je pedesetak jezika, a u jezicima u kojima je pronašla dokazne opreke izražene u sustavu gramatičkih morfema, značenjske dimenzije tih morfema poklapale su se s onim što su predložili Chung i Timberlake (1985). I Bybee (1985) klasificira dokaznost kao dio epistemičke modalnosti.

Palmer (1986: 51) u studiji o glagolskim načinima i modalnosti širi tradicionalnu definiciju epistemičke modalnosti, te kaže da su modalni oblici imaju dvostruku ulogu:

"(...) showing the status of the speaker's understanding or knowledge; this clearly includes both his own judgments and the kind of warrant he has for what he says."

Tako Palmer smješta dokazivanje/dokaznost na istu razinu s procjenom nužnosti i mogućnosti, dakle gleda na nju kao na jedan od dva podsustava epistemičke modalnosti.

Palmer dijeli kategoriju epistemičke modalnosti na epistemičke modale (oblike kojima se izražava stupanj govornikove uvjerenosti u istinitost propozicije), čiste dokazne oblike (oblike kojima se eksplicitno navodi izvor informacije - osjetilni dokaz i nečije izvješće) te prosudbe/procjene (eng. *judgements*) – spekulacija i dedukcija (epistemološki stav na temelju izvedenog zaključivanja). Sve su tri kategorije usko povezane jer izrazi nužnosti i mogućnosti iskazuju stupanj uvjerenosti govornika u ono što govori, a dokazni oblici kvalificiraju dokaz na temelju kojeg govornik izražava svoje uvjerenje. Dakle, svi ti izrazi u konačnici označuju stupanj uvjerenosti govornika u ono što govori (eng. *the degree of commitment*).

Palmer i sam priznaje da su granice između čistih dokaznih oblika i procjena često nejasne jer govornici često svoje procjene temelje na dokazima koje imaju. Ta dva sustava blisko su i često nerazmrsivo povezana. Međutim, smatra razumnim pretpostaviti da će u nekom jeziku gramatički biti naglašeniji jedan sustav od drugog. Tako su, primjerice, u engleskome gramatičkome sustavu češći izrazi procjenjivanja, a u tujučkome dokazni oblici. Palmer jezike tipološki dijeli upravo po tome koje gramatičke kategorije imaju u svojim sustavima.

Za razliku od Palmera (1986) i Willetta (1988), koji promatraju dokaznost kao dio šire domene epistemičke modalnosti, što im omogućuje tumačenje da dokazni elementi kodiraju i govornikov odnos i vrstu izvora informacije, Chafe (1986) pribjegava drugom rješenju – on širi sam pojam dokaznosti i smatra da bi se pod tim krovnim pojmom trebale razmatrati sve pojave koje su povezane s izražavanjem epistemološke procjene, neovisno o gramatičkom statusu tih pojava.

Chafe (1986) pokušava dati opis kodiranja dokaznosti u engleskome, jeziku koji gotovo da nema gramatičkih oznaka za dokaznost, na način da promatra „dokazna značenja“ (eng. *evidential semantics*) u engleskome neovisno od gramatičke realizacije. On definira dokaznost kao izraz „stavova prema znanju“ (eng. *attitudes towards knowledge* (Chafe 1986: 262)). Kao i Palmer, on smatra da je primarna motivacija koja leži u samom temelju semantike i pragmatike dokaznosti izražavanje stupnja uvjerenosti/sigurnosti govornika u ono što izriče, a taj stupanj uvjerenosti proizlazi iz njihove procjene znanja/spoznaja/informacija koje iznose. Međutim, za razliku od Palmerove podjele na izraze dokazivanja i procjenjivanja (eng. *evidentials* i *judgements*),

u Chafeovoj klasifikaciji dokazni jezični oblici odražavaju prirodenu, neraskidivu, inherentnu vezu između izvora znanja i tipa znanja. Prema Chafeu, način spoznavanja, odnosno različiti tipovi znanja uvijek i nesumnjivo vode i do procjene pouzdanosti znanja/informacija koje izričemo, pri čemu procjenjujemo „the likelihood of its (information) being a fact“ (Chafe 1986: 264). Procjena pouzdanosti stoga je neodvojiv dio značenja dokaznih oblika. Na Chafeovoj skali, primjerice, tip znanja/način spoznavanja do kojeg se dolazi kroz osjetilno iskustvo (eng. *induction*) rangira se kao pouzdaniji od tipa znanja do kojeg se dolazi posredstvom jezika, tj. onoga što nam netko drugi kaže, što pročitamo ili čujemo od drugog (eng. *hearsay*), a najmanje je pouzdano deduktivno zaključivanje (eng. *deduction*), tip znanja temeljen na hipotezi. Prema Mushin (2001: 19), takvo usko gledanje možda funkcionira za jezike s dokaznošću kao morfološkom kategorijom, ali za mnoge jezike koji nemaju tako razvijenu dokaznu morfologiju nije jasno je li se razvio pravi gramatički kontrast kojim se razlikuju izvori informacije ili je izvor informacije zapravo konvencionalizirana implikatura. Makedonski, primjerice, ima gramatički kodiran dokazni oblik za izvješćivanje (eng. *reportive evidentiality*). Naime, postoje dva oblika za prošlo vrijeme –jednostavni i složeni. Značenjski kontrast tih dvaju prošlih vremena opisuje se kao „svjedočeno/nesvjedočeno“ (eng. *witnessed/non-witnessed*), ili „ne-izvješće/izvješće“ (eng. *non-reportive/reportive*) – dakle, razlika u značenju odraz je vrste izvora informacije. Tako u rečenici

Taa mesi leb.

Ispekla je kruh. (Vidio sam kako je to radila)

Willett (1986) označava značenje jednostavnog oblika prošlog vremena kao „svjedočeno“ (prema Friedmanu (1986), rečenica implicira „Jamčim za to.“), dok u rečenici

Taa mesila leb.

Ispekla je kruh. (Nisam vidio kako je to radila./Rekli su mi.)

Willett označava značenje složenog oblika prošlog vremena kao „neizravno/izvješće“ (prema Friedmanu, rečenica implicira „Nisam spreman za to jamčiti.“). Međutim, Friedman (1986: 168) kaže da je podatak o izvoru informacije u ovim oblicima određen kontekstualno – ti oblici nisu posebni dokazni oblici, nego su kontekstualno sposobni izraziti dokaznost; dakle, dokaznost u makedonskome zapravo uključuje govornikov odnos prema informaciji, a izvor informacije je implikatura koja se izvodi iz tog odnosa. Dapače, Friedman tvrdi da je dokazna opreka u bugarskome i makedonskome utemeljena na stupnju govornikove uvjerenosti u pouzdanost informacije, tj. spremnosti da za nju jamči, a ne na izvoru informacije per se. Prema Friedmanu, interpretacija izvora informacije proizlazi pragmatički iz konvencionaliziranog zaključka da ako su govornici spremni jamčiti za informaciju, onda su vjerojatno izravno sudjelovali u događajima, odnosno doživjeli događaje ili situacije koje opisuju. Nasuprot tome, informacije za koje ne jamčimo češće će biti one koje nismo izravno spoznali/iskusili. Friedman izbjegava termin dokaznost, vjerojatno stoga što smatra da je jedina moguća definicija dokaznosti ona uska, vezana primarno uz izvor informacije, nego koristi izraz „status“ informacije.⁴⁶

Treba istaknuti da su i Willettova (1988) i Palmerova (1986) tipološka analiza usmjerene na gramatičke sustave izražavanja dokaznosti, što je dovelo do podjele oblika na one koji izražavaju izvor informacije i one koji izražavaju govornikov odnos prema znanju. Kod brojnih autora primjećuje se potreba da razdvoje „modalne“ i „dokazne“ dijelove dokaznih značenja. Tako Jacobsen (1986) promatra glagolski način kao opće sredstvo kodiranja relativne istine tvrdnji, dok dokazni oblici obilježavaju koliko su tvrdnje pouzdane s obzirom na dokaze na kojima se temelje. Oswalt (1986) smatra da dokazno obilježene iskaze govornik predstavlja kao istinu, dok modalno obilježeni iskazi predstavljaju neki stupanj nesigurnosti govornika. Bez obzira na različitosti, ono što povezuje sve dosad prikazane stavove jest definiranje dokaznosti kao jezičnog

⁴⁶ Kao što smo istaknuli ranije, osnovni je problem uske definicije dokaznosti upravo to što usko shvaćena dokaznost onemogućuje shvaćanje sustavnog odnosa između komplementarnih i temeljno neodvojivih kategorija, prvenstveno između točnog određivanja izvora informacije i tipa „govornikova odnosa“ prema njoj (prvenstveno procjene/ prosudbe te uvjerenosti/sigurnosti u ono što se govori).

naznačivanja načina na koji je govornik došao do informacije koju prenosi. Bez obzira na različite terminologije, jasno je da i Lyons i Palmer i Chafe smatraju dokaznost i modalnost neodvojivo povezanim kategorijama. Naime, svi oni prepoznaju dvije osnovne komponente jezičnog izražavanja onoga što Lyons naziva *epistemologijom*, Palmer *epistemičkom modalnošću*, a Chafe *dokaznošću*, a to su izvor i pouzdanost govornikova znanja.

De Haan (1999) smatra da se dokaznost i modalnost mogu i trebaju jasno razgraničiti De Haan (1999: 85-87) tvrdi da su dokazne čestice same po sebi neoznačene u pogledu govornikove uvjerenosti u istinitost propozicije, te da je veza između dokaznosti i modalnosti sekundarne prirode, a ne unaprijed određena. Dokazni element potvrđuje da postoji dokaz za govornikov iskaz, ali taj dokaz ne tumači ni na koji način, dok epistemička modalnost procjenjuje dokaz te na temelju te procjene određuje stupanj uvjerenosti govornika u ono što izriče. Prvenstvena svrha epistemičkih modala je prosudbena, dok dokazni oblici samo ukazuju na kakavoj vrsti dokaza (izravnih ili neizravnih) govornik temelji tvrdnju. Prema De Haanu (1999, 2005), sličnost dokaznosti i epistemičke modalnosti svodi se na to što se i jedna i druga kategorija ostvaruju u nepropozicijskom dijelu izričaja. Osim toga, zajednička im je osobina uključenost govornika u vlastiti izričaj, ali ne i uvjerenost u ono što govori. Dakle, De Haan (1999, 2005), kao i Aikhenvald (2004), tvrdi da se dokaznošću kodira izvor informacije, a epistemičkom modalnošću odnos prema informaciji. Dokazni oblici mogu, ali ne moraju imati „epistemičke ekstenzije“. Nadalje, kako tvrdi Mushin (2001: 21), odnos između dokaznih kategorija i stupnja govornikove uvjerenosti nije fiksiran– izravni dokaz može uključivati veću uključenost govornika, ali to ne znači nužno da govornik više vjeruje u pouzdanost informacije. Konačna interpretacija uvijek je pragmatički uvjetovana.

Priklanjamo se Mushin (2001) u stavu da su jezična sredstva multifunkcionalna, odnosno da imaju višestruku namjenu. Mushin (2001: 26-28) s pravom ističe da je inzistiranje na strogom razdvajanju „vrste dokaza“ od „govornikove uvjerenosti“ u nekoj mjeri umjetno stvorena podjela, koja je posljedica metodologije tipoloških istraživanja. Uzima primjer „konstrukcije“ *It looks like it's going to rain*, koja je po njenom mišljenju primjer „epistemičke konstrukcije“ koja ima osobine i dokaznih oblika i izraza procjenjivanja, ovisno o kontekstu. Tek iz konteksta postaje jasno kodira li se primarno izvor informacije

(vrsta dokaza), zaključivanje ili što drugo. Situacija je još kompliciranija u jezicima gdje je veza izvora informacije i procjene velikim dijelom konvencionalizirana (kao spomenuti primjer makedonskoga, gdje se jednostavno prošlo vrijeme povezuje s izravnim iskustvom, a složeno s posredovanim (indirektnim) znanjem). Mushin, dakle, ne odvaja pod svaku cijenu dokaznost i modalnost nego polazi od toga koju komunikacijsku funkciju određeno jezično sredstvo ima u pojedinom kontekstu i situaciji. Stoga se služi pojmom *epistemološkog stava*, koji je funkcionalna kategorija koja briše unaprijed stvorenu granicu između dokaznosti i epistemičke modalnosti. Primjerice, Mushin (2001: 54) upućuje na to da u prepričavanju tuđeg iskustva ponekad dolazi do nepodudarnosti između stvarnog izvora informacije i odbrane dokazne strategije u slučajevima kad govornik duboko vjeruje u istinitost i vjerodostojnost onoga što prepričava pa informaciju koju nije mogao dobiti sam, iz prve ruke, dokazno obilježava kao izravno iskustvo. Dakle, govornik je taj koji odlučuje hoće li navesti izvor informacije i koji će izvor navesti kao najprikladniji u određenom kontekstu. Epistemološko stajalište ne mora nužno odražavati stvarni izvor govornikova znanja, već odražava subjektivno konstruiranje temeljeno na nekim pragmatičkim pritiscima ili interesima koji proizlaze iz konkretne govorne situacije.

3.3. Dokaznost i ograđivanje

Kao što je ranije rečeno, pojam „ograda“ (eng. *hedges*) u lingvistiku je uveo George Lakoff, u članku naslovljenome „Hedges: a study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts“ (Lakoff 1973). U članku Lakoff raspravlja o kategorizaciji kao temeljnom principu ljudske organizacije znanja. Lakoff preuzima izraz „ograde“ od informatičara Loftija Zadeha, koji tvrdi da je upravo sposobnost manipuliranja nejasnim pojmovima (eng. *fuzzy concepts*) ono što razlikuje ljudsku inteligenciju od strojne. Dapače, čitava logika ljudskog razmišljanja (a posljedično i jezika) ustrojena je na način da ne postoje oštro razgraničene istine, veze i pravila zaključivanja. U skladu s time je pripadnost nekoj kategoriji stvar subjektivnog određenja, a značenje nekog izraza u većoj ili manjoj mjeri ovisi o kontekstu u kojem se koristi. Pritom su izrazi ograđivanja „operatori koji utječu na nejasne kategorije“ (Zadeh 1971: 5), odnosno „riječi čije

značenje implicitno uključuje nejasnost – riječi čija je zadaća učiniti stvari više ili manje nejasnima“. Lakoff (1973: 471) definira ograde kao "words whose job is to make things fuzzier or less fuzzy". Lakoff, kao i ranije spomenuta psihologinja sa Sveučilišta Berkeley Eleanor Rosch (vidi fusnotu 14) istražuje proces ljudskog spoznavanja i kategoriziranja znanja, pri čemu također dolazi do zaključka da ljudi kategoriziraju stupnjevito, što je vidljivo upravo u jezičnim izrazima ograđivanja. Jezik nam pruža mogućnost stupnjevanja, i to raznim jezičnim oblicima, od kojih su najočitiji primjeri priložni izrazi poput *sort of*, *kind of*, *more or less*, *strictly speaking*, *particularly*, *in a way*, *somewhat*, i slično. Lakoff među ogradama razlikuje povisilice (eng. *intensifiers*) i snizilice (eng. *deintensifiers*)⁴⁷, odnosno izraze pozitivnog ili negativnog predznaka. Lakoff uviđa da je značenje ovih izraza (uključujući i njihovu pozitivnu ili negativnu interpretaciju) ovisno o pragmatici, odnosno o kontekstu u kojem se pojavljuju u konkretnoj komunikacijskoj situaciji. Čulić Viskota (2008: 83-84) navodi primjer engleskog kvantifikatora *some*, koji se, ovisno o kontekstu može interpretirati kao pozitivno konotiran „nekoliko“ ili negativno konotiran „malo“.

Veza dokaznosti i ograđivanja nameće se gotovo intuitivno, pri čemu ograđivanje vidimo kao antipod dokazivanju. Upravo na tom tragu je Robin Lakoff (1975: 79), koja ograde definira kao riječi koje prenose značenje da je govornik nesiguran u ono što govori ili da ne može jamčiti za istinitost tvrdnje, iz čega proizlazi da prekomjerno korištenje ograda može stvoriti dojam da govorniku nedostaje autoriteta ili da ne zna o čemu govori.

I Žic Fuchs (1988) promatra dokaznost kroz polaritet komunikacijskih funkcija „dokazivanja“ i „ograđivanja“, pri čemu naglašava da se jedino iz teksta, koji nam pruža uvid u širi komunikacijski kontekst iskaza, može vidjeti ima li neki element funkciju ograđivanja ili dokazivanja. U slučaju govornog teksta dostupna nam je (i itekako relevantna za interpretaciju) i eventualna reakcija slušatelja/primatelja poruke/sugovornika u komunikacijskoj situaciji.

Ograđivanje i funkcija ograđivanja intenzivno se proučavaju upravo u tipu diskursa kojim se bavimo, odnosno u znanstvenom diskursu (prvenstveno tekstu znanstvenog članka), u kojem izuzetno dolazi do izražaja potreba dokazivanja utemeljenosti tvrdnji koje se

⁴⁷ Prijevodni ekvivalenti preuzeti su od Čulić Viskote (2008: 83). Vidjet ćemo da se kasnije u literaturi za izraze pozitivnog predznaka, odnosno izraze isticanja, počinje koristiti termin *boosters*.

iznose jer su te tvrdnje otvorene osporavanju unutar znanstvene zajednice kojoj su upućene. Ograde bi tako spadale u ono što se u engleskome naziva *tentative language* (izražavanje s oprezom), što u jeziku znanstvenih radova ima posve specifičnu funkciju (Hyland 1998: 5). Naime, jedna od osnovnih pretpostavljenih uloga čitatelja znanstvenog članka (pripadnika znanstvene zajednice unutar određene znanstvene discipline) jest upravo da propituju i, ukoliko nalaze opravdanja za to, pokušaju osporiti iznesene tvrdnje. Kako bi preduhitрили takav pokušaj i ublažili eventualnu „napadačku“ reakciju potencijalnih čitatelja, pisci znanstvenih radova često svoje spoznaje iznose s mjerom opreza, pri čemu koriste jezična sredstva ograđivanja. Crompton (1997: 281) iznosi funkcionalno utemeljenu definiciju ograđivanja u akademskom pismu:

"A hedge is an item of language which a speaker uses to explicitly qualify his/her lack of commitment to the truth of a proposition he/she utters."

Crompton smatra da se bi se pojam ograđivanja u znanstvenim radovima trebao ograničiti na "epistemički interpretirane propozicije" za koje može biti odgovoran jedino pisac znanstvenog rada, za razliku od tvrdnji drugih autora i spoznaja proizašlih iz drugih istraživanja koje se iznose u tekstu rada, a koje ne spadaju u područje odgovornosti pisca konkretnog znanstvenog rada. Na temelju takve definicije Crompton (1997: 284) predlaže sljedeću taksonomiju jezičnih sredstava ograđivanja u tekstovima znanstvenih radova na engleskome jeziku:

1. rečenice s nekom drugom kopulom umjesto glagola *biti* (npr. *tend, appear, seem*);
2. rečenice s epistemičkim modalnim glagolima (npr. *can, may, might, need*);
3. rečenice kojima se određuje stupanj mogućnosti istinitosti propozicije koja slijedi (npr. *it is likely that, were judged to be*, i slično);
4. rečenice koje sadrže priložne oznake kojima se određuje stupanj vjerojatnosti da je propozicija koja se iznosi istinita (npr. *probably, possibly*);
5. rečenice koje sadrže propozicije izražene u obliku neupravnog govora, u kojima se može smatrati da je pisac teksta odgovoran za bilo kakvu nesigurnost koju izražava uporabom odabrane glagolske skupine, odnosno neuporabom "činjeničnih" glagola izvješćivanja,

poput *show, demonstrate, prove*. Kod ovakvih rečenica moguće je izdvojiti dvije podskupine:

- a. rečenice u kojima pisci teksta eksplicitno određuju sebe kao odgovorne za propoziciju koja je izražena u obliku neupravnog govora (npr. *I suggest that; we believe that; we estimated; we felt that*); i
 - b. rečenice u kojima pisci teksta koriste bezlični subjekt, ali je jasno da su oni pretpostavljeni agens (e.g. *It is therefore suggested that; suggesting that; suggestive of*); i
6. rečenice u kojima se u nepravnom govoru pojavljuje propozicija da postoji pretpostavka X i da je pisac teksta odgovoran za tu pretpostavku. (npr. *These findings suggest*).

Za razliku od Cromptona, Hyland (1995: 34) definira izraze ograđivanja na sljedeći način:

"(...) means by which writers can present a proposition as an opinion rather than a fact: items are only hedges in their epistemic sense, and only then when they mark uncertainty".

Hyland (1995: 34-35) smatra da autori znanstvenih radova općenito koriste ograde da bi čitatelje lakše uvjerali da prihvate njihove spoznaje, pri čemu se izdvajaju tri glavne funkcije jezičnih sredstava ograđivanja:

- ograđivanje omogućuje piscu znanstvenog rada da prikaže ono što govori ne kao činjenično znanje, nego kao znanje do kojeg je došao na temelju svoga istraživanja. Pisac znanstvenog rada pritom iskazuje koje su činjenice proizašle iz istraživanja i kako on procjenjuje te činjenice. Primjerice, umjesto da kaže: "*X causes Y*" reći će "*X may cause Y*" (Hyland 2005: 101).
- pisci znanstvenih radova mogu koristiti ograde da bi izbjegli preuzeti osobnu odgovornost za svoje iskaze. To se, primjerice, može postići na način da koriste "modalne izraze u ne-agensnom okruženju". Drugim riječima, na mjestu subjekta neće biti imenica koja se odnosi na pisca teksta, a glagol neće biti "činjenični" (npr. *These data indicate that ...*).

- ograđivanjem pisci znanstvenih radova mogu izraziti svoju skromnost i poniznost pred znanstvenom zajednicom, pri čemu se iskazi označavaju kao osobno mišljenje koje je otvoreno za dijalog i prosuđivanje (npr. *I believe ...*).

Hyland (1996, 1998) je u svojim istraživanjima ograđivanja na temelju korpusa cjelovitih znanstvenih radova utvrdio da se izrazi ograđivanja pojavljuju s učestalošću od otprilike jedan izraz ograđivanja svake dvije do tri rečenice. Kasnije je Hyland (2005) istraživao razlike u korištenju ograđivanja u diskursu pojedinih znanstvenih disciplina, pri čemu su se u njegovom korpusu u radovima iz humanističkih znanosti ograde pojavljivale dvostruko učestalije nego u radovima iz fizike i tehničkih znanosti, što je odraz drugačijih “kultura” tih znanstvenih disciplina.⁴⁸

Možemo primijetiti da i Crompton i Hyland naglašavaju epistemičku prirodu jezičnih izraza ograđivanja, odnosno definiraju te izraze kao vrijednosne/evaluacijske izraze u kojima se zrcali subjektivitet pisca znanstvenog rada. Iako su to izrazi kojima se umanjuje stupanj sigurnosti, odnosno uvjerenja autora u istinitost propozicije koju iznosi, njihova je retorička i komunikacijska svrha zapravo postizanje veće uvjerljivosti teksta i preveniranje osporavanja iznesenih propozicija. Dakle, itekako je opravdano ove izraze promatrati u suodnosu s dokaznošću i komunikacijskom funkcijom dokazivanja. Upravo ćemo to učiniti u analizi glagola izvješćivanja u tekstovima znanstvenih radova, pri čemu ćemo neupravan govor i glagole izvješćivanja smatrati dokaznom strategijom u engleskome i hrvatskome jeziku. Tekst znanstvenog rada promatrat ćemo kao prostor komunikacijske interakcije koja se odvija između pisca znanstvenog rada i zamišljenih čitatelja, članova znanstvene zajednice kojima se pisac unutar pojedine znanstvene discipline obraća. Ograđivanje i dokazivanje pritom su načini izražavanja epistemološkog stava, koji pretpostavlja uključenost, tj. aktivnu angažiranost obiju strana (i pisca i čitatelja) kao konceptualizatora koji u zajedničkoj interakciji oživotvoruju značenje teksta.

⁴⁸ O kulturama znanstvenih disciplina i njihovom odrazu u diskursnim konvencijama u žanru znanstvenog članka bit će govora u 5. poglavlju.

4. Dokazne strategije

Kao što je ranije rečeno, u jezicima s gramatički kodiranom dokaznošću kategorija dokaznosti kulturološki je istaknuta i duboko pojmovno usađena, što znači da znanje tih jezika pretpostavlja pravilno dokazno obilježavanje iskaza. Neke autore, primjerice Aikhenvald (2004: 6), zanima isključivo gramatičko kodiranje dokaznosti i pravom dokaznošću smatraju samo gramatikaliziranu dokaznost:

„Linguistic evidentiality is a grammatical system (and often one morphological paradigm). In languages with grammatical evidentiality, marking how one knows is a must..... This is very much unlike languages where saying explicitly how you know things is a matter of choice for the speaker.“

Međutim, nitko od lingvista koji proučavaju dokaznost ne spori da se neki vidovi dokaznosti mogu izreći i izriču u jezicima u kojima dokaznost nije obavezna gramatička kategorija. Takvi jezici koriste razna leksička i sintaktička sredstva da bi opisali razne vrste znanja i izvora informacije. Aikhenvald (2004: 11) uvodi pojam dokazne strategije za sve „ekstenzije“ gramatičkih kategorija i oblika koje obuhvaćaju značenja slična dokaznima. Pritom naglašava da se ti različiti gramatički mehanizmi ne mogu svesti pod jednu koherentnu kategoriju nego su raspršeni po čitavom gramatičkom sustavu. S obzirom da je na ovom mjestu nemoguće dati sveobuhvatan pregled dokaznih strategija u engleskome i hrvatskome jeziku, zadržat ćemo se samo na spoznajama koje će biti neposredno relevantne za naše istraživanje.

4.1. Glagoli percepcije i zavisne rečenice u dopuni glagola percepcije kao dokazna strategija

S obzirom da neka dokazna značenja, poput primjerice značenja izravne osjetilne dokaznosti, opisuju način na koji je informacija percipirana, jasno je da se u značenjskom smislu preklapaju s glagolima percepcije. Već je Anderson (1986) ukazao na vezu između glagola percepcije i označitelja osjetilnih dokaza u engleskome. Tako glagoli poput *see*, *hear* i *know* združeni s prvim licem imaju značenje dokaza iz prve ruke, dok

glagoli govorenja često upućuju na nevizualnu dokaznost. Anderson pritom razlikuje “dokazna značenja” od “dokaznih uporaba” takvih glagola. Primjerice, kod manjeg broja takvih glagola (npr. *hear*) primjećuje se da se koriste u prezentskom obliku za nešto što se dogodilo u prošlosti. Anderson smatra da je u takvim slučajevima došlo do konvencionalizacije njihova dokaznog značenja (u ovom slučaju, znanja spoznatoga posredstvom nečijeg teksta), pri čemu je primarni leksički sadržaj glagola izbljedio, a takav se glagol/predikat gramatikalizirao kao dokazni jezični oblik, dok isti glagol u prošlom obliku može imati dokaznu uporabu, ali zadržava svoje primarno leksičko značenje. Aikhenvald (2004: 324) navodi da se glagolima kojima se označavaju „unutrašnja stanja“ (eng. *internal states*), poput fizičkih stanja, emocija, osjećaja, vrijednosne procjene, želja, promišljanja i spoznavanja, izražavaju različita dokazna značenja, ovisno o glagolskom licu s kojim se združuju. Primjerice, glagoli kojima se iskazuju osjećaji i promišljanje imat će jedno dokazno značenje ako su združeni s prvim licem, a drugo ako su združeni s ostalim licima. Primjeri iz velikog broja jezika ukazuju da postoji konzistentna korelacija između značenjske skupine glagola unutarnjih stanja i prvog lica – onoga tko doživljava glagolsko stanje. Veza dokaznosti i lica očituje se u tome što se vlastita proživljena iskustva i iskustva drugih različito dokazno obilježavaju.

Osim kombinacije glagola percepcije i glagolskoga lica s kojim se udružuju, Aikhenvald (2004: 120-122) kao čestu dokaznu strategiju u mnogim jezicima prepoznaje zavisne rečenice koje dolaze kao dopuna predikatima koji bi se semantički svrstavali u glagole percepcije i mišljenja. Naime, dokazno značenje glavnog glagola/predikata u ovakvom sintaktičkom okruženju mijenjat će se ovisno o obliku zavisne rečenice koja slijedi nakon njega. U engleskome će jeziku, primjerice, zavisne rečenice uvedene veznikom *that* konvencionalno implicirati neizravno, neosjetilno dokazno značenje glagola percepcije u glavnoj rečenici, dok će se izravno osjetilno dokazno značenje konvencionalno iščitavati iz zavisnih rečenica s glagolskim oblikom – *ing* ili infinitivom bez čestice *to* (eng. *bare infinitive*). Govoreći o razlici u konstituiranju vremenskog ustroja situacije u rečenicama s *that* nasuprot onima s *ing*, Dixon (1995: 185) kaže da rečenica uvedena veznikom *that* „refers to an activity, or event or state as a simple unit, without any reference to its internal constitution or time duration.“ Za razliku od toga, „an *-ing* complement clause

contains reference to an activity 'as extended in time, noting the way in which it unfolds'." Ilustrirat ćemo to primjerima koje donosi Aikhenvald (2004: 120-122).

- 1) I heard that France beat Brazil.
- 2) I heard France beating Brazil.
- 3) I heard France beat Brazil.

Rečenica u primjeru 1) implicira neizravni dokaz, odnosno da je govorniku netko prenio informaciju o rezultatu utakmice, dok rečenice u primjerima 2) i 3) impliciraju neposredno iskustvo, izravan slušni dokaz, odnosno da je govornik zaista čuo kako se to događa (recimo, slušao je utakmicu na radiju). Aikhenvald nastavlja s primjerima iz ruskog jezika, gdje se značenje glagola drugačije iščitava u rečenicama uvedenima veznikom *kak* nego u onima uvedenima veznikom *čto*, pri čemu tvrdi da *kak* s glagolom *slušati* implicira izravnu percepciju, stvarno slušanje, a *čto* implicira neizravno spoznatu informaciju dobivenu posredstvom nečijeg izvješća (Barentsen 1996: 24). Ako usporedimo engleske primjere 1) - 3) s hrvatskim prijevodnim ekvivalentima, uočit ćemo da u hrvatskome, osim što imamo izbor između veznika *da* i *kako*, također možemo izabrati između dva glagola – *čuti* i *slušati*, od kojih je prvi svršeni, a drugi nesvršeni. I u zavisnoj rečenici možemo birati između svršenog i nesvršenog oblika glagola, odnosno *pobijediti* ili *pobjeđivati*. U hrvatskome će, dakle, svaki od ovih izbora konvencionalno implicirati drugačije značenje.

- 4) Čula sam da je Francuska pobijedila Brazil.
- 5) Čula sam da Francuska pobjeđuje Brazil.
- 6) Čula sam kako je Francuska pobijedila Brazil.
- 7) Čula sam kako Francuska pobjeđuje Brazil.

Rečenice 4) i 5) implicirat će neizravno spoznatu informaciju, bez obzira na vremensku usidrenost situacije kodirane zavisnom rečenicom. Dakle, moglo bi se reći da se sintaktičkim okvirom *čuti da* u hrvatskome kodira znanje spoznato neizravno, posredstvom nečijeg izvješća. Za rečenicu 6), a pogotovo za rečenicu 7) vjerojatnija će interpretacija biti da znače da je informacija spoznata izravno osjetilno (slušno); međutim, bez dodatnog konteksta komunikacijske situacije ne možemo sa sigurnošću

isključiti niti drugo tumačenje, odnosno da je informacija spoznata neizravno. Dakle, dokazno značenje sintaktičkog okvira *čuti kako* u hrvatskome jeziku nije se toliko konvencionaliziralo da možemo tvrditi da uvijek i bez sumnje kodira izravni slušni dokaz. Za pravilnu interpretaciju takvih iskaza slušatelj se mora osloniti na komunikacijski kontekst. Dakle, Griceovim rječnikom rečeno, ovakvi bi primjeri spadali u domenu nekonvencionaliziranih (konverzacijskih) implikatura. U rečenicama s glagolom *slušati* čini se da je zbog nesvršenosti glagola naglašenija neposrednost i izravnost doživljavanja, tako da rečenice u primjerima 8) - 11) dopuštaju izravnu osjetilnu slušnu dokaznu interpretaciju. Međutim, rečenice 8) i 9), ovisno o kontekstu, mogu značiti i da je informacija spoznata neizravno, posredstvom izvješća koje je osoba čula, primjerice na radiju ili televiziji, a ne nužno da je osoba slušala utakmicu.

- 8) Slušala sam da je Francuska pobijedila Brazil.
- 9) Slušala sam da Francuska pobjeđuje Brazil.
- 10) Slušala sam kako je Francuska pobijedila Brazil.
- 11) Slušala sam kako Francuska pobjeđuje Brazil.

Navedeni nam primjeri ponovo ilustriraju važnost sagledavanja dokaznosti u konkretnim primjerima iz uporabe, vodeći računa o gramatičkim datostima pojedinog jezika i širem pragmatičkom kontekstu komunikacijske situacije u kojoj se iskazi pojavljuju. Ovdje vrijedi pripomenuti da su spoznaje koje donosi Aikhenvald (2004) u opisu različitih značenjskih implikacija koje proizlaze iz strukturnih različitosti zavisnih surečenica u dopuni glagola percepcije i mišljenja potpuno u skladu s kognitivnolingvističkim opisima takvih rečenica koje smo uzeli za polazište u našoj analizi glagola izvješćivanja i njihovih dopuna u znanstvenom diskursu. Izdvojit ćemo najvažnije postavke koje će biti relevantne za našu analizu. Langacker (1991: 446-447) smatra da veznik *that* ima učinak udaljavanja konceptualizatora od onoga što govori, što se slikovito odražava i na fonološkoj razini u udaljenosti koju veznik stvara između glavne i zavisne rečenice. Wierzbicka (1988: 132-133) za zavisne rečenice uvedene veznikom *that* kaže da su vezane uz dva osnovna predikata, *know* i *say*. U kombinaciji tih predikata s veznikom *that* govornik svoju poruku karakterizira kao činjenicu, nešto što može biti predmetom znanja. U analizi našeg korpusa znanstvenih radova na engleskome

i hrvatskome jeziku vidjet ćemo da je stvaranje distance između konceptualizatora i poruke koju prenosi, čime se retorički konstruira dojam nepristranosti, činjeničnosti i objektivnosti, jedna od važnih osobitosti znanstvenog diskursa.

U svojoj analizi glagola govorenja Tuđman Vuković (2010: 87) ističe da „*that* rečenice mogu stajati uz one glagole koji se upotrebljavaju u situacijama gdje postoji komponenta znanja koje se opisuje ili pak prenosi kao kod glagola govorenja, a koncept koji izražavaju prikazuje se iz objektivne perspektive.“ Pritom kao primjere navodi glagole koje ćemo u našoj analizi obuhvatiti pojmom *glagola izvješćivanja* u znanstvenom diskursu, a koji obuhvaćaju i glagole govorenja, mišljenja, osjećanja i slično.⁴⁹ Žic Fuchs i Tuđman Vuković (2000) te Tuđman Vuković (2010: 131) upućuju na intrinzičnu povezanost mišljenja i govorenja, tj. neposredan slijed ili supojavljivanje procesa mišljenja i govorenja koji se neminovno odražavaju u povezanosti kognitivnih modela mišljenja i govorenja. Upravo je zbog te povezanosti način na koji glagol *say* izražava poruku (navodi, objektne rečenice) frekventan i u drugih glagola koji se izravno i neizravno odnose na govorenje, kao i onih koji pripadaju drugim kognitivnim modelima i domenama, poput *think*, *believe*, itd. Ove će nam spoznaje biti iznimno bitne za našu analizu jer je upravo inherentna povezanost kognitivnih modela govorenja i mišljenja temeljna pretpostavka oko koje gradimo kategoriju glagola koju nazivamo *glagoli izvješćivanja*.

4.2. Parentetički izrazi kao dokazna strategija

U svojoj analizi dokaznih strategija Ifantidou (1994, 2001) upozorava da su teoretičari komunikacije, prvenstveno govornih činova, veliku pozornost obraćali na takozvane parentetičke izraze (eng. *parentheticals*). Parentetičkim izrazima smatraju se oni dijelovi iskaza koji su fonološki, sintaktički i semantički neovisni od ostatka rečenice u kojoj se pojavljuju. U hrvatskome se ponekad nazivaju “umetnutim” ili „naknadno dodanim“ dijelovima rečenice. U komunikacijskom smislu, to su nepropozicijski dijelovi iskaza, dakle dijelovi iskaza kojima se ne prenosi lokucijski sadržaj propozicije, nego je njihova funkcija ilokucijska; oni su indikatori ilokucijske „snage“ iskaza, odnosno

⁴⁹ O samim glagolima izvješćivanja i načinima profiliranja poruke govorimo u 6. poglavlju.

otkrivaju namjeru govornika, ono što želi postići iskazom. Austinova (1962) teorija govornih činova temelji se na pretpostavci da se ilokucijski čin može izvršiti jedino ako postoji konvencionalno sredstvo za njegovo izvršavanje – „formula” ili „indikator” čija je funkcija da ukaže na to koji se čin izvršava. Performativni glagoli u tome su smislu *par excellence* označitelji ilokucijske snage zbog toga što eksplicitno imenuju čin koji se želi izvršiti. Međutim, osim performativa, i “parentetičke konstrukcije” smatraju se indikatorima ilokucijske snage iskaza iako ne imenuju govorni čin (Austin 1946, 1962, Urmson 1963, Strawson 1971). Filozof Urmson (1963) u svome je slavlrenom članku promatrao glagole *think, know, believe, suppose* kao parentetičke glagole/predikate. Ti se glagoli mogu pojavljivati u glavnoj rečenici (kao u primjeru a.) ili u sintaktički parentetičkom položaju (kao u primjerima b. i c.):

- a. *I suppose* that your house is very old.
 - b. Your house is, *I suppose*, very old.
 - c. Your house is very old, *I suppose*.
- (Urmson 1963: 221)

Bez obzira gdje se pojavljivali, Urmson smatra da parentetički glagoli/predikati ne doprinose sadržaju propozicije sadržane u iskazu nego da ukazuju koji se tip govornog čina izvršava tim iskazom, pri čemu često ukazuju i na govornikov stav prema izrečenoj propoziciji.

Ifantidou (1994, 2001) ističe da se parentetički izrazi mogu koristiti deskriptivno i interpretativno. Deskriptivna uporaba ukazuje na to da su stavovi koji se iznose govornikovi, a interpretativna da pripadaju nekome drugome ili samom govorniku, ali u nekom drugom trenutku govorenja. Pritom se parentetički izrazi mogu upotrebljavati u funkciji ukazivanja na manju ili veću uvjerenost govornika u ono što govori. Neki konvencionalno upućuju na manju (npr. *I guess, I think, I suppose*), neki drugi na veću uvjerenosti govornika (npr. *I know, I insist*), dok treći, ovisno o kontekstu, mogu imati i jednu i drugu funkciju (npr. *I think*). Primjerice, u rečenicama

- a. John is in Berlin, *I think*.
- b. John is in Berlin, *I guess*.
- c. John is in Berlin, *I suppose*.

parentetički izrazi *I think*, *I guess*, *I suppose* upućuju na manju uvjerenost govornika. Za razliku od toga, parentetički izrazi poput *I know* i *I insist* mogu ukazivati na jači stupanj govornikove uvjerenosti, kao u rečenicama b. i c. u odnosu na rečenicu a. u sljedećem primjeru:

- a. Susan will win the elections.
- b. Susan will win the elections, I know.
- c. Susan will win the elections, I insist.

Prema postavkama teorije relevantnosti, govornik treba dodati takve indikatore samo ako se od slušatelja ne može očekivati da ih razumije bez eksplicitne upute. Na primjer, govornik bi trebao dodati *I know* u rečenici b. samo ako smatra da bi bez toga slušatelj mogao shvatiti da se rečenicom željelo izraziti neki slabiji stupanj uvjerenja, poput onoga pretpostavljenog izrazom *I think*. Parentetičke konstrukcije na taj način djeluju kao sredstva dodatnog ekspliciranja iskaza (eng. *higher level explicatures*)⁵⁰ koja daju do znanja slušatelju da se treba udaljiti od standardne interpretacije iskaza koju bi inače konstruirao da nema parentetičkog izraza. Taj odmak, naravno, može ići u smjeru jače ili slabije uvjerenosti. Interpretacija iskaza također će ovisiti i o položaju parentetičkog izraza unutar rečenice. Što se ranije u rečenici pojavljuje, to će veći biti njegov učinak na interpretaciju iskaza; što kasnije dolazi, vjerojatnije je da će imati prizvuk “naknadno dodanog” (eng. *repair, afterthought*). Također, neki parentetički izrazi, poput *I hope* ili *I fear*, imaju dvije simultane funkcije – oslabljuju stupanj uvjerenosti u istinitost pretpostavke koja se izriče iskazom i istovremeno određuju govornikov *emocionalni odnos* prema tim pretpostavkama, pozitivan ili negativan, kao u primjeru

- a. Susan will win the elections, I hope.
- b. Susan will win the elections, I fear.

I Simons (2007) govori o “parentetičkoj uporabi” glagola poput *see*, *hear*, *think*, *believe*, *discover*, *know*, kod kojih je pravilo da umetnuta zavisna rečenica koja dolazi u njihovu dopuni nosi glavni smisao iskaza, a glavna rečenica ima neku drugu diskursnu funkciju, često dokaznu, pri čemu “parentetički glagol/predikat” nosi informaciju o izvoru i

⁵⁰ Pojam *eksplikature* uvode Sperber i Wilson (1986) u teoriji relevantnosti, kao neku vrstu protuteže Griceovim *implikaturama*.

pouzdanosti umetnutog propozicijskog sadržaja ili govornikovo emocionalnoj orijentaciji prema njemu. Simons (2007: 1035-1037) promatra glavne rečenice s tzv. *faktivnim* i *ne-faktivnim predikatima* kao dokazne oblike, pri čemu se dokaznost promatra kao diskursna, pragmatička funkcija. Dok uporaba faktivnog predikata, poput *know*, obvezuje govornika na istinitost/točnost tvrdnje koja dolazi u dopuni, kod dokazne uporabe ne-faktivnih predikata poput *believe* govornik ne izražava nužno vlastitu uvjerenost u točnost propozicije ukoliko predikat glavne rečenice nije u prvom licu i prezentu.

Upravo glavne rečenice s glagolima izvješćivanja koje uvode propozicijski sadržaj izražen zavisnom rečenicom protptipian su način izvješćivanja u tekstovima znanstvenih radova. Glagole izvješćivanja koji ih uvode, koji se pojavljuju kao predikati u nepropozicijskom dijelu izričaja, promatrat ćemo kao nositelje dokaznosti, pri čemu dokaznost shvaćamo kao način jezičnog izražavanja izvora/načina spoznavanja informacije i odnosa konceptualizatora (pisca i čitatelja) prema informaciji. Pritom se pragmatika nadaže kao ključ za interpretaciju dokaznih značenja jer čitatelj aktivno sudjeluje u interpretaciji ilokucijske i perlokucijske namjere iskaza. Kako ilustrira Ifantidou (1994), ako usporedimo rečenice

- a. UG provides a fixed system of principles and a finite set of parameters, each language setting the values for these parameters.
- b. UG provides a fixed system of principles and a finite set of parameters, each language setting the values for these parameters, Chomsky says.

u kontekstu gdje govornik i slušatelj znaju tko je Chomsky, činjenica da Chomsky nešto kaže (rečenica b.) daje jak dokaz za točnost iskaza. Takvi izrazi izuzetno su česti u znanstvenom diskursu, gdje se pisac teksta poziva na neki autoritet kako bi uvjerljivije prezentirao svoje stavove i gledišta. Takve izraze smatrat ćemo dokaznim strategijama jer sadrže dvije ključne komponente dokaznosti - izražavaju izvor/načina spoznavanja informacije (u ovom slučaju znanje spoznato neizravno, posredstvom nečijeg teksta) i odnos pisca prema iskazu (u ovom slučaju, uvjerenost pisca u ono što govori, s namjerom uvjeravanja čitatelja u točnost onoga što tvrdi).

4.3. Dokazni prilozi kao dokazna strategija

Osim glagola/predikata s dokaznim funkcijama, brojni autori (Urmson 1963, Palmer 1986, 2001, Chafe 1986, Ifantidou 1994, 2001) kao važne jezične oblike za izražavanje dokaznosti i komplementarnih funkcionalnih kategorija ističu i dokazne priloge. Pritom se prilozi najčešće promatraju u funkciji dokazivanja (navođenja izvora dokaza) i ograđivanja, te označivanja stava govornika prema izrečenoj informaciji. Ifantidou (1994, 2001) kao važnu skupinu izdvaja tzv. *hearsay adverbials*, odnosno priloge kojima se izražava informacija spoznata posredstvom nečijeg teksta, poput *allegedly* i *reportedly*. Kao i ranije spomenuti “parentetički predikati”, ti su prilozi bili izuzetno zanimljivi teoretičarima govornih činova jer se smatralo da je njihova funkcija eksplicitno odrediti ilokucijski učinak iskaza. U tome smislu Austin (1962: 74-77) ih drži alternativnim sredstvima ukazivanja na komunikacijsku namjeru (“ilokucijsku snagu”) iskaza, koja se koriste umjesto pravih performativa. Chafe (1986: 264) smatra da su dokazni prilozi poput *certainly*, *probably*, *possibly*, *definitely*, *undoubtedly* indikatori pouzdanosti govornikovih iskaza, a Palmer (1986: 64) ih drži indikatorima govornikova stupnja uvjerenosti u istinitost/točnost propozicije. Pritom u interpretaciji stupnja uvjerenosti/pouzdanosti propozicije izrečene pojedinim iskazom uvijek treba uzeti u obzir kontekst u kojem se prilog pojavljuje jer različiti konteksti mogu implicirati različita značenja istog oblika.

4.4. Izvješćivanje kao dokazna strategija

Kako navodi Aikhenvald (2004: 132), svi jezici imaju neki način prenošenja tuđih riječi. Govornik pritom može koristiti vlastite riječi ili citirati drugu osobu riječ po riječ. Te strategije obično se nazivaju neupravnim i upravnim govorom, a s obzirom na raspon svojih mogućih komunikacijskih funkcija slične su dokaznim oblicima i značenjima koja zovemo izvješćivanje (eng. *reported*) i navodi (eng. *quotative*). U brojnim su se jezicima upravo iz neupravnog govora gramatikalizirali pravi dokazni oblici kojima se označava izvješćivanje.

Doslovno navođenje nečijih riječi može nam poslužiti u svrhu točnog određivanja ishodišta informacije⁵¹, odnosno točnog određivanja odakle/od koga je informacija potekla i kome možemo prepisati autorstvo (i autoritet) nad informacijom. Pri doslovnom navođenju nečije riječi obično se uvode glagolom govorenja, iako to nije jedina mogućnost (primjerice, u kolokvijalnom engleskome (Du Bois 1986: 323) mogu se koristiti izrazi poput „and he goes:...“, „and he was like: ...“. Dodali bismo, i u hrvatskome se mogu koristiti drugi glagolski izrazi umjesto tipičnih glagola govorenja, primjerice „a on će na to:...“ i slično). Du Bois (1986: 323) također upozorava da se u engleskome kod upravnog govora nakon glagola *say* često koristi oponašanje glasa i geste.

Neupravni govor i dokazni morfološki oblici za izvješćivanje imaju istu dokaznu funkciju – označavaju da je informacija dobivena od nekoga drugog – pa nije čudno što imaju slične značenjske (prvenstveno epistemičke) ekstenzije. Palmer (1986: 51, 71) smatra jezične oblike kojima se kodira izvješćivanje, tj. prenošenje nečijih riječi, vrstom dokaznih oblika kojima se označava da govornik ima manje dokaza za ono što govori nego što bi imao da je to osobno spoznao, doživio izravno, “iz prve ruke”. Dakle, prema njegovoj interpretaciji, to su epistemički oblici kojima govornik izražava svoj stav prema propoziciji, prvenstveno manju uvjerenost u istinitost propozicije; korištenje tih oblika signalizira da se govornik distancira i ne preuzima odgovornost za istinitost propozicije. Ovakvo objašnjenje, međutim, čini se manjkavim. Naime, i u jezicima s gramatikaliziranim dokaznim oblicima za izvješćivanje utvrđeno je da ti oblici mogu imati i brojna druga značenja. Primjerice, u članku o čestici *-miş* u turskome, Aksu-Koç i Slobin (1986) primjećuju da osim upućivanja da se radi o izvješću, ista čestica može implicirati i ironiju, sarkazam, iznenađenje ili pohvalu. Brojne spoznaje govore u prilog tome da je izvješćivanje samo po sebi neutralno u smislu pouzdanosti informacije. Naime, jezičnim oblicima za izvješćivanje može se ukazivati da je informacija koja se prenosi iskazom nepouzdana i da govornik nije uvjeren u ono što prenosi, želi se

⁵¹ Intuitivno bismo u općem jeziku za ovo rekli „izvor informacije“. Međutim, u proučavanju dokaznosti pojam „izvor informacije“ je termin koji se koristi u drugačijem značenju – u značenju načina spoznavanja informacije i vrste dokaza na kojoj se temelji iskaz. Kako bismo izbjegli preklapanje pojmova ovdje koristimo „ishodište informacije“ kao ekvivalent onome što Aikhenvald (2004: 145) zove “(the exact) authorship of information“.

distancirati od toga, ili obrnuto, sve ovisno o komunikacijskom kontekstu u kojem se izvješćivanje pojavljuje (vrsta diskursa, tip komunikacijske situacije). Kod neupravnog govora ne prenosimo doslovno tuđe riječi nego prepričavamo sadržaj onoga što je netko rekao, što znači da neupravni govor nužno uključuje našu interpretaciju tuđih riječi. To što prenosimo tuđe spoznaje nikako samo po sebi ne znači da je takvo znanje obilježeno kao nešto u što smo manje uvjereni i u čiju istinitost sumnjamo. Stupanj uvjerenosti govornika u ono što govori određuje se pragmatički, na temelju pretpostavke o tome koliko je pouzdana osoba, tekst ili neko drugo ishodište kojem se informacija pripisuje. Tako će se propozicije koje se pripisuju nekome od velikog autoriteta doživljavati kao pouzdane, za razliku od onih koje se pripisuju nekome koga se smatra nepouzdanim. Dakle, neupravni govor u tom je smislu sam po sebi vrijednosno neutralan, a pragmatički izvedeno zaključivanje bit će ključ za interpretaciju iskaza.

Primjerice, kao što je ranije rečeno, u znanstvenom radu odabirom onoga koga citiramo, čije riječi prenosimo, želimo dobiti na uvjerljivosti – citiramo pouzdane autore. Naravno, dodatnim jezičnim sredstvima možemo se ograditi, distancirati od onoga što je rečeno.

U svome članku o dokaznom obilježavanju u ritualnim obredima, DuBois (1986) istražuje kako se dokaznost koristi za predstavljanje znanja kao očitih, samorazumljivih, neupitnih (eng. *self-evident*) i stoga nepodložnih propitivanju. Du Bois (1986: 332) polazi od temeljne pretpostavke prirodne komunikacije, a to je da govornik zna da će slušatelji njegove iskaze procjenjivati. Pritom je „govornikov etos“ najvažniji čimbenik u procjeni pouzdanosti iskaza. U situacijama u kojima zbog ograničenosti svoga znanja ili pristupa informaciji ne može kao zalog pouzdanosti ponuditi vlastito izravno spoznajno iskustvo, govornik pribjegava citiranju nekoga tko ima dokaz za ono što govori i može snositi odgovornost i autoritet za rečeno.⁵² Na taj se način citiranje koristi kao snažno sredstvo uvjeravanja. I Chafe (1986) neupravni govor prepoznaje kao način dokaznog obilježavanja iskaza, kojim se signalizira da je informacija spoznata posredstvom jezika, odnosno da ono o čemu govorimo znamo jer nam je netko drugi to rekao, a ne zato što smo vlastitim iskustvom došli do toga. Kao prototipne načine jezičnog uobličavanja takvih znanja Chafe navodi sintaktičke oblike s glagolima govorenja (*people say, they*

⁵² Du Bois koristi izraz neposredni govornik (eng. *the proximate speaker*) za govornika koji izriče iskaz, a prvotni govornik (eng. *the prime speaker*) za onoga kome se pripisuje autorstvo izrečene informacije.

say, I've been told, Sarah told me, have been said to...). U akademskom pisanju znanje posredovano putem teksta označava se formalnim sredstvom citiranja reference, za što Chafe (1986: 269) kaže da je „dokazni označitelj izvješćivanja u najpreciznijem i najpromišljenijem obliku“.

Kao što smo nekoliko puta do sada naznačili, u našem ćemo se istraživanju baviti izražavanjem dokaznosti u tekstovima znanstvenih radova, pri čemu ćemo se ograničiti na rečenice s glagolima izvješćivanja. Glagole izvješćivanja, koji tipično uvode neupravni ili upravni govor, i koji se u tekstovima znanstvenih radova pojavljuju u funkciji citiranja, prepričavanja i izvješćivanja o vlastitim ili tuđim istraživačkim postupcima i spoznajama proizašlima iz istraživačkog procesa, prepoznali smo kao dobru pristupnu točku koja će nam pružiti uvid u konvencionalizirane jezične načine izricanja „prirodne epistemologije“. S obzirom na specifičnost znanstvenog diskursa, funkcija dokazivanja (i preveniranja osporavanja dokaza) intuitivno se nameće kao važna odlika tekstova znanstvenih radova. Stoga ćemo pokušati utvrditi koji se vidovi dokaznosti izražavaju u pojedinim okruženjima (sintaktičkim i pragmatičkim) u kojima se koriste glagoli izvješćivanja te s kojim drugim epistemološki relevantnim pojavama dokaznost ulazi u interakciju u pojedinim okruženjima. Pritom pretpostavljamo da će najviše dolaziti do izražaja odnosi dokaznosti s ograđivanjem, epistemičkom modalnošću, subjektivnošću i uključennošću. O izvješćivanju kao dokaznoj strategiji u znanstvenom diskursu potanko raspravljamo u 6. poglavlju.

Na kraju poglavlja o dokaznim strategijama donosimo pregled jedinog nama poznatoga kontrastivnog istraživanja dokaznih strategija u engleskome i hrvatskome jeziku, koje nam je poslužilo kao predložak i poticaj za kritičko promišljanje metodologije našeg istraživanja.

4.5. Primjer prikaza i analize dokaznih strategija u engleskome i hrvatskome – Čulić Viskota (2008)

Smatramo vrijednim pažnje prikazati pregled strategija izražavanja dokaznosti u engleskom i hrvatskom jeziku koji je u svome doktorskom radu o kodiranju dokaznosti u engleskome i hrvatskome jeziku predložila Čulić Viskota (2008). Naime, s obzirom da je taj rad dosad najopsežniji i najsveobuhvatniji prilog proučavanju dokaznosti u

hrvatskome jeziku, bitno je osvrnuti se na njega, kako zbog konceptualnih postavki tako i zbog terminoloških rješenja koja su u radu ponuđena. Čulić Viskota (2008: 118) dokazne označitelje, odnosno dokazne jezične oblike koji mogu funkcionirati kao dokazna strategija u engleskome i hrvatskome jeziku dijeli u tri skupine: gramatički, leksički i perifrastički oblici. U gramatičke ubraja prvenstveno upravni i neupravni govor, tzv. umetnute rečenice i upitne rečenice u funkciji retoričkoga pitanja, koje imaju funkciju označavanja i naglašavanja izvora informacije/načina spoznavanja informacije. Leksičke dokazne označitelje dijeli na imeničke, zamjeničke, pridjevske, participske, glagolske, priložne i prijedložne. Pozornije ćemo se pozabaviti onim dijelom analize koji će nam biti relevantan za naše istraživanje.

U prikazu imeničkih dokaznih označitelja, Čulić Viskota (2008: 123-7) razlikuje tri vrste: imenički označitelji živog, neživog i prividno neživog izvora informacije. Na temelju primjera iz korpusa novinskih tekstova zaključuje da „živi izvor informacije“ može biti označen vlastitim imenom, kao u primjeru

(138) **David Blunkett**, the home secretary, *will unveil* official crime figures for 2001-02 in twelve days' time. (STN10)

ili „izvor informacije može biti manje određen“, kao u primjeru

(139) **Police** *believe* she may have been pushed. (DMA 11)

Čulić Viskota sivom bojom označava „imeničke označitelje izvora informacije“ i uočava da u navedenim primjerima te imenice imaju funkciju subjekta, dok je glagolski predikat u aktivnom stanju.

Za meničke označitelje „neživog izvora informacije“ kaže da se u korpusu pojavljuju u dva sintaktička okvira – ili u funkciji subjekta, s glagolskim predikatom u aktivnom stanju, kao u primjeru

(143) Dramatic **video footage** showed... (STN24)

ili u okviru *there is/are* + **imenički označitelj** + *that/of*, kao u primjerima

(167) There is **evidence** that Al Quaeda operates in dozens of countries, although at reduced strength. (STN12)

(168) There were **no signs** of a struggle and **every indication** is that....(DMA28).

Navodi da su u funkciji subjekta pronađene i imenice *documents, estimates, speculation, figures, newspapers, rumours*, itd., a u okviru *there is/ there are* imenice poput *speculation, rumours, talk, doubt* i slično.

U „imeničke označitelje prividno živog izvora informacije“ ubraja imenicu *source*, koja „doslovce znači *izvor*, dakle nešto neodređeno, no kad je riječ o izvoru informacije, tada podrazumijeva živi izvor informacije“, kao u primjeru

(177) **A Palace source** said: „He said he expects to pay the market rate by the end of the year...“(STN5)

Smatramo važnim primijetiti da Čulić Viskota ovdje čini terminološku pogrešku jer termin „izvor informacije“ koristi u općejezičnom značenju ishodišta informacije, odnosno osobe ili mjesta s kojeg je informacija potekla, dočim u kontekstu istraživanja dokaznosti termin „izvor informacije“ obuhvaća veći raspon značenja. Naime, taj pojam posredno može obuhvatiti i ishodište informacije, ali prvenstveno se odnosi na „način spoznavanja informacije“, pri čemu je bitno je li informacija spoznata izravno (osjetilno ili neosjetilno) ili neizravno (posredstvom nečijeg izvješća ili slično).

Međutim, podjela koju Čulić Viskota uvodi, na „žive“ i „nežive/prividno nežive“ imeničke označitelje ishodišta informacije bit će itekako relevantna u našem istraživanju dokaznosti u znanstvenom diskursu. Naime, u znanstvenome diskursu često se na mjestu subjekta u rečenicama kojima se izvješćuje o istraživačkom postupku i spoznajama koriste upravo „neživi“ imenički označitelji, u sintaktičkim okolinama poput *the evidence suggests, the findings indicate* i slično. Takva se strategija vjerojatno koristi u retoričke svrhe postizanja veće „činjeničnosti“ (ili, u tradicionalnom smislu riječi, „objektivnosti“) teksta jer se prividno umanjuje uloga onoga tko je proveo istraživanje i pušta se da „činjenice“ govore same za sebe. O ovoj i sličnim strategijama bit će riječi kasnije, u analizi korpusa znanstvenih tekstova obuhvaćenih našim istraživanjem.

Što se tiče zamjeničkih dokaznih označitelja, Čulić Viskota (2008: 127-8) primjećuje da su česti u novinskom tekstu „jer su tekstovi novinskih članaka obično priče o osobnim doživljajima.“ Primjećuje da će se autor novinskog članka umjesto u 1. licu jednine često izraziti u 1. licu množine kako bi pokazao „da ne govori samo u svoje ime, već pretpostavlja da dijeli iskustvo s čitateljima“, kao u primjeru

(181) In addition, **we** have learned of an American approach... (DMA5)

Također upozorava na čestu uporabu neodređenih zamjenica u jeziku novinskih članaka, „kako bi se izbjeglo točno navođenje izvora informacije“, pri čemu navodi primjere zamjenica *some, others, no one, many, one*.

Za naše će istraživanje zamjenički označitelji ishodišta informacije biti izuzetno zanimljivi, prvenstveno u smislu uporabe 1. lica jednine i množine u tekstovima znanstvenih radova. Naime, uporaba 1. lica način je izravnog upućivanja na autora znanstvenog teksta i samim time način povećavanja „vidljivosti“ ili osjećaja prisutnosti autora u tekstu. Autori tako mogu koristiti 1. lice jednine, koje je po svojoj prirodi ekskluzivno, tj. odnosi se isključivo na autora, ili pak ekskluzivno ili inkluzivno 1. lice množine (koje se odnosi i na autora i na čitatelje), ovisno o tome koliko žele naglasiti sebe ili uključiti potencijalnog čitatelja teksta u interpretaciju. Kako ćemo kasnije vidjeti, sve se navedene strategije pojavljuju u tekstovima znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku i svaka se od njih može koristiti u različite komunikacijske svrhe, ali ono što je izuzetno naglašeno jest da je odabir pojedine strategije u znanstvenom diskursu izuzetno kulturološki uvjetovan, tj. izuzetno ovisan o kulturološkim konvencijama pojedinih znanstvenih disciplina i pojedinih znanstvenih zajednica.

Kao pridjevske dokazne označitelje u engleskome Čulić Viskota (2008: 128-9) prepoznaje pridjeve koji se pojavljuju u sintaktičkim okvirima u kojima označavaju vrstu dokaza ili način spoznavanja, prvenstveno u okviru *it is/becomes* + **pridjev** + *to/that/whether*, kao u primjerima

(187) **Wasn't it obvious that** ... (DMA34)

(189) This being the case, **it is somewhat odd that**...(TLS5)

Nadalje, kao posebnu skupinu Čulić Viskota (2008: 129) izdvaja tzv. participske dokazne označitelje, prvenstveno oblik *past participle* u engleskome, koji se na hrvatski prevodi „bezličnom povratnom konstrukcijom“, koja „podržava objektivnost izričaja“. Navode se primjeri:

(190) *It is believed* (hrv. Vjeruje se...) his son David once used the flat. (STN3)

(193) *It is understood* (hrv. Pretostavlja se da...) Zara, ..., drove Jade to hospital... (DMB5)

Izdvajanje „participskih“ dokaznih označitelja od glagolskih smatramo nepotrebnim, štoviše, zbunjujućim. Zbog toga ćemo u našoj analizi dokaznih obilježja glagola izvješćivanja upravo krenuti od „glagola“ kao zajedničkog nazivnika koji uključuje sve glagolske oblike određenog leksičkog glagola, uključujući i „participe“, odnosno glagolske priloge i pridjeve.

U analizi glagolskih dokaznih označitelja, Čulić Viskota (2008: 130-132) obrađuje glagole koji su se u analiziranom korpusu novinskih tekstova pojavljivali u funkciji predikata „u nepropozicijskom dijelu izričaja“. Slijedeći podjelu na izravne i neizravne dokaze/načine spoznavanja, pronađene glagolske označitelje prema njihovim leksičkim značenjima razvrstava na:

- izravne osjetilne vizualne: see (hrv. vidjeti), seem, appear (hrv. izgledati)
- izravne osjetilne nevizualne: feel (hrv. osjetiti dodirrom), hear (hrv. čuti), taste (hrv. imati okus), smell (hrv. mirisati).
- izravne neosjetilne – nagađanje: guess (hrv. nagađati, pretpostavljati), bet (hrv. kladiti se), predict (hrv. predvidjeti), regard (hrv. držati, smatrati), itd.
- izravne neosjetilne – pretpostavljanje: believe (hrv. vjerovati), think (hrv. misliti), suspect (hrv. sumnjati), assume, suppose (hrv. pretpostavljati), itd.
- izravne neosjetilne – zaključivanje: wonder (hrv. pitati se, razmišljati), realise, understand (hrv. shvatiti), indicate (hrv. ukazati), find (hrv. pronaći), show (hrv. pokazati), itd.
- izravne neosjetilne – očekivanje: expect (hrv. očekivati), itd.
- izravne neosjetilne – iznenađenje: reveal, unveil (hrv. otkriti), surprise (hrv. iznenaditi (se)), itd.

- neizravne – navode: quote, say, comment, itd.
- neizravne – prenošenje: mention (hrv. spomenuti), claim (hrv. tvrditi), realise (hrv. shvatiti), say (hrv. kazati), suggest (hrv. natuknuti, predložiti), indicate (hrv. pokazati, ukazati na), warn (hrv. upozoriti), tell (hrv. kazati nekome), comment (hrv. komentirati), regard (hrv. držati), describe (hrv. opisati), argue (hrv. tvrditi), show (hrv. pokazati), itd.
- neizravne – rekla-kazala: mention (hrv. spomenuti), reveal (hrv. otkriti), wonder (hrv. pitati se, nagađati), gather (hrv. razumjeti), itd.

Smatrali smo bitnim točno i sveobuhvatno prikazati popis glagolskih označitelja dokaznosti koji donosi Čulić Viskota jer nam on ukazuje na potencijalne probleme koje želimo izbjeći u našoj analizi. Prvi je problem prevođenja značenja glagola u izolaciji, što dovodi do neadekvatnih prijevodnih rješenja poput „find (hrv. pronaći)“ za glagol *find* kao označitelj izravnog neosjetilnog spoznavanja zaključivanjem. Osim toga, bez obzira koliko privlačno i analitički elegantno izgledali popisi glagola kojima se izražavaju dokazna značenja, stvarna upotrebljivost popisa samih glagola, bez popratnog konteksta, iznimno je upitna. I sama Čulić Viskota (2008: 131) ispravno zaključuje da se jedan te isti glagol iz njenog popisa može naći u više skupina jer je „dokazno označavanje u engleskome i hrvatskome uvelike ovisno o kontekstu u kojemu leksičke jedinice nalaze svoje specifično ostvarenje.“ Pritom navodi primjer glagola *say*, koji se u različitim kontekstima može koristiti u dokaznoj funkciji *navoda* (izravnog navođenja tuđih riječi), *prenošenja* (onoga što mi nazivamo izvješćivanjem, a što se najčešće iskazuje neupravnim govorom) i u dokaznoj funkciji *rekla-kazala* (izvješćivanja s čestom epistemičkom implikacijom nepouzdanosti dokaza). Stoga ćemo se u našoj analizi kloniti izrade popisa izoliranih glagola, nego ćemo pojedine glagole uvijek analizirati u kontekstu diskursne funkcije u kojoj se u konkretnom primjeru pojavljuju. Pritom ćemo promatrati sve glagolske argumente u kontekstu rečenice, uzimajući u obzir širi tekstualni i diskursni kontekst, jer jedino na taj način možemo dobiti uvid u različite vidove dokaznih značenja koja pojedini glagol u kombinaciji s ostalim rečeničnim dijelovima izražava, kao i epistemički stav izražen u tekstu.

Iz toga jasno proizlazi da ćemo u analizi obuhvatiti sve „leksičke označitelje dokaznosti“ koje navodi Čulić Viskota (2008), a koji se supojavljaju s glagolom u konkretnom primjeru.

5. Dokaznost kao „simbolički vodič u kulturu“⁵³

'England,' said Christophine, who was watching me. 'You think there is such a place?' 'How can you ask that? You know there is.' 'I never see the damn place, how I know?' 'You do not believe that there is a country called England?' She blinked and answered quickly, 'I don't say I don't *believe*, I say I don't *know*, I know what I see with my eyes and I never see it. Besides I ask myself is this place like they tell us? Some say one thing, some different, I hear it cold to freeze your bones and they thief your money, clever like the devil. You have money in your pocket, you look and bam! No money. Why you want to go to this cold thief place? If there is this place at all, I never see it, that is one thing sure.'

(Jean Rhys, *Wide Sargasso Sea*)

U poglavlju svoje knjige naslovljenome *What are evidentials good for?* Aikhenvald (2004: 333-344) zaključuje da su dokazni oblici povezani s različitim vrstama znanja i iskustava te konvencionaliziranim načinima na koje se o tim znanjima i iskustvima govori. Naglašava da konvencionalizirani tipovi znanja koje pojedino društvo prepoznaje povezuju sustave vjerovanja s modelima vanjskog svijeta, odnosno iskustvom života u određenoj zajednici. U uvodu članka o dokaznim oblicima u vintskom jeziku (američkom indijanskom jeziku koji se govorio na području sjeverne Kalifornije, a koji je u trenutku istraživanja bio pred izumiranjem), Schlichter (1986: 46) ističe da se nastavlja na rad Dorothy Lee, čiji su znameniti članci o vintskome utemeljeni na Whorfovim postavkama o međusobnom utjecaju jezika i kulture⁵⁴. U skladu s tim pretpostavkama, može se reći da je svjetonazor ono što motivira korištenje dokaznih jezičnih oblika, a vjerojatno je imao i važnu ulogu u njihovom postanku. Kako kaže Schlichter (1986: 46):

„Knowledge is not infallible. A speaker can believe in the truth of a statement he makes but its truth does not logically follow from his belief. The only way to find out if he is right is to examine the facts.

⁵³ Govoreći o međusobnoj sprezi jezika i kulture te važnosti konvencionaliziranih predodžbi u gramatičkom ustroju jezika, Žic Fuchs (2009: 95) citira Sapira (1929), koji vidi jezik kao „simbolički vodič u kulturu“.

⁵⁴ Kako navodi Žic Fuchs (2009: 23-24, 35), Whorfova hipoteza ili načelo jezične relativnosti vuče korijene iz Boasovih i Sapirovih radova, u kojima se raspravlja o suodnosu jezika i mišljenja. Svaku kulturu karakterizira njoj svojstveno viđenje svijeta. One konceptualizacije koje su u nekoj kulturi bitne, tj. pojmovno istaknute, bit će izražene u gramatici jezika koji se u toj kulturi govori. I povratno, jezik kojim govorimo i konvencionalizirani načini viđenja svijeta koje podsvjesno usvajamo kroz gramatiku svojega jezika bitno utječu na način na koji poimamo svijet.

With the evidential suffixes, the Wintu speaker points to his evidence, inviting the addressee to verify it.“

Činjenica da je dokaznost u nekim jezicima gramatički kodirana, odnosno da se obavezno jezično iskazuje, znači da je u takvim jezicima odabir primjerenog dokaznog označitelja za određeni tip iskustva jednako važan kao što je u jezicima poput hrvatskoga ili engleskoga važan primjerice odabir primjerenog glagolskog vremena. Zanimljivo je primijetiti da se u gramatičkim sustavima jezika s gramatikaliziranom dokaznošću primjećuje istaknutost neposrednog osobnog iskustva kao element koji se čini važnijim od vremenskog slijeda događaja, koji se konvencionalno izražava u jezicima sa sustavima glagolskih vremena, pri čemu su pojmovno istaknuti simultanost, sukcesivnost ili anteriornost događanja. Kako primjećuje Schlichter (1986: 59):

“Languages with tense distinctions encode the link between speech act and event by stating their temporal relation; languages with evidential systems do this by specifying immediacy of knowledge.”

Čulić Viskota (2008: 26) ističe da je gramatička dokaznost zabilježena u jezicima s vrlo malim brojem govornika, dok u velikim jezičnim porodicama poput indoeuropske gotovo u cijelosti manjka. Čini nam se samorazumljivim da iskustvo življenja u malim jezičnim zajednicama i usmenim kulturama podrazumijeva i iskustveno različito dostupne tipove znanja i njihovo drugačije vrednovanje. U većini jezika s gramatikaliziranom dokaznošću izravno osobno iskustvo (prvenstveno osjetilno) ističe se iznad ostalih vrsta iskustva, te se osobnome iskustvu pripisuje veći stupanj pouzdanosti. Pritom se često najpouzdanijom smatra vizualno dobivena informacija, a ono do čega se došlo zaključivanjem ili verbalnim putem (temeljem nečijeg izvješća) smatra se manje sigurnim i pouzdanim. Tako, primjerice, Aikhenvald (2004: 305) ističe da u brazilskim indijanskim jezicima tujučkom i tarjanskome vrijedi sljedeća dokazna hijerarhija u smislu pouzdanosti informacije:

vizualno<nevizualno<zaključak<izvješće<pretpostavka

Kako navodi Weber (1986: 138, 142), u kečuanskoj kulturi jedino je vlastito iskustvo pouzdano, a kulturna norma nalaže da govornici izbjegnu nepotreban rizik preuzimanja odgovornosti za informaciju u čiju točnost nisu potpuno sigurni. Tako se u jednom dijalektu kečuanskoga glagolskim nastavkom *-mi* označava samo osobno iskustvo. Govornike koji odstupaju od te norme drugi govornici doživljavaju neobičnima i nepouzdanim. Primjerice, jedan Weberov ispitanik spominje čovjeka kojeg njegovi susjedi smatraju ludim i kojemu nitko ne vjeruje jer u svojim iskazima stalno koristi nastavak *-mi*, odnosno uvijek govori kao da je osobno svjedočio svemu o čemu govori. Komentirajući Weberovo istraživanje, Wierzbicka (1994: 92) zaključuje kako je u opisima dokaznih značenja izuzetno bitno uzeti u obzir sustav vrijednosti i iskustvo življenja u različitim kulturama te iščitavati dokazna značenja iz perspektive matične kulture i njezinih temeljnih kulturnih pretpostavki. Pritom ističe kako u zapadnoj kulturi ima smisla što se informacije dobivene iz druge ruke često ne označavaju ništa drugačije od informacija dobivenih iz prve ruke. Naime, u kulturi koja se toliko oslanja na enciklopedije, knjižnice, znanstvene spoznaje i slično informacije dobivene od drugih ljudi često će se smatrati jednako pouzdanim kao one temeljene na osobnome iskustvu, ili čak pouzdanijima. Za razliku od toga, u kečuanskome se jedino osobno iskustvo smatra pouzdanim. Pritom značenje dokaznog morfema *-mi* Wierzbicka (1994: 120) opisuje na sljedeći način:

Znam to

Jer mi se (to) događa (jer mi se (to) dogodilo)

Brojni autori opisuju kulturološke konflikte do kojih dolazi u susretu govornika jezika bez gramatikalizirane dokaznosti s govornicima jezika u kojima je dokaznost gramatikalizirana. Hardman (1986) opisuje jezike iz jakiske porodice (eng. *Jaqi*), porodice s oko tri milijuna govornika, koji se govore u Andama, na području Perua, Bolivije i Čilea. Prema Hardman (1986: 115), jedno je od osnovnih obilježja tih jezika obilježavanje „izvora podataka“ (eng. *data-source*), pri čemu se ističu tri glavne obavezne kategorije, koje Hardman naziva „osobno znanje“, „znanje kroz jezik“ i „neosobno znanje“. Dakle, u jakiskim se jezicima iskazi obavezno dokazno označavaju, i to prema opreci osobno znanje

(znanje do kojeg se došlo osobnim osjetilnim iskustvom – pri čemu je najvjerođostojnije ono što smo sami vidjeli) nasuprot znanja posredovanog jezikom (znanja do kojeg se došlo slušanjem drugih ljudi ili čitanjem).

O tome koliko je ispravno dokazno obilježavanje u jakiskim jezicima bitno svjedoči činjenica da se u toj kulturi ljude koji neispravno upotrebljavaju dokazne označitelje smatra sličnima životinjama i nevrijednima da se s njima komunicira. Tako su se došljaci, prvenstveno misionari govornici španjolskoga, znali naći u nezgodnim situacijama kad u prepričavanju biblijskih priča ne bi dokazno označili svoje iskaze, iz čega bi proizlazilo da su te priče prikazivali kao osobno znanje. Zbog toga su ih domoroci smatrali nepouzdanima i lažljivima, jer nisu točni i precizni. Naime, znanje usvojeno iz knjiga (posredstvom jezika) ili nešto što pripada davnoj prošlosti ne može se predstavljati kao „vlastito znanje“. Dakle, informacija da je Kolumbo otkrio Ameriku ili da je Adam pojeo jabuku u Rajskom vrtu jednostavno se ne može predstavljati kao vlastito znanje jer je nemoguće da si bio tamo i tome svjedočio.

Hardman (1986: 133) navodi još jednu zgodu kao ilustraciju kulturološke važnosti kategorije dokaznosti i dokaznog jezičnog obilježavanja. Hardman je u sklopu svoga istraživanja na Sveučilištu u Floridi radila s ispitanicima govornicima ajmarskoga jezika, koji nikako nisu mogli razumjeti kako je moguće da se u engleskome ne mora obavezno navesti odakle znamo to o čemu govorimo. Primjerice, nisu shvaćali kako je u engleskome moguće da netko kaže: „Whorf je bio Sapirov student“ bez da naznači da je to pročitao i da ih nije osobno poznao, a da ga se pritom ne smatra lažljivcem.

Za razliku od kulturnih konvencija malih jezičnih zajednica, kulturne prakse svojstvene zapadnim društvima (čitanje, gledanje televizije, dobivanje informacija preko različitih medija) u velikom dijelu uključuju izvješćivanje, pri čemu se način spoznavanja informacije navodi samo onda kada je to pragmatički motivirano, diskursnim ili drugim konvencijama.

Kao što je ranije rečeno, nužno je proučavati dokaznosti u kontekstu komunikacijskog čina jer je važna komponenta dokaznosti osporivost – govornik ukazuje na izvor svoga znanja, a primatelj poruke je pozvan da ovjeri taj iskaz kao primjeren. Kako ispravno zaključuje Čulić Viskota (2008: 27), i u kulturama u kojima dokaznost nije obvezatna komponenta jezičnog izražavanja jasno je da i govornik koji se služi dokaznim

strategijama nužno ima u vidu primatelja svoje poruke jer je on, zapravo, odredište i cilj komunikacije. U jezicima bez gramatičke dokaznosti izvor informacije može se nadomjestiti leksički. Međutim, dokazno obilježavanje iskaza u jezicima bez gramatikalizirane dokaznosti nije i ne može biti proizvoljno. Ono je uvijek pragmatički motivirano i može imati različite komunikacijske učinke. Pritom se sudionici komunikacijskog čina u proizvodnji i interpretaciji iskaza oslanjaju na implicitne principe komunikacije (Grice 1989: 26), prvenstveno na tzv. maksime kvantitete i kvalitete. Naime, pretpostavka je da će iskazi biti onoliko informativni koliko je potrebno i da govornici neće govoriti ono što smatraju netočnim ili neistinitim, tj. da će govoriti samo ono za što imaju dovoljno dokaza. U tom smislu gomilanje informacija, tj. nepotrebno navođenje izvora informacije, može imati i nepovoljne perlokucijske efekte. Naime, nepotrebno obilježen iskaz može zvučati kao da se branimo ili, s druge strane, nepotrebno zahtijevanje navođenja izvora može zvučati kao da sumnjamo u ono što je rečeno. U svakom slučaju, u jezicima s dokaznim strategijama dokazno obilježavanje bit će izrazito kontekstualno uvjetovano, pri čemu će različitim tipovima diskursa biti svojstveni različiti načini dokaznog obilježavanja.

Kao i u kulturama i jezicima gdje je dokaznost gramatikalizirana, tako i u jezicima s dokaznim strategijama, norme pravilnog dokaznog obilježavanja uče se i usvajaju s vremenom, kao i svi drugi jezični i kulturni obrasci. Opisujući proces gramatikalizacije perfekta u dokazni označitelj neizravnog izvora informacije u turskom, Aksu- Koç (1978: 166) navodi da mlađa djeca misle da treba osobno proživjeti nešto ili nečemu svjedočiti da bi se o tome uopće moglo govoriti. Za razliku od toga, starija djeca shvaćaju da fizičke, opipljive posljedice prošlog događaja možemo koristiti kao neizravan izvor informacije i temelj za neku tvrdnju o tome prošlom događaju. Tako tek u dobi iznad četiri godine djeca prihvaćaju kao legitimne tvrdnje temeljene na nečijem izvješću, tj. onome što su rekli drugi ljudi.

Aikhenvald (2004: 310, 321) navodi kako su u jezicima s gramatikaliziranim dokaznošću različiti dokazni oblici često označitelji žanra. Primjerice, za pričanje priča često se koriste dokazni oblici za izvješćivanje, dok se za priče iz davne prošlosti često koriste dokazni oblici kojima se označava općeprihvaćeno znanje. Pritom se dokazno obilježavanje (kako je pripovjedač došao do znanja) često kombinira s

„validacijskim“ obilježavanjem, tj. izražavanjem u kojoj je mjeri pripovjedač uvjeren u istinitost onoga što priča (2004: 321). Dakle, moguće je utvrditi vezu između dokazne uporabe, konvencionaliziranih tipova znanja i pripovjedačeva iskustva te perspektive koju želi zauzeti s obzirom na događaj. Pritom izravni dokazi gotovo uvijek imaju epistemičku naznaku sigurnosti.

Kako navodi Mushin (2001: 22), veza između vrste dokaza i stupnja govornikove uvjerenosti u ono što govori nije unaprijed fiksirana samom prirodom vrste izvora informacije. Važno je shvatiti da se dokazni oblik/dokazna strategija u različitim tipovima diskursa može koristiti u različite svrhe, odnosno imati različite komunikacijske funkcije. Primjerice, upućivanje na to da je informacija dobivena od nekog drugoga u nekim se kontekstima može koristiti s ciljem da ukaže na govornikov nedostatak sigurnosti u istinitost informacije, pri čemu govornik ne preuzima odgovornost za istinitost informacije i prebacuje ju na onoga od koga je informaciju dobio. Međutim, u nekim tipovima diskursa, npr. u znanstvenom pisanju, upravo kodiranje informacije kao izvješćivanja o nečemu što smo saznali od drugoga (citiranje) koristi se na način da netko tko ima manje autoriteta u određenoj govornoj situaciji citira onoga tko ima više autoriteta kako bi ukazao na svoju jaku uvjerenost u vjerodostojnost informacije, te da bi možda uvjerio svoje čitatelje (sudionike u komunikacijskom procesu) da prihvate informaciju kao vjerodostojnu. To je još jedan primjer koji govori u prilog tezi da se vrsta dokaza (prema izvoru informacije) ne treba i ne može izravno povezivati sa stupnjem govornikove uvjerenosti i preuzimanjem odgovornosti za vjerodostojnost informacije, pogotovo kod neizravne dokaznosti, gdje se stupanj uvjerenosti interpretira iz konteksta. U svome članku o dokaznom obilježavanju u ritualnim obredima, DuBois (1986) istražuje kako se dokaznost koristi za predstavljanje znanja kao očitih, samorazumljivih, neupitnih (eng. *self-evident*) i stoga nepodložnih propitivanju. Pritom polazi od pretpostavke da je govornikov etos najbitniji u postizanju uvjerljivosti iskaza. U tome smislu, citiranje se koristi kao moćno sredstvo uvjeravanja:

(...), to the extent that it shifts hearer's scrutiny of knowledge, interests, sincerity, and fallibility to those who are most able to bear it. The need for marking sensory evidence or quotation arises in the first place from the limitations of the individual speaker, whose asserted knowledge is by itself

fallible. He supports it by indicating the source of his external evidence or by quoting someone else who has evidence. (Du Bois 1986: 332).

Ovaj citat odabrali smo kao završetak našeg pregleda veza dokaznosti i kulture jer će upravo istaknutost citiranja i izvješćivanja u kulturi znanstvenog pisanja biti predmetom našeg interesa u istraživanju koje slijedi.

5.1. Dokaznost i znanstvene kulture

Znanstvene spoznaje i znanje do kojeg su znanstvenici došli koristeći znanstvene istraživačke metode komuniciraju se posebnim tipom diskursa koji se naziva akademskim ili znanstvenim diskursom⁵⁵. S obzirom na neosporan prestižni položaj znanosti u modernome svijetu, znanstveni diskurs smatra se jamstvom pouzdanosti znanja, kojem pripisujemo velik kulturni autoritet. Tako Berge (2006) akademski diskurs naziva ključnim diskursom modernoga doba, a Hyland (2011) privilegiranim oblikom argumentiranja u modernome svijetu. Među prepoznatim žanrovskim vrstama znanstvenih tekstova⁵⁶ posebno mjesto pripada žanru znanstvenog rada (članka) objavljenog u znanstvenoj publikaciji (časopisu). Recenzirani znanstveni članak objavljen u znanstvenoj publikaciji uobičajen je način kojim znanstvenici kolegama

⁵⁵ Osim termina *academic discourse*, u engleskome se jeziku najčešće koristi *academic writing*, što se na hrvatski prevodi kao *akademsko pismo* ili *akademsko pisanje*. Pojam *akademsko pismo* načelno obuhvaća sve žanrovske vrste pisane komunikacije koje se koriste u akademskoj zajednici, od studentskih radova do raznih vrsta pisane komunikacije među znanstvenicima. U hrvatskome se o znanstvenome diskursu često govori i kao o jednome od tzv. funkcionalnih stilova hrvatskoga standardnog jezika, pri čemu se kao osobitosti koje ga razlikuju od drugih funkcionalnih stilova tradicionalno ističu objektivnost, preciznost, ekonomičnost i uporaba znanstvene terminologije (primjerice Silić 2006). Kao što smo naznačili na početku (vidi fusnotu 1), preferiramo termin *znanstveni diskurs* jer znanstveno pisanje promatramo kao dinamični (inter)aktivni društveni čin kojim pojedini znanstvenici u specifičnom kontekstu znanstvenih kultura u kojima djeluju grade svoj znanstveni kredibilitet i nadograđuju znanje u svojoj znanstvenoj disciplini.

⁵⁶ Priručnici koji se bave znanstvenim diskursom i njegovim žanrovskim vrstama, odnosno vrstama tekstova koje koriste znanstvenici u komunikaciji s ostalim članovima znanstvene zajednice (primjerice Swales 1990, 2004) izdvajaju primjere tzv. horizontalne komunikacije, u kojoj se znanstvenici obraćaju sebi ravnima, kolegama znanstvenicima u svojoj disciplini (npr. znanstveni rad u znanstvenom časopisu, izlaganje na konferenciji i slično) i vertikalne komunikacije, u kojoj se znanstvenici obraćaju sebi nadređenima, bilo po senioritetu ili zbog datosti same situacije (npr. doktorska radnja, prijedlog projekta i slično). Treba ponovno istaknuti da je jedna od najizraženijih osobitosti svih žanrovskih vrsta u znanstvenom diskursu njihova otvorenost propitivanju i izrazita kritičnost njihovih čitatelja/slušatelja, čega su svjesni svi sudionici komunikacijskog procesa i što u znatnoj mjeri oblikuje konvencije znanstvenog pisanja.

znanstvenicima u pojedinoj znanstvenoj disciplini priopćuju svoje znanstvene spoznaje, izvješćuju ih o rezultatima svoga istraživanja, te istovremeno pozivaju na dijalog i traže od znanstvene zajednice da prihvati njihove tvrdnje kao valjane. Dakle, osnovna je komunikacijska/pragmatička funkcija znanstvenih tekstova uvjeravanje, a temelj uvjeravanja je dokazivanje. To će se neminovno odraziti i na retoričkim praksama, odnosno jezičnim oblicima koji se koriste u tekstovima znanstvenih radova. Pritom se valja zapitati kako se postiže uvjerljivost, odnosno koji su prikladni (konvencionalni) načini akademskog uvjeravanja u pojedinim znanstvenim disciplinama i pojedinim znanstvenim zajednicama. Naime, iako svi znanstveni članci iznose empirijski dokazive i dokazane, provjerljive spoznaje, retoričke prakse pojedinih znanstvenih disciplina i pojedinih znanstvenih zajednica razlikuju se u većoj ili manjoj mjeri u smislu toga što se smatra prikladnim i uvjerljivim načinom izvješćivanja o svojim istraživačkim aktivnostima i spoznajama. To prvenstveno ovisi o epistemološkim uvjerenjima znanstvene discipline i znanstvene zajednice kojoj autori pripadaju i kojoj se svojim radovima obraćaju, te o samoj prirodi istraživačkog problema koji se istražuje i istraživačkog postupka koji se koristi, pa će u skladu s time pisci znanstvenih članaka u svome pisanju koristiti različita retorička sredstva. Kako zaključuje Hyland (2011: 203), retoričke prakse neodvojivo su vezane uz svrhu i namjeru pojedinih disciplina i proizlaze iz različitih praksi istraživanja. Stoga pri analizi znanstvenog diskursa treba prvenstveno imati na umu da se svako znanstveno izvješćivanje događa u nekom pragmatičkom kontekstu i da je uklopljeno u neku teoriju u okviru koje se podaci dobiveni istraživanjem pokušavaju usustaviti. Dakle, razumijevanje stvarnosti u pojedinim znanstvenim disciplinama posredovano je teorijama pomoću kojih znanstvenici interpretiraju stvarnost pa se znanje predstavljeno u tekstovima znanstvenih radova nužno treba promatrati kao retorički konstrukt, pri čemu je znanstveno pisanje čin „izgradnje znanja“⁵⁷ u pojedinoj znanstvenoj disciplini i zajednici, a diskursne konvencije koje se koriste u znanstvenim tekstovima zapravo strategije uvjeravanja jer prenose epistemološka i društvena uvjerenja

⁵⁷ Hylandov (1999, 2001, 2011) termin *knowledge construction* može se iščitavati dvoznačno. S jedne strane, znanstvenici u svojim tekstovima kumulativno grade znanje u svojoj znanstvenoj disciplini, nadograđujući postojeće spoznaje, ali isto tako i retoričkim sredstvima koja koriste u tekstu konstruiraju znanje kao objektivno, znanstveno, dokazivo i vjerodostojno.

članova zajednice (Hyland 2001, 2002, 2011). Drugačije rečeno, znanstvenim se tekstom zapravo utvrđuju, potvrđuju i posređuju društveni odnosi (Hyland 2011: 196).

Analizirajući retoričke prakse u znanstvenim radovima, odnosno jezične strategije koje koriste autori znanstvenih radova tražimo odgovore na tri ključna pitanja - kako pisac znanstvenog rada konstruira sebe, kako konstruira druge autore koje citira, i kako konstruira čitatelja kome se obraća. Ta su nam pitanja važna jer nam razlike u diskursima pojedinih znanstvenih disciplina i zajednica ukazuju na načine na koje se “akademsko znanje” u tim disciplinama i zajednicama konstruira.

Jedna od najčešće opisivanih razlika u retoričkim praksama prirodnih i tehničkih nasuprot društveno-humanističkim znanostima jest odabir autorske perspektive u tekstovima znanstvenih radova, pri čemu su dva dijametralno suprotna pola tekstovi pisani iz neosobne, bezlične perspektive, koja se najčešće ostvaruje uporabom pasiva i bezličnih oblika, nasuprot tekstovima u kojima je prisutnost autora signalizirana upotrebom 1. lica jednine ili množine⁵⁸. Dok je stil pisanja u znanosti do početka 20. stoljeća bio izrazito osoban, što su se pojedine znanstvene discipline više etablirale i profesionalizirale, neosoban i distanciran stil s vremenom je postao norma pisanja u znanosti (Swales 1990, Kuo 1999, Shaw 2003, Shaw i Vassileva 2009). Današnja istraživanja govore da se osobni stil pisanja, odnosno uporaba zamjenice 1. lica u engleskome češće koristi u društveno-humanističkim područjima, tzv. *soft fields*, nego u prirodnim i tehničkim, tzv. *hard fields*, gdje je istraživač prisutan implicitno, a stil je manje osoban, dok je s citiranjem samoga sebe upravo obrnuto (Kuo 1999, Hyland 2001). Također, u društveno-humanističkim znanostima izraženija je uporaba 1. lica u funkciji promoviranja autora (zauzimanja vlastitog stava, identificiranja s izrečenim argumentima, želje da se dobije priznanje za vlastiti doprinos) (Hyland 2001). Zanimljivo je da se potpuno različitim strategijama zapravo pokušavaju postići isti komunikacijski ciljevi, odnosno postići uvjerljivost. Kako kaže Hyland (2010), uvjerljivost se u znanstvenim člancima u prirodnim znanostima povećava kroz obezlič enje, tako što pisci znanstvenih članaka

⁵⁸ Kao što ćemo vidjeti u kasnijoj analizi, neosobni/bezlični stil pisanja može se koristiti za postizanje dojma veće “objektivnosti”, odnosno izražavanje činjeničnog epistemološkog stava, dok se osobni stil pisanja koristi za izražavanje osobnog epistemološkog stava. Te su dvije retoričke strategije naizgled dijametralno suprotne, ali i jedna i druga zapravo se mogu koristiti za postizanje veće uvjerljivosti teksta jer se ni znanja prikazana kao činjenice ni znanja prikazana kao osobno iskustvo konvencionalno ne osporavaju.

umanjuju svoju osobnu ulogu. Naime, u prirodnim i tehničkim znanostima tradicionalno se smatralo da akademsko uvjeravanje, odnosno snaga uvjeravanja, počiva na sposobnosti da se pokaže apsolutna istina, empirijski dokaz čiste logike. Pritom uvjerljivost znanstvenih radova počiva na tome što pretendiraju komunicirati istine koje proizlaze iz izravnog pristupa vanjskome svijetu, pri čemu je tekst samo kanal putem kojeg znanstvenici izvješćuju o činjenicama koje su dostupne opažanju. U prirodnim znanostima oznaka “znanstveno” odnosi se prvenstveno na pouzdanost metode, na ono što je najobjektivnije i empirijski dokazivo. Podloga tog modela razmišljanja jest uvjerenje da se znanje gradi kroz eksperiment i induktivni pristup, a znanstveno znanje promatra se kao kumulativni rezultat eksperimentalnih istraživanja temeljenih na metodama i postupcima koji osiguravaju ponovljivost eksperimenta i dokazivost rezultata, bez obzira na to tko provodi istraživanje. Akademski tekstovi u prirodnim znanostima nužno odražavaju takva epistemološka uvjerenja, odnosno akademski tekst konstruira se kao objektivni prikaz činjenica dostupnih opažanju. Osim što zrcale epistemološka uvjerenja znanstvene zajednice, akademski tekstovi također su odraz same prirode istraživanja i okolnosti u kojima se istraživanja provode. U modernome svijetu razvijenih tehnologija istraživanja u prirodnim znanostima skupa su i dugotrajna, zahtijevaju puno obuke, opreme i ljudi, te su stoga centralizirana na mjestima gdje postoji odgovarajuća infrastruktura. To je još jedan razlog zbog kojega se u tekstovima znanstvenih radova u prirodnim znanostima istraživanja često prikazuju kao neosobni induktivni poduhvat u kojem znanstvenici smatraju da otkrivaju istinu, a ne da je konstruiraju (Hyland 2011: 204). Općenito rečeno, u pozitivističkim epistemologijama prirodnih i tehničkih znanosti pretpostavlja se da autoritet pojedinca treba biti potčinjen autoritetu teksta, te da činjenice trebaju govoriti same za sebe (Hyland 2005, 2011). Stoga će takvi tekstovi biti pisani iz neosobne perspektive, čime se umanjuje uloga pojedinog znanstvenika, a naglašava pouzdanost metode i ponovljivost eksperimenta; naglasak će biti na generalizacijama a ne na pojedincima, čime se pojačava dojam objektivnosti interpretacije. Pritom je argumentiranje u velikoj mjeri standardizirano, cijeni se sažetost i ide se izravno u srž problema, a velik dio pozadinskog znanja zapravo se pretpostavlja. Nasuprot tome, epistemologije društveno-humanističkih disciplina nalažu konstantno propitivanje, reinterpretaciju i prevrednovanje znanja, a priroda samih istraživačkih

problema zahtijeva drugačije istraživačke postupke i metode. Stoga će u usporedbi s prirodnim i tehničkim znanostima znanstveni tekstovi u društveno-humanističkim područjima biti znatno interpretativniji i više se oslanjati na argumentaciju, a njihova će argumentacija više počivati na dijaloškom uključivanju i eksplicitnijem priznavanju “alternativnih glasova“ (Hyland 2011: 205), pri čemu se pisci tekstova moraju više truditi da izgrade vlastiti kredibilitet i uvjere čitatelje u svoju argumentaciju. U tekstovima se zato jasno određuje perspektiva iz koje se treba promatrati i interpretirati pojedina tvrdnja. Na taj način pisci naglašavaju svoj doprinos području i traže od čitatelja da se slože s iznesenim tvrdnjama.

Osim naglašenije osobne autorske perspektive, Hyland i Bondi (2006) navode da su u tekstovima znanstvenih radova u društveno-humanističkim područjima općenito znatno zastupljeniji *jezični izrazi interakcije* nego što je to slučaj u prirodnim i tehničkim znanostima. Hyland (2011: 197) jezične izraze interakcije dijeli na one koji odražavaju piščev „glas“ u tekstu, pomoću kojih pisac konstruira sebe u tekstu (koji odražavaju način na koji pisac teksta iznosi svoje procjene, mišljenja i uvjerenja) i one pomoću kojih pisac znanstvenog rada u tekstu konstruira čitatelja i uključuje ga u proces argumentiranja.

Prve izraze naziva *stance* (što bismo mogli prevesti kao *izrazi piščeva stava*, a što zapravo uključuje sve jezične izraze piščeva subjektiviteta u tekstu), a druge *engagement* (što bismo mogli prevesti kao *izrazi uključivanja čitatelja*). Ta su dva interaktivna elementa teksta zapravo dvije strane iste medalje jer ukazuju na potrebu da se autor teksta etablira, ali i da predvidi moguće primjedbe i neslaganja čitatelja. Hyland naglašava da su jezični oblici multifunkcionalni, te da će se ponekad isti oblik koristiti za više različitih funkcija (npr. u argumentiranju pisci istovremeno iznose tvrdnju, komentiraju njezinu točnost, uspostavljaju solidarnost s čitateljima i uspostavljaju vlastitu vjerodostojnost). Među jezičnim izrazima piščeva stava, odnosno konstruiranja pisca u tekstu, posebno izdvaja izraze ograđivanja (eng. *hedges*), izraze naglašavanja uvjerenosti u ono što pisac tvrdi (eng. *boosters*) i spominjanje sebe (eng. *self-mentions*). Od jezičnih izraza kojima se konstruira čitatelj, kojega se uključuje u diskurs s ciljem naglašavanja solidarnosti, zajedničkog znanja i „pridobivanja čitatelja na svoju stranu“ (Hyland 2011: 199), u društveno-humanističkim znanostima prisutnije su zamjenice koje uključuju čitatelja

(eng. *reader pronouns*), prvenstveno takozvano inkluzivno “mi”⁵⁹, te retorička pitanja, koja su glavna strategija dijaloškog uključivanja čitatelja. Nasuprot tome, u prirodnim i tehničkim znanostima češći su izrazi upućivanja (eng. *directives*), prvenstveno izraženi imperativnim ili modalnim oblikom glagola, kojima se upućuje čitatelja što da pogleda u tekstu, što da učini u istraživačkom postupku ili kako da interpretira neki argument.

Osim razlika u retoričkim konvencijama različitih znanstvenih disciplina, koje su posljedica različitih epistemologija, a koje su pak utemeljene na razlikama u prirodi samog predmeta istraživanja i istraživačkim praksama pojedinih disciplina, važno je uočiti i razlike između retoričkih praksi pojedinih znanstvenih zajednica unutar iste discipline. Te razlike najviše su proučavane u kontrastivnim istraživanjima znanstvenih tekstova na engleskome jeziku, kao zajedničkom jeziku međunarodne znanstvene komunikacije, nasuprot znanstvenim tekstovima na jezicima manjih, nacionalnih, znanstvenih zajednica. Osnovna kontekstualna razlika koja se nameće u razmatranjima „kultura“ znanstvenog pisanja na engleskome nasuprot malim nacionalnim jezicima jest veličina „tržišta“ za koje se piše, iz čega proizlaze svi ostali pragmatički pritisci koji se neminovno odražavaju u tekstu. Naime, tekstovi pisani na engleskome jeziku, objavljeni u međunarodnim publikacijama, osiguravaju veću vidljivost teksta, dakle obraćaju se znatno većoj i široj čitateljskoj publici – međunarodnoj znanstvenoj zajednici. Pisci tekstova dolaze iz izrazito različitih znanstvenih okruženja, koja se kulturološki mogu znatno razlikovati od međunarodnog okruženja u kojemu se znanstvenici pokušavaju etablirati. Primjerice, u nekim nacionalnim znanstvenim okruženjima samopromocija pisca znanstvenog rada smatrat će se neprimjerenom i neprikladnom te će se preferirati umjereniji, skromniji stil izražavanja, dok će na međunarodnom znanstvenom tržištu ponekad biti potrebno zauzeti jači autorski stav. Učinkovito znanstveno pisanje upravo počiva na pronalaženju prave mjere između predstavljanja pisca znanstvenog rada kao

⁵⁹ Kao što je ranije spomenuto, termin *inkluzivno* “mi” koristi se za zamjenicu 1. lica množine koja se odnosi i na pisca teksta i na čitatelje, dok se *ekskluzivno* ili *autorsko* “mi” koristi za zamjenicu koja se odnosi isključivo na pisca/pisce teksta.

„pokornoga sluge“ znanstvene discipline u kojoj piše i vjerodostojnog, uvjerljivog inovatora i začetnika neke ideje u svojoj znanstvenoj disciplini (Hyland 2001: 224)⁶⁰.

Što se tiče odabira osobne ili neosobne autorske perspektive u tekstovima znanstvenih radova, osnovna razlika koja se uočava u konvencijama znanstvenog pisanja na engleskome nasuprot ne-engleskim europskim jezicima jest da je u engleskome znatno češće iznošenje tvrdnji iz osobne perspektive, kao i izravno upućivanje na autora/autore znanstvenog rada, koje se jezično ostvaruje uporabom 1. lica jednine ili množine (prvenstveno zamjenica i posvojnih determinatora). Na to upućuju rezultati kontrastivnih istraživanja retoričkih praksi u pisanju znanstvenih radova u pojedinim znanstvenim disciplinama na engleskome jeziku i na njemačkom, francuskom, ruskom, bugarskom (Vassileva 1998), španjolskom (Mur Dueñas 2007, Chàvez Muñoz 2013), te talijanskom (Molino 2010) i hrvatskom (Bašić i Veselica 2017).

Odabir osobne perspektive u engleskome Ivanic i Simpson (1992) i Ivanic (1998) povezuju s jačanjem svijesti o ulozi autora u znanstvenom pisanju, a Vassileva (1998) s anglosaksonskom idejom „autorske odgovornosti“ za tvrdnje izrečene u tekstu.

Molino (2010) primjećuje kako su u engleskim člancima iz područja lingvistike koje proučava prisutniji osobni oblici, dok se u talijanskim radovima češće koriste perifrastični pasiv i bezlični oblici. Smatra kako se pasivni i bezlični oblici koriste kako bi se izostavljanjem agensa uloga pisca stavila u drugi plan, što rezultira „retoričkim konstruiranjem objektivnosti“ u tekstu, što je ideal koji je posljedica epistemoloških uvjerenja same discipline, ali i kulturoloških konvencija nacionalne znanstvene zajednice. Mur Dueñas (2007) i Chàvez Muñoz (2013) primjećuju da angloamerički autori znanstvenih radova češće spominju sebe u tekstu nego španjolski, te da španjolski autori uglavnom izbjegavaju prvo lice jednine. Obje to objašnjavaju dvama čimbenicima. Prvo, u situaciji velike konkurencije u objavljivanju u međunarodnim časopisima naglašena je kompetitivnost, pri čemu je bitno da se autor rada predstavi kao samopouzdan, kompetentan i upućen znanstvenik, čiji rad zaslužuje da bude objavljen u mnoštvu radova koji se nude za objavu. Drugo, u španjolskoj je tradiciji naglašenija skromnost

⁶⁰ Hyland (2001) koristi izraze *humble servant of the discipline* i *persuasive originator*. Navodimo ih jer su izuzetno često citirani u literaturi.

znanstvenika, isticanje zajedništva i naglašavanje pripadnosti grupi, tako da takva konvencija diktira drugačiji način predstavljanja sebe kao autora. Međutim, Mur Dueñas (2007) naglašava da su kod španjolskih autora u odabiru autorske perspektive osim konvencija znanstvene zajednice bitni i autobiografski faktori, odnosno koliko je pojedini znanstvenik cijenjen u zajednici. Slično zaključuju i Bašić i Veselica (2017), ističući da je odabir autorske perspektive u tekstovima znanstvenih radova svjesna autorska odluka koja se temelji na autorovoj svijesti o praksi i konvencijama pisanja u njihovoj znanstvenoj zajednici, ali i na autorovoj osobnosti, pri čemu je važno što pojedini autori smatraju pristojnim i prikladnim načinom komuniciranja te kako doživljavaju svoje mjesto u znanstvenoj zajednici. Naime, pisanje znanstvenih radova je dinamična društvena aktivnost u kojoj, kao i u svakoj drugoj aktivnosti, pojedinčev odabir između poniznosti i samouvjerenosti u isticanju vlastitog stava ovisi podjednako o kulturološkim konvencijama zajednice kao i o statusu pojedinca unutar te zajednice. Nadalje, to što se u nekom jeziku u znanstvenim radovima izbjegava osobna perspektiva i prvo lice jednine nikako ne znači da pisci znanstvenih radova u tim jezicima izbjegavaju jasno izraziti svoje stavove i izložiti se kritici jer se vlastiti doprinos može jednako jasno i učinkovito iskazati korištenjem drugih jezičnih sredstava čija je uporaba u većoj mjeri konvencionalizirana u pojedinoj znanstvenoj zajednici. Primjerice, Bašić i Veselica (2017) nalaze da su prvo lice jednine u engleskome i ekskluzivno prvo lice množine (takozvano autorsko “mi”) zapravo funkcionalni ekvivalenti i da se uporabom ekskluzivnog prvog lica množine, koje je u hrvatskome znanstvenom diskursu znatno uobičajenije nego prvo lice jednine, ostvaruju sve diskursne funkcije koje se u engleskome ostvaruju prvim licem jednine. Imajući u vidu razlike u konvencijama pisanja u pojedinim zajednicama, bitno je da autori znanstvenih radova budu svjesni konvencija i očekivanja zajednice kojoj se obraćaju i da osvijeste eventualne kulturološke razlike između nacionalne znanstvene zajednice u kojoj djeluju i međunarodne znanstvene zajednice kojoj se obraćaju pišući radove na engleskome jeziku kako bi učinkovito komunicirali svoje spoznaje.

Kao što proizlazi iz dosad rečenoga, znanstveno je pisanje, kao i svaki čin komunikacije, po svojoj prirodi interaktivno. Učinkovito akademsko pisanje počiva na jezičnim strategijama koje pisci tekstova koriste u konstruiranju sebe (predstavljanju sebe i svojih

stavova prema problemima o kojima se u tekstu raspravlja), konstruiranju drugih autora (koje se ostvaruje citiranjem drugih autora koji su već iznijeli svoje mišljenje i stavove o istraživanome problemu, kao i izražavanjem stava prema citiranome), te konstruiranju čitatelja, s kojim pisac teksta dijalogizira i kojeg „vodi kroz istraživačko putovanje“ (Thompson i Thetela 1994; Hyland 2001). Kao što je ranije rečeno, jedan je od najeksplicitnijih jezičnih označitelja konstruiranog čitatelja u tekstu znanstvenog rada uporaba takozvanog inkluzivnog “mi”, dakle 1. lica množine koje se odnosi i na autora i na čitatelja, odnosno znanstvenu zajednicu kojoj se autor obraća. Latour (1987) uvodi pojam naizgled inkluzivnog “mi”, koje autori mogu koristiti kao retoričko sredstvo uvjeravanja. Naime, kroz interakciju s konstruiranim čitateljem (znanstvenom zajednicom kojoj se obraća), kroz dijalog i stvaranje osjećaja zajedništva, uporabom 1. lica množine pisac zapravo pokušava uvjeriti čitatelje u ono što govori i navesti ih da se slože s njegovom argumentacijom.

U objašnjavanju principa komunikacijske interakcije u tekstovima znanstvenih radova često se koriste pojmovi iz tzv. teorije uljudnosti⁶¹ (Brown i Levinson 1978), koja pretpostavlja da je u društvenoj interakciji bitno izraziti prikladan stupanj bliskosti sugovorniku, koji se određuje ovisno o statusu pojedinca u kontekstu situacije u kojoj se komunikacija odvija. Pritom se društvena pravila uljudnosti tumače potrebom čuvanja pozitivne javne slike o sebi i drugima u društvenome međudjelovanju. U središtu je teorije uljudnosti koncept “obraza” (eng. *face*)⁶², u smislu ugleda i osjećaja pojedinca o vlastitoj vrijednosti. Komunikacija s drugima i svako jezično djelovanje u tom se smislu promatraju kao činovi koji ugrožavaju ili čuvaju obraz (eng. *face-threatening* i *face-saving acts*), odnosno činovi koji ugrožavaju pojedinčev osjećaj vlastite vrijednosti ili ga potvrđuju. S time se povezuju i pojmovi pozitivne i negativne uljudnosti (eng. *positive* i *negative politeness*). U kontekstu znanstvenoga rada teorija uljudnosti dovodi se u vezu s uporabom osobne perspektive u pisanju, prvenstveno s uporabom 1. lica, te s tzv. *diskursnim funkcijama* koje se ostvaruju uporabom 1. lica u tekstovima znanstvenih

⁶¹ Hrvatski termini za pojmove iz teorije uljudnosti uzeti su iz terminološke baze Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

⁶² Kao hrvatski ekvivalent za engleski pojam *face* u okviru teorije uljudnosti Matešić i Marot Kiš (2015: 104) koriste *lice*. Mi smo se odlučili za *obraz* jer je zbog njegove prisutnosti u hrvatskim frazemima „sačuvati obraz“ i „izgubiti obraz“ taj izraz lakše uklopiti u pojmove „čuvanja“ i „ugrožavanja obraza“, koji su temeljni pojmovi teorije uljudnosti.

radova.⁶³ Kuo (1999: 130) definira diskursnu funkciju kao funkciju koju rečenica s ličnom zamjenicom ima u neposrednom kontekstu u znanstvenom članku u kojem se pojavljuje. Bašić i Veselica (2017) ističu da se diskursne funkcije u tekstovima znanstvenih radova mogu prepoznati iz značenja glagola izvješćivanja s kojim se pojavljuje lična zamjenica ili imenica s posvojnim determinatorom ili (u hrvatskome, gdje je lice gramatički kodirano u glagolu) iz značenja glagola koji se pojavljuje u 1. licu, te kombinacije glagola i lične ili posvojne zamjenice 1. lica. Diskursne funkcije rečenica izravno su povezane s dijelom teksta u kojem se te rečenice pojavljuju te je stoga njihova distribucija prilično pravilna i predvidljiva. Naime, struktura znanstvenog članka žanrovski je strogo određena - znanstveni članci obično se sastoje od uvoda, ciljeva, metoda, analize podataka/rezultata i diskusije, te zaključka, uz varijacije koje nameće priroda znanstvene discipline, način istraživanja, konvencije znanstvene zajednice, urednička politika časopisa i slično (Swales 1990). U uvodnim dijelovima, primjerice, autori obično najavljuju svoje namjere i ciljeve, ali također ukazuju na svoj doprinos i obvezuju se da će pokušati riješiti postavljeni istraživački problem. To je funkcija koju Swales (1990) naziva „stvaranjem istraživačkog prostora“⁶⁴, pri čemu autor članka ukazuje na prazninu u znanju koju namjerava popuniti svojim istraživanjem. Dakle, diskursne funkcije zapravo odražavaju komunikacijsku namjeru autora znanstvenog članka i u žanru znanstvenog članka neposredno su vezane uz dio teksta u kojem se pojavljuju. Pritom se jasno razlikuju diskursne funkcije visokog ili niskog stupnja rizika. Diskursne funkcije visokog stupnja rizika, primjerice funkcija izražavanja vlastitog mišljenja i isticanja vlastitog doprinosa, zapravo su potencijalni činovi ugrožavanja obraza, kojima se autor izlaže kritici, ali od kojih istovremeno može profitirati jer rezultiraju snažnim osjećajem autorske prisutnosti i samopouzdanja, što može biti jedan od načina navođenja čitatelja da se slože s izrečenim. S obzirom da se čitatelje u ovoj vrsti komunikacije također izlaže neugodi eventualnog osporavanja stavova koje izriče konkretni autor, ovakve se strategije (funkcije visokoga rizika) smatraju činovima tzv. negativne uljudnosti.

⁶³ Neke od tipičnih diskursnih funkcija rečenica čiji su subjekt zamjenice 1. lica uključuju: zahvale, izražavanje namjere, objašnjavanje i prepričavanje istraživačkog postupka i metodologije istraživanja, organiziranje teksta, izražavanje i argumentiranje vlastitog mišljenja, isticanje vlastitog doprinosa.

⁶⁴ Eng. *creating a research space (CARS)*.

Diskursne funkcije visokog rizika (primjerice funkcija izražavanja vlastitog mišljenja ili isticanja vlastitog doprinosa) u tekstovima znanstvenih radova najčešće se postižu uporabom ekskluzivnog 1. lica jednine ili množine (dakle, autorskog “ja” ili “mi”, ovisno o konvencijama pojedine znanstvene zajednice). S druge strane, diskursne funkcije niskog stupnja rizika (primjerice funkcija navođenja općeprihvaćenih spoznaja, funkcija opisivanja uobičajene prakse u pojedinom znanstvenom području, ili funkcija upućivanja čitatelja na način organizacije teksta) služe postizanju tzv. pozitivne uljudnosti, stvaranja osjećaja zajedništva i dijaloga pozivanjem na zajedničko znanje koje se ne osporava. Diskursne se funkcije niskog rizika u znanstvenim radovima češće ostvaruju uporabom inkluzivnog 1. lica množine (“mi” koje uključuje autora i čitatelje, odnosno znanstvenu zajednicu).

Međutim, kako navode Harwood (2005: 363) i Bašić i Veselica (2017), razlika između inkluzivne i ekskluzivne uporabe 1. lica množine nije uvijek jasna i očita, između ostaloga i zato što su lične zamjenice u tekstovima znanstvenih radova često multifunkcionalne (npr. istovremeno promoviraju autora i ističu njegov doprinos, pozivaju čitatelja da se složi s njim i konstruiraju osjećaj zajedništva i solidarnosti). Tang i John (1999) predložili su model diskursnih funkcija prvog lica u kojem su te funkcije predstavljene kroz kontinuum stupnja rizika (od funkcija najmanjeg prema najvećem stupnju rizika) i stupnja autorske prisutnosti (od onih kojima se najmanje ističe autorov doprinos do onih u kojima je najjače izražen). Taj je model najcitiraniji u istraživanjima koja se bave autorskom prisutnošću u tekstovima znanstvenih radova.

Model izdvaja sljedeće diskursne funkcije, od autorski najslabijih do najjačih:

JA KAO PREDSTAVNIK⁶⁵ – ostvaruje se uporabom inkluzivnog “mi”, pri čemu autor teksta predstavlja sebe kao dio zajednice, a znanje koje iznosi predstavlja kao općepoznato i prihvaćeno unutar zajednice.

JA KAO VODIČ – ostvaruje se uporabom inkluzivnog “mi”, kojim se vodi čitatelja kroz tekst i upućuje na ono na što bi trebao obratiti pažnju, navodeći ga na način interpretacije teksta.

⁶⁵ Engleski nazivi za navedene diskursne funkcije su sljedeći: I as the Representative - I as the Guide- I as the Architect - I as the Recounter - I as the Opinion Holder - I as the Originator.

JA KAO GRADITELJ – ostvaruje se uporabom 1. lica množine ili jednine, kojim se gradi tekst, odnosno upućuje na organizaciju teksta, referirajući se na ono što je prethodno rečeno, što se sada tvrdi i što će se tek reći.

JA KAO ONAJ KOJI PREPRIČAVA ISTRAŽIVAČKI POSTUPAK – ostvaruje se uporabom 1. lica množine ili jednine, kojim se prepričava proces i postupak istraživanja.

JA KAO ONAJ KOJI IZRAŽAVA MIŠLJENJE - ostvaruje se uporabom 1. lica množine ili jednine, za izražavanje mišljenja povezanog s pristupom, teorijom, postupkom koji je pisac koristio u svom istraživanju.

JA KAO ZAČETNIK IDEJE - ostvaruje se uporabom 1. lica množine ili jednine za predstavljanje autora kao začetnika neke ideje ili spoznaje, odnosno rezultata njihova istraživanja kao značajnog doprinosa dosadašnjem znanju.

Između posljednjih dviju funkcija Chávez Muñoz (2013) dodaje i funkciju JA KAO ONAJ KOJI INTERPRETIRA, s pripadajućim podfunkcijama. Ta funkcija konstruira autora kao moćnog i iskusnog člana znanstvene zajednice, čija se sposobnost stvaranja značenja i izgradnje znanja interpretacijom (istraživačkih postupaka, podataka, rezultata) očituje u tekstu. To se postiže kroz podfunkcije usporedbe (rezultata i doprinosa svoga istraživanja s tuđim), procjene (jakih i slabih strana korištene metodologije) i interpretacije (anticipiranjem mogućih pitanja i poticanjem na daljnje istraživanje).

Na temelju svega dosad rečenoga možemo zaključiti da je u analizi znanstvenog diskursa važno prepoznati jezična sredstva korištena u tekstovima znanstvenih radova koja nam ukazuju na to kako se pisci znanstvenih radova kroz tekstove povezuju s kulturama svojih znanstvenih disciplina i znanstvenih zajednica kojima su tekstovi namijenjeni. Naime, bez obzira na razlike među pojedinim znanstvenim disciplinama i zajednicama, ono što je zajednička temeljna odlika znanstvenog diskursa jest njegova osnovna pragmatička funkcija, a to je dokazivanje i uvjeravanje. Znanstvenici u pisanju znanstvenog teksta polaze od premise da su tvrdnje koje iznose u tekstu otvorene osporavanju, te stoga moraju anticipirati potencijalne negativne reakcije čitatelja. Da bi to postigli i da bi se istovremeno etablirali kao profesionalci u pojedinoj disciplini, moraju savladati retoričke načine na koje će svoj tekst uklopiti u postojeću kulturu znanstvene discipline i zajednice kojoj se obraćaju, odnosno na kulturološki prihvatljiv način povezati vlastita uvjerenja sa zajedničkim znanjem i iskustvom zajednice.

U sljedećem poglavlju ponovit ćemo relevantne (pret)postavke o izvješćivanju kao dokaznoj strategiji u tekstovima znanstvenih radova i pobliže odrediti pojam *glagola izvješćivanja* u znanstvenim radovima, te prikazati spoznaje novijih istraživanja koja su se bavila ulogom glagola izvješćivanja u znanstvenom diskursu.

6. Izvješćivanje kao dokazna strategija u znanstvenom diskursu

Thompson (1994) definira *izvješćivanje*⁶⁶ (eng. *reporting*) kao korištenje jezika za „govorenje”⁶⁷ o „jezičnim događajima” (eng. *language events*), koji mogu biti stvarni (govoreni, pisani ili mišljeni) ili zamišljeni. Dok se tzv. „upravnim govorom” ili „navodom” (eng. *direct speech*) doslovno citiraju nečije riječi (izgovorene ili napisane), u „neupravnom govoru” (eng. *indirect speech, reported speech*) ne izvješćuje se samo o onome što je netko rekao ili napisao, nego i o tome što je mislio ili osjećao (Thompson 1994: 9). Pritom se u izvješćivanju u obliku neupravnog govora propozicijski sadržaj ne prenosi doslovno već se „prepričava”, odnosno interpretira. Korištenjem određenog tipa izvješćivanja postižu se različiti komunikacijski učinci jer svaki tip izvješćivanja prikazuje „jezični događaj” o kojem se izvješćuje na ponešto drugačiji način i s drugim ciljevima.

U našem smo istraživanju izdvojili upravo izvješćivanje kao najznačajniju osobinu znanstvenog diskursa, a glagole izvješćivanja kao najočitiji „signal izvješćivanja” (Thompson 1994). Naime, tekst znanstvenog rada satkan je od jezičnih oblika kojima se izvješćuje o tuđim i vlastitim istraživačkim aktivnostima i spoznajama, a upravo jezični oblici koji se koriste za izvješćivanje nositelji su dokaznog sadržaja, odnosno otkrivaju izvor i način spoznavanja informacije te odnos prema informaciji koju se izvješćem prenosi. Glagoli izvješćivanja tipično se pojavljuju u nepropozicijskom dijelu izričaja, kao „signali izvješćivanja”, a upravo je nepropozicijski dio izričaja mjesto na kojem se obično obilježavaju razna dokazna i epistemička značenja, čije načine izražavanja, funkciju i međusobna prožimanja želimo istražiti u tekstovima znanstvenih radova.

⁶⁶ Engleski termin *reporting* u najužem bi se smislu mogao prevoditi i hrvatskim ekvivalentom *izjavljivanje*. Mi smo se, međutim, odlučili za širi pojam *izvješćivanje* i *glagoli izvješćivanja* jer ćemo analizirati tekstove znanstvenih radova, čija je svrha da izvijeste znanstvenu zajednicu o nečijim istraživačkim postupcima i spoznajama proizašlima iz njih.

⁶⁷ Pod pojmom „govorenje” i „govor” misli se i na usmene i na pismene vrste priopćavanja, odnosno komuniciranja informacije. Tako se u hrvatskome o izvješćivanju često govori kao o „prenošenju informacija”, pri čemu se *upravni* i *neupravni govor* opisuju kao „prenošenje nečijih riječi”. Zato Čulić Viskota (2008) kao ekvivalent engleskog pojma *reporting verb* koristi *glagoli prenošenja*, dok smo se mi radi veće transparentnosti naziva odlučili za termin *glagoli izvješćivanja*.

Izvješćivanje o nečijim istraživačkim aktivnostima i spoznajama u tekstovima znanstvenih radova, odnosno citiranje s navođenjem bibliografske reference (autora i teksta koji se citira), Chafe (1986: 269) smatra najpreciznijim i najpromišljenijim načinom dokaznog obilježavanja informacije spoznate neizravno, posredstvom tuđeg teksta. Drugačije rečeno, izvješćivanje s navođenjem reference kanonski je oblik izvješćivanja. U tekstovima znanstvenih radova izvješćivanje s navođenjem reference pojavljuje se u dva oblika, koja se obično nazivaju *integriranim* i *neintegriranim citiranjem*⁶⁸ (Swales 1990: 148-149). Naime, u integriranom citiranju prezime citiranog autora uključuje se kao sastavni dio rečenice, s datumom citirane publikacije u zagradama iza prezimena. U tome obrascu prezime autora u gramatičkom smislu često funkcionira kao subjekt, a glagol izvješćivanja kao predikat glavne rečenice, koja je zapravo surečenica kojom se uvodi propozicijski sadržaj koji se izvješćuje, izražen u zavisnoj rečenici koja se dodaje kao dopuna predikatu. U neintegriranom citiranju prezime autora ne pojavljuje se kao sastavni dio rečenice, nego u zagradama nakon rečenice. U tzv. numeričkom načinu citiranja umjesto prezimena autora iza rečenice se stavlja broj reference, koja se u punom obliku navodi na kraju rada, u popisu citirane literature. Neintegrirano citiranje često se koristi kod referiranja na više autora, pri čemu se sažimanjem rezimira ili zaključuje o tome što su citirani autori doprinijeli (Thompson 1994: 182). Swales (1990) sugerira da konvencija citiranja u pojedinoj znanstvenoj disciplini (numerička ili autor/datum) utječe na odabir integriranog ili neintegriranog citata, pri čemu numerička naginje neintegriranom citiranju.

U radu u kojem analizira izvješćivanje u uvodnim dijelovima tekstova doktorskih radnji iz područja medicine Shaw (1992: 306) ovako klasificira rečenice s glagolima izvješćivanja:

- integrirane aktivne rečenice imaju određen ljudski subjekt (primjerice *Smith and Jones, he*) ili određen ne-živi subjekt izvješćivanja (primjerice, *this evidence, their results, these findings*), a integrirane pasivne rečenice imaju određene ljudske agense (primjerice, *by Smith and Jones*).
- neintegrirane aktivne rečenice su one koje imaju glagol izvješćivanja i neodređen, skupni, subjekt, bilo ljudski ili neživi (primjerice, *many investigators, N tracer studies*), a

⁶⁸ Engleski su nazivi *integral* i *non-integral citations*.

neintegrirane pasivne rečenice su one u kojima agens nije jasno određen (*it has been shown that*).

Bez obzira u kojem sintaktičkom obliku bilo izrečeno, izvješćivanje u tekstu znanstvenog rada ima presudnu ulogu jer je je znanstveni tekst po svojoj prirodi intertekstualan.

Naime, osnova je znanstvenog pisanja građenje (nadograđivanje) znanja uklapanjem novih spoznaja u ono što je otprije poznato, pri čemu staro mora biti dobro uklopljeno u piščevu argumentaciju, pripremiti teren za iznošenje njegovih spoznaja i pomoći u razvijanju argumentacije. Kako navodi Thompson (1994: 178-179), izvješćivanjem o istraživačkim aktivnostima i spoznajama drugih autora pisac znanstvenog članka pokazuje kako se njegove spoznaje uklapaju u ono što stručnjaci već znaju o istraživanoj temi, pri čemu se od njega očekuje da ponovi činjenice koje su unutar znanstvene discipline otprije poznate i prihvaćene, ali i da prikaže područja neslaganja i otvorenih pitanja, odnosno praznine koje treba popuniti kako bi se unutar discipline spoznaje o nekim temama zaokružile. Dakle, izvješćivanjem o tuđim istraživačkim aktivnostima i spoznajama pisac znanstvenog teksta otvara sebi prostor za istraživanje i popunjavanje praznina u znanju. Spajanjem nekoliko funkcija izvješćivanja - izvješćivanjem o onome što se u disciplini o određenoj temi zna, što vodi do toga što se ne zna, što pak vodi do toga što je pisac otkrio - pisac znanstvenog rada gradi svoj tekst. Prema Swalesu (1990:140-141; 2004: 226-227), sve tri navedene funkcije izvješćivanja najprisutnije su u uvodnim dijelovima znanstvenog članka jer je konvencija žanra da uvodni dijelovi sadrže upravo ta tri koraka.⁶⁹ Osim u svrhu uklapanja svojih spoznaja u postojeće, izvješćivanje o istraživačkim aktivnostima i spoznajama drugih autora u tekstu znanstvenih radova koristi se i u funkciji organiziranja i jačanja piščeve argumentacije. Naime, ako pisac treba potporu za određenu tvrdnju, može se pozivati na druge autore koji su iznijeli istu ideju i čije teorije ili rezultati podržavaju njegove. Na taj način pisac konstruira sliku sebe i svojih spoznaja kao do neke mjere prihvaćenih, čime se štiti od potencijalnih kritika. Dakle, rečeno pojmovima teorije uljudnosti, pozivanje na druge autore može se koristiti kao strategija „spašavanja obraza“. I posve obrnuto, citiranje drugih autora može se

⁶⁹ Swalesov (1990; 2004) predloženi model opisa autorskog ponašanja u uvodnim dijelovima znanstvenih članaka, poznat pod nazivom *creating a research space (CARS)*, postao je općeprihvaćen u opisima znanstvenog diskursa u engleskome jeziku.

koristiti kao strategija „negativne uljudnosti“, odnosno pisac rada može citirati druge autore kako bi se suprotstavio njihovim idejama, što onda koristi kao polazište za svoju argumentaciju. Nadalje, pisci znanstvenih radova citiraju druge autore i stoga da se prikažu kao informirani stručnjaci, dostojni istraživanja u području o kojem pišu, čime također žele prikazati svoj rad kao vrijedan čitanja. Koliko je u znanstvenom radu bitno na koji se način pisac predstavlja i kako konstruira svoje mjesto u zajednici svjedoči i Thompsonova (1994: 179) opaska da je u primjetno da etablirani znanstvenici manje citiraju tuđe radove.

U izvješćivanju o vlastitim istraživačkim aktivnostima i spoznajama pisac znanstvenog teksta na sebe može ukazivati eksplicitno, i to samocitiranjem, uporabom ličnih zamjenica ili glagolskih oblika prvog lica, te „metonimijskih izraza“⁷⁰ (Rundblad 2007, Molino 2010) u kombinaciji s determinatorima koji jasno upućuju da se radi o vlastitom istraživanju pisca znanstvenog rada, primjerice *our results, the findings of our study, these findings* i slično. Osim toga, o vlastitim aktivnostima i spoznajama pisci znanstvenih radova mogu izvješćivati i bez jasnog navođenja agensa, uporabom pasiva ili drugih sintaktičkih obrazaca koji se koriste za obezličjenje, primjerice rečenice uvedene zamjenicom *it* na mjestu subjekta, pri čemu iz neposrednog konteksta uporabe možemo zaključiti da iza izrečenog stava stoji pisac znanstvenog teksta. Korištenjem ovakvih izraza pisac se može ograđivati, tj. označavati slabiji stupanj uvjerenosti u ono što izriče ili pak naglašavati vlastito uvjerenje u ono što govori. Primjerice, izraz *it would appear that* već zbog leksičkog sadržaja korištenog glagola izgleda kao izraz ograđivanja, dok se izraz *it is pertinent to point out* zbog kombinacije pridjeva i glagola u tome sintaktičkom okruženju može tumačiti kao izraz pozitivnog stava pisca teksta, iako agens nije eksplicitno izražen (Thompson 1994: 184-185).

U postizanju uvjerljivosti teksta i navigiranju između pozicije „sluge pokornoga“ i uvjerljivog začetnika novih ideja u znanstvenoj disciplini (Hyland 2001) piscima

⁷⁰ Pod pojmom *metonimijskog izraza* na mjestu gramatičkog subjekta u tekstovima znanstvenih radova misli se na imenske izraze koji se odnose na istraživanje, istraživački postupak ili proizvod istraživačkog rada. Iako bi se takvi subjekti (agensi) formalno opisivali kao “ne-ljudsko” i “ne-živo”, iz konteksta je jasno da je riječ o izrazima koji se metonimijski odnose na znanstvenike koji su provodili istraživanje i njihove spoznaje.

znanstvenog teksta itekako može pomoći vješto korištenje različitih načina izvješćivanja. Kako zaključuje Thompson (1994: 187):

„Like the novelist, the academic writer has to develop the skill of using reporting to convey her own meanings. It is one of the most important 'tricks of the trade' that academic writers have to master.“

6.1. Glagoli izvješćivanja

Mnogi autori koji su se bavili istraživanjem izvješćivanja u tekstovima znanstvenih radova kao predmet svoga interesa uzeli su upravo rečenice s glagolima izvješćivanja kao tipičnim i najeksplicitnijim signalom izvješćivanja. Pritom su se neki bavili leksičkim osobinama glagola, pokušavajući ih razvrstati u značenjske kategorije i iznaći vezu značenja glagola s njegovom diskursnom funkcijom u tekstu znanstvenog rada (Thompson i Ye 1991; Thomas i Hawes 1994; Hyland 2010; Yang 2013), drugi su proučavali tipične sintaktičke obrasce u kojima se pojavljuju glagoli izvješćivanja, pokušavajući otkriti njihovu vezu s različitim diskursnim i komunikacijskim funkcijama u tekstu (Charles 2006; Clift 2006), dok su treći pokušali utvrditi vezu gramatičkih oblika glagola (glagolskog stanja, vremena i vida) i njihovih diskursnih funkcija u tekstu (Shaw 1992). Primjetno je da tek u recentnijim radovima (nakon 2000. godine) pojedini autori glagole izvješćivanja u znanstvenim radovima eksplicitno nazivaju „dokaznim oblicima“ (eng. *reporting evidentials*), dok u ranijim radovima autori češće govore o „evaluacijskim“ funkcijama glagola izvješćivanja. Međutim, ako se odmaknemo od same razlike u terminologiji i pobliže proučimo njihovu argumentaciju, možemo zaključiti da i autori u ranijim radovima prepoznaju izvješćivanje kao ono što u ovoj doktorskoj radnji nazivamo „dokaznom strategijom“, a glagole izvješćivanja kao ono što smo mi nazvali „nositeljima dokaznosti“, odnosno kao pristupnu točku za proučavanje spleta značenja i funkcija koje bi se mogle okarakterizirati kao „dokazne“.

6.1.1. Značenjske kategorije glagola izvješćivanja i njihove „evaluacijske“ diskursne funkcije

Jedan od polazišnih i redovno citiranih radova koji se bave glagolima izvješćivanja u znanstvenom diskursu je rad Thompsona i Yea (1991), „Evaluation in the reporting verbs used in academic papers“, čiji je cilj bio utvrditi vrste glagola koji se koriste u citiranju u akademskim člancima, kako bi se poboljšali nastavni materijali za podučavanje neizvornih govornika engleskoga jezika akademskom pisanju na engleskome. U skladu sa Swalesovim (1990) nalazom da se najviše izvješćivanja pojavljuje u uvodnome dijelu članka proučavali su samo uvode radova iz različitih znanstvenih područja. Kako bi obuhvatili sve glagole koji se pojavljuju u citiranju, bez unaprijed određene definicije glagola izvješćivanja, počeli su od „kanonskog“ oblika citiranja, aktivnih i pasivnih rečenica u kojima se ili kao sastavni dio rečenice ili u zagrada nakon rečenice spominje ime autora i datum objave citiranog djela. Glagole koje su pronašli u takvim citatima potražili su i u svim drugim sintaktičkim obrascima i za svaki primjer utvrdili jesu li korišteni za izvješćivanje. Pronađene glagole podijelili su prema „denotaciji“ i „evaluacijskom potencijalu“, promatrajući kako pisac teksta u pojedinim rečenicama izražava svoje slaganje s propozicijom ili se od nje distancira. Pritom jasno iskazuju da je „evaluacija“ složen fenomen koji zapravo funkcionira na razini teksta, a ne pojedinačne rečenice.

Prema značenju, „denotaciji“, odnosno vrsti procesa na koje se odnose, Thompson i Ye (1991: 369-370) glagole izvješćivanja dijele na:

1. tekstne glagole (eng. *textual*), koji se odnose na procese u kojima postoji obavezna komponenta verbalnog izražavanja (primjerice *state, write, underline, point out, name*);
2. glagole mišljenja (eng. *mental*), koji se prvenstveno odnose na misaone procese (primjerice *think, believe, consider, prefer, focus on*);
3. glagole istraživanja (eng. *research*), koji se odnose na misaone i fizičke procese koji su dio istraživačkog rada, procese koji su vezani uz aktivnost istraživanja i uz autorov opis istraživačkog postupka (primjerice *find, demonstrate, obtain, calculate, measure*).

Pritom naglašavaju da navedene tri kategorije nisu nepropusne, da glagoli „cure“ iz jedne kategorije u drugu, ovisno o neposrednom kontekstu u kojem su upotrijebljeni.

Thompson i Ye (1991: 379) također zaključuju da je u znanstvenom diskursu poprilično teško izdvojiti jasnu kategoriju glagola izvješćivanja jer svaki glagol povezan s istraživanjem može potencijalno biti glagol izvješćivanja; naime, teško je odrediti gdje prestaje „bilježenje“ (eng. *recording*) istraživačkih postupaka, a počinje izvješćivanje o njima (eng. *reporting*). Zato je broj glagola koje su pronašli u istraživanom korpusu bio znatno veći od očekivanog i zato su se na njemu našli neki glagoli koji se obično ne nalaze na standardnim popisima glagola izvješćivanja.⁷¹ Zaključuju da u tekstovima znanstvenih radova postoji kontinuum između bilježenja istraživačkih postupaka i izvješćivanja o njima te da je svaki glagol koji se u takvim kontekstima koristi „potencijalni glagol izvješćivanja“. Dakle, mogli bismo reći da funkcija izvješćivanja nije inherentna samom glagolu i ne proizlazi nužno izravno iz njegovog leksičkog značenja nego je ovisna o kontekstu uporabe pojedinog glagola.

Brojni drugi autori nakon Thompsona i Yea uzimali su njihovu kategorizaciju glagola izvješćivanja kao polazište u svojim studijama. Pritom su značenjske kategorije glagola različito nazivali, ali zapravo se nisu previše udaljavali od temeljne podjele koju su uspostavili Thompson i Ye. Primjerice, Thomas i Hawes (1994) u analizi glagola izvješćivanja u medicinskim člancima glagole prema aktivnostima na koje se odnose dijele na tzv. *discourse activity*, koji bi odgovarali tekstnim glagolima, *cognition activity*, koji bi odgovarali glagolima mišljenja i *real-world (experimental) activity*, koji bi odgovarali glagolima istraživanja. Hyland (2002) za prvu skupinu također koristi naziv *discourse*, za drugu *cognition*, a za treću *research*. Francis et al (1996: 97-101) izdvajaju glagole izvješćivanja pronađene u tipičnom sintaktičkom obrascu za izvješćivanje, tzv. V

⁷¹ Osim u gramatičkim priručnicima engleskoga jezika i specijaliziranim priručnicima za učenje akademskog pisanja, iscrpne popise najčešće korištenih glagola izvješćivanja u engleskome jeziku moguće je pronaći i u nastavnim materijalima sveučilišnih kolegija posvećenih akademskom pisanju objavljenima na internetu (primjerice

<https://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/al/globalpad/openhouse/academicenglishskills/grammar/reportingverb/s/> ili

https://www.adelaide.edu.au/writingcentre/learning_guides/learningGuide_verbsForReporting.pdf)

Naime, akademskom pisanju na anglofonim se sveučilištima posvećuje velika pažnja, a glagoli izvješćivanja prepoznati su kao jedan od najvažnijih alata učinkovitoga akademskog pisanja koji studenti svakako moraju naučiti koristiti.

that,⁷² te pronađene glagole dijele u četiri skupine, nazvane prema najučestalijim glagolima u korpusu: TVRDITI (eng. *ARGUE*), MISLITI (eng. *THINK*), POKAZATI/POKAZIVATI (eng. *SHOW*), (PRO)NAĆI/NALAZITI (eng. *FIND*). Pritom se glagoli iz skupine TVRDITI odnose na pisanje i druge vrste komunikacije (primjerice, *argue, suggest, assert, point out*), a glagoli iz skupine MISLITI na mišljenje i promišljanje, uključujući stavove, uvjerenja i osjećaje (primjerice, *think, assume, feel*). Glagoli iz skupine POKAZATI/POKAZIVATI upućuju na neku činjenicu ili situaciju (primjerice *show, demonstrate, reveal*), a glagoli iz skupine (PRO)NAĆI/NALAZITI odnose se na proces spoznavanja ili zaključivanja (primjerice, *find, observe, discover, establish*). Ovakvu kategorizaciju glagola preuzima i Yang (2013), koji proučava glagole izvješćivanja kao dokazne jezične oblike na korpusu znanstvenih radova iz primijenjene lingvistike. Yang smatra da takva podjela glagola transparentno i jasno ukazuje na način spoznavanja informacije – kroz vizualni kanal, razmišljanje ili jezičnu aktivnost, što je povezano i sa stupnjem pouzdanosti informacije koja se prenosi određenim glagolom izvješćivanja. Tako je glagolima iz skupina (PRO)NAĆI/NALAZITI i POKAZATI/POKAZIVATI svojstveno da ih doživljavamo kao faktivne, odnosno smatramo da onaj koji prenosi informaciju pomoću tih glagola drži tu informaciju točnom, istinitom, činjeničnom. Bitno je naglasiti da, kao i ranije Thompson i Ye (1991), Francis et al (1996) također zaključuju da isti glagol, ovisno o kontekstu uporabe, može spadati u različite skupine. Primjerice, glagol *observe* u značenju zaključivanja na temelju promatranja, opažanja, primjećivanja pripada grupi (PRO)NAĆI/NALAZITI, a u značenju jezične aktivnosti grupi TVRDITI. Smatramo da se zaključci do kojih dolaze citirani autori u pokušaju značenjske kategorizacije glagola izvješćivanja u tekstovima znanstvenih radova mogu jednostavno objediniti koristeći spoznaje i teorijski aparat i postavke kognitivne lingvistike. Naime, bez obzira koje termine koriste, svi autori polaze od kategorija glagola govorenja i mišljenja kao osnovnih i temeljnih skupina glagola u izvješćivanju u tekstovima znanstvenih radova. To ni najmanje ne čudi jer i tradicionalni gramatički opisi

⁷² U ovome sintaktičkom obrascu glagol izvješćivanja je predikat u čijoj je dopuni zavisna objektna rečenica uvedena veznikom *that*. O *that* – rečenicama kao prototipnom načinu izvješćivanja govorimo na str. 148 i 152.

izvješćivanja ističu sintaktičke obrasce s glagolima govorenja kao osnovni način prenošenja nečijeg teksta.⁷³ S obzirom da su govorenje i mišljenje po svojoj prirodi neodvojivi, odnosno procesi mišljenja i govorenja odvijaju se simultano, to se neminovno odražava u konceptualizaciji tih dvaju procesa, odnosno u povezanosti kognitivnih modela mišljenja i govorenja (Žic Fuchs i Tuđman Vuković 2000; Tuđman Vuković 2010). U svojoj studiji glagola govorenja Tuđman Vuković (2010: 132) tvrdi da je u engleskome jeziku prototipni i neutralni način prenošenja nečijih riječi glagol *say* s objektom *that*-rečenicom kao dopunom, dok svi drugi glagoli koji se pojavljuju u istim strukturnim okvirima imaju dodatne značenjske komponente, a nasljeđuju njegov način ponašanja. Zbog povezanosti i neodvojivosti kognitivnih modela mišljenja i govorenja način na koji glagol *say* izražava poruku (navodi, objektne rečenice) vrlo je frekventan i u drugih glagola koji se izravno ili neizravno odnose na govorenje, kao i onih koji pripadaju drugim kognitivnim modelima i domenama, poput *think*, *believe* i slično. Istovjetnost sintaktičkih obrazaca u kojima se pojavljuju glagoli mišljenja i govorenja proizlazi iz metonimijskih preslikavanja u kognitivnom modelu govorenja (MIŠLJENJE za GOVOR i GOVOR za MIŠLJENJE), koje je posljedica toga što se i mišljenje i govor odvijaju u okviru govorne situacije koja se doživljava kao jedna konceptualna cjelina. Dakle, možemo reći da značenjska heterogenost glagola izvješćivanja u tekstovima znanstvenih radova proizlazi iz prirode samoga znanstvenog izvješćivanja i potrebe da se izvijesti i o govornim i o misaonim i o fizičkim činovima koji su sastavni dio istraživačkog postupka, pri čemu bi se ugrubo ti glagoli mogli svrstati u tri skupine, GLAGOLI GOVORENJA, GLAGOLI MIŠLJENJA i GLAGOLI ISTRAŽIVANJA. Međutim, bez obzira na značenjsku heterogenost, ono što drži kategoriju na okupu jest zajednička funkcija tih naoko raznorodnih glagola, a to je izvješćivanje o istraživačkim spoznajama i postupcima. O zajedničkoj funkciji tih glagola svjedoče i tipični sintaktički okviri (vidi Žic Fuchs 1991) u kojima se glagoli izvješćivanja u znanstvenim tekstovima pojavljuju. Pritom će, sukladno načelu o prototipnom ustroju kategorija, pojedini glagoli, ali i pojedini sintaktički okviri, biti tipičniji i neosporniji primjeri izvješćivanja, dok će

⁷³ Primjerice, u opisu neupravnog govora u hrvatskome Katičić (2002: 325) navodi da se u glavnoj rečenici tipično kazuje čijih će se riječi sadržaj iznijeti u zavisnoj surečenici koja slijedi. Pritom je zavisna surečenica najčešće izrična, uvedena veznikom *da*, a glagoli koji tipično uvode izrične rečenice u najužem su smislu glagoli govorenja (*verba dicendi*).

neki drugi biti manje tipični. Dakle, u određenju glagola izvješćivanja u tekstovima znanstvenih radova nužno je poći od osobitosti funkcije izvješćivanja u znanstvenom diskursu.

Tako Thomas i Hawes (1994: 129) smatraju da pojedine skupine glagola izvješćivanja koreliraju s „retoričkom funkcijom“ rečenice, odnosno dijela teksta u kojem se glagol pojavljuje. Primjerice, kad pisac želi naglasiti eksperimentalnu prirodu istraživačkog procesa, koristit će glagole istraživanja, odnosno glagole koji se odnose na aktivnosti iz „stvarnoga svijeta“ (eng. *real-world verbs*). U korpusu medicinskih radova koje su analizirali preko 50% primjera u toj skupini otpada na glagol *find*, koji autori drže „objektivnim“ glagolom, odnosno smatraju da se koristi za izvješćivanje o nečijim istraživačkim djelatnostima bez evaluacijskog označavanja. Za razliku od toga, u skupini glagola istraživanja postoje i glagoli koji ukazuju da se radi o piščevoj procjeni i uvjerenosti da je ono o čemu izvješćuje točno, poput *demonstrated*, *showed*, *established*. Thomas i Hawes (1994: 134-136) prepoznaju da i u skupini glagola govorenja (eng. *discourse verbs*) postoje glagoli koji izražavaju sigurnost, uvjerenost u ono što se izvješćuje (eng. *certainty verbs*), ali i oni koji izražavaju manji stupanj uvjerenosti (eng. *tentativity verbs*). Upravo glagoli govorenja kojima se izražava sigurnost i “objektivni” glagoli istraživanja koriste se u funkciji izvješćivanja o pojedinačnim rezultatima i nalazima, gdje je bitno retorički konstruirati preciznost i nedvosmislenost, dok se u izvješćivanju u obliku uopćenih izjava i zaključaka pribjegava uporabi glagola čije značenje implicira manji stupanj uvjerenosti, primjerice *suggest*.

Nadalje, kao jednu od osobitosti izvješćivanja u tekstovima znanstvenih radova treba spomenuti činjenicu da se u njima izvješćuje i o tuđim i o vlastitim istraživačkim spoznajama i postupcima, što Yang (2013) naziva *other-reporting* i *self-reporting*. Primijećeno je da se jezični načini izvješćivanja o vlastitim istraživačkim spoznajama i postupcima razlikuju od načina izvješćivanja o istraživanjima drugih autora. Analizom uporabe glagola izvješćivanja u korpusu radova iz primijenjene lingvistike Yang (2013) nalazi da u izvješćivanju o tuđem radu prevladavaju glagoli iz skupine TVRDITI, pri čemu su najčešći glagoli *argue*, *point out*, *suggest* i *claim*, a najčešći je subjekt rečenice prezime autora kojeg se citira. Za razliku od toga, kod izvješćivanja o vlastitom radu prevladavaju glagoli iz skupina (PRO)NAĆI/NALAZITI i POKAZATI/POKAZIVATI, u

kombinaciji s gramatičkim subjektom koji se odnosi na vlastitu istraživačku aktivnost (*our data, our study, this study*). Yang drži da odabir subjekta (koji tumačimo kao ishodište informacije o kojoj se izvješćuje) ima izraženu evaluacijsku funkciju, te da različiti subjekti imaju različit učinak u smislu uvjeravanja. U njegovom korpusu u izvješćivanju o tuđem radu na mjestu subjekta u preko 80% slučajeva nalazi se ljudski, točno određen referent. Tim se načinom izvješćivanja u prominentan položaj stavlja citirane autore, te Yang (2013) smatra da pisac rada tom strategijom gradi svoj znanstveni kredibilitet jer se informacije koje prenosi doživljavaju kao pouzdane s obzirom da iza njih stoje priznati znanstvenici. Za razliku od toga, kada izvješćuju o vlastitom radu, pisci veću uvjerljivost mogu postići predstavljajući informacije iz perspektive samog istraživanja nego iz osobne perspektive. Na taj se način informaciji dopušta da govori sama za sebe, ona postaje više činjenična, „objektivnija“, čime se retorički povećava njezina pouzdanost. U izvješćivanju o vlastitom radu u Yangovom je korpusu bilo 60% ne-ljudskih subjekata (metonimijskih izraza koji se odnose na vlastito istraživanje). Dakle, moglo bi se reći da kad izvješćuju o tuđem radu, pisci znanstvenih radova u analiziranom korpusu u prominentan položaj stavljaju citirane autore, dok u izvješćivanju o svome radu u prvi plan stavljaju istraživačke postupke, a ne osobu.

Uspoređujući glagole izvješćivanja koji se koriste u tekstovima znanstvenih radova u različitim znanstvenim disciplinama, Hyland (2010) zaključuje da se u svim disciplinama pisci radova služe intertekstualnošću, odnosno uspostavljaju vezu sa svojom znanstvenom zajednicom pozivajući se na prethodna istraživanja i spoznaje, ali da pritom u izvješćivanju koriste potpuno različite glagole. U društveno-humanističkim područjima češće se koriste glagoli koji se odnose na „diskursne aktivnosti“ (rekli bismo, glagoli govorenja i mišljenja), koji uključuju argumentiranje i evaluaciju, primjerice *discuss, hypothesize, suggest, argue*. Nasuprot tome, u prirodnim i tehničkim znanostima češći su glagoli koji se odnose na samo istraživanje, poput *observe, discover, show, analyse*, koji predstavljaju aktivnosti „u stvarnome svijetu“. ⁷⁴ Uporabom takvih glagola znanstvenici

⁷⁴ Kao najčešće korištene glagole izvješćivanja u proučavanome korpusu radova iz filozofije Hyland (2010) izdvaja *suggest, argue, claim*, u sociologiji *argue, suggest, describe, discuss*, u primijenjenoj lingvistici *suggest, argue, show, explain*, u marketingu *suggest, argue, demonstrate, propose*. U biologiji su najčešće korišteni glagoli *describe, find, report, show*, u elektrotehnici *show, propose, report, describe*, u strojarstvu *show, report, describe, discuss*, u fizici *develop, report, study*.

se pokušavaju retorički udaljiti od svojih interpretacija i naglasiti da bi rezultati njihova istraživanja bili isti, bez obzira tko ga provodio. Neosoban stil, koji se dodatno naglašava korištenjem pasiva, zamjenice *it* u položaju subjekta, te stavljanjem ne-živih agenasa (poput tablica, rezultata i slično) u položaj subjekta, zapravo je u službi postizanja retoričkog dojma objektivnosti. Zatomičivanjem vlastitog glasa i naglašavanjem metoda, postupaka i opreme korištene u istraživanju, a ne znanstvenika, u prirodnim se znanostima stvara dojam da izvanjezična stvarnost govori sama za sebe. Tako bi se zapravo moglo reći da se retorička uvjerljivost u društveno-humanističkim disciplinama pojačava naglašavanjem uloge i osobnog doprinosa znanstvenika, dok se u prirodnim i tehničkim znanostima retorička uvjerljivost jača obezličanjem, odnosno umanjivanjem uloge pojedinog znanstvenika koji provodi istraživanje.

Dakle, i Hyland (2010) i Yang (2013) zaključuju da odabirom različitog glagola i obrazaca izvješćivanja pisac pokazuje svoj stav i prema autorima koje citira i prema informaciji koju prenosi, a odabiri različitih glagola i obrazaca izvješćivanja zapravo su strategija uvjeravanja kojom pisac rada želi osigurati da čitatelji lakše prihvate ono što govori. Upravo taj zaključak bit će i naša polazišna premisa u analizi glagola izvješćivanja kao nositelja dokaznosti u tekstovima znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku.

Za razliku od Yangove (2013) izuzetno transparentne i metodološki jasnije podjele na „izvješćivanje o tuđem“ i „izvješćivanje o svojem“, Thompson i Ye (1991) pokušavaju podijeliti izvješća na takozvane „autorske činove“ i „pišćeve činove“, pri čemu se prvi mogu pripisati eksplicitno navedenom autoru čiji se tekst citira, a drugi se pripisuju piscu teksta i zapravo prikriveno iskazuju pišćevu interpretaciju. Dakle, glagoli izvješćivanja očit su signal evaluacije, a njima se mogu iskazivati stavovi autora (pozitivni, negativni, neutralni) i stavovi pisca (činjenično nasuprot ne-činjeničnom) prema informaciji koja se prenosi izvješćem. Naime, u neposrednom kontekstu svoga rada pisac mora na neki način objasniti zašto spominje autora kojega citira, pri čemu se nužno određuje prema sadržaju propozicije koju prenosi, odnosno evaluira je. Thompson i Ye (1991: 372-373) predlažu troslojni model „evaluacijskog potencijala glagola izvješćivanja“:

- Glagoli izvješćivanja pokazuju autorov stav prema onome što se izvješćuje, a taj stav može biti pozitivan, negativan ili neutralan;

- Glagolima izvješćivanja može se izgraditi piščev stav prihvatanja, neutralnosti ili odbacivanja citiranog istraživanja;
- Glagoli izvješćivanja omogućuju piščevu interpretaciju autorovog ponašanja ili diskursa.

Thompson i Ye (: 374-376) smatraju da se čitava dinamika evaluacije događa upravo u prostoru između predstavljanja nečega kao autorskog čina ili piščevog čina i korištenju prostora za interpretaciju. I sami navode kako je ponekad teško razdijeliti autorski od piščevog čina, pri čemu prisutnost modalnog obilježavanja u kombinaciji s bezličnim ili pasivnim oblicima, ili negaciju u kombinaciji s glagolima mišljenja i govorenja uzimaju kao znak da se radi o piščevom činu.

Mišljenja smo da je pokušaj izdvajanja „autorovih“ od „piščevih“ činova zapravo proizvoljan i neproduktivan. Naime, polazimo od premise da je pisac znanstvenog teksta odgovoran za sve što se pojavljuje u tekstu i dinamika teksta u njegovim je rukama. Pisac bira koga će i što citirati, kojim redoslijedom i kako će iznijeti tuđe i vlastite spoznaje, te kako će vlastite spoznaje uklopiti u postojeće. Svaki od tih odabira u nekoj je mjeri promišljen čin i svakim se u konačnici mogu postići drugačiji učinci u smislu postizanja uvjerljivosti onoga što je u tekstu izrečeno. Međutim, bez obzira što se ne priklanjamo podjeli na „autorove“ i „piščeve“ činove, u svojoj ćemo analizi zbog preciznosti i transparentnosti koristiti izraze „pisac“ za pisca znanstvenog rada i „autor“ za autore koje pisac citira u tekstu.

6.1.2. Sintaktički obrasci u kojima se pojavljuju glagoli izvješćivanja

Kao što je ranije rečeno, prototipni i neutralni način prenošenja nečijih riječi (u našoj terminologiji, „izvješćivanja“) u engleskome je jeziku glagol *say* s objektnom *that*-rečenicom⁷⁵ u dopuni (Tuđman Vuković 2010: 132), pri čemu se glagol *say* ponaša tako da je usmjeren na, odnosno profilira, poruku koja se prenosi rečenicom u njegovoj dopuni. Rečeno Langackerovim riječima (1991: 47), *that* ima funkciju udaljavanja konceptualizatora od onoga što promatra, te se *that*-rečenicom naglašava objekt

⁷⁵ Pojam *that*-rečenica, iako pomalo nezgrapno, koristimo zbog jednostavnosti izraza i paralelizma s engleskim terminom *that-clause*. Pritom mislilmo na zavisnu rečenicu uvedenu veznikom *that*.

promatranja. Drugim riječima, koncept koji izražavaju *that*-rečenice prikazuje se iz objektivne perspektive (Tuđman Vuković 2010: 87).⁷⁶ I Wierzbicka (1988: 132-133) kaže da su *that*-rečenice vezane uz dva osnovna predikata, *know* i *say*, te da uporabom tog sintaktičkog obrasca govornik svoju poruku karakterizira kao činjenicu, nešto što može biti predmetom znanja. Tuđman Vuković zaključuje da se glagol *say* tipično pojavljuje u glavnoj rečenici, u finitnom obliku, prošlom vremenu, indikativu, neutralnom glagolskom vidu, u aktivnoj, pozitivnoj rečenici, sa subjektom koji je najčešće ljudsko biće u jednini. Dodaje da je način na koji glagol *say* izražava poruku vrlo frekventan i kod drugih glagola koji se izravno ili neizravno odnose na govorenje, ali i kod onih koji pripadaju drugim kognitivnim modelima i domenama, primjerice mišljenja. Dakle, razumno je pretpostaviti da će upravo sintaktički obrazac s glagolom izvješćivanja i finitnom *that*-rečenicom u dopuni biti tipični način izvješćivanja i u tekstovima znanstvenih radova, s time da će se na mjestu subjekta osim živih bića (citiranih autora) naći i metonimijski izrazi koji se odnose na istraživanje o kojem se govori te, posredno, na znanstvenika koji je istraživanje proveo. Tu ćemo pretpostavku koristiti kao polazište u pretraživanju tekstova i pronalaženju glagola izvješćivanja u našem korpusu engleskih tekstova.

Charles (2006) u svojoj studiji doktorskih radnji izvornih govornika engleskoga u jednoj društvenoj i jednoj tehničkoj disciplini promatra glagole izvješćivanja i finitne *that*-rečenice u njihovoj dopuni kao tipičan način izvješćivanja u znanosti, pri čemu izvješćivanje vidi kao jasan znak kontinuirane interakcije, „razgovora“, unutar znanstvene discipline (Charles 2006: 311). U oba analizirana korpusa u sintaktičkim obrascima s *that*-rečenicom nalazi da su najzastupljeniji glagoli iz značenjske skupine TVRDITI, dakle glagoli govorenja (88.3% u političkim, a 52.9% u tehničkim

⁷⁶ Zanimljivo je primijetiti da se u akademskom diskursu gotovo uopće ne pojavljuju objektivne rečenice bez veznika *that*, koje su odlika manje formalnih funkcionalnih stilova engleskoga jezika. Primjerice, Charles (2006) ističe da u korpusu znanstvenih radova koji je istraživala gotovo nema *0-that* rečenica u dopuni glagola poput *argue*, *show* i *suggest*, koji su najfrekventniji glagoli izvješćivanja u njezinome korpusu. I Thompson (1994: 10) navodi da se *0-that* rečenice rijetko koriste u akademskom diskursu. Već i sama ta činjenica kao da govori u prilog tome da se u znanstvenome diskursu teži postizanju dojma distanciranosti, zatamljivanju piščeve subjektivnosti i objektivnom predstavljanju informacija.

znanostima), i to najčešće u prezentu⁷⁷. U objema disciplinama takve se rečenice najčešće javljaju kao integrirana izvješća s ljudskim subjektom i svi se takvi primjeri odnose na komunikaciju s tekstom citiranog autora. Prisjetimo se da i u Yangovom (2013) korpusu primijenjenolingvističkih znanstvenih radova u izvješćivanju o tuđem radu prevladavaju glagoli iz skupine TVRDITI u integriranom izvješću, s prezimenom citiranog autora na mjestu subjekta rečenice, što citiranog autora stavlja u prominentan položaj. Na taj se način, pozivanjem na autoritete unutar znanstvene discipline, želi postići veća uvjerljivost teksta. Međutim, Charles primjećuje da 25% glagola govorenja u korpusu označava „nesigurnost“, koja može biti i rezultat piščeve interpretacije i ne reflektirati nužno autorov stav. Zaključuje da je osnovna funkcija takvih glagola da ublaže potencijalno neugodne komentare čitatelja i osporavanje rečenoga, dakle da se koriste u funkciji „spašavanja obraza“ i pokušaja da se stvori konsenzus između pisca i ostalih kolega u disciplini. U tehničkom korpusu odmah nakon glagola govorenja po učestalosti slijede glagoli iz skupine (PRO)NAĆI/NALAZITI i skupine POKAZATI/POKAZIVATI, dakle glagoli mišljenja i istraživanja, i oni su uglavnom u prošlom vremenu. U tim se primjerima govori o rezultatima konkretnih citiranih istraživanja i spoznajama do kojih su došli citirani autori. Charles primjećuje da su svi glagoli istraživanja (glagoli iz skupine POKAZATI/POKAZIVATI) koje je pronašla u korpusu po svome leksičkom sadržaju faktivni i zaključuje da njihovom uporabom pisac jasno ukazuje na svoje prihvaćanje spoznaja do kojih je došao autor, što je jedna od osnovnih strategija u kumulativnom konstruiranju znanja u znanosti. Osim toga, integrirano citiranje s ljudskim subjektom i glagolom istraživanja omogućuje piscu znanstvenog rada da učini citiranog autora prominentnim i pripíše mu zasluge za njegov doprinos. U izvješćivanju o tuđim istraživačkim aktivnostima Charles (2006: 313) u korpusu pronalazi tri vrste gramatičkog subjekta: imenski izraz s ljudskim referentom (prezime znanstvenika ili lična zamjenica), primjerice *Skinner argues that...*; imenski izraz s ne-ljudskim

⁷⁷ Prisjetimo se da u Hylandovom (2002) istraživanju u tehničkim disciplinama uvjerljivo prevladavaju glagoli istraživanja, dok su kod Charles (2006) i u tehničkom korpusu najučestaliji glagoli govorenja. To se vjerojatno može objasniti razlikom u proučavanim korpusima. Naime, Hyland proučava tekstove znanstvenih radova, u kojima se znanstvenici čitateljima obraćaju „horizontalno“, tj. kao sebi ravnima, u smislu da su čitatelji njihovi kolege znanstvenici, dok se u doktorskim radnjama mladi znanstvenik obraća čitateljima „vertikalno“, tj. kao sebi nadređenima, pri čemu mora pokazati da je pročitao dovoljno relevantnih tekstova drugih znanstvenika kako bi se osposobio za bavljenje određenom temom.

referentom (metonimijski izraz koji upućuje na nečije istraživanje), primjerice *A model for this system predicts...*; ili uvodno *it* nakon kojeg slijedi pasivni oblik glagola, primjerice *it is well documented that...*, pri čemu se u izvješću rezimiraju nečije spoznaje, a referenca se navodi iza rečenice, kao neintegrirani citat. U čitavom su korpusu ljudski subjekti najfrekventniji, nakon čega slijede ne-ljudski, metonimijski, koji su značajno manje zastupljeni, a najmanje ima subjekata sa zamjenicom *it*. Pritom su rečenice s *it* u tehničkom korpusu češće nego u korpusu radova iz političkih znanosti, što odražava „ideologije i epistemologije tih disciplina“ (Charles 2006: 313), odnosno u skladu je s postavkom da je konstruiranje znanja u društvenim znanostima „osobno“, dok je u prirodnim i tehničkim „neosobno“ i „objektivno“.

Što se tiče sintaktičkih obrazaca u kojima se glagoli izvješćivanja pojavljuju, u Yangovom (2013) korpusu najčešći sintaktički obrasci u kojima se pojavljuju glagoli izvješćivanja su *verb + that, be verbed, it is verbed* i *as verbed*.

Yang drži da sintaktički obrazac *S+V+THAT*, kojim se u tematski položaj stavlja ishodište informacije, u tekstovima znanstvenih radova pisci koriste kad žele učiniti prominentnima citirane autore ili ne-ljudski subjekt rečenice. Za razliku od toga, pasivni sintaktički obrasci *BE VERBED* i *IT IS VERBED* koriste se kad se želi izostaviti ishodište informacije, a retorički je učinak takve strategije da se sama citirana informacija čini bitnijom od toga odakle dolazi. Sintaktički obrazac *AS VERB(ED)* često se koristi zbog toga što ima prilično slobodnu distribuciju (može se koristiti i na početku, i u sredini i na kraju rečenice), a česta mu je retorička svrha (diskursna funkcija) vođenje čitatelja kroz piščevu argumentaciju. U *as*-rečenicama koriste se isti oni glagoli koji se mogu koristiti u obrascu s *that*- rečenicom, s tom razlikom da su *as*-rečenice finitne zavisne adverbijalne surečenice koje sadrže glagol izvješćivanja i po svojoj su prirodi parentetične, što se vidi i po tome da su od ostatka rečenice odvojene zarezom. Dakle, u tekstovima znanstvenih radova *as*-rečenice su jasna oznaka izvješćivanja. Od ostalih parentetičkih izraza kojima se u znanstvenom tekstu signalizira izvješćivanje Yang (2013) izdvaja priložne oznake poput *apparently, reportedly, allegedly*, prijedložne fraze poput *according to*, nefinitne rečenice poput *to quote (sb)* i slično, čija značenja konvencionalno impliciraju da je ishodište informacije neko drugi, a ne pisac teksta, odnosno da je spoznata neizravno. Sve navedene sintaktičke strukture obično su odvojene zarezom, dakle ponašaju se kao

parentetički izrazi, a koriste se za izražavanje slaganja ili neslaganja s onim čije se riječi se prenose, odnosno za komentiranje informacija o kojima se izvješćuje.

6.1.3. Veza glagolskog vremena i vida s diskursnom funkcijom glagola izvješćivanja

Thompson (1994: 110) navodi da u svim vrstama izvješćivanja i prepričavanja vrijedi pravilo da ako izvješćujemo o nečemu što je zapisano uvijek možemo koristiti glagol izvješćivanja u prezentu, bez obzira kad je tekst napisan.⁷⁸ Kako naglašavaju Thompson i Ye (1991: 380), izvješćivanje u prezentu jedna je od prihvaćenih konvencija znanstvenog pisanja, kojom se referira na citirani tekst kao materijalni, opipljivi proizvod autorova rada, koji je uvijek dostupan i uvijek sadrži iste informacije. U tome smislu uporabom prezenta u tekstu znanstvenog rada stavlja se naglasak na autorov tekstualni opis procesa istraživanja, dok prošlo vrijeme naglašava sam istraživački proces u trenutku kad se događao. Tako Thompson i Ye (1991: 315) primjećuju da u rečenicama s integriranim citatima korištenje prezenta izravno implicira postojanje teksta koji će se citirati, pa se prezent pojavljuje samo s “tekstnim” glagolima (glagolima govorenja i mišljenja), a ne s glagolima istraživanja.

Swales (1990: 154) sugerira da odabir glagolskog vremena i vida može biti i pokazatelj piščeva stava (eng. *stance*) prema onome što izvješćuje, pri čemu ljestvica *present-perfect-past* u glagola izvješćivanja prvenstveno označava stupanj neke vrste subjektivne udaljenosti od onoga o čemu se izvješćuje. Primjerice, prošlim vremenom pisac može naznačiti da smješta citirani rad isključivo u povijesni kontekst ili da mu negira relevantnost za sadašnji trenutak, dok prezentom može naglasiti sadašnju relevantnost informacije.

Prema Shawu (1992), čini se da postoji sustavna veza između glagolskog stanja, vida, glagolskog vremena i rečeničnog oblika koji se koristi u izvješćivanju u znanstvenom diskursu. Naime, u znanstvenom su diskursu glagolsko vrijeme, vid i stanje povezani sa stupnjevima općenitosti ili relevantnosti informacije koja se prenosi i s diskursnom funkcijom rečenice. Koristeći Hallidayeve (1976) termine u analizi funkcioniranja

⁷⁸ Silić i Pranjković (2005: 376) taj oblik prezenta nazivaju „svevremenskim“ ili „bezvremenskim“.

teksta⁷⁹, Shaw objašnjava da odabir rečenične strukture počiva na „tematizaciji“, odnosno na tome što se u rečenici stavlja u tematski položaj (na mjesto subjekta). Distribucija glagolskog stanja i vremena s glagolima izvješćivanja vjerojatno je posljedica odabira gramatičkog subjekta, a taj odabir ovisi o zahtjevima i konvencijama kohezije, tj. potrebi postavljanja teme rečenice. Naime, odabir određene imenice kao teme/subjekta povlači za sobom odabir aktivnog ili pasivnog glagolskog stanja te nadalje prošlog vremena ili perfekta. Iz toga proizlazi da su korelacije između glagolskog oblika i strukture rečenice jednim dijelom sekundarna posljedica odabira subjekta, a odabir subjekta je posljedica promišljanja o strukturi informacije i koheziji teksta. Dakle, odabir glagolskog vremena i stanja prirodno slijedi iz odluka višeg ranga (Shaw 1992: 312). Drugačije rečeno, retorička (diskursna) funkcija i/ili kohezija teksta određuju strukturu tema/rema, odnosno što je u rečenici staro, a što novo, a ta struktura određuje red riječi u rečenici. Red riječi određuje što je subjekt, čime se posredno određuje i glagolsko stanje, ovisno i o leksičkim osobinama glagola izvješćivanja, te glagolsko vrijeme, jer je to povezano s određenošću i drugim osobinama subjekta.

U akademskom se diskursu o istraživačkim aktivnostima i spoznajama drugih autora izvješćuje s različitim namjerama, ovisno o pojedinom žanru i dijelu žanra. Isti se sadržaj može prikazati kao naizgled specifičan (*Jones (1986) found that bacteria could not reproduce....*) ili općenit (*Bacteria have been shown to be unable to reproduce...*), a odabir ne ovisi o samoj diskursnoj funkciji rečenice nego je posljedica tematizacije i odnosa s drugim rečenicama, iz kojeg proizlazi diskursna funkcija pojedine rečenice. Stoga je tematizacija – odabir teme i promjena teme jednako važna u analizi formalnog pisanja kao i značenje samih glagolskih oblika koji se koriste.

Shaw (1992: 306-308) kao dva osnovna obrasca izvješćivanja u akademskom diskursu izdvaja integrirana izvješća u prošlom vremenu i aktivnom stanju (80% integriranih izvješća u korpusu bilo je u prošlom vremenu, od čega 73% u aktivu) i neintegrirana

⁷⁹ Halliday preuzima termine koje je uvela praška lingvistička škola. Pojmovi *tema* i *rema* koriste se za opis komunikacijskih funkcija dijelova rečenice, odnosno „obavijesnog ustrojstva rečenice“, pri čemu u rečenicama postoje dva tipa obavijesti: tema - otprije poznato iz konteksta, dano, u obavijesnom smislu zalihosno jer ne nosi nikakve nove informacije već ponavlja stare, te rema - dio koji nije poznat, odnosno dio iskaza koji nosi novu obavijest. Silić (1984:7) u raspravi o “povezanosti rečenica u nadrečeničnom jedinstvu” naziva temu i remu “smisaonim/obavijesnim subjektom” i “smisaonim/obavijesnim predikatom”.

izvješća u perfektu i pasivnom stanju (59% neintegriranih izvješća u korpusu bilo je u perfektu, od čega 79% u pasivu). Kako zaključuje Shaw (1992: 311-313), perfekt, pasiv i uobličavanje rečenica kao neintegriranih izvješća česti su u akademskom diskursu u funkciji iskazivanja općenitosti jer takve rečenice obično zahtijevaju nežive neodređene teme/subjekte. Za razliku od toga, integrirane rečenice bit će aktivne jer se u tematski/subjektni položaj stavlja ime znanstvenika koji je nešto istraživao, dakle subjekt je određen i odnosi se na osobu. Diskursna je funkcija takvih rečenica izvijestiti o konkretnim činjenicama i aktivnostima koje su se dogodile u prošlosti pa su stoga uobličene u prošlom vremenu. Dakle, jasno određeni agensi u integriranim izvješćima vjerojatno se povezuju s konkretnim činjenicama i određenim prošlim vremenom, što se reflektira u uporabi prošlog vremena, dok se nepostojanje agensa u neintegriranim izvješćima povezuje s perfektom i uopćavanjem.

U ovom poglavlju pokušali smo pobliže odrediti pojam glagola izvješćivanja, koji će biti predmetom našeg istraživanja dokaznosti u korpusu tekstova znanstvenih radova na hrvatskome i engleskome jeziku. U prethodnim poglavljima dali smo pregled razvoja promišljanja dokaznosti i komplementarnih pojava te uveli osnovne pojmove u analizi znanstvenog diskursa, a sada ostaje da odredimo mjesto dokaznosti u analizi koja slijedi.

7. Dokaznost u analizi tekstova u ovom istraživanju

U istraživanju u ovoj doktorskoj radnji bavimo se engleskim i hrvatskim jezikom, dvama jezicima u kojima dokaznost uglavnom nije gramatički kodirana, već se dokazna značenja izražavaju dokaznim strategijama. Analizirat ćemo te strategije u specifičnom tipu diskursa - u znanstvenom pisanju.

7.1. Predmet istraživanja, istraživački problem i pretpostavke

Kao što sam naslov rada kaže, istraživat ćemo jednu skupinu glagola, takozvane glagole izvješćivanja (eng. *reporting verbs*), u tekstovima publiciranih znanstvenih radova iz različitih disciplina, i to na engleskome i hrvatskome jeziku. U ovoj doktorskoj radnji termin **glagoli izvješćivanja** odredili smo funkcionalno, odnosno njime obuhvaćamo glagole kojima pisac znanstvenog rada izvješćuje o tuđim i vlastitim istraživačkim postupcima, te promišljanjima i spoznajama proizašlima iz tuđeg i vlastitog istraživanja. Ti se glagoli tipično pojavljuju u neupravnom govoru, u komunikacijskoj situaciji citiranja drugih autora ili prepričavanja vlastitog istraživačkog postupka i spoznaja proizašlih iz njega. Glagole izvješćivanja prepoznali smo kao prikladnu „pristupnu točku“⁸⁰ za proučavanje izražavanja dokaznosti jer upravo odabirom različitih glagola izvješćivanja, koji svojim leksičko-gramatičkim osobitostima uvjetuju i ustroj ostatka rečenice, pisac znanstvenog rada kodira podatke o izvoru informacije, odnosno načinu spoznavanja informacije, ali i stavu prema informaciji koju prenosi.

Dakle, u analizi koja slijedi promatramo glagole izvješćivanja kroz njihovu funkciju izražavanja dokaznosti u tekstovima znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku. Pritom se priklanjamo širokoj definiciji dokaznosti - dokaznost shvaćamo kao pojmovnu kategoriju u širem okviru „prirodne epistemologije“, odnosno načina

⁸⁰ Pojam „pristupne točke“ (eng. *prompt*) koristimo u smislu u kojem ga definira Langacker (1987: 16), pri čemu jezične jedinice nisu entiteti koji sadrže značenje, već su točke pristupa širem enciklopedijskom znanju vezanom uz zadani entitet, proces ili svojstvo, što omogućuje konceptualizatoru (koji mentalno procesuirao, tj. kognitivno konstruirao konceptualni sadržaj) daljnje kombiniranje s drugim leksičkim jedinicama (vidi Tuđman Vuković 2010: 45).

opojmljivanja i izricanja odnosa prema znanju u prirodnom jeziku. Poblje, pod pojmom dokaznosti smatramo i izricanje izvora informacije/načina spoznavanja informacije, ali i stava prema informaciji izrečenoj u iskazu. Upravo „epistemički dodatak“ dokaznosti, odnosno epistemološki stav koji odabire autor znanstvenog rada, smatramo iznimno važnom karakteristikom znanstvenog diskursa. Stoga smo i **epistemološki stav**, definiran kao govornikova konceptualizacija informacija temeljena na njegovom konstruiranju prirode i statusa svoga znanja u kontekstu jezične uporabe (Mushin 2001: 81) smatrali prikladnim okvirom za proučavanje dokaznosti u tekstovima znanstvenih radova jer taj pojam pretpostavlja postojanje aktivnih konceptualizatora, pošiljatelja i primatelja poruke, u čijoj se interakciji osmišljava značenje pojedinog iskaza (vidi str. 60). U situaciji izvješćivanja o vlastitim i tuđim istraživačkim spoznajama pisac znanstvenog rada promišljeno bira kako će predstaviti informacije, što će prezentirati kao relevantno i na koji će način prikazati tuđe i vlastite spoznaje proizašle iz istraživačkog procesa kako bi čitatelje znanstvenog rada, odnosno članove znanstvene zajednice kojoj se obraća, uvjerio u vjerodostojnost onoga o čemu govori. Pritom pisac znanstvenog članka neminovno u svoj tekst upisuje i stav prema izrečenoj informaciji. Međutim, njegov epistemološki stav nije niti isključivo niti nužno odraz stvarnog načina na koji je spoznao informaciju koju iznosi, nego je istovremeno i odraz pišćeve retoričke svrhe, odnosno načina na koji pisac želi da se njegov iskaz razumije. Naime, u retoričkome smislu nipošto nije jednako predstavlja li pisac informaciju kao osobno iskustvo, kao rezultat zaključivanja, kao citat/izvješće, kao općeprihvaćenu činjenicu ili slično. Nepostojanje potpunog podudaranja između stvarnog izvora informacije i načina na koji ljudi govore o statusu svoga znanja ukazuje na to da odabir **dokaznih strategija** koje govornici koriste ovisi o pragmatički određenom konstrukt i izlazi iz domene primjene semantičko-gramatičkih pravila. Poblje, na način kako pisci znanstvenih radova konstruiraju informacije koje prenose, kao i na način na koji ih čitatelji interpretiraju, utjecat će njihove predodžbe o kulturi znanstvene zajednice u kojoj se komunikacija odvija, tj. o tome što se u toj kulturi smatra uvjerljivim i vjerodostojnim. S obzirom da ni hrvatski ni engleski nisu jezici u kojima je dokaznost obavezna gramatička kategorija, tim više zanimljivo je proučiti komunikacijske situacije u kojima govornici takvih jezika smatraju bitnim dokazno obilježiti svoj iskaz, koristeći različite jezične strategije, odnosno

gramatički aparat koji im je na raspolaganju, kako bi svome iskazu dodali specifična dokazna i epistemička značenja. U jezicima u kojima dokaznost nije gramatikalizirana izražavanje različitih dokaznih značenja uvjetovano je pragmatički, komunikacijskom namjerom i pretpostavljenim komunikacijskim učincima iskaza, a dokazna interpretacija iskaza bit će rezultat pragmatičke inferencije, odnosno pragmatikom uvjetovanog izvedenog zaključivanja koje se temelji na suodnosu jezičnog oblika i konteksta u kojem se koristi.

Polazište za promišljanje istraživačkoga problema u ovoj doktorskoj radnji bila je pretpostavka da znanstveni članak zbog njegove komunikacijske funkcije možemo smatrati žanrom i tipom diskursa *par excellence* za proučavanje izražavanja dokaznosti. Naime, s obzirom da je dokazivanje u samoj srži komunikacijske funkcije znanstvenog rada, smatramo opravdanim tvrditi da su citiranje i neke druge retoričke konvencije znanstvenog diskursa zapravo same po sebi različite dokazne strategije. Pomnim čitanjem recentnijih radova koji se bave proučavanjem žanra znanstvenog članka utvrdili smo da većina njih zapravo govori o nekom vidu dokaznosti kao karakteristici jezika znanstvenog pisanja, ali da izrazito malo autora eksplicitno koristi i spominje izraz „dokaznost“. Kao što je prikazano u potpoglavlju 5.1., intenzivno se proučavaju stav pisca znanstvenog članka prema izrečenoj informaciji (za što se najčešće koriste termini *evaluation, stance, engagement*), a u vezi s time i ograđivanje, odnosno stupnjevanje jačine iskaza (primjerice, Hyland 1995, 1996, 1998, 2005); istražuju se i načini upućivanja na ishodište informacije, poglavito citiranje, te načini spominjanja sebe kao autora znanstvenog članka, s čime je u vezi i izbjegavanje spominjanja sebe kao jedna od retoričkih strategija postizanja dojma veće objektivnosti izrečene informacije (Vassileva 1998, Kuo 1999, Mur Dueñas 2007, Molino 2010, Chàvez Muñoz 2013, Bašić i Veselica 2017).

Smatramo da se svi spomenuti istraživački problemi mogu obuhvatiti pojmom dokaznosti te stoga kao vlastiti istraživački doprinos u analizi korpusa u ovoj doktorskoj radnji koristimo upravo pojam dokaznosti (i sukladno tome dokaznih strategija) kao krovni pojam kojim smo objedinili neke tipične komunikacijske i diskursne funkcije i načine njihova izricanja u tekstovima znanstvenih radova, a glagole izvješćivanja smatramo pristupnom točkom koja nam omogućuje uvid u načine izricanja različitih vidova

dokaznosti u tekstovima znanstvenih radova. Naime, tipični je način izvješćivanja u znanstvenim radovima uporaba glagola izvješćivanja i umetnutih zavisnih rečenica kojima se iskazuje određeni propozicijski sadržaj. Drugim riječima, u tekstovima znanstvenih radova neupravni govor izražen takvim sintaktičkim okvirom tipično je jezično sredstvo za citiranje, prepričavanje istraživačkog procesa i prenošenje spoznaja proizašlih iz tuđeg ili vlastitog istraživanja, a neupravni govor prepoznat je kao jedna od tipičnih dokaznih strategija u jezicima u kojima dokaznost nije gramatički izražena. S obzirom na njihove specifične komunikacijske funkcije, različite tipove izvješćivanja u tekstovima znanstvenih radova promatramo kao retorička sredstva uvjeravanja, pomoću kojih pisci znanstvenih radova pokušavaju izgraditi svoj znanstveni kredibilitet, uvjeriti čitatelje (kolege znanstvenike) u ono što govore te anticipirati eventualno osporavanje svojih tvrdnji. Opravdano je tvrditi da u konačnici svi retorički postupci u tekstovima znanstvenih radova proizlaze iz potrebe nalaženja ravnoteže između prikazivanja sebe s jedne strane kao uvjerljivog inovatora, a s druge kao nastavljača na doprinose drugih autora i prethodne dosege u pojedinoj disciplini. Upravo vještim variranjem između izvješćivanja o tuđim i vlastitim istraživačkim spoznajama, te odabirom citata i zauzimanjem stava prema autorima koje citira, čije riječi, misli, postupke i spoznaje želi prenijeti, pisac znanstvenog teksta gradi svoj znanstveni kredibilitet, a njegov tekst dobiva na uvjerljivosti. Nadalje, uporabom različitih jezičnih sredstava pisac se može ograditi i distancirati od spoznaja koje iznosi te na brojne druge načine odrediti svoj stav o onome što prenosi iskazom. Tako viđeni znanstveni tekstovi zapravo su žive komunikacijske situacije u kojima su pisci tekstova čitavo vrijeme u konstruiranom dijalogu s citiranim autorima i zamišljenim čitateljima (tipično kolegama znanstvenicima), a jezične i retoričke strategije koje koriste zapravo su konvencionalizirani načini jezičnog ponašanja u pojedinim znanstvenim disciplinama, čija je primarna svrha i zadaća uvjeriti znanstvenu zajednicu u vjerodostojnost iznesenih spoznaja i vlastiti znanstveni kredibilitet. Pritom na odabir retoričkih strategija itekako utječu „diskursne preferencije“ i „disciplinarne kulture“ (Hyland 2000, 2005), tj. kulture pojedine znanstvene zajednice i znanstvene discipline kojoj se pisac znanstvenog rada obraća.

U našem istraživanju analiziramo korpus od 165 cjelovitih znanstvenih radova iz devet različitih disciplina i na dva jezika, engleskome kao jeziku međunarodne znanstvene zajednice i hrvatskome kao jeziku male nacionalne znanstvene zajednice. Na takav smo se pristup odlučili jer želimo provjeriti pretpostavku da su dokazivanje i uvjeravanje osnovne pagmatičke funkcije teksta znanstvenog rada, koje su zajedničke svim znanstvenim disciplinama i zajednicama, bez obzira na razlike u njihovim retoričkim praksama, koje su rezultat različitih vanjskih pritisaka i odražavaju različitu prirodu istraživačkih procesa te različita kulturna uvjerenja pojedinih disciplina i znanstvenih zajednica.

7.2. Ciljevi istraživanja

U svome smo se određenju pojma dokaznosti odmaknuli od uskih istraživanja jezičnih dokaznih sustava i pokušavamo istražiti šire pragmatičko pitanje: kako znanstvenici u tekstovima znanstvenih radova govore o statusu svoga znanja, posebno u smislu dokaza na kojima temelje svoje epistemološke procjene. Smatramo da je to jedno od temeljnih pitanja koje uvelike određuje kulture pojedinih znanstvenih disciplina.

Polazimo od pretpostavke da se različiti konvencionalizirani načini jezičnog ponašanja u tekstovima znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku mogu smatrati dokaznim strategijama čiji je cilj pojačati uvjerljivost i vjerodostojnost pojedinih iskaza. Pritom pokušavamo utvrditi koji se „tipovi znanja“, koji vidovi dokaznosti i koje vrste dokaznih značenja dadu iščitati iz jezičnih oblika koji se koriste u nekim tipičnim komunikacijskim situacijama u tekstovima znanstvenih radova, prvenstveno u citiranju, opisivanju tijeka vlastitog istraživanja i iznošenju spoznaja proizašlih iz vlastitog istraživanja.

7.3. Korpus

Korpus obuhvaća cjelovite tekstove 165 izvornih znanstvenih radova iz devet znanstvenih disciplina – računarstvo, strojarstvo, fizika, kemija, biomedicina, psihologija,

sociologija, lingvistika, književnost. Imajući u vidu spoznaje ranijih istraživanja, koja ističu razlike u retoričkim praksama pojedinih znanstvenih disciplina (vidi potpoglavlje 5.1.), odabirom radova iz tehničkog, biomedicinskog, prirodoslovnog i društveno-humanističkog područja željeli smo osigurati reprezentativnost korpusa u smislu podjednake zastupljenosti tekstova koji opisuju eksperimentalna istraživanja i onih u kojima je zastupljenije argumentiranje. Pri odabiru radova smatrali smo bitnim da tekstovi budu žanrovski ujednačeni jer to osigurava ujednačenost komunikacijske namjere radova i strukture izlaganja te diskursnih funkcija koje se pojavljuju u pojedinim dijelovima rada, kao i ciljane publike kojoj se tekst obraća. Žanr izvornog znanstvenog rada odabrali smo zbog njegovog statusa prototipnog načina kojim znanstvenici komuniciraju spoznaje proizašle iz svojih istraživanja kolegama znanstvenicima, koji su pozvani da te spoznaje propitaju i verificiraju.

Korpus obuhvaća 95 radova na engleskome i 70 na hrvatskome jeziku. Razlika u broju radova proizlazi iz toga što u pojedinim znanstvenim disciplinama (računarstvu i fizici) nismo mogli pronaći publikacije koje objavljuju izvorne znanstvene radove na hrvatskome jeziku.⁸¹ Časopisi su odabrani u suradnji s informantima za pojedinu znanstvenu disciplinu (stručnjacima za pojedina znanstvena područja), pri čemu je kriterij bio vrsnoća časopisa.⁸² Ograničili smo se na izdanja iz razdoblja između 2008. i 2014.

⁸¹ Općenito govoreći, u sastavljanju hrvatskog dijela korpusa susreli smo se s problemom nedostupnosti izvornih znanstvenih radova na hrvatskome jeziku u pojedinim znanstvenim disciplinama, prije svega u tehničkim i prirodoslovnim područjima. Naime, zbog pritiska međunarodne vidljivosti, koja nameće potrebu isključivog objavljivanja na engleskome jeziku, u pojedinim se znanstvenim disciplinama više gotovo ni ne objavljuje na hrvatskome ili je relevantnost publikacija koje objavljuju priloge na hrvatskome znatno manja. Kao ilustraciju pogleda na taj problem donosim isječak iz privatne komunikacije e-mailom sa znanstvenim suradnikom na Zavodu za kemiju materijala Instituta Ruđer Bošković: "Kod nas gotovo i da se ne objavljuje na hrvatskom. Ja zapravo znam samo za 2 časopisa koji objavljuju ono što se naziva izvornim znanstvenim radovima na hrvatskom. To su: Kemija u industriji i Polimeri. Osim toga, na Hrčku nalazim da znanstvene radove iz područja kemije na hrvatskom objavljuju Acta Adriatica i Acta Pharmaceutica. Radovi koji izlaze u tim časopisima uglavnom su irelevantni. Uglavnom, bez međunarodne dostupnosti informacija iz polja prirodnih znanosti te znanosti nemaju nikakvog smisla. Drugim riječima, zapravo je potpuno besmisleno govoriti o "hrvatskoj kemiji" i sl. Zato je jedini naš časopis iz područja kemije kojega možemo nazivati relevantnim Croatica Chemica Acta. On je indeksiran u CC-u. Međutim, njegov impact faktor je minimalan."

⁸² Smatrali smo da će kvaliteta publikacije u većem dijelu jamčiti i kvalitetu engleskoga jezika koji se koristi u međunarodnoj „tržišnoj utakmici“ za objavljivanje članaka u prestižnim međunarodnim publikacijama. S obzirom na status engleskoga jezika kao *lingua franca* međunarodne znanstvene komunikacije, činjenicu da pisci znanstvenih radova u engleskome dijelu korpusa nisu nužno izvorni govornici engleskoga smatrali smo datošću toga tipa komunikacije, koju treba imati na umu u interpretaciji rezultata analize tekstova. Naime, razumno je pretpostaviti da će pisci znanstvenih radova do neke mjere biti pod utjecajem konvencija znanstvenoga pisanja u svojim matičnim znanstvenim kulturama i jezicima u

godine, želeći pružiti uvid u suvremene retoričke prakse u znanstvenom diskursu. Članci su odabrani nasumično, tako da su uzeti svi izvorni znanstveni radovi iz jednog ili više brojeva časopisa koji su bili dostupni preko baza podataka kojima smo imali pristup (Science Direct, arXiv, PLOS, ACM Digital Library, Taylor&Francis Online Journal Library, Sage Journals, Hrčak). U nastavku donosimo popis časopisa i izdanja iz kojih smo prikupili tekstove izvornih znanstvenih radova za svoj korpus.

RAČUNARSTVO

ACM Transactions on Software Engineering and Methodology, Vol. 23, No. 2, No. 3, No. 4, Vol. 24, No. 1, No. 2, 2014

STROJARSTVO

American Journal of Mechanics and Application 2 (1), 2 (2), 2 (3), 2 (4), 2 (5), 2014
Strojarstvo 52 (3), 2010., 53 (2), (5), (6), 2011., 54 (1), (4), (5), 2012., 55 (3), 2013.

FIZIKA

Physical Review Letters, Volume 111, 2014

KEMIJA

The Journal of Physical Chemistry, 117, 2013
International Journal of Hydrogen Energy 38, 2013
Chem. Commun. 49, 2013
Dalton Transactions 42, 2013
Journal of the American Chemical Society 135, 2013

MEDICINA

PLOS Medicine, Volume11, Issue11, 2014
British Medical Journal Open, September/October 2014
Nature Communications, January 2014

kojima su se znanstveno formirali, ali će jednako tako prilagođavati svoju retoričku praksu konvencijama međunarodne znanstvene kulture kojoj se obraćaju pišući na engleskome jeziku.

Liječnički vjesnik 2013., godište 135. i 2014., godište 136.

PSIHOLOGIJA

Clinical Psychology Review 34, 2014

Journal of Personality and Social Psychology, American Psychological Association, 2014

Psihologijske teme 23 (2014)

SOCIOLOGIJA

Work, Employment, and Society 25 (2), 2011

Human Relations 64 (3), 2010

Društvena istraživanja 20 (2011), 21 (2012), 23 (2014)

LINGVISTIKA

Applied Linguistics 35/4, 2014

Cognitive Linguistics 22-1, 2011

Suvremena lingvistika 72 (2011), 74 (2012), 75 (2013), 76 (2013), 79 (2015)

KNJIŽEVNOST

Journal of Postcolonial Writing Vol. 49 No. 4, No. 5, 2013

Umjetnost riječi LVII (2013), 1-2, 3-4, LVIII (2014), 2

7.4. Metodologija analize tekstova

Kritičkim promišljanjem metodologija istraživanja koja se bave glagolima izvješćivanja u znanstvenom diskursu (vidi 6. poglavlje) utvrdili smo da brojni autori upadaju u zamku izoliranog analiziranja glagola i pokušaja klasifikacije glagola izvješćivanja prema njihovom leksičkom značenju, što rezultira često isforsiranim te u praktičnom i teorijskom smislu slabo upotrebljivim popisima glagola i kategorija kojima bi pojedini glagoli trebali pripadati. Stoga smo se u analizi koja slijedi odlučili na drugačiji metodološki pristup. Naime, smatrali smo da analiza treba obuhvatiti sve iskaze u kojima

pisci pomoću glagola izvješćivanja izvješćuju o svojim i tuđim istraživačkim postupcima i spoznajama, ali da te iskaze ne treba analizirati prema unaprijed određenim skupinama glagola, već da ih treba razvrstati prema perspektivi iz koje se u pojedinom iskazu izvješćuje. Na taj način omogućuje se da nam podaci pronađeni u korpusu ukažu na to koji se glagoli najučestalije koriste u kojoj vrsti izvješćivanja, nakon čega pokušavamo utvrditi što je specifično za te glagole i doći do zaključka o vezi njihova leksičkog značenja i dokaznih implikacija koje se pomoću njih iskazuju u pojedinim kontekstima, ovisno o **diskursnoj funkciji** rečenica u kojima se pojedini glagoli pojavljuju. Pri određenju pojma **perspektive izvješćivanja** vodili smo se spoznajama ranijih istraživanja (vidi potpoglavlje 6.1.2.), čijim smo kritičkim razmatranjem utvrdili da se u znanstvenom diskursu znanje/informacije retorički konstruiraju na nekoliko osnovnih načina: iz osobne perspektive pisca znanstvenog rada, iz perspektive drugih autora koje se citira, iz perspektive svoga ili tuđeg istraživanja, te iz neosobne ili bezlične perspektive. Gramatički gledano, svaki od ovih načina prikaza znanja ostvaruje se različitim sintaktičkim sredstvima i obrascima, od aktivnih rečenica sa „živim“ ili „neživim“ subjektom (imenski izrazi koji se odnose na pisce znanstvenog rada ili druge citirane autore te imenski izrazi koji se izravno ili metonimijski odnose na vlastito ili tuđe istraživanje) do pasivnih ili bezličnih sintaktičkih struktura, s glagolom u sadašnjem, prošlom ili budućem vremenu.

Na temelju tih spoznaja pregledali smo cjelovite tekstove znanstvenih radova obuhvaćenih korpusom i u njima pronašli sve primjere glagola izvješćivanja, odnosno sve primjere u kojima pisci teksta izvješćuju o tuđim i vlastitim istraživačkim aktivnostima i spoznajama. Pronađene primjere zatim smo označili i razvrstali prema sljedećim skupinama:

1. izrazi izvješćivanja iz osobne perspektive pisca znanstvenog rada– aktivne rečenice u kojima se na mjestu subjekta pridruženog glagolu izvješćivanja pojavljuje zamjenica 1. lica jednine ili množine (npr. *I assume, I will show, we have found*), koja se odnosi na pisca (pisce) rada ili je glavni glagol surečenice kojom se izvješćuje označen kao 1. lice jednine ili množine (npr. *smatramo, pronašli smo, pokazat ćemo*),

2. izrazi izvješćivanja iz perspektive istraživanja – aktivne rečenice u kojima se na mjestu subjekta pridruženog glagolu izvješćivanja pojavljuje imenski izraz koji se odnosi na tekst znanstvenog rada, samo istraživanje, neki njegov dio ili neku istraživačku metodu (npr. *this article considers, our study demonstrates, results show, analysis reveals; istraživanja su utvrdila, rezultati pokazuju, analiza je potvrdila* i slično),

3. izrazi izvješćivanja iz neosobne perspektive – rečenice s glagolom izvješćivanja u pasivnim ili bezličnim konstrukcijama (npr. *has been shown to, was found; pokazalo se, pronađeni su, utvrđeno je* i slično),

4. izrazi izvješćivanja iz perspektive drugih autora – integrirano citiranje u kojem se na mjestu subjekta pridruženog glagolu izvješćivanja pojavljuju imenski izrazi koji se odnose na autore čiji se tekst citira (npr. *X argues, X shows, as X demonstrated; X navodi, X je pokazao, kako je utvrdio X* i slično).

5. evaluacijski izrazi s glagolima izvješćivanja kojima je pridružen neki modalni/suznačni glagol, pridjev ili neka druga riječ, koji izražavaju stav pisca teksta prema iskazu, najčešće ograđivanje ili isticanje neke informacije (npr. *it should be noted, (...) might be considered; valja istaknuti, može se smatrati, potrebno je promatrati*, i slično).

Svaku smo skupinu u samome tekstu rada označili svojom bojom, što nam je u praktičnome smislu omogućilo jednostavan uvid u diskursne preferencije prema tipu izvješćivanja u pojedinom tekstu, te jednostavnu usporedbu diskursnih preferencija u različitim disciplinama, kao i usporedbu hrvatskog nasuprot engleskome korpusu. Za svaki od pronađenih izraza izvješćivanja odredili smo diskursnu funkciju izraza, prema njegovom neposrednom kontekstu u tekstu rada i prema tome u kojem se dijelu rada rečenica pojavljuje. Upravo stoga da bismo mogli odrediti diskursnu funkciju pojedinih izraza izvješćivanja bilo je potrebno analizirati cjelovite tekstove znanstvenih radova. Naime, u sažecima članaka ili uvodnim dijelovima ostvaruju se različite diskursne funkcije nego u prikazu metodologije istraživanja, diskusiji o rezultatima ili pak zaključku teksta. U pronađenim smo primjerima prema utvrđenoj diskursnoj funkciji

pojedinih izraza izvješćivanja odredili kojoj skupini pripada glagol izvješćivanja u konkretnom primjeru, pri čemu smo razlikovali dvije osnovne skupine – „glagoli govorenja i mišljenja“ i „glagoli istraživanja“. Prva skupina obuhvaća glagole koji se odnose na neku „tekstnu“, misaonu, argumentacijsku aktivnost ili proces, dok se glagoli iz druge skupine odnose na aktivnosti i procese vezane uz istraživački postupak.

Uzimajući u obzir semantičko-sintaktičke osobitosti samih glagola i sintaktičkih okvira u kojima se pojavljuju u pojedinim izrazima izvješćivanja, njihove diskursne funkcije u samome tekstu te osobitosti kultura pojedinih znanstvenih disciplina i zajednica kojima se obraćaju pojedini analizirani tekstovi, pokušali smo utvrditi koja dokazna značenja iskazuju izrazi izvješćivanja u pojedinim primjerima.

Izraze izvješćivanja podijelili smo na izraze kojima se izvješćuje o vlastitim istraživačkim aktivnostima i spoznajama i izraze kojima se izvješćuje o tuđim istraživačkim aktivnostima i spoznajama. Radi lakšeg snalaženja, u skladu s konvencijom koju su utemeljili Thompson i Ye (1991), u analizi koristimo termin „pisac“ za pisca znanstvenog rada, a „autor“ za druge znanstvenike koje pisac citira.

S obzirom da dokazna značenja u engleskome i hrvatskome jeziku nisu gramatikalizirana (dokraja konvencionalizirana u nekom gramatičkom ili leksičkom jezičnom obliku) nego se izražavaju strategijski, a cilj je našeg istraživanja bio proučiti dokazna značenja i tipove znanja koji se konvencionalno iskazuju u tekstovima proučavanih znanstvenih radova, smatrali smo da je za naše potrebe dovoljna kvalitativna analiza tekstova te da kvantitativni podaci u smislu broja pojava ili frekvencije pojavljivanja određenih izraza ne bi u znatnoj mjeri pridonijeli razumijevanju istraživanih problema - načina konstruiranja dokaznih značenja u tekstovima znanstvenih radova. Stoga u zaključcima analize iznosimo samo uopćene relevantne podatke o tome koji tipovi izvješćivanja prevladavaju u kojoj disciplini, kojem jeziku i kojim dijelovima radova te raspravljamo o implikacijama tih nalaza.

Nakon svakog primjera koji analiziramo u zagradi je velikim slovima kraticom označeno iz koje je discipline isječak teksta uzet i iz kojeg po redu teksta u korpusu (primjerice, ako je primjer koji analiziramo uzet iz prvog teksta iz područja medicine u korpusu, označen je kao (MED 1). Reference koje se pojavljuju u pojedinim primjerima

(numeričke ili prezimena autora i godine izdanja) dio su izvornih tekstova, odnosno rečenica koje analiziramo, a nisu oznaka tekstova iz kojih su primjeri uzeti.

U analizi su korištene sljedeće kratice za pojedine discipline: RAČ (računarstvo), STRO (strojarstvo), FIZ (fizika), KEM (kemija), MED (medicina), PSI (psihologija), SOC (sociologija), LING (lingvistika), KNJIŽ (književnost).

8. Analiza tekstova iz korpusa prema perspektivama izvješćivanja

8.1. Izvješćivanje iz osobne perspektive

Izvješćivanjem iz osobne perspektive smatramo slučajeve kad se u surečenicama kojima se uvodi propozicija pojavljuju gramatičke oznake 1. lica jednine ili množine. U engleskome jeziku to su lične zamjenice i posvojni determinatori 1. lica jednine ili množine (*I/me, we/us, my, our*), a u hrvatskome svi oblici glagola te ličnih i posvojnih zamjenica u 1. licu jednine i množine. Znanstveni radovi u mnogim su znanstvenim disciplinama višeautorski, što podrazumijeva da će se u njima u izvješćivanju iz osobne perspektive koristiti 1. lice množine. Međutim, 1. lice množine, tzv. autorsko „mi”, nerijetko se koristi i u jednoautorskim radovima. Pritom je važno podsjetiti se da se oblici 1. lica množine u znanstvenom diskursu mogu koristiti s ekskluzivnom ili inkluzivnom referencom, dakle odnositi se samo na pisca/pisce znanstvenoga rada ili i na čitatelje kojima se autor u tekstu obraća. Inkluzivno „mi“ u znanstvenom je diskursu jedan od najočitijih i najviše korištenih načina uključivanja čitatelja u proces rezoniranja i argumentacije u tekstu znanstvenog rada.

U komunikacijskome smislu, izvješćivanje iz osobne perspektive u znanstvenom se diskursu može koristiti u diskursnim funkcijama niskog i visokog rizika (vidi 5. poglavlje, str. 136-138). Primjerice, uporabom inkluzivnog „mi“ pisci znanstvenih tekstova mogu govoriti o znanjima koja su poznata i prihvaćena u znanstvenoj disciplini (o onome što „znamo“), te upućivati na ono što još nije poznato i istraženo (ono što „ne znamo“), kako bi otvorili prostor za vlastito istraživanje. Uporabom inkluzivnog „mi“ također mogu voditi čitatelja kroz tekst, najavljujući što „ćemo vidjeti“ ili rekapitulirajući što „smo vidjeli“. Takve se diskursne funkcije smatraju funkcijama nižeg rizika jer se njima izriču znanja koja se konvencionalno ne osporavaju, te stoga te diskursne funkcije ne izlažu pisca potencijalnoj kritici čitatelja. Nasuprot tome, uporabom ekskluzivnog 1. lica, bilo jednine ili množine, pisci mogu objašnjavati istraživački postupak i svoj rezon u osmišljavanju istraživanja, interpretirati podatke ili pak ukazivati na vlastiti znanstveni doprinos. To su funkcije višeg rizika jer su znanja koja se prenose tim diskursnim funkcijama otvorena osporavanju.

Pomoću primjera iz našeg korpusa pokušat ćemo dati pregled diskursnih funkcija koje se ostvaruju izvješćivanjem iz osobne perspektive te glagola izvješćivanja koji se koriste u tim funkcijama, kako bismo uvidjeli koji se tipovi znanja mogu izraziti ovakvom vrstom izvješćivanja. Krenut ćemo od funkcija najvišeg rizika prema funkcijama nižeg rizika. Diskursna funkcija kojom se pisac znanstvenog rada najviše izlaže potencijalnoj kritici i osporavanju je funkcija ukazivanja na vlastiti znanstveni doprinos, kojom se pisac rada prikazuje kao inovator, a spoznaje iz njegova rada kao znanje koje će pridonijeti boljem razumijevanju istraživanoga problema. Diskursna funkcija ukazivanja na vlastiti doprinos obično se pojavljuje u sažecima i zaključcima radova. U njoj se najčešće koriste tipični “glagoli istraživanja”, poput *show*, *demonstrate* i *find*. Značenja svih triju glagola u dokaznome smislu ukazuju na to da je znanje spoznato empirijski, posredstvom induktivnog zaključivanja na temelju izvođenja i promatranja istraživačkog procesa⁸³. Pogledajmo nekoliko primjera iz engleskog korpusa.

- (1) Here **we demonstrate** that TRPA1 channels are key participants in the biological response to LPS, a microbial signature molecule, (...) Here **we show** that LPS exerts fast, membrane delimited, excitatory actions via TRPA1, a transient receptor potential cation channel that is critical for transducing environmental irritant stimuli into nociceptor activity. Moreover, **we find** that pain and acute vascular reactions, including neurogenic inflammation (CGRP release) caused by LPS are primarily dependent on TRPA1 channel activation in nociceptive sensory neurons, and develop independently of TLR4 activation. (MED 14)
- (2) Notwithstanding the study's limitations, using a large sample size of carefully selected children with asthma who underwent AT, **we demonstrated** that AT was associated with reduced asthma severity and improved control. (MED 1)
- (3) In conclusion, we have disproved the hypothesis that maspin is essential for embryonic development and life. Further, using the same cell lines and similar approaches as others, **we have demonstrated** that in our hands maspin does not inhibit primary tumour growth or metastasis in vivo, or cell migration, invasion and clone formation in vitro. (MED 15)
- (4) **Herein we have clearly demonstrated** that graphene markedly enhances the stability of silicon toward passivation by oxide formation under illumination, even in the stressing case of anodic operation in contact with aqueous solutions. (KEM 7)

Kao što vidimo, u sva su četiri primjera za isticanje vlastitog doprinosa korišteni “jaki”, faktivni „glagoli istraživanja“, čija značenja impliciraju piščevu uvjerenost u ono što

⁸³ U znanstvenome diskursu uporabom ovih glagola prenosimo spoznaje proizašle iz našeg istraživanja temeljene na promatranju. Kod glagola *show* i *demonstrate* naglašenija je vizualna komponenta, dok je kod glagola *find* ona prikrivenija, ali je konvencionalno implicirana izravnost spoznavanja, o čemu svjedoči i rječnička definicija glagola *find*, koja kaže: 3 'to discover sth by searching, studying and thinking carefully', 4 to discover that sth is true after you have tried it, tested it or experienced it'.

govori. U primjeru (1), koji je isječak iz sažetka rada, glagoli su u prezentu jer se u sažetku iznose najrelevantnije spoznaje koje donosi tekst, a *present simple* signalizira “sadašnjost” ulovljenu tekstem, u kojoj je deiktičko središte trenutak čitanja teksta. To vidimo i po prilogu “here”, čije je značenje “u ovome tekstu”. Za razliku od toga, u primjerima (2), (3) i (4), koji su isječci iz zaključka rada, koriste se prošla vremena, *simple past* i *present perfect* (kojim se naglašava ishod istraživanja i njegova relevantnost za trenutak izvješćivanja), što je logično jer se u zaključku rezimira ono što je u tekstu izrečeno i upozorava na najvažnije spoznaje proizašle iz teksta. Osim što je eksplicitno označena 1. licem množine, prisutnost piščeva subjektiviteta dodatno je naglašena uporabom izraza ograđivanja *notwithstanding the study's limitations* u primjeru (2) i izraza isticanja, odnosno pojačavanja uvjerenosti *clearly* u primjeru (4). Značenja svih triju glagola i kontekst njihove uporabe u primjerima (1) do (4) ukazuju na to da je znanje koje se prenosi spoznato empirijski, promatranjem i induktivnim, izvedenim zaključivanjem na temelju izvođenja i promatranja eksperimenta. Sami glagoli, koji su tipični glagoli istraživanja, u ovim kontekstima uporabe zrcale eksperimentalnu prirodu istraživanog predmeta i istraživačkog postupka. Međutim, upotrijebljeni u nešto drugačijem kontekstu, u drugačijoj znanstvenoj disciplini, isti glagoli mogu imati ponešto drugačije implikacije.

- (5) **I argue** that in many cases, the semantic relationships between stems, affixes, and the words they form can be analyzed in terms of metonymy, and that this analysis yields a better, more insightful classification than traditional descriptions of word-formation.(...) This comparison supports another central claim of cognitive linguistics, namely that grammar (in this case word-formation) and lexicon form a continuum (Langacker 1987: 18–19), since **I show** that metonymic relationships in the two domains can be described in nearly identical terms. (...) Furthermore, **I find** that the range of metonymic relationships expressed in word-formation is more diverse than what has been found in lexical metonymy. (LING 7)

Iako pisac u primjeru (5) u prikazu vlastitog znanstvenog doprinosa u sažetku rada koristi glagole *show* i *find*, koji impliciraju da je znanje proizašlo iz empirijskog istraživačkog postupka i da je pisac uvjeren u ono što govori, treba primijetiti da na samom početku pisac koristi “glagol mišljenja/govorenja” *argue*, čiji kontekst uporabe u ovoj rečenici (uz evaluacijski izraz blagog ograđivanja *can be analysed*) implicira da je izraženo mišljenje i pristup problemu jedan od mogućih, te da će pisac pokušati dokazati da je upravo taj pristup najbolji. Takva uporaba zrcali drugačiju prirodu istraživanog problema i istraživačkog postupka nego ona u primjeru (1), te posredno svjedoči o drugačijoj prirodi,

metodologijama i epistemologijama dviju znanstvenih disciplina. Naime, u znanostima čije istraživačke spoznaje u cijelosti počivaju na eksperimentalnim istraživanjima naglašava se pouzdanost metode i ponovljivost postupka, koji bi uvijek doveo do istih rezultata, dok se u znanostima čiji se predmet istraživanja ne može istražiti isključivo eksperimentalnim metodama u dokazivanju hipoteza znanstvenici u većoj mjeri oslanjaju na argumentaciju i dijalog s drugim znanstvenicima i njihovim promišljanjima, što se neminovno odražava i u uporabi različitih glagola izvješćivanja. Tako se u engleskome korpusu radova iz humanističkih i društvenih disciplina u diskursnoj funkciji ukazivanja na vlastiti doprinos u promišljanju istraživanog problema izuzetno često koriste glagoli mišljenja združeni s ekskluzivnim 1. licem (1. licem jednine u jednoautorskim i množine u dvoautorskim radovima).

- (6) **I propose** that this finding can be accounted for elegantly on the basis of the second notion, namely Langacker's (from my point of view under-appreciated) approach towards constituency. (LING 9)
- (7) **I thus postulate** the English "Denominative Construction" (DC) as a further extr. argument-structure construction of English, which refers to naming scenarios, i.e. to instances of linguistic categorization, in accordance with what was said previously about the entity construal expressed by a NP. (LING 10)
- (8) Although *The Lives of Animals* has been largely understood as one of Coetzee's least "postcolonial" narratives, **I argue** that its preoccupations are in fact fundamentally and critically aligned with those of postcolonial studies. (...) **I want to suggest here** that extending the concept of multidirectional memory to include the kinds of historical and ongoing torture inflicted on animals can enable new conversations between Holocaust, postcolonial and animal studies rather than a competitive hierarchy among them. (KNJIŽ 2)
- (9) **I argue** that, through this criticism and metaphor, Kunzru posits the need for, and the beginnings of citizenship practices centered around, what might be termed a viral cosmopolitanism, that constantly evolves as it moves throughout the world, becoming more heterogeneous, rather than homogenous, through its various points of global contact. (...) **I posit** that the metaphor of the virus provides a model of global interaction that contends with the potential dangers of these connections but that also points to the possibilities of arranging existing global hierarchies in new ways. (...) **I would suggest, however**, that the virus is not simply or only a metaphor for cosmopolitan labor in that the constant motion of the virus echoes the mobility demanded of a globalized labor force. (KNJIŽ 7)
- (10) **I argue** that the novel's foregrounding of communicational instability and temporal disjunction reflects an intertextual engagement with trauma theory, understood as a set of narrative conventions mediating the representation of the past. (KNJIŽ 8)
- (11) **To conclude, we suggest** that organization theory could benefit from drawing on DP's insights into how interests are presented, articulated and managed in social settings. (SOC 6)
- (12) Based on the work presented here, **I would argue** that executive-entrepreneurial authority can serve as an important support to such claims, in so far as it affords a space in which to practise licence and claim mandate as part of a renegotiation of prevailing occupational hierarchies. (SOC 8)

- (13) We argue that NET may have advantages in treating complex traumatization seen in asylum seekers and refugees, and for this population NET should be considered a recommended treatment. (PSI 1)
- (14) Thus, we contend that studies of shared genetic influences between a clinical phenotype and an endophenotype should be included as a seventh criterion on the Gottesman and Gould list. (PSI 3)
- (15) In this article, we propose treating the generation of code-smell detection rules as a bilevel optimization problem. (RAČ 3)

Kao što vidimo u primjerima (8), (9) i (12), u visokorizičnoj diskursnoj funkciji prikazivanja sebe kao začetnika neke ideje ili pristupa problemu često se koriste i izrazi ograđivanja, tj. izražavanja s oprezom (*I want to suggest, I would suggest, I would argue*). Pisci radova na taj se način pokušavaju ublažiti pretjeranu kategoričnost svojih tvrdnji, čime se štite od potencijalnih čitateljskih kritika i osporavanja.

S obzirom na svoju argumentacijsku prirodu, tekstovi znanstvenih radova iz humanističkih disciplina obiluju primjerima uporabe „glagola mišljenja“ u diskursnoj funkciji izražavanja vlastitog mišljenja i vlastitih uvjerenja. U engleskome korpusu pronađeni su brojni primjeri korištenja osobne perspektive i 1. lica jednine u toj diskursnoj funkciji. Pritom isti glagoli u različitim kontekstima mogu implicirati različite stupnjeve uvjerenosti ili ograđivanja, kao u primjerima (16), (17) i (19), kojima se izražava viši stupanj uvjerenosti nego u primjerima (18) i (20), gdje parentetička uporaba glagola *believe* i *think* signalizira viši stupanj ograđivanja.

- (16) I believe that the findings from the current study contribute to the investigation of age effects in L2 acquisition and to our understanding of what the limits of the human language-learning capacity may or may not be. (LING 5)
- (17) I believe this phenomenon is not just an aberration or an accident and also not just due to subconscious priming effects. (LING 9)
- (18) In this way, I believe, the film represents a valuable critique of the ways in which Australia's governments and citizens have responded to xenophobia and gender inequalities. (KNJIŽ 10)
- (19) I think that this acknowledgement about the limits that contexts impose on subjects finds its articulation in Tadjó's *Loin de Mon Père*. (KNJIŽ 1)
- (20) Part of the answer, I think, especially in the classroom, is to ground all discussions in specifics such as the materiality of place, rather than allow abstractions about the world at large to take over. (KNJIŽ 6)

Osobna perspektiva izvješćivanja u diskursnoj funkciji izražavanja vlastitog mišljenja česta je i u hrvatskome korpusu radova iz humanistike. Međutim, za razliku od engleskoga korpusa, u kojem u jednoautorskim radovima nismo pronašli primjere uporabe ekskluzivnog, autorskog „mi“, u hrvatskome je korpusu autorsko „mi“ u diskursnoj

funkciji izražavanja mišljenja zapravo češće od 1. lica jednine, iako smo zabilježili i primjere 1. lica jednine u toj funkciji. Primjećujemo da u izražavanju slaganja ili neslaganja s mišljenjem citiranih autora pisci često koriste i oznake stupnja slaganja, poput priloga *nikako*, *potpuno* i *djelomično* u primjerima (23), (24) i (25).

- (21) Iako navedeno vrijedi za feminističku stilistiku, **smatram** da je potrebno proširiti definiciju Katnić-Bakaršić, a koju prenosim u cjelini:... (KNJIŽ 4)
- (22) Zbog premještanja naglaska s postojećih, institucionaliziranih i fiksiranih prostora privatnosti i javnosti na privatno-javnu semantiku **ne slažem se** s Hardtom i Negrijem da “javni prostor postao je do te mjere privatiziran da više nema smisla shvaćati društvenu organizaciju u svjetlu dijalektike između privatnih i javnih prostora, između unutarnjega i vanjskoga” (Hardt i Negri 2003: 163). (KNJIŽ 8)
- (23) Zato **se** nikako **ne možemo složiti** s Derridaovom tvrdnjom da je smisao teksta tumačenja tog sna »već neko vrijeme iscrpljen golemom analitičkom literaturom širom svijeta koja ga je podvrgnula ulogu i istrazi iz svakog kut« (1998: 5). (KNJIŽ 6)
- (24) S tvrdnjama obojice potonjih autora potpuno **se slažemo**. (LING 2)
- (25) **Smatramo** da, iako je Creisselsova postavka načelno točna, navedeni primjeri više dokazuju ono što autor nije izrekao, a to je činjenica da se razlika između egzistencijalnosti i ne – egzistencijalnosti ne nalazi samo u opreci nominativ – genitiv (ili akuzativ – nominativ – genitiv)... S time **se ne slažemo** te djelomično **pristajemo uz** Perlmuttera i Moorea (1999), koji tvrde da su takve rečenice, bilo niječne ili potvrdne, besubjektne... Iako se Babbyjev (1980) rad smatra jednim od prijelomnih u slavističkoj jezikoslovnoj literaturi u pogledu analize egzistencijalnih konstrukcija, odnosno slavenskoga genitiva, **mislimo** da griješi kada tvrdnje primjenjive na ruski... (LING 4)
- (26) Stoga, uz navedenu ogradu, **smatramo** termin vezana osnova ipak prikladnijim od jedincatoga morfa. (...) **Smatramo** da predloženi prikaz sufiksalne strukture glagola u CroDeriV–u može barem donekle pridonijeti rasvjetljavanju njezina katkad maglovita prikaza u hrvatskome jezikoslovlju. (LING 10)
- (27) Premda time nismo dobili podatak o količini varijance koju objašnjavaju ukupni moderatorski efekti (kako nam to nije bilo u središtu interesa), **držimo** da smo dobili na jednostavnosti interpretacije moderatorskih efekata. (PSI 6)

U izvješćivanju iz osobne perspektive u diskursnoj funkciji izvješćivanja o nalazima i rezultatima istraživačkog postupka u korpusu radova iz disciplina u kojima se koriste eksperimentalne istraživačke metode prevladavaju „glagoli istraživanja“ čija značenja odražavaju empirijsku prirodu znanstvenoistraživačkog postupka. Tako su najučestaliji glagoli *observe*, u čijoj je značenjskoj podlozi istaknut koncept opažanja, te *find*, čije značenje implicira novu spoznaju do koje se dolazi zaključivanjem na temelju opažanja. Primjećujemo da u primjerima (28) do (37) prevladava uporaba prošlih glagolskih oblika i ekskluzivnog „mi“; dakle, izvješćuje se o tome što su istraživači uočili i pronašli u trenutku

istraživanja. Za razliku od toga, u primjerima (38) i (39) koristi se inkluzivno „mi“, kojim se u ovoj diskursnoj funkciji u proces zaključivanja na temelju nalaza dostupnih opažanja uključuje i čitatelja, kojega se poziva da sam pogleda i uvjeri se u ispravnost interpretacije nalaza. Uključivanje čitatelja dodatno je naglašeno uporabom sadašnjeg glagolskog oblika, koji kao deiktičku vremensku referentnu točku uzima trenutak čitanja teksta.

- (28) We observed a genotype6 treatment interaction for the parameters struggling (p = 0.056) and floating (p = 0.032) (Figure 5E and 5F). (MED 5)
- (29) We observed 136 VTE events during follow-up with incidence of 1.72 (95% CI 1.44 to 2.04) per 1000 person-years during the mean follow-up time of 10 years (table 2). (MED 9)
- (30) In accordance with all previous data, we observed that the SCR tumours with distinct molecular features of TGF- β -activated EMT (group A) had elevated miR-181a expression (P = 0.0006, Wilcoxon signed-rank test; Fig. 6d and Supplementary Table S8). (MED 11)
- (31) Third, we observed linear evolution in 2/15 patients, in which a new subclone emerged in the late sample that was not evident despite the deep sequencing in the earlier sample (Fig 3ci,ii). Fourth, we found evidence of branching evolution in 4/15 patients (Fig. 3di,ii). Here, in the time between the early and late time points, one or more new clones have emerged, whereas others have declined in frequency or disappeared. (MED 14)
- (32) Independently from the participants' profile, we found a statistically significant large effect of the presence of screen mockups on both comprehension effectiveness and comprehension task efficiency. (RAČ 1)
- (33) We observed that the comprehension effectiveness improvement varied on the specific Knowledge category addressed. (RAČ 1)
- (34) We found that, on average, the majority of seven types of code smells were detected with more than 86% of precision and 90% of recall. (RAČ 3)
- (35) We have observed an intense occurrence of patterns in this domain, that is, many different occurrences of the patterns in the same metamodel, suggesting that many problems in this domain are intrinsically multilevel. (RAČ 6)
- (36) For small amplitudes we observe a gaseous state where only a small fraction of the particles interact with the oscillating walls during one oscillation period. (FIZ 6)
- (37) With our model, we found that static is in good continuity of movement axes (Ox) and (Oy), and rotation in recessed nodes. (STRO 5)
- (38) The dative is certainly allowed in such contexts, but if we look at corpus data, we find the following preference quite clearly (LING 8)
- (39) However, if we compare the top ten word class patterns (those associated with the most entries in the databases), we find that eight of them are shared by Russian, Czech, and Norwegian. (LING 7)

U hrvatskome korpusu rijetki su primjeri uporabe osobne perspektive s glagolima sa značenjem vizualnog spoznavanja i otkrivanja u diskursnoj funkciji izvješćivanja o nalazima. Za razliku od engleskoga, u hrvatskome znanstvenom diskursu u ovoj diskursnoj funkciji uobičajenije je izvješćivanje iz neosobne perspektive pa, kao što ćemo vidjeti kasnije, hrvatski korpus obiluje primjerima poput *uočeno je*. Rijetke pronađene primjere izvješćivanja glagolom *uočiti* iz osobne perspektive ilustriraju rečenice (40) do (42).

- (40) Ovakvu vezanost po redu riječi **nismo uočili** u drugim funkcijama, što upućuje na to da je... (LING 5)
- (41) **Svugdje smo uočili** stanovitu mjeru semantičke shematizacije. (LING 5)
- (42) **Sumirajući podatke** iz pregledanih priručnika i raznih gramatika hrvatskoga jezika te rezultate iz vlastitog korpusa(...) **ustanovili smo da** se fokusirani infinitivni izraz može javljati u ovim značenjskim funkcijama... (LING 7)

U oba korpusa glagoli u čijoj je značenjskoj strukturi istaknut koncept gledanja (poput glagola *vidjeti*, *uočiti*, *promotriti*, *zapaziti* u hrvatskome i glagola *see* u engleskome) iznimno se često upotrebljavaju u kombinaciji s inkluzivnim „mi“. Na taj način pisac čitatelja vodi kroz tekst i svoju argumentaciju, sugerirajući mu kako bi trebao interpretirati pojedine podatke. Uporabom glagola čije značenje implicira spoznavanje na temelju vizualnoga čitatelja kao da se poziva da sam pogleda i uvjeri se u ono što pisac tvrdi.

- (43) Na sljedećim primjerima **promotrit ćemo** ponašanje rečenica s glagolima *imati* i *nemati* u prezentu (18) te odgovarajućim rečenicama u perfektu, u kojima se koristi glagol *biti* (19). (LING 4)
- (44) Konvencionalizaciju te implikature **vidimo** u novodobivenoj ulozi glagola *dati* u funkciji br. 1.a i 1.b. (LING 5)
- (45) Dodatna slabljenja derivacijske varijabilnosti zbog gramatikalizacije **uočavamo** i po tome što u ovoj funkciji... (LING 5)
- (46) Odnos tropâ i neizvjesnog statusa ljudskog zaoštren je, **vidjeli smo**, u raspravi B. Johnson o ženskoj lirici. **Promotrimo li** iznova, u svjetlu De Manove argumentacije, etička pitanja koja je ona otvorila (iako je bolje govoriti o novoj artikulaciji pozicioniranja prema etici), **vidimo** da neodlučna antropomorfizacija pobačenih plodova ostaje trajno poetičko obilježje ženske lirike. (KNJIŽ 7)
- (47) Osvrnemo li se na stanovit broj tekstova napisanih nakon raspada Jugoslavije, **uočit ćemo** da se jedna poprilično velika skupina njih često spominje u kontekstu književnosti emigracije i egzila. (KNJIŽ 10)
- (48) Ako se povedemo za Blanchotovim definiranjem pisanja, **možemo uočiti** podudarnosti (zasigurno ne slučajne) koje se doimaju kao spona među terminima deteritorijalizacije,... (KNJIŽ 10)
- (49) **Možemo zapaziti** kako je na najstariju generaciju utjecao punk koji je dolazio sa Zapada (Sex Pistols, Clash, Ramones, Exploited, UK Subs, Dead Kennedys itd.), a na sve druge, mlađe, generacije više je utjecala već uspostavljena pulska scena nego strani bendovi, pa su... (SOC 9)
- (50) Usporedbom srednje koncentracije Cu za lokalitet Ivan Sedlo s trima ruralnim lokalitetima u Velikoj Britaniji (0,29, 0,20 i 0,65 $\mu\text{g L}^{-1}$), **vidimo** kako su vrijednosti s lokaliteta Ivan Sedlo više. (KEM 1)
- (51) Considering the results the two studies side by side, **we see** that dominance effects play out similarly in younger bilinguals (Kohnert et al. 1998) and in older bilinguals (Gollan et al. 2007). (LING 1)
- (52) **We saw** that AoA is at once associable with, and dissociable from, dominance. (LING 1)

- (53) Conversely, **we also see** that languages with rather different strategies show some striking overall similarities. (LING 7)
- (54) **As we see** in 3.4, suffixes are also quite specific in terms of the word class patterns they signal. (LING 7)
- (55) Stefanowitsch (2008)'s proposal for addressing this issue is discussed in section 4 below, where **we see** that it falls prey to the same sort of counterexamples given in (7)-(10). (LING 8)
- (56) **We can see** this tension between "truth" and "fiction" being worked out everywhere in Amy Gutmann's introduction to the published text and more subtly throughout the cross-disciplinary "reflections" by Marjorie Garber, Peter Singer, Wendy Doniger and Barbara Smuts that follow the lecture-narrative. (KNJIŽ 2)
- (57) **As we have seen**, Ibn Battuta is offended by some of the practices he comes across in Mali; likewise, some of the people among whom he travels appear to have contempt for his practices. (KNJIŽ 5)
- (58) **We can observe** that both mean and median comprehension level for the T group are consistently smaller than those in S group. (RAČ 1)
- (59) **We see** that 8%, 8%, and 6% of commits contain at least one potential problem for Apache, Subversion, and FreeBSD, respectively. (RAČ 10)

Diskursne funkcije nižeg stupnja rizika, poput prepričavanja organizacije teksta, kao u primjeru (60), ili iznošenja pretpostavki i očekivanja, kao u primjeru (61), ne pretpostavljaju osporavanje znanja. U tim se funkcijama koriste glagoli izvješćivanja koji su neutralni u smislu izražavanja uvjerenosti u ono o čemu se izvješćuje. Osobna perspektiva u našem je korpusu u ovoj diskursnoj funkciji pronađena uglavnom u tekstovima iz društveno-humanističkih disciplina.

- (60) In this context, **I look at** critical period accounts of L1 attrition and L2 attainment as they relate L1-to-L2 dominance shifts. For consistency, throughout this section, **I consider** the relationship between AoA and language dominance in terms of attained proficiency in the L1 and L2.(...) **I conclude with** a critical overview, followed by suggestions for future studies of age and dominance in bilingualism.(LING 1)
- (61) **Kako bismo provjerili** spolne razlike u percipiranoj popularnosti, u ovom radu **ispitat ćemo** razlike u procjeni popularnosti vršnjaka ovisno o spolu procjenjivača i procjenjivane osobe. **Pretpostavljamo** da će mladići i djevojke u ranoj adolescenciji procijeniti vršnjake istoga spola popularnijima nego vršnjake suprotnoga spola. U skladu s tim **očekujemo** da neće biti razlike u ukupnoj popularnosti djevojaka i mladića, jer će isto- spolne preferencije prilikom procjenjivanja popularnosti rezultirati uravnoteženjem popularnosti mladića i djevojaka na cijelom uzorku.(PSI 4)

Funkcija predstavljanja znanja kao općepoznatog, prihvaćenog i neospornog i u engleskome i u hrvatskome u svim disciplinama konvencionalno se ostvaruje

izvješćivanjem iz neosobne perspektive. U čitavome korpusu pronašli smo samo jedan primjer uporabe osobne perspektive u toj funkciji.

(62) We know that exposure alone is never enough to reach a native-like or near-native level. (LING 3)

Zaključno, podaci iz korpusa pokazuju da se u engleskim tekstovima u radovima iz disciplina čije su istraživačke metode eksperimentalne u visokorizičnoj diskursnoj funkciji ukazivanja na vlastiti doprinos često koristi dokazna strategija izvješćivanja iz osobne perspektive pomoću “glagola istraživanja” poput *show*, *demonstrate* i *find*, koji u svojim značenjskim strukturama imaju istaknute koncepte promatranja i nalaženja.

Značenja tih glagola ukazuju na empirijski spoznata znanja do kojih se dolazi posredstvom izvedenog zaključivanja na temelju promatranja, a takva se znanja u disciplinama koje svoje spoznaje temelje na eksperimentalnom postupku smatraju najmanje osporivima. Za razliku od toga, rezultati analize izvješćivanja iz osobne perspektive u korpusu radova iz humanistike ukazuju da se o vlastitom doprinosu najčešće izvješćuje “glagolima mišljenja/govorenja”, poput *argue*, *suggest* i *propose*.

Činjenica da se u istoj diskursnoj funkciji u engleskim tekstovima u različitim disciplinama koriste različite dokazne strategije posredno svjedoči o razlikama u prirodi, metodologijama i epistemologijama tih disciplina, konkretno o većoj važnosti uvjerljivog argumentiranja u postizanju vjerodostojnosti iskaza u humanističkim disciplinama nasuprot oslanjanju na znanja spoznata izvođenjem i promatranjem eksperimentalnog postupka u prirodoslovnim disciplinama.

Nadalje, u visokorizičnim diskursnim funkcijama prikazivanja sebe kao začetnika neke ideje ili pristupa problemu te izražavanja mišljenja iz osobne perspektive u oba se korpusa koriste “glagoli mišljenja/govorenja”, ali je razlika u tome što se u engleskim tekstovima iznimno često koristi 1. lice jednine, a u hrvatskima se u jednoautorskim radovima u tim funkcijama gotovo u pravilu koristi autorsko “mi”. Te dvije dokazne strategije možemo smatrati funkcionalnim ekvivalentima u dvama jezicima, a razliku u sklonosti uporabi 1. lica jednine možemo pripisati različitim kulturološkim predodžbama i tradicijama u dvama znanstvenim zajednicama.

U tekstovima u hrvatskome korpusu primjetna je i nesklonost uporabi glagola vizualnog spoznavanja u izvješćivanju o nalazima vlastitog istraživanja iz osobne perspektive. U toj se diskursnoj funkciji znatno češće koristi dokazna strategija izvješćivanja iz neosobne perspektive, što će biti prikazano u kasnijem dijelu analize.

Naposljetku, dokazna strategija koja se podjednako učestalo pojavljuje u izvješćivanju iz osobne perspektive u diskursnim funkcijama vođenja čitatelja kroz tekst u oba korpusa, engleskom i hrvatskome, jest izvješćivanje glagolima u čijoj je značenjskoj strukturi istaknut koncept gledanja u kombinaciji s inkluzivnim “mi”. Takva dokazna strategija, koja počiva na uključivanju čitatelja u proces izravnog vizualnog dokazivanja, očito se smatra prilično učinkovitim u postizanju uvjerljivosti iskaza u svim disciplinama i u oba jezika.

8.2. Izvješćivanje iz perspektive istraživanja

Za razliku od izvješćivanja iz osobne perspektive, u kojem je pisac znanstvenog rada eksplicitno jezično označen kao ishodište informacije, odnosno onaj tko prenosi informaciju, *izvješćivanjem iz perspektive istraživanja* nazivamo tip izvješćivanja u tekstovima znanstvenih radova u kojem se kao ishodište informacije, odnosno kao gramatički subjekt surečenice kojom se uvodi informacija sadržana u iskazu, pojavljuje imenski izraz koji označava znanstveno istraživanje o kojem se izvješćuje ili neki njegov dio. Dakle, na mjestu agensa nije osoba koja provodi istraživanje („živi“, ljudski subjekt), nego „neživi“ subjekt, imenski izraz koji se odnosi na znanstveno istraživanje o kojem se izvješćuje, neki njegov dio, neki istraživački postupak ili predmet istraživanja, poput *istraživanja, studije, radovi, rezultati, podaci, nalazi, analiza; studies, research, articles, results, findings, data*.⁸⁴ Ovaj je tip izvješćivanja izuzetno važno i prisutno retoričko sredstvo u znanstvenom diskursu jer sam po sebi omogućuje objektivizaciju iskaza, što

⁸⁴ Kao i Molino (2010), koja ovakve imenske izraze naziva „metonimijskim“ subjektima, Tuđman Vuković (2007: 150-152) također vidi metaforičko-metonimijska preslikavanja kao podlogu situacija u kojima je na mjestu subjekta aktivne rečenice s glagolima govorenja imenski izraz koji označava apstraktan pojam ili predmet. Tako, primjerice, rečenice gdje ulogu subjekta/agensa/govornika preuzima imenski izraz koji označava neki tekstualni oblik (poput *journal, article* ili slično) objašnjava metonimijom TEKSTUALNI OBLIK PORUKE ZA AUTORA PORUKE.

ga čini učinkovitom dokaznom strategijom. Naime, kad se na mjesto subjekta stavi imenski izraz koji se odnosi na znanstveno istraživanje, umanjuje se uloga osoba koje su provele istraživanje, čime se pojačava dojam nepristranosti i činjeničnosti. Kombiniranjem takvog subjekta s različitim glagolima izvješćivanja pisac znanstvenog rada može istaknuti brojne dokazne značenjske osobitosti, odnosno značenja koja se tiču načina spoznavanja izrečenog znanja, te posredno iskazati različite stupnjeve neupitnosti informacija koje se prenose iskazom. Primjerice, u prototipnom primjeru takvog izvješćivanja, imensko-glagolskoj kolokaciji *istraživanja pokazuju (research shows)*, odabirom prezentskog oblika glagola *pokazivati/show*, koji u svojoj značenjskoj strukturi ima naglašen koncept zornosti i izravnog vizualnog spoznavanja, u kombinaciji sa subjektom izraženim skupnim imenskim izrazom koji se odnosi na više od jednog znanstvenog istraživanja pisac znanstvenog teksta retorički stvara dojam činjeničnosti, uopćenosti i neupitnosti informacije koju prenosi iskazom, te njezine relevantnosti za trenutak u kojem je iznosi. U našem korpusu pronađeni su brojni primjeri ovakvog tipa izvješćivanja u svim disciplinama, na oba jezika, u funkciji izvješćivanja o tuđim i vlastitim istraživačkim postupcima i spoznajama. Na primjerima koji slijede pokazat ćemo kako se kombinacijom različitih glagola izvješćivanja i različitih imenskih izraza na mjestu subjekta postižu različiti komunikacijski učinci u ovom tipu izvješćivanja. Visok stupanj uvjerenosti pisca u ono o čemu izvješćuje (te, posljedično, dojam teže osporivosti tako izrečenoga znanja) iskazuje se uporabom faktivnih “glagola istraživanja” sa značenjski istaknutim konceptom vizualnog spoznavanja, poput *pokazivati* u hrvatskome te *show* i *demonstrate* u engleskome korpusu, te glagola čije značenje implicira postojanje dokaza koji potvrđuje neku pretpostavku, poput *potvrditi* u hrvatskome i *confirm* u engleskome. Takvu uporabu ilustriraju primjeri izvješćivanja o tuđim istraživanjima.

- (1) Istraživanja pokazuju da CORE-OM ima zadovoljavajuću pouzdanost izraženu mjerom unutrašnje konzistencije koja se kreće za ukupnu ljestvicu oko .90 (Campbell i Young, 2011; Evans i sur., 2002; Skre i sur., 2013).(PSI 1)
- (2) Osim toga, istraživanja dosljedno pokazuju da mladići češće manifestiraju razne oblike eksternaliziranih ponašanja, dok su kod djevojaka češći poremećaji prehrane (npr. Wichstrøm, 2000.; Moffitt i sur., 2001.; Pokrajac-Bulian i sur., 2007.; Livazović, 2011.). Stoga bi se moglo pretpostaviti da postoje spolne razlike u rizičnim čimbenicima za ove dvije skupine ponašanja.(PSI 3)

- (3) Rezultati istraživanja pokazuju da je zaposlenost osoba s invaliditetom u Hrvatskoj oko 10%. (SOC 3)
- (4) Od Allportove eksplikacije optimalnih uvjeta koji su nužni da bi kontakt bio učinkovit (Allport, 1954.), pa do najsuvremenijih istraživanja (Pettigrew i Tropp, 2011.), nalazi pokazuju nužnost kontakta u borbi protiv predrasuda. (SOC 8)
- (5) Initial studies of such approaches in HICs have demonstrated effectiveness and a positive response from providers [22–24]. (MED 2)
- (6) In line with McLaughlin *et al.*'s (2004) observation of early ERP differences related to vocabulary knowledge, a recent study by Tanner *et al.* (2013) demonstrated that individuals at relatively early stages of L2 acquisition may differ in whether their brains respond to grammar violations with N400s or with P600s. (LING 2)
- (7) For example, the results of Marinova-Todd's (2003) study demonstrate that co-habitation with a native speaker of the L2 was a crucial element in the success of her highly proficient late learners. (LING 4)
- (8) On the other hand, recent studies have shown that almost all *pure* quantum states in a specified energy shell represent an equilibrium state [1–5]. (FIZ 2)
- (9) Istraživanja na životinjama nedvojbeno su potvrdila negativan utjecaj gladovanja na adaptaciju crijeva jer se umnažanje stanica usporava, čak i uz dovoljan unos energije parenteralnim putem.³¹ (MED 2)
- (10) Mnoga istraživanja potvrđuju da je socijalna podrška negativno povezana s depresivnosti (Flynn i sur., 2010.; Stice i sur., 2004.). (PSI 2)
- (11) Evidence confirms correlations between accent ratings and a host of individual factors, among them: length of residence (LOR) in the target language country, age of onset/first exposure, and both quantity and quality of experience in the target language, not to mention motivation and attitudes (e.g. Purcell and Suter 1980; Thompson 1991; Bongaerts *et al.* 1995; Elliott 1995; Flege and Liu 2001; Diaz-Campos 2004; see also Moyer 2013). (LING 3)
- (12) Many age-related second language (L2) studies have confirmed that young children have a better chance to become nativelike in L2 acquisition than adults. (LING 5)
- (13) Recently, studies by *in situ* X-ray assemble measurements have also confirmed that although there are significant coalescence events during metal nanoparticle growth, monodisperse nanoparticle can be achieved eventually.^{76,91} (KEM 5)

Primjer (2) ilustrira kako se ovaj tip izvješćivanja može koristiti za otvaranje prostora za vlastito istraživanje. Najprije se predstavi spoznaja proizašla iz ranijih tuđih istraživanja, da bi se potom iznijela pretpostavka na kojoj će se temeljiti vlastito istraživanje. Prisutnost piščeva subjektiviteta, odnosno njegove procjene u interpretaciji rezultata istraživanja o kojima se izvješćuje u primjeru (2) signalizirana je uporabom priloga *dosljedno*, kojim se dodatno naglašava pouzdanost rezultata. U primjeru (1) prisutnost piščeva subjektiviteta nije tako jasno naznačena, ali se može iščitati iz izraza *ima zadovoljavajuću pouzdanost*, koji vjerojatno odražava piščevu procjenu. Primjeri (3) i (4) također ilustriraju različit stupanj piščeve prisutnosti, kao i različite funkcije ovakvog tipa izvješćivanja. Dok se u primjeru (3) izvješćuje o vrlo konkretnom nalazu, pri čemu je piščeva prisutnost posve potisnuta, u primjeru (4) uopćeno se zaključuje na temelju nalaza, pri čemu je piščeva procjena znatno uočljivija. Engleski primjeri (5), (8), (12) i (13) ilustriraju kako se

uporabom specifičnog glagolskog oblika, *presenta perfecta*, može naglasiti kumulativni rezultat i zaključak proizašao iz nekoliko različitih istraživanja i relevantnost toga zaključka za trenutak izvješćivanja. U hrvatskome se u toj funkciji mogu koristiti i *perfekt* i *prezent*, što ilustriraju primjeri (9) i (10).

Faktivni „glagoli istraživanja“ s istaknutim konceptom vizualnog spoznavanja i implikacijom visoke uvjerenosti pisca u ono o čemu izvješćuje koriste se i u izvješćivanju o spoznajama i rezultatima vlastitog istraživanja. Pritom se u imenskome izrazu koji stoji na mjestu subjekta pojavljuje neki determinator koji ukazuje na to da se radi o vlastitome istraživanju pisca znanstvenoga rada, kao u primjerima *ovo istraživanje, rezultati naše studije, ovaj rad; our study, our results, this article* i slično. Kao što ilustriraju primjeri (14) do (32), izvješćivanjem o vlastitim znanstvenim doprinosima iz perspektive istraživanja pisac rada može izraziti visok stupanj uvjerenosti u ono što govori, a s manjim rizikom osporavanja i dojmom veće objektivnosti nego u slučaju izvješćivanja iz osobne perspektive. Pišćeva prisutnost i procjena jasno su signalizirane priložnim izrazima poput *ukupno uzevši, zaključno, jasno, taken together* u primjerima (18), (19), (20) i (24) redom.

- (14) Naši rezultati pokazuju da su oba poremećaja češća u žena nego u muškaraca, ali razlika je statistički značajna samo za anksioznost, što je u skladu s rezultatima koje su objavili drugi autori za anksioznost³² i depresivnost.³³ (MED 1)
- (15) I premda stav prema multikulturalnosti u višetničkim zajednicama može imati veće socijalno značenje za manjinu nego za većinu (Verkuyten, 2005.b, 2008.), naši rezultati pokazuju da pozitivan stav prema višetničnosti i kod većine i kod manjine pridonosi i pozitivnijem stavu prema socijalnoj i školskoj integraciji. (SOC 8)
- (16) Rezultati naše studije, zajedno s rezultatima ostalih studija provedenih u Hrvatskoj, pokazuju da je prevalencija atopijskog dermatitisa II. stupnja (5,76%).^{7–10} (MED 7)
- (17) Dobiveni rezultati potvrđuju mogućnost razlikovanja nekliničkog i kliničkog uzorka po pitanju izraženosti psihopatoloških poteškoća. (PSI 1)
- (18) Ukupno uzevši, dobiveni rezultati pokazuju da se u podlozi eksternaliziranih ponašanja i odstupajućih navika hranjenja nalaze isti čimbenici (kvaliteta vršnjačkih odnosa i osjećaj pripadnosti školi), međutim mehanizmi njihova djelovanja različiti su. (PSI 3)
- (19) Zaključno, rezultati ovoga istraživanja pokazuju da osobe izraženih simptoma anksioznosti i depresije pokazuju određenu pristranost u prepoznavanju emocionalnih izraza lica. (PSI 7)
- (20) Rezultati, dobiveni numeričkom simulacijom strujanja u ventilacijskom mlinu EVT N 270.45 u Termolektrani Kostolac B, jasno pokazuju da CFD metode daju sve detalje strujne slike u jednom složenom postrojenju. (STRO 8)
- (21) Rezultati ovoga istraživanja potvrdili su dosadašnje tvrdnje da se tek statističko podudaranje od 94% može uzeti u obzir kad govorimo o prepoznavanju govornika. (LING 2)
- (22) Ovo je istraživanje pokazalo kako se život u području koje se oporavlja od rata negativno odražava na školski uspjeh djece i to najvjerojatnije pretežito preko negativnih aktualnih socioekonomskih posljedice rata kao što su nezaposlenost i siromaštvo, te smanjenih roditeljskih psiholoških resursa.

- (PSI 6)
- (23) Ovaj je rad pokazao da je prilikom praćenja siromaštva nužno uzeti u obzir više mjera siromaštva i kumulativni pristup, jer se na taj način može bolje utvrditi ne samo opseg nego i dubina siromaštva (važno je u situaciji oskudnih financijskih resursa razlikovati one koji žive u površinskom siromaštvu od onih koji žive u dubinskom siromaštvu).(SOC 4)
- (24) Taken together, these results demonstrate that the chemosensitive cation channel TRPA1, but not the canonical LPS receptor TLR4, is critical for the acute excitatory effects of LPS on nociceptor sensory neurons. (MED 14)
- (25) Our results demonstrate that proper treatment of long-range electrostatics and maintaining charge neutrality of the system are both critical.(KEM 4)
- (26) This article provides a selective overview of recent event-related brain potential (ERP) studies in L2 morpho-syntax, demonstrating that the ERP evidence supporting the critical period hypothesis (CPH) may be less compelling than previously thought.(LING 2)
- (27) This article demonstrates that many types of word-formation can be classified according to the metonymic relationships involved.(LING 7)
- (28) Our experiment demonstrates the QI-communication protocol's immunity to *passive* eavesdropping that was predicted, theoretically, in [15]. (FIZ 3)
- (29) Finally, previous studies have shown that x segments of the beginning of a word increase its chance of being recognized more than the same number of segments of its end (cf. Noteboom 1981). This paper adds to this list by showing that collostructional analysis can also be used to discover syntactic constructions. (LING 9)
- (30) Our simulations show the expected behavior of parametric resonance: the inflaton oscillates initially, transferring energy to the fluctuations in χ which grow until the system becomes non-linear. (FIZ 5)
- (31) Our study confirmed that this circuit was severely compromised by the ablation. (MED 13)
- (32) These observations confirm that Pb^{2+} interacts with the nitrogen atom on the pyridyl group, thus leading to the ICT in these molecules.(KEM 8)

Izveščivanjem glagolima *upućivati (na)*, *ukazivati (na)*, *indicate*, *suggest*, čije značenje može implicirati nešto niži stupanj sigurnosti, pisci znanstvenih radova mogu se ograditi, odnosno izraziti oprez u iznošenju nekih tvrdnji, čime preveniraju čitateljevo osporavanje iznesenih tvrdnji. Uporabom ovih glagola naznačuje se da postoje razlozi da vjerujemo da su izrečene informacije pouzdane, ali to ne možemo tvrditi s potpunom sigurnošću.

- (33) Dobiveni rezultati upućuju na potrebu većeg podupiranja obrazovnih i slobodnih aktivnosti za djecu u ratom jače stradalim područjima zemlje kao i roditeljskih kompetencija njihovih roditelja kako bi se spriječili negativni učinci po dječji školski uspjeh. (PSI 6)
- (34) Provedeno ispitivanje pokazuje da se u proizvodnji odnosnih rečenica djeca s PJT-om značajno razlikuju od djece urednoga jezičnoga razvoja, što upućuje na dijagnostičku vrijednost ovih sintaktičkih struktura.(LING 8)
- (35) Podatci upućuju na interferenciju aleksitimije i sposobnosti dijabetičara da kontroliraju svoju bolest te podupiru istraživanja koja pokazuju da supresija emocija može dovesti do teškoća u regulaciji glukoze.²⁷ U posljednje vrijeme provedena su i istraživanja aleksitimije u području dermatologije. Preliminarni podatci sugeriraju da bi aleksitimija mogla biti povezana s alopecijom, psorijazom, vitiligom i kroničnom urtikarijom.²⁸ (MED 6)
- (36) Teorijske implikacije našeg istraživanja upućuju na potrebu prevladavanja i odbacivanja stroge

podjele na supkulturaliste i postsupkulturaliste na ovom području.(SOC 9)

- (37) Ističu se tako **radovi** V. Woolf, H. Cixous (i cijelog pokreta *écriture féminine*), S. Gilbert i S. Gubar, S. Mills, S. Erlich i drugih, **koji su pokazali** koja su obilježja »ženske rečenice«, ali i **ukazali na** njezinu kulturnu uvjetovanost te vezanost za određene stilske formacije i autore koji nisu nužno žene. (KNJIŽ 4)
- (38) **Recent data indicate** that each year 528 000 women are diagnosed with cervical cancer worldwide and 266 000 die from the disease.¹ (MED 7)
- (39) **Kinetic studies indicate** that the catalytic hydrolysis of AB by the Ag@CoNi/graphene NPs is first order, with the activation energy measured to be 36.15 kJ mol⁻¹.(KEM 2)
- (40) **Numerous studies have indicated** that performance in the nondominant language is more subject to effects of aging than the dominant language (e.g. Ko" pke and Schmid 2004; DeBot 2007; Gollan *et al.* 2012).
- (41) **These results indicate** that the graphene can stabilize Ag_{0.1}@Co_{0.45}Ni_{0.45} NPs at least for □ve cycles. (KEM 2)
- (42) **The results also indicate** that metal cation is complexed by only the nitrogen atoms on pyridine rings and that one pyridyl nitrogen associates with one metal cation in solution.(KEM 8)
- (43) **Our findings indicate** that these materials can be candidates for heavy metal ion detectors and that the affinity of these materials upon association with metal cations can be tuned by varying the conjugation length and molecular dimensions. (KEM 8)
- (44) **ONCO- MINE²⁷** indicates that maspin is over-expressed in more cancer types (21 out of 313 total analyses) than under-expressed (13 out of 313 total analyses) (Fig. 4a). (MED 13)
- (45) **Recent data** from large-scale analysis of numerous high-grade serous ovarian cancer samples **suggests** that acquisition of invasiveness in ovarian cancer cells is accompanied by the emergence of a mesenchymal subtype of tumours with a transforming growth factor-b (TGF-b) gene signature that is associated with poor patient outcome³. (MED 11)
- (46) **Human genetic studies have suggested a link** between FKBP51 and antidepressant response rate [8–11]. (MED 5)
- (47) Thus, to respond to the question posed in this section, **the two studies cited suggest** that age does not erode the naming advantage that balanced bilinguals have over dominant bilinguals. (LING 1)
- (48) **These results strongly suggest** that the capacity of a given LPS to activate TRPA1 correlates with its ability to induce mechanical alterations in the plasma membrane.(MED 14)
- (49) **Our analysis** of the maspin gene locus and expression patterns in cancer **suggests** that maspin may be a marker of changes to an adjacent gene: the tumour suppressor, Pleckstrin Homology Leucine-rich repeat Protein Phosphatase-1 (*PHLPP1*). (MED 15)
- (50) **These results suggest** the parametrization of Eq. (2) to be overdetermined, and hence the number of free parameters too large for the entire sample of voids. (FIZ 10)
- (51) **These results suggest** that a fully atomistic "pH-stat" will soon become available for molecular dynamics simulations. (KEM 4)

Međutim, sama uporaba glagola izvješćivanja čije značenje implicira blago ograđivanje ne znači da pisac teksta nije uvjeren u ono što tvrdi. Baš nasuprot, vješt看 kombiniranjem izraza blagog ograđivanja, poput neutralnog glagola *suggest* s izrazima isticanja uvjerenosti, poput priloga *strongly* u primjeru (48) pisac rada izražava svoju uvjerenost na način koji nije pretjerano otvoren, što je strategija pozitivne uljudnosti kojom se prevenira čitateljevo osporavanje iskaza. Također, i sam odabir perspektive izvješćivanja, tj. činjenica da se izvješćuje iz perspektive istraživanja, pri čemu na mjestu subjekta stoji istraživački instrument, kao u primjeru (44), upućuje na jaču uvjerenost pisca u ono što

tvrdi, odnosno na interpretaciju značenja glagola *indicate* kao faktivnog glagola.⁸⁵

Sukladno tome, informaciju prenesenu iskazom u primjeru (44) interpretiramo kao činjeničnu.

U izvješćivanju faktivnim “glagolima istraživanja” *find* i *reveal* u engleskome te glagolom *utvrditi* u hrvatskome istaknuta je značenjska komponenta otkrivanja nečeg novoga. Uporabom tih glagola u kombinaciji s „neživim“ subjektom ukazuje se na konkretan doprinos nekog istraživačkog postupka, rezultata istraživanja ili čitavog istraživanja o kojem se izvješćuje, uz implikaciju visokog stupnja uvjerenosti pisca u ono što izvješćuje. Takvo izvješćivanje ilustriraju sljedeći primjeri.

- (52) In addition, Kaplan–Meier analysis revealed that a concomitant decrease in both miR-181a and P-Smad2 expression resulted in a significantly prolonged PFI ($P \leq 0.0007$, log-rank Mantel–Cox test; Supplementary Table S7) and OS ($P \leq 0.0006$, log-rank Mantel–Cox test) compared with the expression of each biomarker alone (Fig. 6b and Supplementary Table S7). (MED 11)
- (53) The analysis revealed a significant difference between the groups, $F(3, 56) = 6.41$, $p = .001$, $Z^2 = .256$ (LING 5)
- (54) Gestalt theory has revealed the human capacity to focus on—or foreground—certain parts of a scene, the figure, and background other parts as the ground in relation to which the figure is perceived (Rubin 1915). (LING 6)
- (55) Indirect evidence reveals a potential role of autophagy in depression; some antidepressants change the autophagic flux and the expression of autophagy markers [14,15,24–26].
- (56) The direct observation revealed that with a relatively low concentration of oleylamine (20%), there were three stages of growth... (KEM 5)
- (57) This study found that VIA nurses trained in colposcopy in a low-resource setting detect high-grade cervical lesions as well as specialised doctors do using the Swede score systematic colposcopy system. (MED 7)
- (58) Istraživanje Beursa i suradnika također je utvrdilo da su depresivnost i anksioznost povezane s nižim socioekonomskim statusom.³¹ (MED 1)
- (59) Ovo istraživanje utvrdilo je visoku učestalost anksioznosti i depresivnosti u starijih osoba i značajne razlike između tri hrvatske županije. (MED 1)

Osim najučestalijih glagola u ovome tipu izvješćivanja, “glagola istraživanja” koje smo prikazali dosad, u korpusu nalazimo i primjere izvješćivanja iz perspektive istraživanja u

⁸⁵ Rječnička definicija značenja glagola *indicate* nudi: 1 show – 'to show that sth is true or exists', 2 suggest – 'to be a sign of sth; to show that sth is possible or likely'. U primjeru (44), gdje je glagol združen sa subjektom koji se odnosi na znanstveni mjerni instrument, značenje glagola interpretiramo kao faktivno, odnosno prvo značenje koje nudi definicija.

kojima se u većoj mjeri očituje piščev subjektivitet, odnosno prisutnost pisca znanstvenog rada kao konceptualizatora, te njegova interpretacija informacija o kojima se izvješćuje, kao u primjerima (60) i (61), gdje je jasno da je pisac rada taj koji izdvaja, *naglašava* ono što smatra bitnim u citiranim studijama.

- (60) Studije naglašavaju važnost socijalnih veza i s aspekta zaštite mentalnoga zdravlja (Brissette i sur., 2000.; Walen i Lachman, 2000.; Speer i sur., 2001.; Böhnke, 2008.), prevencije marginalizacije te osiguravanja socijalne podrške (Kearns i Forrest, 2000.; Piselli, 2007.; Böhnke, 2008.). (SOC 2)
- (61) Recent scientific research has highlighted the deficiencies of using histology alone as a means for detecting AR, with its inherent problems of sampling, read variability, and the inability to use the biopsy for serial monitoring and AR prediction [7,8]. (MED 3)

Također, osim “glagola istraživanja”, koji u ovom tipu izvješćivanja prevladavaju u radovima iz svih znanstvenih disciplina obuhvaćenih korpusom, u korpusu radova iz društveno-humanističkih znanosti pronađeni su i brojni primjeri “glagola govorenja i mišljenja”. U radovima iz prirodnih i tehničkih znanosti u našem korpusu takvi glagoli nisu pronađeni u ovom tipu izvješćivanja. Uporaba “glagola govorenja i mišljenja” s “neživim” subjektom jasan je znak prisutnosti piščeva subjektiviteta, odnosno njihova uporaba znatno jasnije sugerira da je pisac znanstvenog rada konceptualizator koji takvim izvješćivanjem iskazuje svoju interpretaciju i procjenu iznesenih informacija, što ilustriraju primjeri (62) do (66).

- (62) Dobiveni rezultati govore o visokoj pouzdanosti rezultata na dimenzijama *problemi, funkcioniranje i rizična ponašanja* (.72-.93) (...) (PSI 1)
- (63) Osim toga, rezultati govore o različitoj ulozi pojedinih dimenzija motivacije za predviđanje svake od ispitanih strategija samoregulacije motivacije. (PSI 8)
- (64) The present article examines the relationship between age and dominance in bilingual populations. (LING 1)
- (65) The article also considers the relevance of critical-period accounts of the relationships of AoA and age of L1 attrition to L2 dominance (LING 2)
- (66) Both of the Johnson and Newport studies concluded that L2ers with AOs before age 7 years (as a group) were not significantly different from NSs (i.e. nativelike). (LING 5)

Osim općenitih izraza koji se odnose na istraživanje ili neki njegov dio, poput *istraživanja, analize, studije, rezultati i podaci*, u našem su korpusu u ovom tipu izvješćivanja na mjestu subjekta pronađeni izuzetno raznovrsni imenski izrazi koji ukazuju na različitu prirodu istraživanih problema i istraživačkih postupaka koji se

koriste u pojedinim disciplinama. Primjeri iz medicinskog korpusa svjedoče o kliničkoj ili eksperimentalnoj prirodi istraživanih problema, a istraživački dijagnostički ili laboratorijski postupci koji se koriste u takvom istraživanju počivaju na izravnom vizualnom promatranju, opažanju i zaključivanju na temelju tog opažanja. Pritom se u dijagnostičke svrhe u kliničkim istraživanjima i u istraživačke svrhe u laboratorijskim istraživanjima koristi raspoloživa tehnologija koja omogućuje uvid u istraživani problem. U svim primjerima koji slijede u izvješćivanju iz perspektive „neživog“ subjekta, bilo dijagnostičkog postupka ili samog proučavanog uzorka ili organa, koriste se glagoli čija značenja naglašavaju vidljivost i dostupnost opažanju, a znanje prikazano na ovaj način gotovo je neosporivo. Uloga osoba koje provode istraživanje i pisca znanstvenog rada kao konceptualizatora i interpretatora informacija u velikoj je mjeri potisnuta te se stvara dojam da pisac znanstvenog rada samo bilježi spoznaje koje se jasno i nedvojbeno otkrivaju i nude samim promatranjem istraživačkog postupka. Takvo izvješćivanje ilustriraju primjeri (67) do (75).⁸⁶

- (67) Rendgenska snimka, kao i kompjutorizirana tomografija pokazale su prisutnost tumorske mase u donjem plućnom režnju s desne strane. (MED 9)
- (68) Nalaz kompjutorizirane tomografije (CT) prsnog koša bio je uredan, dok je CT abdomena upućivao na zadebljanje stijenke žučnog mjehura i hepatosplenomegaliju. (MED 5)
- (69) Različiti serološki testovi uz odgovarajuću kliničku sliku upućuju na aktivnu bolest, međutim, potrebno je istaknuti da oni mogu biti pozitivni i u osoba koje su prije preboljele infekciju, kao i u osoba s asimptomatskom infekcijom.^{7,8} (MED 5)
- (70) Miofibroblastične stanice sadržavaju do 2 mitoze u 50 VVP-a i pokazuju imunohistokemijsku pozitivnost na VIM, SMA. (MED 9)
- (71) The ventral aspect of the brain, after the removal of the leptomeninges, clearly showed the scars of the operation on both hemispheres (Fig. 1). (...) The borders of the surgical resection were clearly demarcated in the anatomical and histological images; the latter clearly showed that the WM underlying the excised medial temporal cortex was also damaged (Fig. 2). (...) Histological staining revealed neuronal integrity in the CA4 field of the remaining hippocampus⁴² and a normal compact pattern of the granule cell layer of the dentate gyrus (Fig. 5). (...) MRI scans revealed that the lesion was symmetrical as Scoville had planned, but was less extensive than his estimate¹⁹. (...) MRI demonstrated extensive WM T2-hyperintensities, which were not related to the surgery; these were confirmed in histological sections (Fig. 6). (MED 13)
- (72) Most of the AR samples analyzed on the Fluidigm platform showed a mixed setting of some cellular and humoral rejection or associated chronic changes. (MED 3)

⁸⁶ Treba, međutim, napomenuti, da retoričko konstruiranje znanstvenosti i objektivnosti u ovom tipu izvješćivanja nipošto ne znači potpuno zatamljivanje piščeva subjektiviteta. Dapače, piščeva je procjena u pojedinim primjerima jasno vidljiva i naglašena, primjerice čitavom surečenicom koja počinje veznikom *međutim* u rečenici (69) ili prilogom *clearly* u rečenici (71).

- (73) Cells transduced with TuD-miR-181a exhibited decreased expression levels of miR- 181a when compared with cells transduced with TuD-miR- 331.3p (Fig. 4a). (...) In addition, immunohistochemical (IHC) analysis of the intraperitoneal nodules revealed that the miR- 181a tumours had spindle-like, mesenchymal features, whereas the pBABE tumours had a more uniform cuboidal, epithelial growth pattern (Fig. 3f). (MED 11)
- (74) PEG3, a gene involved in (...), showed a total of three nonsense and three missense mutations, suggesting this locus could be a recurrent target of mutations in MM (Fig. 6). (MED 12)
- (75) In no case did tumours arising from cells expressing maspin show retarded growth rates (Fig. 3a,b). Immunoblot analysis revealed that maspin expression and level were maintained throughout tumour growth (Fig. 3a,d). Immunohistochemistry analyses further revealed that the morphology of the maspin-positive tumours did not differ from that of controls (Fig. 3c,d). (MED 15)

Eksperimentalna priroda istraživanja i uporaba specifičnih tehnologija i postupaka istraživanja jasno je vidljiva i u primjerima (76) do (80), pronađenima u korpusu tekstova iz područja kemije i fizike:

- (76) The ATR spectra showed the typical broad AleH vibrational features, changing according to the phase change the material undergoes during the load cycle.(KEM 1)
- (77) Quantitative image analysis showed an excellent correlation between changes in the Pb^{2+} concentration or the rate of lead deposition and the current passed through the electrochemical cell.(KEM 5)
- (78) The spectroscopic and electrochemical behaviors of the carbazole derivatives demonstrate that the carbazole unit interacts with the electron-accepting group through the π - conjugated spacer, thus leading to the intramolecular charge transfer (ICT).(...) Compound S2 exhibits fluorescence enhancement upon association with transition metal cations, and compound V3 shows high selectivity for Cu^{2+} among this series of materials.(KEM 8)
- (79) Rendgenska difrakcija i Fourier transformirana infracrvena spektroskopija ukazale su na to da do- lazi do interkalacije te da je dominantna interkalirajuća vrsta perklorna kiselina.(...) Pretražna elektronska mikroskopija pokazala je da se ekspandira ni grafit sastoji od makroporoznih crvolikih čestica.(KEM 3)
- (80) Spearmanov test je pokazao kako nema značajnih negativnih korelacija između mjerenih ugljikovodika, odnosno povećanje koncentracije pojedinog mjere- nog ugljikovodika ne utječe na smanjivanje koncentracije nekog drugog mjerenog ugljikovodika.(KEM 5)

Za razliku od navedenih primjera iz područja biomedicine i kemije, primjeri izvješćivanja iz perspektive “neživog” subjekta u humanističkim disciplinama ukazuju na drugačiju prirodu istraživačkih problema i postupaka. Primjeri (81) do (94) odražavaju činjenicu da su predmet proučavanja u književnosti i lingvistici jezik i tekst, a da postupci istraživanja variraju od isključivo argumentacijskih do eksperimentalnih. Međutim, općenito govoreći, u izvješćivanju iz perspektive istraživanja u primjerima iz korpusa književnosti i lingvistike znatno je vidljivija prisutnost pisca teksta kao konceptualizatora; znatno je jasnije naznačeno da se stvari ne odvijaju same od sebe, nego je pisac teksta taj koji

odabire i interpretira ono što promatra. Pišćeva je prisutnost signalizirana uporabom evaluacijskih priložnih izraza poput *upravo*, *zorno*, *isključivo* u primjeru (85), pridjevskih *zanimljivo* i *sličnih* u primjeru (86), priložnih *vjerojatno najjasnije* i pridjevskih *zanimljiv* u primjeru (87) ili priložnog *if anything* u primjeru (90).

- (81) Poznati kognitivnolingvistički primjer pokazuje da odabir između leksema »nerođeno dijete« ili »plod« u kontekstu diskursa o reproduktivnim pravima rezultira različito konceptualiziranom stvarnošću (...) (KNJIŽ 4)
- (82) No analiza apostrofe u pjesmama pokazala je da je lirski subjekt koji se obraća mrtvom plodu uvijek rascijepljena govornica-majka, koja ne samo da nastoji premostiti procjep između sebe i drugog nego ga ponajprije pokušava markirati. (KNJIŽ 7)
- (83) I prva će kajkavska zbirka – Kipci i popevke (1917) – pokazivati osnovnu trojnu stilsku (esteticističku) usmjerenost, pri čemu će već i sam njezin naslov aludirati na različito situiranje motiva: (...) (KNJIŽ 3)
- (84) Morfosintaktička analiza prezentskih oblika u korpusu (...) navodi na zaključak da su njihove uporabe i značenja gotovo jednaka onima u standardnome hrvatskom... (LING 3)
- (85) S druge strane, *upravo takve rečenice zorno pokazuju* da su egzistencijalne konstrukcije bezlične (...) (...) pa tako *primjer* U njega su krasne slike. *govori isključivo o tome* kakve su slike, a *ne utvrđuje* njihovo postojanje ili nepostojanje. (LING 4)
- (86) Recentne gramatike hrvatskoga jezika (...) od mogućih pet funkcionalnih varijanti samo jednu (HG) ili dvije (GHJ) ilustriraju primjerom (...) Zanimljivo značenjsko preklapanje *pokazuje dati + infinitiv* u ovoj upotrebi sa sličnim besubjektnim ustrojstvima bez modalnoga glagola dati. (LING 5)
- (87) *Eksperimenti su pokazali* da se koncepti iz kategorije osnovne razine u mozgu procesiraju brže, lakše se prepoznaju i djeca ih najranije i najlakše usvajaju pri učenju jezika. (...) *Prostorni koncepti* poput *sprijeda, straga, gore, dolje* vjerojatno najjasnije *svjedoče o* utjelovljenom iskustvu stoga što su artikulirani *upravo na temelju naše tjelesne pozicije u prostoru i našega kretanja kroz prostor*. (...) *I Searleov misaoni eksperiment i istraživačka »neuralna revolucija«* koja je uslijedila *pokazuju da* nema razumijevanja bez utjelovljenja. (...) *Ovaj je citat zanimljiv jer pokazuje da* nam je trebalo pola stoljeća da ovu tvrdnju o vezi između jezika i senzorno–motoričkoga sustava shvatimo ozbiljno. (LING 6)
- (88) Navedeni primjeri *svjedoče da* područje političkog an gažmana uključuje, između ostaloga, generalne zahtjeve za poboljšanjem civilnoga društva u Hrvatskoj i njegovih vrijednosti uopće. (...) Navedeni primjeri *upućuju na* konstrukciju i reprezentaciju kolektivnoga društvenog aktera kao odgovornoga i osviještenog subjekta koji je zabrinut za općenite socijalne probleme u državi, a ne samo za one koji ga se izravno tiču. (...) *Analiza slogana na dijakronijskoj razini pokazala je* razvojni put od prvotnoga poziva na zajedništvo i solidarnost prema kasnijoj izrazitoj separaciji na dvije polarizirane skupine (mi i vi). (SOC 6)
- (89) *My readings of these texts show* that cosmopolitanism can become merely orientalist if it is based only on a desire for otherness that lacks the complexities of particular places. (KNJIŽ 6)
- (90) Even though Bharati Mukherjee has warned against the dangers of exoticism, *the book covers* from editions of her novels in three separate decades *indicate* that her work has, if anything, been increasingly commodified as exotic. (KNJIŽ 4)
- (91) *Kunzru's text suggests* the inescapability of global subject positions, arguing that we are always already enmeshed in global capitalist systems and that resisting these positions is therefore futile; we are, therefore, engaged in an "actually existing cosmopolitanism", to use Bruce Robbins's (1998) phrase. (KNJIŽ 7)
- (92) Yet by the end of the film *the narrative reveals* Amelia's actions to be irresponsible rather than justified. (KNJIŽ 10)
- (93) *A synchronic look at cospeech gesture and homesign, thus, reveals* that bimanual action may lie behind foreground-background structure in sign lan- guages. (LING 6)
- (94) *The English examples illustrate* lexical metonymy, while parallel examples of metonymy in word-formation are presented in Russian and Czech. (LING 7)

Nakraju, velik broj primjera izvješćivanja iz perspektive “neživog” subjekta odnosi se na slučajeve opisa i interpretiranja podataka prikazanih u netekstualnom dijelu znanstvenog rada – u tablicama, grafovima i slično, te na opisivanje slika i drugog vizualnog materijala u znanstvenim radovima. U takvome izvješćivanju daleko su najučestaliji “glagoli istraživanja” s istaknutom značenjskom komponentom vizualnog spoznavanja, poput *show*, odnosno *pokazivati/prikazivati*, što ilustriramo primjerima (95) do (99). Ovim načinom izvješćivanja čitatelja se poziva da pogleda vizualni materijal i sam se uvjeri u ono što se u izvješću tvrdi.

- (95) Figures 1 and 2 show portions of the PAR spectra of pyrrole vapor in the N–H(ν_1) and C–H(ν_2) stretch fundamental regions at temperatures of 21 and 65 °C displayed as red and green traces, respectively. Immediately seen is that the spectra are characterized by several Q-branches with ν_1 and ν_2 being the dominant ones in the respective regions. (KEM 9)
- (96) Tables 6–8 show the research characteristics for studies using behavior analytic techniques; cognitive rehabilitation, training, and support; and parent training interventions, respectively. (MED 4)
- (97) (f) Histograms showing the number of cases and type of clonal evolution for each karyotypic subgroup. (MED 12)
- (98) Slika pokazuje postotak preopćavanja u dječjem jeziku i u govoru usmjerenome djetetu u svim trima korpusima. (LING 7)
- (99) Slika 3 prikazuje ravnotežni fazni dijagram slitine CuZnAl pri vertikalnom presjeku pri $w(\text{Al}) = 6 \%$. Visokotemperaturna β -faza je neuređene strukture bcc. (KEM 7)

Zaključno, analiza je pokazala da je izvješćivanje iz perspektive istraživanja iznimno često korištena dokazna strategija u svim disciplinama obuhvaćenima korpusom i u oba jezika. U ovoj su vrsti izvješćivanja najučestaliji „glagoli istraživanja“, bilo s istaknutim konceptom vizualnog spoznavanja, poput *show*, *demonstrate*; *pokazivati*, ili otkrivanja nečega novog, poput *find*, *reveal*; *utvrditi*. Dokazna strategija izvješćivanja iz perspektive istraživanja u kombinaciji s faktivnim „glagolima istraživanja“ jača dojam objektivnosti, uvjerljivosti i teže osporivosti iskaza i kao takva koristi se kao vrijedno retoričko sredstvo u svim disciplinama. Međutim, primjeri iz našeg korpusa ukazuju i na očitu razliku između ovakvog tipa izvješćivanja u prirodnim i tehničkim nasuprot društvenim i humanističkim znanostima. Naime, u primjerima ovakvog tipa izvješćivanja u društvenim i humanističkim znanostima uočava se znatno izraženija prisutnost

piščeva subjektiviteta i njegove procjene iznesenih informacija, što se izražava uporabom jezičnih sredstava ograđivanja ili isticanja, dok primjeri iz prirodoslovnih ili tehničkih disciplina upućuju na to da se prisutnost pisca nastoji u potpunosti zatomiti, kako bi se stvorio dojam da činjenice proizašle iz eksperimentalnog postupka govore same za sebe.

8.3. Izvješćivanje iz neosobne perspektive

Izvješćivanjem iz neosobne perspektive smatramo slučajeve u kojima se o tuđim ili vlastitim istraživačkim aktivnostima i spoznajama izvješćuje koristeći pasivne i bezlične oblike u nepropozicijskom dijelu izričaja, odnosno u surečenicama kojima se uvodi iskaz. Dakle, gramatički subjekt uvodne surečenice ili nije izražen ili je obezličen ili nema ulogu agensa. U engleskome su to rečenice s tzv. perifrastičnim pasivom i rečenice u kojima se na mjestu subjekta pojavljuje značenjski ispražnjena zamjenica *it*, a u hrvatskome rečenice s perifrastičnim pasivom ili tzv. bezličnom konstrukcijom (oblici glagola s povratnom zamjenicom *se*). Takav oblik izvješćivanja, kojim se u prvi plan stavljaju same spoznaje, a ne onaj tko je do njih došao, izuzetno je koristan u znanstvenom diskursu za sve situacije u kojima se želi retorički umanjiti uloga znanstvenika i pojačati dojam činjeničnosti i „objektivnosti“ iznesenih informacija. Tako konstruirane informacije konvencionalno se neće osporavati. Dakle, komunikacijski je učinak neosobnog načina izvješćivanja u znanstvenim radovima dojam prikrivenosti ili neprisutnosti piščeva subjektiviteta, čime se također može prevenirati eventualno čitateljevo osporavanje iznesenih informacija. Naime, bez obzira što je jasno da je pisac znanstvenog rada onaj koji bira koje će informacije izložiti i kako će ih interpretirati, ako je informacija prenesena u neosobnom obliku teže je odrediti ishodište informacije te je naizgled nejasnije kome treba pripisati odgovornost za izrečenu informaciju.

Analizom primjera neosobnog izvješćivanja u našem korpusu utvrdili smo da se neosobno izvješćivanje tipično koristi u nekoliko diskursnih funkcija: kad se generalizira, tj. uopćeno izvješćuje o spoznajama koje su prihvaćene unutar znanstvene discipline i koje se ne osporavaju, kad se izvješćuje o kumulativnim spoznajama o nekom problemu unutar

znanstvene discipline, te kad se opisuju metode i postupci koji su se koristili u istraživanju.⁸⁷

Krenut ćemo od analize primjera iznošenja spoznaja koje se prikazuju kao općeprihvaćene unutar znanstvene zajednice. Ovaj tip izvješćivanja, koji ilustriramo primjerima (1) do (25), blizak je onome što Mushin (2001) naziva činjeničnim epistemološkim stavom. U hrvatskim radovima iz našeg korpusa za činjenično izvješćivanje koristi se bezlična konstrukcija u prezentu, a prototipni primjer takvog izvješćivanja je glagolski izraz *smatra se*. Obezličanjem se naglašava uopćenost, nevezanost za pojedinačnog govornika, a prezentom aktualnost, relevantnost informacije u trenutku izvješćivanja. Često se uz takva izvješća navode i reference koje bi trebale potvrditi uvriježnost i prihvaćenost iznesenih informacija unutar znanstvene discipline, kao u primjerima (1), (3), (5) ili (10), a ponekad se koriste i izrazi ograđivanja, kao u primjerima (5) i (9), gdje se pisci uporabom priloga *često* i *uglavnom* ograđuju od pretjeranog uopćavanja. U engleskim se radovima koristi pasivni prezentski oblik „glagola mišljenja“, a prototipni je glagolski izraz *is considered*, kao u primjerima (19) do (21). Iz neosobne se perspektive često iznose i uopćene pretpostavke i procjene kojima se uobičajeno barata unutar discipline, što se u hrvatskome iskazuje glagolskim oblicima *pretpostavlja se*, *procjenjuje se* i slično, a u engleskome oblicima poput *(it) is believed* i *(it) is estimated*. I u engleskim tekstovima u neosobnom tipu izvješćivanja ponekad nalazimo jasne naznake piščeva subjektiviteta, kao u primjerima (20), (22), (23), (24), gdje pisci uporabom priloga *commonly*, *currently* i *widely* izražavaju vlastitu procjenu stupnja prihvaćenosti prikazanog znanja unutar discipline.

- (1) *Smatra se da* dugotrajno gladovanje, posebice u novorođenčadi, može odgoditi maturaciju crijevnog epitela, stanjiti crijevnu sluznicu, onemogućiti aktivaciju crijevnih enzima te uzrokovati atrofiju crijevnih resica.^{32–35} (MED 2)
- (2) *Budući da se smatra* kako je aleksitimija ključni konstrukt koji determinira terapijski odgovor i ishod, ciljevi terapije trebali bi biti:... (MED 6)
- (3) Iako etiologija bolesti i razlozi povećanja prevalencije nisu sasvim razjašnjeni, glavnim uzrokom *smatraju se* čimbenici okoliša.² (MED 6)
- (4) Glavnim simptomom astme *smatra se* »piskanje«, »hripanje« ili »zvizdanje« u prsima (engl. wheezing).(...) Za prevalenciju simptoma astme kao glavni simptom *uzima se* simptom piskanja u

⁸⁷ U svim se znanstvenim radovima obavezno opisuju metode korištene u istraživanju, ali konkretan način prezentacije ovisi o konvencijama pojedinih znanstvenih disciplina te o formatu rada, koji obično propisuje uredništvo pojedinog časopisa. Bez obzira na razlike, većina znanstvenih radova ima poseban odjeljak naslovljen *Metode* ili *Metodologija istraživanja*, u kojem se manje ili više detaljno opisuju metode i tijekom istraživačkih postupaka korištenih u istraživanju.

- posljednjih 12 mjeseci. (MED 7)
- (5) Pozitivan nalaz hemokulture iz katetera, a negativan iz periferne krvi, često se smatra dokazom sepse povezane s kateterom zbog čega se CVK neopravdano vadi. ¹⁴ (MED 10)
 - (6) U okviru se sociokognitivnih modela samoregularnog učenja kapacitet pojedinca da održi ili pojača svoju želju za radom na akademskim zadacima i učenjem smatra važnim za razumijevanje procesa i ishoda učenja jer se motivacija za učenje može vremenom mijenjati. (PSI 8)
 - (7) Atmosfersko taloženje smatra se glavnim izvorom toksičnih metala kao što su Hg, Cd, Pb i nekoliko drugih u ekosustavu. (KEM 1)
 - (8) Izvorišnom idejom za razvoj CORE sustava smatra se poglavlje Irene Waskow (1975; prema Barkham, Mellor-Clark, Connell i Cahill, 2006) u kojem autorica predlaže korištenje polazišne baterije koja bi bila široko prihvaćena i po potrebi bi se dopunjavala specifičnijim mjerama. (PSI 1)
 - (9) Kamenom temeljcem feminističke stilistike uglavnom se smatra knjiga Sare Mills Feminist Stylistics (1995),... (KNJIŽ 4)
 - (10) Jedna je od osnovnih teza suvremenih književnih teorija da između književnog teksta i njegova autora ne postoji izravna veza jer se smatra da je pisanje "neutralni, složeni, posredni (oblique) prostor gdje naš subjekt nestaje, ono negativno gdje je sav identitet izgubljen, počevši od samog identiteta pisanja kao takva" (Barthes 1999: 197). (KNJIŽ 10)
 - (11) Očito da je "raspoloživi dohodak" nesavršena mjera siromaštva. Stoga se smatra poželjnim kombinirati indirektni i direktni pristup mjerenju siromaštva. (SOC 4)
 - (12) Koncept supkulture, proizašao iz "birminghamske škole" (koja se smatra najutjecajnijom teorijskom paradigmom koja se bavi ovom temom) na početku sedamdesetih, nastao je kao odgovor na pojavu novih životnih stilova i mladenačkih pokreta u šezdesetima i ranim sedamdesetim godinama. (SOC 7)
 - (13) Smatra se da te karakteristike reflektiraju kognitivne procese i regulaciju emocija te pridonose nastanku i održavanju somatskih i psihijatrijskih poremećaja. (...) Pretpostavlja se da su te manifestacije izraz abnormalnog stanja afekta koji proizlazi iz deficita simbolizacije. ⁴ (MED 6)
 - (14) Također se često pretpostavlja da »medikalizacija« menopauze u zapadnoj kulturi dodatno pridonosi povećanom izvještavanju o peri- menopauzalnim tegobama. ⁴⁵ (MED 8)
 - (15) Predviđa se da će depresija u ukupnoj populaciji razvijenih zemalja do 2020. godine biti drugi vodeći uzrok globalnog opterećenja bolestima, odmah iza ishemijske bolesti srca. ¹² (MED 1)
 - (16) Procjenjuje se da se u svijetu proizvede svake godine oko 3×10^6 tona duhanskog otpada. ¹ (KEM 10)
 - (17) Procjenjuje se da od VL-a u svijetu oboli između 200 i 400 tisuća ljudi na godinu od kojih između 20 i 40 tisuća na godinu umre. (MED 5)
 - (18) Ne zna se točno koliko univerzalnih ²⁸ shema ima, ali procjenjuje se da ih je nekoliko stotina. (LING 6)
 - (19) Obstructive sleep apnea (OSA) is considered the most prevalent and severe entity within the spectrum of sleep-disordered breathing, and affects approximately 2%–3% of all children [15–17]. (MED 1)
 - (20) It is well established that the similarities between asthma and OSA in children are quite extensive. Indeed, both are considered inflammatory disorders of the airways as well as low-grade systemic inflammatory diseases [20,43,44]. Asthma and OSA also share risk factors such as allergic rhinitis, obesity, exposure to tobacco smoke, frequent respiratory infections, and African- American race [45,46]. In addition, rhinitis, commonly associated with OSA, is also considered a precursor to asthma [47]. (MED 1)
 - (21) A woman is considered to be VIA positive when sharp, distinct, well-defined, dense acetowhite areas on the cervix are noticed during examination with or without raised margins, close to the squamocolumnar junction in the transformation zone. ^{6 8} (MED 7)
 - (22) Moreover, the repetitive upper airway obstruction during sleep and accompanying intermittent hypox- emia and hypercapnia, recurrent cortical microarousals, and sympathetic nervous system activation trigger oxidative stress and systemic inflammatory pathways that are currently believed to mediate OSA-associated morbidities [22]. (MED 1)
 - (23) It is commonly believed that the second (later-learned) language is not, nor will ever be, the

dominant language.(LING 1)

- (24) It is widely acknowledged that 'under-represented' businesses, particularly those owned by ethnic minorities, often struggle to secure a foothold in the supply chains of large organizations in the public and private sector (Ram and Smallbone, 2003). (SOC 2)
- (25) It is estimated that up to 50% of individuals with an autism spectrum disorder also have an intellectual disability [2]. (MED 4)

U diskursnoj funkciji iznošenja uopćenih tvrdnji, gdje se pojedina znanja i prakse prikazuju kao uobičajeni i prihvaćeni unutar discipline, u korpusu tekstova iz društveno-humanističkih područja pronađeni su brojni primjeri neosobnog izvješćivanja „glagolima govorenja i mišljenja“. Zanimljivo je primijetiti da u primjerima (26) i (28) „glagoli mišljenja“ u izrazima *se promatra* i *is regarded as* u svojoj značenjskoj podlozi imaju istaknut koncept gledanja, što svjedoči o temeljnoj neodvojivosti procesa vizualnog percipiranja i spoznavanja, odnosno promišljanja i zaključivanja na temelju onoga što je dostupno promatranju. U primjerima (26), (27) i (28) glagolski izrazi *govori se o* i *is argued to* upotrijebljeni su u funkciji prikazivanja uobičajenih načina promišljanja i pisanja o određenim problemima unutar određene znanstvene zajednice, dok se oblikom *is said to* u primjeru (30) naglašava uopćenost iskaza i neizravno spoznavanje, bez ukazivanja na točno ishodište informacije.

- (26) U engleskome jeziku to se područje naziva linguistic landscapes:... Prostor se promatra kao semiotički resurs koji se može "upotrijebiti" ili "označiti" da bi se javno obznanila i prenijela društvena značenja, ideologije, grupni i individualni stavovi, ponajprije s pomoću jezika i vizualnoga diskursa. Oni se uklapaju u ostale prostorne prakse i dimenzije kulture uopće, a tada se više ne govori o lingvističkim nego o semiotičkim krajolicima.(SOC 6)
- (27) Suprotno tome, kulture među kojima postoji velika razlika u samoopisivanju semiosfernih jezgara imaju nekompatibilne konvencije, među kojima nije moguća semiotička razmjena, odnosno komunikacija zasnovana na dijalogu. U tom se slučaju govori o sudaru kultura. (KNJIŽ 1)
- (28) Knowledge sharing is widely regarded as the process underpinning knowledge management in organizations.(SOC 9)
- (29) Age in bilingualism is understood as the point in development at which second language (L2) acquisition begins and as the chronological age of users of two languages.(LING 1)
- (30) For example, the syntactic subject is said to have greater prominence and to attract greater attention than the object or an oblique, and in English the first position is said to attract more attention than the last position, and the last position more attention than the middle position.(LING 6)
- (31) In Cognitive Grammar, the linguistic system is argued to consist of symbolic units, i.e., units that are conventionalized associations of a phonological pole (i.e., a phonological structure) and a semantic/conceptual pole (i.e., a semantic/ conceptual structure). (LING 9)

Osim u funkciji iskazivanja činjeničnog epistemološkog stava, tj. prikazivanja određenih znanja kao općeprihvaćenih, što se obično pojavljuje na samom početku teksta

znanstvenog rada, u tekstovima u korpusu pronađen je velik broj primjera neosobnog izvješćivanja o kumulativnim spoznajama proizašlima iz različitih istraživanja određenog problema, te jednako tako velik broj primjera neosobnog izvješćivanja o konkretnim spoznajama pojedinih znanstvenih istraživanja. Diskursna funkcija takvog izvješćivanja je iznošenje znanja koje u znanstvenoj disciplini poznato kako bi se otvorio prostor za vlastito istraživanje, koje će ili nadograditi postojeće spoznaje, rasvjetljujući neke probleme koji nisu u dovoljnoj mjeri istraženi, ili će na neki način pokušati osporiti postojeće spoznaje. U svakom slučaju, ono što je poznato, što je rezultat prethodnih istraživanja, polazišna je točka za vlastito istraživanje.

U hrvatskom se korpusu za izvješćivanje o kumulativnim spoznajama različitih istraživanja koriste bezlični oblici glagola izvješćivanja čije značenje implicira vizualno spoznavanje, a tipični je primjer glagolski izraz *pokazalo se*. Osim toga koristi se i perifraistični pasiv s faktivnim „glagolima istraživanja“, gdje je tipični primjer glagolski izraz *utvrđeno je*. Zanimljivo je da se u hrvatskome koristi prošlo vrijeme (*perfekt*), dok se u engleskome koristi pasivni oblik glagola u *present perfectu*, s tipičnim primjerima *has been shown to* i *has been found to*. Uporabom *present perfecta* dodatno se naglašava kumulativna priroda spoznaje i rezultati istraživačkih procesa. Neosobno izvješćivanje o kumulativnim spoznajama proizašlima iz različitih istraživanja ilustriramo primjerima (32) do (59).

- (32) Naime, **pokazalo se** da je popularnost u recipročnom odnosu s odnosnom agresijom, socijalnom samoefikasnosti, vodstvom i kooperativnosti (Puckett i sur., 2008.). Stoga **se postavlja pitanje** hoće li niža usamljenost povratno pojačati popularnost i kakva je uloga kvan- titativnih korelata usamljenosti, poput širine socijalne mreže, i kvalitativnih, poput stupnja samootkrivanja u tom sustavu povratne sprege. (PSI 4)
- (33) S tim u vezi, unutar domicilnoga znanstvenog istraživanja **pokazuje se** da nedostaje sustavno i kontinuirano istraživanje navedene problematike, osim, primjerice, u području proučavanja čimbenika prihvatanja hormonalne nadomjesne terapije. ^{84,85} (MED 8)
- (34) Tako **se** anksiozna osjetljivost **pokazala** između ostalog poveza na s većom pobuđenosti na tjelesne senzacije i doživljava- njem njihova intenziteta znatno jačim^{69–72} te s iskazivanjem o doživljavanju većeg broja predmenstrualnih tegoba zbog točnijeg prepoznavanja i veće usmjerenosti na tjelesne senzacije.^{73–76}
- (35) U istraživa- njima strukture anksiozne osjetljivosti **pokazalo se** da navedena osobina uključuje zabrinutost zbog tjelesnih simpto- ma (tjelesne brige ili zabrinutost), koja se odnosi na strah od tjelesnih simptoma anksioznosti; zabrinutost zbog mentalne onesposobljenosti ili nedostatnosti (psihičke brige ili zabrinutost) te socijalne brige ili zabrinutosti.
- (36) Niži socioekonomski status (prihodi i zaposlenost) te niži stupanj obrazovanja, odnosno obrazovnog postignuća u longitudinalnim istraživanjima zapadnih zemalja **pokazao se** dosljednim rizičnim čimbenikom veće izraženosti pe- rimenopauzalnih simptoma.^{20–24} (MED 8)
- (37) Naime, **pokazuje se** da je akumulacija manjih životnih događaja bolji prediktor depresivnosti nego veliki životni događaji te da se ta povezanost pojačava s dobi (Adkins i sur., 2009.; Scott i sur.,

- 2008.; Sund i sur., 2003.). (PSI 2)
- (38) Pokazuje se da je ulaganje novca i vremena u inovacije proizvoda i/ili procesa proizvodnje dugoročno vrlo isplativo [54]. (STRO 6)
- (39) Utvrdivši neizdvojivost lirske subjektivnosti iz »tekstualnoga realiteta«, samorazumljivim se pokazalo da »tekstovi ne proizlaze iz govornika, već govornici proizlaze iz tekstova« (tucker 1985: 243) te da »ne postoji diskurs bez subjektiviteta ni subjektivitet bez diskursa« (easthope 1983: 32). (KNJIŽ3)
- (40) Perimenopauza kao razdoblje prijelaza s redovitoga menstrualnog ciklusa na razdoblje potpunog prestanka menstruiranja i reproduktivnog kapaciteta žene prepoznato je kao zasebno razdoblje u reproduktivnom životu žene zbog svojih specifičnih djelovanja na njezino zdravlje i kvalitetu života.^{1–11} (MED 8)
- (41) U dosadašnjim istraživanjima utvrđeno je da na zdravlje utječu ne samo socio-demografska obilježja pojedinca i obitelji^{14,15} nego i gospodarsko,^{16–18} socijalno i kulturološko stanje zajednice¹⁹ te dostupnost zdravstvene zaštite.²⁰ (MED 1)
- (42) Podaci o rodnom razlikama nisu jednoznačni, ali primijećen je trend da u nekliničkom uzorku žene imaju više rezultate nego muškarci, dok rodne razlike nisu izražene u kliničkim uzorcima, osim za dimenziju rizična ponašanja koja je izraženija kod muškaraca (Connell i sur., 2007; Evans i sur., 2002). (PSI 1)
- (43) Osim toga, u novije vrijeme zabilježen je i znatan pos- totak mladih koji pokazuju neke od simptoma poremećaja hranjenja, odnosno odstupajuće navike hranjenja (npr. Pokrajac-Bulian i sur., 2007.; Wichstrøm, 2000.). (PSI 3)
- (44) Već su odavno uočene slabosti koncepta dohodnog siromaštva i relativne linije siromaštva, pa se pojavila potreba za dodatnim pokazateljima siromaštva, kao što su pokazatelji materijalne deprivacije. (SOC 4)
- (45) Lifestyle intervention trials that include dietary modification have been shown to be effective in delaying or preventing the development of T2D.⁴ (MED 8)
- (46) Both a decrease and an increase of pAkt^{S473} induced by antidepressants have been reported to date. [55,56].
- (47) The positive association between antithrombotic drugs and VTE is quite probably due to confounding by indication¹⁹; also, the co-occurrence of cardiovascular disease and VTE has been noted in several studies.²⁰ (MED 9)
- (48) NIPT has been shown to be highly accurate in the detection of common fetal autosomal trisomies, especially T21.¹ (MED 10)
- (49) The test sensitivity of CVS has been found to be somewhat lower compared with amniocentesis (98.47% vs 99.32%, respectively).¹² (MED 10)
- (50) Typically, in cancer cells, TGF- β has been shown to induce epithelial-to-mesenchymal transition (EMT), which plays a critical role in metastasis and is associated with chemotherapy resistance in numerous cancers. (MED 11)
- (51) TGF- β is among several growth factors that can act as inducers of EMT and has been found to play an important role in cancer invasion and metastasis^{22–24} (MED 11)
- (52) Depressed mood-congruent explicit memory biases have been found in many studies for which participants are explicitly asked to recall previously encoded information (see Gotlib et al., 1996 for a review). (PSI 2)
- (53) It has been reported that coalescence as an alternative to simple growth by attachment of monomeric species plays an important role in the synthesis of many other nanocrystals with more complex shapes.^{67,89,92–94} (KEM 5)
- (54) Recently, carbazole derivatives have been shown to be promising materials for two-photon applications^{20–22} and molecular assembly.²³ (KEM 8)
- (55) In light of the complicated genetics underlying psychological disorders, endophenotypes, constructs that dot the pathway between genes and clinical phenotypes, have been proposed as a strategy to study pathology and discover susceptibility genes (Cannon & Keller, 2006; Gottesman & Gould, 2003; Miller & Rockstroh, 2013). (PSI 3)

- (56) Decreased relative left FA **has been shown to** differentiate depressed and non-depressed individuals (e.g. Henriques & Davidson, 1991; Shankman et al., 2007, 2013; Stewart, Bismark, Towers, Coan, & Allen, 2010).(PSI 3)
- (57) In the non-work domain, **it has been demonstrated** that people who identify with their family role have higher levels of family–work enrichment (Wayne et al., 2006). (SOC 7)
- (58) Exchange processes **have been seen as** the basis of resource and knowledge combination (Bouty, 2000; Nahapiet and Ghoshal, 1998).
- (59) Of the remaining non-resultative verb classes, cognition verbs and factual speech-act verbs (see [6]–[7]) **have been observed to** be of central importance to the two cxtr. patterns with predicative complements (Hampe and Schönefeld 2006; González-García 2009).(LING 10)

Za razliku od izvješćivanja o kumulativnim spoznajama proizašlima iz različitih istraživanja, za izvješćivanje o konkretnim spoznajama iz pojedinih istraživanja u hrvatskome se podjednako učestalo koriste pasivni i bezlični oblici glagola u prošlom i sadašnjem vremenu (*perfekt* i *prezent*), dok se u engleskome koristi pasiv u prošlom glagolskom vremenu (*simple past*). I u ovoj se funkciji koriste tipični “glagoli istraživanja” čije značenje podrazumijeva vizualno spoznavanje ili pronalaženje. Neosobno izvješćivanje o konkretnim nalazima i spoznajama iz određenih istraživanja ilustriramo primjerima (60) do (65).

- (60) Najviša prevalencija simptoma astme u posljednjih 12 mjeseci kod djece u dobi od 6 i 7 godina **nađena je** u razvijenim zemljama svijeta - Australija (24,6%), Novi Zeland (24,5%), UK (18,4%), Sjeverna Amerika (17,6%), dok **se** najniže stope prevalencije **nalaze** u slabije razvijenim zemljama svijeta -Indija (5,6%), Iran (5,4%), Indonezija (4,1%).^{5,11} (MED 7)
- (61) Na primjer, u longitudinalnom istraživanju provedenom među adolescenticama od 13 do 15 godina **pokazalo se** da su zloraba psihoaktivnih tvari, antisocijalno ponašanje i poremećaji hranjenja povezani (Measelle i sur., 2006.). Slično tome, **utvrđena je** povezanost između poremećaja hranjenja i agresivnosti me-đu mladima iz opće populacije (Miotto i sur., 2003.).(PSI 3)
- (62) These effects of FKBP51 **were not observed** in Akt1/2KO MEFs, but were restored after reintroducing Akt1 and Akt2 into Akt1/2KO MEFs by transient transfection (Figure 2G). (MED 5)
- (63) Evidence of curve linear associations **was seen** between fruit and green leafy vegetables consumption and risk of type 2 diabetes ($p=0.059$ and $p=0.036$ for non-linearity, respectively). (MED 8)
- (64) Additionally, no evidence of substantial publication bias **was observed** from the Begg ($p=0.533$) and Egger regression tests ($p=0.849$; see online supplementary table B in appendix 1). (MED 8)
- (65) In the same study, AoA **was found to** be a significant predictor ($r = .31$, $p < .05$) of dominance indices on the Bilingual Language Profile (Birdsong et al. 2012). A significant correlation between age and color naming times **was reported** ($r = .29$, $p < .001$), with a projection that color naming speed would become slower by about 1 s for every 16 years of aging.(LING 1)

Osim izvješćivanja o rezultatima i nalazima tuđih istraživanja, neosobna perspektiva pronađena je u oba korpusa i u diskursnoj funkciji izvješćivanja o rezultatima i nalazima vlastitoga istraživanja. U toj se funkciji u hrvatskome najčešće koriste glagoli čije značenje podrazumijeva vizualno spoznavanje (*pokazati, uočiti, vidjeti, zapaziti*). Uporabom tih glagola naglašava se spoznavanje promatranjem, na temelju kojega se izvode zaključci, a uporabom obezličenih glagolskih oblika naglašava se nepristranost postupka istraživanja i zaključivanja te, posljedično, pouzdanost rezultata. Nakon glagola vizualnog spoznavanja u hrvatskom su korpusu najčešći faktivni glagoli poput *utvrditi, ustanoviti, potvrditi*, a tek onda glagol *pro(naći)*, dok je u engleskome korpusu u ovoj diskursnoj funkciji najučestaliji glagol *find*, nakon kojega slijede glagoli vizualnog spoznavanja *show* i *observe*. Neosobno izvješćivanje o rezultatima i nalazima vlastitog istraživanja ilustriramo primjerima (66) do (97).

- (66) Podaci su prikupljeni Sociometrijskim upitnikom percipirane popularnosti i UCLA skalom usamljenosti (Verzija 3). Pokazalo se da mladići procjenjuju druge mladiće popularnijima nego djevojke, a djevojke procjenjuju druge djevojke popularnijima nego mladiće.(...) Spol se nije pokazao moderatorom odnosa između percipirane popularnosti i usamljenosti.(PSI 4)
- (67) Spol se dosljedno u svim koracima pokazuje značajnim specifičnim prediktorom, no nije potvrđen interakcijski učinak spola i obaju tipova socijalnih strahova na kvalitetu prijateljstva.(PSI 5)
- (68) No smjer ove povezanosti nije očekivan: pokazuje se da su većinska djeca koja imaju manje pozitivan stav prema obrazovanju kao životnoj vrijednosti sklonija integraciji.(SOC 8)
- (69) U analizi se dob pokazuje značajnim prediktorom triju stavova, i to tako da su starijim ispitanicima manje prihvatljivi stavovi o seksualnom odnosu prije braka, preljubu i homoseksualnim odnosima nego mlađim ispitanicima.(SOC 10)
- (70) Kod 12,6% ispitanika (45 njih) zapaža se odbacivanje nelegitimnih načina postizanja uspjeha, ali i neprihvatanje obrazovanja (...), dok samo 4,2% ispitanika (ili 15 njih) prihvaća korupciju, ali i odbacuje obrazovanje (...). Iz ovih se rezultata vidi da je konzistentni meritokratski svjetonazor najprisutniji u istraživanoj populaciji,...(SOC 1)
- (71) Na temelju rezultata hi-kvadrat testa uočavaju se značajne razlike na sve tri promatrane varijable.(SOC 3)
- (72) Ako na temelju spomenute linije siromaštva pratimo stope siromaštva ili "stope rizika od siromaštva" (at-risk-of-poverty rate), kako se nazivaju prema službenoj terminologiji, onda se vidi da u Hrvatskoj od 2003. do 2008. godine nije bilo gotovo nikakvih promjena u stopama siromaštva.(SOC 4)
- (73) Ta se djelomična desemantizacija posebno uočava upravo u fokusiranim konstrukcijama s infinitivom, uz koje dati poprima karakteristike modalnoga glagola,...(LING 5)
- (74) Razmatraju li se mnogostruke kombinatoričke mogućnosti infinitiva u su- vremenome hrvatskom jeziku (ne ograničavajući se nužno samo na standardnu domenu), uočava se da je njegovo udruživanje s glagolom-suznačnicom dati iznimno frekventna pojava,(LING 5)
- (75) Promotri li se peta i deveta vrsta (Barić i sur., 1997.: druga te drugi razred pete vrste) koje su produktivne, ali ne i transparentne, primjećuje se da su one podložne preopćavanju.(LING 9)
- (76) U izradi takve leksičko-semantičke mreže, a posebice tijekom izrade glagolskih sinakupova, uočeno je da se značenjske veze između hrvatskih glagola koji služe kao tvorbeni osnovi za tvorbu drugih glagola derivacijskim afiksima u velikome broju slučajeva ne mogu obuhvatiti odnose koji se koriste između glagolskih sinakupova kao cjelina.(LING 10)

- (77) Analizom sinoptičkih karata uočeno je da je 80 % pojava kiselih oborina povezano s vjetrom iz smjera NE, a 20 % s vjetrom iz smjera E.(KEM 1)
- (78) Analizom kemijskog sastava dobivenog vapna (tablica 4) uočava se više magnezijeva oksida i alkalija (posebice natrija) u odnosu na zahtijevanu kvalitetu vapna za aluminotermijski postupak (tablica 5).(KEM 2)
- (79) Utvrđeno je kako djeca iz ratom jače zahvaćenih područja imaju slabiji opći školski uspjeh od djece iz ratom manje pogođenih područja, no prosječni uspjeh u oba područja je na razini ocjene vrlo dobar.(PSI 6)
- (80) Rodne razlike malog efekta utvrđene su na dimenzijama subjektivna dobrobit ($p < .01$), koja je niža kod ženskih sudionica, te na dimenziji rizična ponašanja ($p < .01$), koja su češća kod muškaraca.(PSI 1)
- (81) Ispitivanjima svjetlosnim mikroskopom utvrđeno je da pri dekarbonatizaciji dolomita na temperaturama do 1273 K ne dolazi do trajne promjene obujma niti do loma čestica.(KEM 8)
- (82) Što se tiče djelovanja spola kao moderatora između po- pularnosti i usamljenosti, nije se potvrdila pretpostavka da će veća popularnost biti povezanija s manjom usamljenosti kod djevojaka nego kod mladića.(PSI 4)
- (83) Ustanovljeno je da ne postoji potpuno preklapanje između dimenzija siromaštva, ali siromašni na jednoj dimenziji (u odnosu na one koji nisu siromašni na toj dimenziji) imaju veće izgleda da će biti siromašni i na drugim dimenzijama siromaštva.(SOC 4)
- (84) Utvrđeno je da se uzorak stabilizira nakon 15 min na potencijalu od -740 mV u odnosu na referentnu elektrodu (Slika 1).(STRO 3)
- (85) Nadalje, ustanovljeno je da ispitivana slitina stvara pasivni oksidni sloj u području potencijala od -1,1 V do -0,66 V u odnosu na referentnu elektrodu.(STRO 3)
- (86) Analizom 30 istraživanja došlo se do niza kritičnih faktora upravljanja kvalitetom, prikazanih u Tablici 2.(STRO 7)
- (87) (...) u pretraženim korpusima hrvatskoga jezika, Hrvatskome nacionalnom korpusu i Hrvatskoj jezičnoj riznici, nije pronađen niti jedan primjer s genitivom.(LING 4)
- (88) Primjeri pogrešnoga označavanja objekta pronađeni su u dječjem jeziku u sva tri korpusa (tablica 2., primjer 6.). (...) Analizom je pronađeno sedam označavanja koja bi bila netočna usporede li se sa standardnim idiomom.
- (89) The strongest effects were shown for individuals with intellectual disability without autism (five of six effect size estimates .0.50). (MED 4)
- (90) Strong findings were shown in our review for behavior analytic techniques, which are supported by many recent reviews [28,99,100]. (MED 4)
- (91) The decomposition onset temperatures were found to be good indicators of thermal stability for cGaCl_3 1/40.50 to 0.67 samples. (KEM 3)
- (92) For the Al^{III} -based analogue, several ^{31}P NMR signals were recorded (corresponding to different Al^{III} species detected by the probe), and the calculating AN values were between 96 and 103. (KEM 3)
- (93) In fact, a minor improvement in V_{oc} was observed, as well as an apparent decrease in the parallel shunt resistance as indicated by the decreased dependence of the current on applied potential under reverse bias.(KEM 7)
- (94) As can be derived from Table 2, only significant effects were found if general delinquency was measured and not if specifically violent or non-violent delinquency was assessed. No effects were found for family functioning. Further- more, larger effect sizes were found for family factors if a correction for pretreatment measures was applied. No moderating effects were found for follow-up period. For the ultimate outcome delinquency, larger effects were found when a composite of violent and non-violent delinquency was measured. (PSI 10)
- (95) In the present study, it was demonstrated that a number of different factors contribute to L2 proficiency.(LING 4)
- (96) Based on the findings from the impressionistic judgments, age effects were clearly observed, and nativelikeness in spontaneous production was guaranteed for the earliest AO group.(LING 5)
- (97) Compared with the comprehension task, much more variation was observed among the scores from the production task (see Table 4).(LING 5)

Općenito govoreći, u izvješćivanju o vlastitim istraživanjima neosobna je perspektiva u oba korpusa najprisutnija u dijelovima rada u kojima se opisuju metode i postupci istraživanja, što ilustriramo primjerima (98) do (100). Pritom se koriste manje tipični i značenjski izuzetno heterogeni glagoli izvješćivanja kojima se zapravo bilježe specifične istraživačke aktivnosti i postupci korišteni u istraživanju.

- (98) Na uzorku od 58 sudionika odabranih predispitivanjem s obzirom na izraženost crte anksioznosti ispitani su efekti anksioznosti i depresivnosti na uspješnost, učestalost i brzinu prepoznavanja emocionalnih izraza lica. Anksioznost je procijenjena Upitnikom anksioznosti kao stanja i crte ličnosti (STAI), a depresivnost Beckovim inventarom depresivnosti (BDI). Emocionalni su izrazi lica korišteni u istraživanju preuzeti iz baze The Karolinska Directed Emotional Faces (KDEF). Korišteno je 70 fotografija emocionalnih izraza lica, od toga 35 lako i 35 teško prepoznatljivih.(...) Razmotrene su teorijske i kliničke implikacije dobivenih rezultata.(PSI 7)
- (99) Statistička analiza provedena je u statističkome programskom paketu STATISTICA, verzija 6.0 (StatSoft, Inc. Tulsa, OK). Rabila se deskriptivna statistika za opis karakteristika varijabla pojedinih ispitivanih skupina te za njihov prikaz u obliku tablica. Podaci kategorijskih varijabla prikazani su kao broj i proporcija (%).. (MED 7)
- (100) Images were assessed centrally at the Department of Neurology, Medical University of Graz, Austria, blinded to clinical and demographic data. Items according to FAST were constructed as follows:(...) Based on MRI data clinical signs addressed by FAST were analysed in relation to the different vascular territories. (...) Apart from NIHSS, the following presenting symptoms were recorded additionally in the case report form on inclusion: headache, nausea-vomiting, hemianopia, diplopia and vertigo.(...) Frequencies of presenting symptoms were analysed in two modifications.(...) Additionally a Venn diagram was plotted for those with at least one FAST symptom to check frequencies of combinations of symptoms. Alternatively, the frequency of each symptom was calculated in a sequential approach. After sizing the most frequent symptom, the second frequent symptom was extracted from the remaining cases and so on. (...) All analyses were calculated using commercially available software: PASW Statistics 18, Release V.18.0.2 (copyright SPSS, Inc. 2009, Chicago, Illinois, USA) and SAS software, V.9.2 of the SAS System for Windows (copyright 2008 SAS Institute Inc. Cary, North Carolina, USA). (MED 6)

U uvodnim dijelovima radova, gdje su uobičajene diskursne funkcije pregled ciljeva istraživanja, iznošenje hipoteza i obrazlaganje pristupa istraživanome problemu, neosobna perspektiva znatno je češća u radovima u hrvatskome korpusu, dok se u engleskome korpusu u toj funkciji znatno češće koristi osobna perspektiva, te je primjera neosobne perspektive pronađeno razmjerno malo. Neosobno izvješćivanje u uvodnim dijelovima radova ilustriraju primjeri (101) do (111).

- (101) Prema podacima se dosadašnjih istraživanja pretpostavlja da će kod socijalno anksioznijih osoba biti izraženije vjerovanje o potrebi skrivanja pravoga ja te da će one rjeđe doživljavati pozitivne emocije pa i svoja prijateljstva procijeniti manje kvalitetnima. Očekuje se i da će socijalna

- anksioznost i vjerovanja o potrebi skrivanja pravoga ja biti negativni prediktori, dok će češće doživljavanje pozitivnih emocija biti pozitivan prediktor kvalitete prijateljskoga odnosa.(PSI 4)
- (102) Smatralo se da će ulogu različitoga označavanja naročito dobro prikazati usporedba dvaju idioma odraslih govornika uzme li se u obzir različite primatelje, djecu i odrasle. Očekivano je da će se složenost procesa usvajanja moći uočiti u preopćavanjima utemeljenima na načelu kontrasta (1 oblik = 1 funkcija).(LING 7)
- (103) Ovim se istraživanjem željelo provjeriti kakav je doprinos vjerovanja o potrebi skrivanja pravoga ja i doživljavanja pozitivnih emocija kvaliteti prijateljskih odnosa nakon kontrole spola i pojedinih aspekata socijalne anksioznosti.(PSI 5)
- (104) U ovome se radu, na osnovi istraživanja prihvaćenosti vrijednosti obrazovanja kao mehanizma društvene selekcije i nagrađivanja te prihvaćanja koruptivnih načina dolaženja do društvenog uspjeha, pokušava utvrditi u kojoj se mjeri još uvijek može govoriti o negativnom utjecaju sociokulturnoga nasljeđa.(SOC 1)
- (105) U ovom radu je razmatrano jedanaest zupčanih parova različite sume faktora pomaka profila...(STRO 2)
- (106) U radu je prikazan postupak za procjenu pouzdanosti tehničkog sustava koji se temelji na primjeni Markovljevih modela i sustavne dinamike.(STRO 7)
- (107) U radu su prikazane osnove sintakse modalnih glagola kao jedne podgrupe glagola nepotpunog značenja u hrvatskom i njemačkom jeziku. Raspravlja se među ostalim o upotrebi modalnih glagola s infinitivnom dopunom i bez nje, o rečeničnim dijelovima za koje se postulira da ih modalni glagol sam uvodi...(LING 1)
- (108) U radu će se analizirati roman *Shoot! (Pucaj!)* (1994) kanadskog autora Georgea Boweringa s obzirom na...Pokazat će se kako u romanu funkcioniraju polifonija i dijalogičnost... (KNJIŽ 9)
- (109) U radu se nastoji opisati književno-teorijski okvir u koji bi se postavila rasprava o odnosu egzila i književnosti s obzirom na to da se polazi od teze da je u govoru o egzilu uvijek prisutno pozivanje na povijesno- političku zbilju, pri čemu se književni tekst promatra kao njezin nusprodukt. (KNJIŽ 10)
- U engleskome je u toj funkciji znatno manje primjera neosobne perspektive.
- (110) It is not suggested that national union leaderships were straightforwardly successful in capturing this debate and developing a politics of incorporation into the ethos of lean production (Stewart et al., 2009). Rather, it is argued that a *stream* of academic debate embraced the rationale of NMP, legitimizing its de-politicization and this chimed with the acceptance of NMP by trade union leaderships.(SOC 3)
- (111) In this study, it is assumed that 60% of the braking forces are supported by the front brakes (two rotors) [19].(STRO 4)

Također, u hrvatskome je korpusu znatno češća uporaba neosobne perspektive izvješćivanja u funkciji opisa netekstnih dijelova znanstvenih radova, poput tablica, slika i slično, što ilustriraju primjeri (112) do (116). U toj se funkciji izvješćuje glagolima čije značenje podrazumijeva vizualno spoznavanje, kojima se istovremeno poziva čitatelja da pogleda predočene numeričke podatke ili vizualni materijal, čija je svrha dokazati utemeljenost pišćevih tvrdnji i argumentacije.

- (112) Prevalencije simptoma astme prikazane su u tablici 1. (MED 7)
- (113) Kategorizirani odgovori prikazani su u Tablici 3,⁸ iz koje se vidi da je značajan dio studentske populacije višega socijalnog podrijetla, tj. roditelji su u 1., 2. i 3. kategoriji zanimanja (45,4% očeva i 51% majki).(SOC 1)
- (114) Na slici 1. vidi se kako je Antonija proizvela najveći broj iskaza s preopćavanjem u usporedbi s brojem iskaza koje sadržavaju imenicu muškoga roda u akuzativu koja označava neživo, oni čine ukupno 3,5%.(LING 7)
- (115) The algorithms are shown in Figure 1. (MED 2)

(116) As shown in Figures 6 and 7, the results of the studies were mixed across age ranges, with no range showing superior effects over another. (MED 4)

Da rezimiramo, rezultati analize ukazuju da je izvješćivanje iz neosobne perspektive dokazna strategija kojom se naglašava činjeničnost spoznaja koje se iznose, što takve spoznaje čini gotovo nepodložnima osporavanju.

U svim disciplinama u oba korpusa izvješćivanje iz neosobne perspektive koristi se u diskursnoj funkciji uopćenog izvješćivanja o spoznajama koje su općepoznate i prihvaćene u disciplini, s ciljem da se otvori prostor za vlastito istraživanje i otkrivanje nečega novog. Osim toga, ovaj tip izvješćivanja najučestaliji je i u funkciji opisivanja istraživačkih metoda i postupaka, gdje se izbjegavanjem spominjanja osobe koja provodi istraživanje u prvi plan stavlja sam postupak i postiže dojam veće objektivnosti iskaza. Naposljetku, neosobna perspektiva u tekstovima iz korpusa učestalo se koristi i u diskursnoj funkciji izvješćivanja o nalazima i rezultatima istraživanja, gdje u hrvatskome korpusu prevladavaju glagoli čije značenje podrazumijeva izravno vizualno spoznavanje, poput *pokazati*, *uočiti*, *vidjeti*, *zapaziti*, te faktivni glagoli *utvrditi*, *ustanoviti*, *potvrditi*, dok je u engleskome korpusu u ovoj diskursnoj funkciji najučestaliji glagol *find*, čije značenje podrazumijeva nalaženje i otkrivanje nečega, a nakon njega po učestalosti slijede glagoli *show* i *observe*, čije značenje implicira vizualno spoznavanje. Uporabom takvih dokaznih strategija naglašava se nepristranost postupka istraživanja i zaključivanja, te, posljedično, pouzdanost rezultata.

8.4. Izvješćivanje iz perspektive drugih autora

Izvješćivanjem iz perspektive drugih autora smatramo primjere tzv. integriranog citiranja, odnosno rečenice u kojima se na mjestu gramatičkog subjekta u surečenici kojom se uvodi citat pojavljuje prezime autora o čijim se istraživačkim spoznajama izvješćuje. U smislu izražavanja dokaznosti, odnosno izvora i načina spoznavanja informacije, takvo je izvješćivanje kanonski način izražavanja znanja spoznatoga posredstvom tuđeg teksta. S obzirom na kumulativnu prirodu spoznaje u znanosti, tj. na činjenicu da su znanstvene spoznaje rezultat izgradnje i nadograđivanja novog znanja na već postojeće, ovaj tip

izvješćivanja važna je osobina znanstvenog diskursa. Bilo da nove spoznaje potvrđuju ili pobijaju ono što je ranije spoznato, citiranjem drugih autora i dijalogiziranjem s njihovim tekstovima pisci znanstvenih radova otvaraju prostor za vlastita istraživanja i grade vlastiti znanstveni kredibilitet. Izvješćivanje iz perspektive drugih autora čini citirane autore prominentnima i pojačava dojam važnosti i prisutnosti osoba, znanstvenika koji provode istraživanje, te njihova individualnog doprinosa izgradnji znanja u određenoj znanstvenoj disciplini. Učestalost ovakvog tipa izvješćivanja zrcali epistemološka uvjerenja pojedinih disciplina; naime, nameće se zaključak da discipline u čijem je znanstvenom diskursu uobičajeno učestalo integrirano citiranje pripisuju veliku važnost individualnim naporima pojedinih znanstvenika te smatraju bitnim da njihova imena budu dijelom znanja koje se prenosi tekstom znanstvenog rada, dok se u disciplinama u kojima integrirano citiranje nije uobičajeno veća važnost pripisuje samim spoznajama nego autorima koji su do njih došli. Učestalost ili izostanak integriranog citiranja zacijelo su, između ostaloga, i posljedica činjenice da u pojedinim disciplinama priroda istraživog problema i način istraživanja zahtijevaju sudjelovanje većeg broja istraživača, pri čemu se u popisu autora znanstvenog rada nijedan ne smatra prvim autorom, nego su navedeni abecednim redom i svi su jednako vrijedni u smislu doprinosa konkretnom radu. S obzirom da bi bilo iznimno nepraktično sve te autore navoditi u integriranom citatu, u takvim se slučajevima pribjegava neintegriranom citiranju, najčešće numeričkome, gdje se u tekstu rada pojavljuje samo broj citirane reference, a puna se bibliografska jedinica nalazi u popisu literature. Tako primjerice u našem korpusu potpun izostanak integriranog citiranja bilježimo u radovima iz područja fizike, izuzetno slabu prisutnost u radovima iz kemije, računarstva i strojarstva, osrednju prisutnost u radovima iz medicine, veću učestalost u radovima iz psihologije i sociologije, a najvišu prisutnost u radovima iz lingvistike i književnosti. Pritom su radovi iz književnosti (kako oni obuhvaćeni korpusom tako i oni citirani) gotovo isključivo jednoautorski, radovi iz lingvistike jednoautorski ili dvoautorski, dok je u potpisu radova iz fizike redovno velik broj autora (pet i više).

Prije nego prikazemo rezultate analize primjera izvješćivanja iz perspektive drugih autora trebamo se prisjetiti osnovnih postavki ovakvog tipa izvješćivanja u znanstvenom diskursu. Naime, pisac znanstvenog rada odabire koje će autore citirati i kako će

predstaviti njihove spoznaje. Dakle, odabir glagola kojima će izvijestiti o spoznajama drugih autora podrazumijeva piščevo parafraziranje spoznaja iz citiranog teksta i piščevu interpretaciju autorova epistemološkog stava prema znanju iznesenome u citiranome tekstu, pri čemu taj stav može biti predstavljen kao, primjerice, spekulacija ili uvjerena tvrdnja, što se izražava tzv. slabim, neutralnim ili jakim glagolima izvješćivanja⁸⁸.

Naravno, pisac će se truditi da autorov tekst i iznesene tvrdnje interpretira jasno i točno, s obzirom da zna da će u protivnome naići na neodobravanje čitatelja i osporavanje citata kao netočnih. Nadalje, pisac odabirom pojedinog glagola izvješćivanja, priloga koje koristi uz taj glagol ili sintaktičkog okvira u kojem koristi određeni glagol, može izraziti i svoj stav prema citiranome znanju, prvenstveno svoj stupanj uvjerenosti u ono što citira. U tome su smislu odabir glagola izvješćivanja i neposredni kontekst u rečenici kojom se izvješćuje izuzetno indikativni jer odražavaju ne samo prirodu spoznaje predstavljenoga znanja, nego i stavove citiranih autora i pisaca tekstova znanstvenih radova prema tome znanju.

Analizom vrsta glagola izvješćivanja koji se u našem korpusu pojavljuju u izvješćivanju iz perspektive drugih autora utvrdili smo da u radovima iz područja književnosti i lingvistike prevladavaju “glagoli govorenja i mišljenja”, da su u radovima iz sociologije i psihologije podjednako učestali “glagoli govorenja i mišljenja” i “glagoli istraživanja”, dok u korpusu radova iz medicine prevladavaju “glagoli istraživanja”. Smatramo da razlike u učestalosti pojedine vrste glagola izvješćivanja u pojedinim disciplinama održavaju različitu prirodu istraživanih problema i postupaka istraživanja u pojedinim disciplinama, pri čemu se o eksperimentalnim istraživanjima i spoznajama proizašlima iz njih izvješćuje “glagolima istraživanja”, a o znanstvenim istraživanjima i spoznajama koje počivaju na argumentaciji izvješćuje se “glagolima mišljenja i govorenja”. Pritom je u disciplinama u kojima je integrirano citiranje manje prisutno broj glagola koji se koriste u takvom izvješćivanju relativno malen, dok se u disciplinama s visokom učestalošću integriranog citiranja koristi velik broj glagola izvješćivanja kojima se izražavaju fine značenjske nijanse u načinima argumentiranja i iznošenja pojedinih spoznaja, što ćemo vidjeti u primjerima koji slijede. Međutim, bitno je naglasiti da se, bez obzira na značajne

⁸⁸ Popisi tipičnih glagola izvješćivanja u engleskome jeziku obično rangiraju glagole prema ljestvici *strong-neutral-tentative/weak*, pri čemu se ljestvica odnosi na stav impliciran samim leksičkim značenjem glagola.

razlike između disciplina, u ovom tipu izvješćivanja uočava jedna zajednička osobina. Naime, u integriranom citiranju u svim disciplinama izuzetno su prisutni glagoli koji su osnovni i najčešći i u svim ostalim tipovima znanstvenog izvješćivanja, a to su glagoli koji u svojoj značenjskoj strukturi imaju istaknut koncept gledanja te podrazumijevaju vizualno spoznavanje (poput *observe*, *show*, *note*, *demonstrate*; *uočiti*, *primijetiti*, *zapaziti*, *pokazati*) te glagoli čije značenje podrazumijeva pronalazak i otkrivanje znanja (*find*; *utvrditi*, *(pro)naći*).

Osim toga, zajednička osobina integriranog citiranja je i specifična uporaba glagolskih oblika. U integriranome citiranju izuzetno su učestali prezentski oblici (*present* u hrvatskome i *present simple* u engleskome), što odražava dvije temeljne postavke integriranog citiranja u znanstvenome diskursu. Prvo, citirane spoznaje „ulovljene“ su u sivevremenskoj sadašnjosti teksta koji se citira. Dakle, bez obzira kad je tekst nastao, u trenutku kad o njemu izvješćujemo možemo reći da autor u citiranome tekstu nešto kaže ili tvrdi ili njime nešto pokazuje i dokazuje. Osim toga, korištenjem prezentskog oblika možemo implicirati da su spoznaje iz citiranoga teksta još uvijek znanstveno relevantne u trenutku izvješćivanja. U engleskome još postoji i mogućnost da se uporabom perfektivnog aspekta, odnosno glagolskog oblika *present perfect*, naglasi ishod ili rezultat nekog istraživačkog postupka koji je relevantan za trenutak izvješćivanja. Za razliku od toga, kad se želi izvijestiti o pojedinačnim nalazima ili postupcima u određenom trenutku u prošlosti koriste se prošli glagolski oblici (*perfekt* u hrvatskome i *past simple* u engleskome). U hrvatskome je korpusu u integriranom citiranju zabilježena i uporaba futurskih oblika, i to tipično u situacijama kad se prikazuje razvojni proces promišljanja određenog problema, pri čemu se izdvajaju pojedinačni prijelomni trenuci kad je citirani autor nešto spoznao.⁸⁹

U primjerima koji slijede prikazat ćemo najvažnije značajke izvješćivanja iz perspektive drugih autora. Krenut ćemo od primjera izvješćivanja uporabom glagola čije značenje implicira vizualno spoznavanje, što ilustriramo primjerima (1) do (14).

- (1) Park et al.⁵⁵ directly observed nanoparticle super lattice formation. (KEM 5)

⁸⁹ Silić (2006: 49) objašnjava uporabu future u znanstvenome diskursu na sljedeći način: “Futurom se ne uspostavlja odnos „prošlost : sadašnjost : budućnost“, nego odnos „lijevi sadržaj : desni sadržaj“. Logički se suprotstavlja jedan sadržaj poruke drugomu sadržaju poruke.”

- (2) Efekt prisjetljivosti oblika uočio je švedski istraživač Ölander 1932. godine, na slitini zlata i kadmija, kod koje se pokazalo da martenzitna faza može poprimiti oblik koji se s promjenom temperature mijenja. (KEM 7)
- (3) Z. Wang et al.¹³ su proučavali razvoj γ_2 -faze kontinuirano lijevane žice slitine CuAlNi s w(Cu) = 14 % i w(Ni) = 3,8 % prije i poslije toplinske obrade. (...Također su zamijetili da s povećanjem temperature toplinske obrade dolazi do promjene u morfologiji γ_2 -faze raspadom dendritne mikrostrukture u elipsasti oblik (2 – 5 μm) i poligonalni oblik (5 – 9 μm).(...)) Ispitivanjem mehaničkih svojstava slitine uočili su da toplinski obrađena slitina ima bolju plastičnost, ali nisku vlačnu čvrstoću u odnosu na lijevano stanje, slika 7.(KEM 7)
- (4) Viera i sur.²² također zapažaju sličnu dinamiku promjene mase uzorka. (KEM 3)
- (5) For example, as Mulinari and Neergaard observe from interviews of immigrant union activists in Sweden, many native Swedes assume that immigrants cannot be full participants in the collective historical experience of Swedish...(SOC 1)
- (6) While Barthes is correct in observing that the documentary authority of a photograph lies in its illusion of self-presence, this authority is tenuous because as an image frozen and turned free of its place in space and time it calls for contextual framing in words. (KNJIŽ 3)
- (7) As Jennifer Gordon notes, permanent immigrants have time to integrate and are set on a path to attainment of full national citizenship but temporary migrants are denied such access.(SOC 1)
- (8) L. Zadeh (1965) uočio je da je članstvo u nekim kategorijama stupnjevito (rich people, tall man), a u drugima nije (senator). (LING 6)
- (9) Naprotiv, Tilottama Rajan uočava kako se, zbog sve češćeg implementiranja tragova drugoga glasa u kazivačev iskaz, lirika već u romantizmu transformirala iz monološke u dijalošku,... (KNJIŽ 3)
- (10) Stokoe and Marschark see a parallel between hand configuration + movement, subject + predicate, and noun + verb. (LING 10)
- (11) Autori (Speer i sur., 2001.; Perren i sur., 2004.) upozoravaju na manjak socijalne integracije i socijalne podrške u suvremenom društvu, što vide kao posljedicu činjenice da ljudi češće ne žive u istom susjedstvu kao njihove obitelji, kolege s posla ili prijatelji.(SOC 2)
- (12) Tim Jordan takvo iskustvo vidi kao postupni gubitak subjektivnoga doživljaja sebstva, spajajući se u "kolektivno tijelo" (Jordan, 1995., 125).(SOC 7)
- (13) J. L. Austin (1961) u svojem slavnom članku The Meaning of a Word različite smislove riječi vidi kao pripadnike jedne kategorije koji ne dijele fiksni skup značajki.(LING 6)
- (14) Silić i Pranjković (2005) tvorbu riječi promatraju kao dio morfologije, koju dijele na tvorbu oblika riječi i tvorbu riječi...(LING 10)

U primjerima (1), (5) i (6) vidimo kako je isti glagol, *observe*, u različitim disciplinama upotrijebljen u različitim značenjima. U primjeru (1) iz činjenice da se radi o istraživanju u području kemije, dakle eksperimentalnom istraživanju, te neposrednog jezičnog konteksta (uporabe uz prilog *directly*) zaključujemo kako se radi o značenju izravnog promatranja, u primjeru (5) iz konteksta koji govori da se radi o istraživanju u području sociologije te da su autori provodili intervju s ispitanicima zaključujemo da značenje glagola podrazumijeva izvedeno zaključivanje na temelju promatranja nalaza intervju a i uočavanja zajedničkih značajki u odgovorima ispitanika. Za razliku od primjera (1) i (5), gdje je u značenju glagola istaknut koncept izravnog promatranja, u primjeru (6) iz konteksta uporabe zaključujemo da se radi o značenju u kojem je koncept izravnog

promatranja još uvijek prisutan, ali je pomalo izbljedio ili je potisnut, a istaknutiji je koncept govornog izražavanja, tj. ovdje je glagol upotrijebljen više kao glagol govornoga čina. Slično je i s primjerom (7), gdje je glagol *note* također upotrijebljen u značenju u kojem su podjednako istaknuti koncepti vizualnog spoznavanja i govornog izražavanja. U hrvatskim primjerima (2), (3), (4), (8) i (9) koncept promatranja prisutan je u značenjima svih triju glagola, *uočiti*, *zamijetiti*, *zapaziti*; međutim, u primjeru (4) i (9) prezentski oblik glagola te uopćenost nalaza o kojima se izvješćuje omogućuju nam da glagole interpretiramo i kao glagole govornog čina, dok su glagoli u primjerima (2), (3) i (9) upotrijebljeni u kontekstima koji više ističu značenje vizualnog spoznavanja. U primjerima (10) do (14) glagoli gledanja upotrijebljeni su u značenjima razumijevanja informacija na određen način, pri čemu u hrvatskim primjerima na takvu značenjsku interpretaciju upućuje i specifični sintaktički obrazac u kojem su glagoli upotrijebljeni (*vidjeti kao/promatrati kao*).

- (15) Recently, Hardie and Franze⁵⁵ showed, in a very elegant way, that activation of light-sensitive TRP and TRPL channels in Drosophila photoreceptors is mediated by rapid mechanical perturbation of the plasma membrane caused by phosphatidylinositol 4,5-bisphosphate (PIP₂) depletion downstream of PLC activation by light. (MED 14)
- (16) Rana Kabbani has shown how the emphasis on difference is the result of a desire to consume otherness:.... (KNJIŽ 6)
- (17) In addition, Yamashita and Moonen [2012] show that the different types of code smells can cover most of maintainability factors [Brito e Abreu and Melo 1996]. (RAČ 3)
- (18) Chen and coworkers showed that by mixing with poly(methyl acrylate), methylamine borane (PMA/MeAB) could release hydrogen at only 90.5 °C, which is 20 °C lower than neat MeAB.²¹ (...) However, they have not seen widespread use as reducing agents in the synthesis of metal NPs.²³ (KEM 2)
- (19) Trauma's capacity to link the analysis of catastrophic experiences to questions of narrative form seems to offer a productive framework through which to examine Nigerian civil war writing – a subset of postcolonial literature that, as Wendy Griswold demonstrates, includes a large corpus of aesthetically varied novels that “bear witness” to the post-independence conflict (2000, 226–238). (KNJIŽ 8)
- (20) Block (19) demonstrates that cognition verbs and factual speech-act verbs clearly take depictive complements. (LING 10)
- (21) As Derrida has so convincingly illustrated, underlying the proscriptive laws that condone meat eating as a natural and given human right are political motives linked to orality and the written word.⁶ (KNJIŽ 2)
- (22) No još u članku „Autobiography as Defacement“ (1979) De Man pokazuje kako je književni tekst u stanju razobličiti konvencionalnost figure i dovesti u pitanje procedure kojima stječe “epistemološki autoritet” (1984: 71). (KNJIŽ 7)
- (23) U utjecajnoj studiji Poetika postmodernizma L. Hutcheon pokazala je da je postmodernistički roman vrlo često angažirana umjetnost jer iznutra kritički potkopava velike pripovijesti. (KNJIŽ 9)
- (24) Također, Mancia, Zanchetti i sur. pokazali su da učinak liječenja AH evidentiran sniženjem tlaka prema KMAT-u bolje pretkazuje regresiju oštećenja ciljnih organa (npr. hipertrofije lijeve klijetke)

nego ambulantne vrijednosti AT-a.⁴⁰ (MED 4)

- (25) Sweetser je (1991) pokazala da postoji cijeli niz semantičkih promjena u indoeuropskim jezicima koje se mogu objasniti s pomoću teorije konceptualne metafore i motiviranosti zajedničkim ljudskim iskustvima. (LING 6)
- (26) Na koji način u pitanje dolazi sama lirika kao “poezija subjekta” (johnson 2010: 195), Johnson demonstrira na primjeru prvog stiha pjesme The Mother Gwendolyn brooks: “Pobačaj ti neće dopustiti da zaboraviš” (“Abortions will not let you forget”). (KNJIŽ 7)

Primjeri (15) do (26) ilustriraju uporabu glagola čije značenje također implicira vizualno spoznavanje, ali na drugačiji način. Naime, značenje tih glagola podrazumijeva da je konceptualizator netko drugi, a ne citirani autori. Konceptualizator je u ovome slučaju pisac znanstvenog teksta, koji zaključuje na temelju uvida u rezultate istraživanja citiranih autora. Osim što naznačuje da svoje izvješće temelji na vizualnom spoznavanju, pisac teksta implicira i svoju uvjerenost u ono o čemu izvješćuje. U primjerima (15) i (21) uporabom priložnih oznaka *in a very elegant way* i *so convincingly* pisci radova dodatno označavaju svoju prisutnost i svoju procjenu.

Primjeri (27) do (35) ilustriraju uporabu glagola čije značenje podrazumijeva otkrivanje i spoznavanje novog znanja, poput *find*, te *naći*, *utvrditi*.

- (27) Jocelyn et al. [65] found significant improvement in standardized language scores, but not other developmental outcomes, using an intervention with moderate weekly density (mean = 21 h) with a shorter duration than most behavior analytic treatments (12 wk). (MED 4)
- (28) In reviewing studies on PTSD, Powers et al. (2010) found that 86% of the clients who received PE had better outcomes than clients in control conditions. (PSI 1)
- (29) More recently, Sonnentag et al. (in press) have found that poor psychological detachment predicted higher levels of emotional exhaustion and need for recovery, taking into account not only self-reported data but also spouse-reports of the employee's detachment. Similarly, Sonnentag et al. (2008a), in a study with daily diary data, found that psychological detachment from work during the evening predicted reduced negative activation and less fatigue the next morning. (SOC 7)
- (30) Beekman i suradnici našli su da je depresivnost češća u starijih žena koje žive u nepovoljnim socioekonomskim uvjetima.⁶ (MED 1)
- (31) Lerner-Geva i suradnici²⁴ nalaze da je manje od 9 godina obrazovanja značajno povezano s izraženijim smetnjama u perimenopauzi, a Gold i suradnici²⁷ prema podacima iz studije SWAN nalaze da je završeni stupanj obrazovanja niži od razine američkog koledža značajno povezan s učestalijim doživljavanjem vazomotornih simptoma. (MED 8)
- (32) Nadalje, Wilkinson i Parry (2004) su ispitivali odnos stila privrženosti mjereno Upitnikom privrženosti (engl. Relationship Questionnaire – RQ) (Bartholomew i Horowitz, 1991) i kvalitete privrženosti mjerene Inventarom privrženosti roditeljima i vršnjacima. Autori nalaze da mladi sa sigurnom privrženosti postižu više rezultate na kvaliteti privrženosti roditeljima i vršnjacima u usporedbi s nesigurno privrženim mladima. (PSI 9)
- (33) Ukidanje socijalnih granica često se pripisuje i empatičnom djelovanju ecstasyja, međutim autorica nalazi kako samo određeni broj rejvera uzima tu drogu, tako da se takav fenomen ne može objasniti isključivo djelovanju ec stasyja, jer je on samo jedan element u cjelini iskustva. (SOC 7)
- (34) Osborn i suradnici utvrdili su da postoji pozitivna povezanost između depresije i dobi, institucionalnog smještaja, smrti bračnog partnera i društvene izolacije.¹⁴ (MED 1)

- (35) Medved i Keresteš (2011.) utvrdile su da je povezanost sociometrijskoga statusa i usamljenosti različita za mladiće i djevojke.(PSI 4)

Primjećujemo da uporaba glagola *find* u engleskome, te *naći* i *utvrditi* u hrvatskome u ovom tipu izvješćivanja implicira piščevu uvjerenost u ono o čemu izvješćuje. Također, iz primjera (31), (32) i (33) možemo vidjeti kako se glagol *naći* u prezentskom obliku može interpretirati i kao “glagol mišljenja”, dok uporaba u prošlom obliku, kao u primjeru (30) više naglašava značenje otkrivanja novog znanja na temelju istraživanja. U hrvatskome se korpusu za izvješćivanje o rezultatima istraživanja citiranih autora često koriste i faktivni “glagoli istraživanja” *dokazati* i *potvrditi*, kao u primjerima (36) do (38). Njihova značenja podrazumijevaju postojanje istraživačkog postupka i metodologije na temelju kojih se došlo do određenih rezultata.

- (36) Kashdan (2007b) je dokazao da je povezanost socijalne anksioznosti i pozitivnog afekta stabilna i negativna, čak i uz kontrolu depresivnih simptoma i depresivnog poremećaja (vidjeti još Kashdan, 2002; Kashdan, 2004).(PSI 5)
- (37) Kay i McDaniel (1978) dokazali su da nazivi za boje imenuju boje, ali same boje objektivno ne postoje u vanjskom svijetu neovisno o tijelu.(LING 6)
- (38) Brown, Silvia, Myin-Germeys i Kwapil (2007) potvrdili su te rezultate u ispitivanju ekspresije socijalne anksioznosti i socijalne anhedonije u svakodnevnom životu.(PSI 5)

Primjerima koji slijede ilustrirat ćemo uporabu „glagola govorenja i mišljenja“ u integriranom citiranju. U najširem smislu, značenja svih glagola u primjerima (39) do (59) svode se na iznošenje neke tvrdnje i mišljenja putem teksta. Pritom je u manjoj ili većoj mjeri naznačena prisutnost pisca znanstvenog rada koji interpretira tvrdnje citiranih autora.

- (39) Ossewaarde argues this oeuvre constitutes a ‘moral and emancipatory enterprise’ (2007: 800), requiring the utilization of research methods antithetical to positivist research agendas.(SOC 3)
- (40) In this sense, Durrant convincingly argues that, rather than being a version of Coetzee articulating his own ethics, Costello resembles other characters in Coetzee’s oeuvre that continuously butt up against the limits of their own capacities to sympathize with and thus extend themselves toward the Other. (KNJIŽ 2)
- (41) Bylund et al. (2012), on the other hand, argue for a phenomenological and temporal unification of L1 attrition and L2 attainment (LING 1)
- (42) A possessive such as Sheila’s dog makes a conceptualizer mentally scan a relevant dominion (...) from one entity (...) to the target (the dog), Langacker claims. This theory also builds on the cognitive notions of attention and focus, but Langacker argues that the image-schematic ability is innate and not based on visual scanning. He holds that image schemas must be highly abstract from the outset in order “to do the work assigned them” (Langacker 1993: 3) (LING 6)
- (43) To this end, Foucault contends that medicine: (...) Their subservient position was drawn most starkly 40 years ago when Katz (1969: 54) contended that ‘the physician and she [nurse] herself

- are apt to doubt her qualifications as a professional. (SOC 8)
- (44) Scovel (1988) famously asserted that age effects in L2 phonological acquisition are directly related to neuro-muscular or perceptual skill development, rather than affective factors.(LING 3)
- (45) Treviño (1986) discusses the importance of this dimension in explaining unethical behavior in the workplace. She posits that people under great time pressure are less inclined to pay attention to ethical standards than those who have sufficient time to carry out their responsibilities.(SOC 10)
- (46) This is in line with the work of Beal et al. (2005), who proposed that being focused on work tasks helps to improve daily performance. They suggest that behaviors at work are composed of a series of episodes experienced subjectively. (SOC 7)
- (47) "Homes", maintains Rosemary Marangoly George, "are not about inclusions and wide open arms as much as they are about places carved out of closed doors, closed borders and screening apparatuses" (18).(KNJIŽ 1)
- (48) Against this, Ram (2000) suggests that HR accreditation may be more procedural than real...(SOC 8)
- (49) As L.P. Harvey suggests, Ibn Battuta "does not share the modern guilty preoccupation with negritude" (68). (KNJIŽ 5)
- (50) Listening is therefore absolutely fundamental to an acceptance and understanding of the Other. As Doniger suggests, these other languages are forms of communication that must not only be heard, but also interpreted. (KNJIŽ 6)
- (51) Barry i suradnici smatraju da se u žena češće razvije depresivni poremećaj i vjerojatnije prelaze sa stupnja granične u vjerojatnu depresiju, a teže obrnuto te da se češće razvije...(MED 1)
- (52) Fridlund (1994) npr. smatra da emocionalni izrazi lica služe prvenstveno izražavanju namjere.(PSI 7)
- (53) Kao što je već rečeno, McRobbie (1994.) tvrdi kako se supkulturna teorija odupirala analizi procesa proizvodnje, marketinga i potrošnje, jer je to za veći- nu autora bio onaj moment u kojem opozicijska snaga biva inkorporirana ili vraćena u društvo kroz procese komodifikacije.(SOC 7)
- (54) "Egzil je jedna od najtužnijih sudbina", tvrdi Edward Said (Said 2000: 25), i zaista, stječe se dojam da je za svakog autora u egzilu ta tuga nesavladiva (...) I sam začuđen vlastitom tvrdnjom, Said će utvrditi da je intelektualac u egzilu ipak "sretan u toj ideji nesreće" (ibid.: 28) jer egzil također otvara mogućnost novog pogleda i mišljenja... (KNJIŽ 10)
- (55) Jedini slučaj kada infinitiv s glagolom nepotpunog značenja Barić i sur. (1997) i Katičić (2002) izričito smatraju dijelom predikata jest kada stoji sa sponom u 3. licu jednine (Barić i sur. 1997: 403; Katičić 2002: 47)(LING 1)
- (56) (...) npr. Comrie (1985:2) drži da je takav pristup adekvatan za opis vremena svih prirodnih jezika⁵,... (LING 3)
- (57) Kognitivisti drže da ljudi nisu poput računala i da njihov um nije poput računalnoga softwarea...(LING 6)
- (58) Iako Corngold drži kako su Deleuzeove i Guattarijeve ideje jednim dijelom korisne,... (KNJIŽ 10)
- (59) Problematizirajući diferencijaciju kategorija besubjektne i bezlične, Belaj (2007) zagovara točniju konceptualnu definiciju subjektivnosti...(LING 5)

U primjerima (40), (44) i (55) prisutnost pisca i njegova procjena i interpretacija spoznaja citiranih autora eksplicitno su naznačeni uporabom priloga *convincingly*, *famously* i *izričito* tim redom. U primjerima (41) i (59) prisutnost piščeve procjene implicirana je uporabom glagola s česticom - *argue for*, odnosno glagola *zagovarati*, čija značenja podrazumijevaju piščevu interpretaciju autorova teksta. U primjeru (54) prisutnost pisca kao konceptualizatora implicirana je uporabom futurskog glagolskoga oblika. Naime,

izvješćuje se o razvoju autorove kritičke misli, pri čemu se kao referentna deiktička vremenska točka uzima prvi citirani tekst, u kojem je autor tvrdio nešto, da bi u nekom budućem trenutku došao do drugog zaključka. Jednako tako, u primjerima (49) i (50) piščeva prisutnost signalizirana je izvješćivanjem u sintaktičkom okviru *as X suggests*. Naime, takva surečenica kojom se uvodi citat podrazumijeva da pisac teksta na neki način pokušava uklopiti citat u svoju argumentaciju, obično tako da citat koristi kao komentar i potvrdu nečega što sam tvrdi. Prisutnost pisca, odnosno njegova interpretacija spoznaja do kojih su došli citirani autori, vidljiva je i u primjerima (60) do (67).

- (60) Husted and Michailova (2002) emphasize the hard-won nature of working knowledge and stress that organizations have to make genuine progress towards tolerance of mistakes and better reward structures if people are to risk diluting what they know. (SOC 9)
- (61) In contrast, Bylund et al. (2012) point out that both the potential for L2 attainment and the potential for L1 attrition are heightened during the first decade of life and decline thereafter. ⁴ (LING 1)
- (62) Susan Sontag points out that photographic images “which idealise (like most fashion and animal photography) are no less aggressive than [photographic] work which makes a virtue of plainness (like class pictures, still lifes of the bleaker sort, and mug shots)” (On Photography 7). (KNJIŽ 3)
- (63) Root insists that in order to avoid this idea of abstract, fixed difference, encounters between cultures need to occur as a series of events in which exchange or dialogue takes place. (KNJIŽ 6)
- (64) Skupina francuskih psihoanalitičara (Marty i M’Uzan 1963.) upozorava na posebnu psihološku strukturu psihosomatskih bolesnika koje karakterizira specifično mentalno funkcioniranje...(...) Danas sve više dolazi do izražaja neuroznanstveni pristup razumijevanju čovjekove psihe pa tako Le Doux naglašava važnost nesvjesnih kognitivnih procesa u izgradnji vlastite samosvijesti. (MED 6)
- (65) Pragmatičku inferenciju (»pragmatic inference«) istraživači ističu kao uz metaforizaciju i metonimizaciju treći mogući čimbenik u semantičkoj modifikaciji elementa u procesu gramatikalizacije, a koji se može dovesti u blisku vezu s Griceovim modelom konvencionaliziranja implikatura (ističu npr. Hopper – Traugott 1993: 75–77). (LING 5)
- (66) Vraćajući se Kvintilijanu, Kneale ističe da apostrofu određuje “»odvrćanje’ govora (sermonem a persona judicis aversum)”; (KNJIŽ 7)
- (67) Felman »ne može dovoljno naglasiti« važnost »podudarnosti« iznalaska teorijskih koncepata pupka sna i sna kao ispunjenja želje, koji su, prisjetimo se, iznikli iz »strukturnog ženskog čvora« što ga muško rješenje »ne može razvezati« (64). (KNJIŽ 6)

U primjerima (60) do (66) konteksti uporabe sugeriraju da „isticanje“ i „naglašavanje“ citiranih spoznaja zapravo možemo pripisati piščevoj procjeni, a ne nužno procjeni citiranih autora, dok u primjeru (67) navodni znakovi, tj. izravno citiranje, sugeriraju da citirana autorica želi „naglasiti“ važnost citirane spoznaje.

U integriranom citiranju koriste se i glagoli specifičnijega značenja, poput glagola kojima se izražava slaganje ili neslaganje citiranih autora s nekim mišljenjima, kao u primjerima (68) i (69).

- (68) Coetzee agrees with the editors' guiding idea that "ordinary" individuals and their pastimes are as deserving of a place in the historical record as prominent figures and seismic political events (...), but he objects to the tone of placid contentment that he finds dominates the editors' selection of photographs representing "ordinary" folk in "ordinary" scenes. (...). He questions the editors' unexplained exclusion of pornographic photographs and photographs of an ethnographic sort exhibiting "primitive" people. (KNJIŽ 3)
- (69) On the one hand, critics such as Timothy Brennan (in *At Home in the World: Cosmopolitanism Now*) disparage it on the grounds that it is linked with neo-imperialism and economic globalization. (KNJIŽ 6)

I u tim je primjerima uočljiva prisutnost pisca i njegove interpretacije mišljenja citiranog autora, jer znamo da je pisac taj koji odabire hoće li za izražavanje autorova slaganja ili neslaganja s nekim mišljenjem upotrijebiti neutralnije glagole, kao *agrees with*, *objects to*, *questions* u primjeru (68) ili "jače" glagole, kao u primjeru (69), gdje se koristi glagol *disparage*, koji je afektivno obojen i kojim se izražava viši stupanj osporavanja.

Najneutralniji glagol pronađen u integriranom citiranju u engleskome korpusu svakako je glagol *report*, a u hrvatskome glagol *navoditi*, kao u primjerima (70) do (73), gdje leksička značenja tih glagola isključivo sugeriraju da je znanje koje se prenosi spoznato posredstvom teksta citiranih autora, u kojem su oni iznijeli neke spoznaje.

- (70) In fact, Tanner and colleagues (2014) reported that highly motivated L2 learners were more likely to elicit P600s than N400s in response to morpho- syntactic violations. (LING 2)
- (71) I drugi autori navode problem ne- prepoznavanja i neliječenja duševnih poremećaja. (MED 1)
- (72) Keltner (2003) navodi tri funkcije zbog kojih su izrazi lica ključni za taj proces. (PSI 7)
- (73) U Irskoj Gannon i Nolan (2005.) navode da će osobe kod kojih je invaliditet nastao prije 25. godine života često ostati nekvalificirane, dok osobe s teškim invaliditetom uopće nemaju mogućnost sudjelovati na tržištu rada. (SOC 3)

U hrvatskome korpusu pronađeni su i primjeri integriranog citiranja tipičnim "glagolima govorenja", poput *kazati*, *govoriti*, *reći* u primjerima (74) do (81), ali i glagolima čije značenje jasno ukazuje da je znanje spoznato posredstvom pisanoga teksta, poput *pisati* u primjeru (80). Za razliku od toga, u engleskome su korpusu u integriranom citiranju pronađeni isključivo glagoli čije značenje podrazumijeva pisani tekst, a ne govoreni, kao *write* u primjeru (81).

- (74) Na istom tragu razmišlja i Muggleton (2000, str. 47) kada kaže da se mladi u postmodernoj kulturi "ne moraju brinuti o proturječnostima između odabranih supkulturnih identiteta, jer nema pravila,

- ne- ma autentičnosti, nema ideološke angažiranosti".(SOC 9)
- (75) Silić (2002: 19) kaže da bismo osnovski morfem (!) –ja– mogli nazvati alomorfom morfema –a–, a ostale morfeme navodi kao –(j)ava– i –(j)iva–, iz čega se može zaključiti da ih smatra alomorfima.(LING 10)
- (76)(2a) Vera odgovara šutnjom na »njegovu« namjeru, kako kaže Stamać, jer je njezina želja/namjera ona za »nastavkom«, što je nemoguće. (KNJIŽ 4)
- (77) Primjerice, etika reciprociteta, o kojoj Albert Cohen (1955) govori kao o tipičnoj za radničku klasu, kod nas će biti prisutna i kod onih koji su se uzdigli na socijalnoj ljestvici, kao što će etika individualne odgovornosti, tipična za srednju klasu, biti prisutna u obiteljima iz radničke klase.(SOC 9)
- (78) Jelaska (2005.) govori o plodnosti glagolskih vrsta čestotnosti.(LING 9)
- (79) No ako je krunska figura lirike apostrofa, njezina je aktualizacija u nadležnosti čitatelja – aktualizacija koja nosi ime druge figure, pa će De Man reći da je "vrhovna figura čitatelja i čitanja" – prozopopeja. (...) Zbog toga će Kravar reći da je "ono što lirika odbacuje u svome odvajanju od znanja sama logičko-gramatička interpretacija govora"... (KNJIŽ 7)
- (80) Istaknuli bismo istraživanje Katherine Hayles, koja je u knjizi *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics* iz 2008. godine pisala o tome da postoji i načelna razlika između slova koja se proizvode na pisačem stroju i slova koja nastaju pritiskom na tipkovnicu. (KNJIŽ 5)
- (81) In posing for a photograph, Barthes writes, "I transform myself in advance into an image" (*Camera Lucida* 10–11):...(KNJIŽ 3)

Pronađene razlike u učestalosti uporabe pojedine vrste glagola izvješćivanja u pojedinim disciplinama odražavaju različitu prirodu istraživanih problema i postupaka istraživanja u različitim disciplinama. Primjerice, dok se o spoznajama drugih autora u eksperimentalnim istraživanjima iz područja medicine izvješćuje „glagolima istraživanja“, o spoznajama citiranih autora u tekstovima iz područja književnosti izvješćuje se „glagolima mišljenja i govorenja“, pri čemu je broj glagola koji se koriste znatno veći i njihove značenjske nijanse znatno finije nego u slučaju „glagola istraživanja“. Takva razlika u dokaznim strategijama ukazuje nam na značajnu razliku u znanstvenim „epistemologijama“ i tradicijama tih dviju disciplina, kako u smislu isticanja doprinosa citiranih autora tako i u smislu isticanja važnosti procjene pisca znanstvenoga rada u interpretaciji doprinosa citiranih autora.

Zajednička je osobina analiziranih primjera izvješćivanja iz perspektive drugih autora učestalost prezentskih oblika glagola u svim disciplinama u korpusu, što tumačimo kao dokaznu strategiju kojom se naglašava relevantnost spoznaja citiranih autora koje se čitatelju otkrivaju u "sadašnjem" trenutku čitanja teksta.

Osim toga, u svim disciplinama u kojima je pronađeno izvješćivanje iz perspektive drugih autora učestalo se koriste glagoli u čijoj je značenjskoj strukturi istaknut koncept gledanja, čije značenje implicira vizualno spoznavanje, poput *observe*, *show*, *demonstrate*; *uočiti*, *primijetiti*, *zapaziti*, *pokazati*, te glagoli čija značenja impliciraju pronalaženje i otkrivanje, poput *find*; *utvrditi*, *pronaći*. Visoka učestalost takvih dokaznih strategija svjedoči o tome

da, bez obzira na razlike u prirodi istraživanih problema i istraživačkih postupaka, sva znanstvena istraživanja počivaju na empiriji i induktivnom spoznavanju na temelju promatranja, opažanja i zaključivanja na temelju uočenoga.

8.5. Evaluacijski izrazi ograđivanja i isticanja

U proučavanome hrvatskome i engleskome korpusu znanstvenih radova u svim disciplinama značajno mjesto zauzimaju tipizirani izrazi koji sadrže glagole izvješćivanja, a koji se formalno ne mogu svrstati ni pod jedan od prepoznatih načina, odnosno perspektiva izvješćivanja. Takvi se izrazi pojavljuju u nepropozicijskom dijelu iskaza, a iz njihovih značenja i funkcije u tekstu jasno je da je njihova osnovna svrha izražavanje piščeve vrijednosne procjene propozicijskog sadržaja koji se prenosi iskazom. Dakle, to su *evaluacijski izrazi*⁹⁰ koji jasno odražavaju subjektivitet pisca znanstvenog rada na način da izražavaju neku vrstu piščeve procjene izrečenih informacija. Međutim, za razliku od osobnog načina izvješćivanja, gdje je piščeva prisutnost izravno gramatički označena 1. licem jednine ili množine, kod evaluacijskih izraza piščev subjektivitet snažno se osjeća, ali je prisutan implicitno, kao konvencionalizirana ili konverzacijska implikatura iskaza. Ovisno o dijelu rada u kojem se pojavljuju i njihovoj neposrednoj diskursnoj funkciji, takvi izrazi mogu:

1. izražavati piščevu procjenu potrebe, nužnosti ili vjerojatnosti onoga što se izražava propozicijom, tj. koristiti se kao *izrazi epistemičke modalnosti*,
2. izražavati oprez i piščevu potrebu da se ostavi prostor za propitivanje iznesenih informacija, tj. koristiti se kao *izrazi ograđivanja*,
3. izražavati piščevu potrebu da istakne važnost pojedinih informacija i uputi čitatelja na koji ih način treba interpretirati, tj. koristiti se kao *izrazi isticanja*.

⁹⁰ Više o uporabi pridjevskih evaluacijskih izraza u engleskim i hrvatskim znanstvenim radovima u području medicine i lingvistike vidi u Matešić i Memišević (2016).

Dakle, ovdje se radi o *izrazima ograđivanja* ili *isticanja*, (eng. *hedges* i *boosters*) (Hyland 2005), te izrazima izražavanja epistemičke modalnosti, tj. epistemološkog stava kojim se prenosi znanje spoznato na temelju piščeva zaključivanja (Mushin 2001).

Ono što je evaluacijskim izrazima u formalnome smislu zajedničko i u engleskome i u hrvatskome jest da se pojavljuju u prepoznatljivim sintaktičkim obrascima, u kojima prije glagola izvješćivanja obično stoji neki pridjev ili modalni (suznačni) glagol. Također je zanimljivo primijetiti da je u dvama korpusima vrlo lako pronaći ekvivalente, odnosno podudarne evaluacijske izraze. U oba je korpusa u svim disciplinama pronađen velik broj primjera evaluacijskih izraza kojima pisci tekstova čitatelja upućuju na nužnost, potrebu, važnost ili mogućnost uočavanja pojedinih sadržaja ili sagledavanja prenesenih informacija na određeni način. Evaluacijski izrazi koriste se kao način vođenja čitatelja kroz tekst i navođenja čitatelja da prihvati određenu argumentaciju kao uvjerljivu i valjanu.

U primjerima koji slijede pokušat ćemo kontrastivno prikazati najfrekventnije evaluacijske izraze pronađene u dvama korpusima i dati pregled njihovih funkcija u tekstovima znanstvenih radova. Radi jasnoće prikaza krenut ćemo od izraza kojima se izražava najveći stupanj uvjerenosti pa nastaviti prema izrazima ograđivanja.

Evaluacijski izrazi kojima se izražava visok ili prilično visok stupanj uvjerenosti u hrvatskome korpusu pojavljuju se u sintaktičkim okvirima pridjev/suznačni glagol+glagol izvješćivanja u infinitivu, od čega su najčešće zabilježeni pridjevi i suznačni glagoli *važno je/potrebno je/bitno je/nužno je/treba/valja/mora se* u kombinaciji s glagolima izvješćivanja poput *spomenuti, napomenuti, naglasiti, istaknuti, primijetiti*, te glagolskim izrazima *imati u vidu, uzeti u obzir*. U engleskome se korpusu ovakvi evaluacijski izrazi pojavljuju u sintaktičkim okvirima it is+adjective+ (to) verb i it+modal+be+verb(ed). Pogledajmo primjere (1) do (65), koji ilustriraju uporabu evaluacijskih izraza kojima pisci ističu pojedine stavove, izražavaju visok stupanj uvjerenosti u ono što tvrde i navode čitatelja da sukladno tome interpretira iznesene tvrdnje.

- (1) Ne smije se zaboraviti da je AT prije svega promjenljiva hemodinamska varijabla koja ovisi o nizu promjenljivih vanjskih i unutarnjih čimbenika. (MED 4)

- (2) Ako je Irma zbir *imaga* ženskosti kojim se Freud nipošto ne zadovoljava,¹³ nastavlja Lacan, onda ne smijemo propustiti prepoznati u Freudu-junaku zbir svih raspoloživih znanja, a čine ga likovi liječnika okupljeni oko Irme. (KNJIŽ 6)
- (3) S obzirom na to da u usvajanju složenih aspekata morfološkoga sustava postoji više razvojnih faza(...)nužno je pretpostaviti da će i prilikom usvajanja ROI-ja(...)doći do takvih faza...(LING 7)
- (4) U odnosu na postavljeni teorijski okvir, nužno je naglasiti da su ovdje dobiveni podatci u skladu s nalazima o načinu obrade odnosnih rečenica do- bivenih, primjerice, u engleskom i hebrejskome.(LING 8)
- (5) Zbog ovisnosti o poveznicama, tj. o linkanju, blogersku je književnost nužno promatrati s obzirom na načelo hipertekstualnosti,¹² (KNJIŽ 5)
- (6) Da bi se realizirala izgradnja VE nužno je utvrditi financijsku isplativost projekta.(STRO 9)
- (7) Pritom se u analizi utjecaja VE na okoliš mora imati na umu da se u razmatranje uključe svi objekti koji čine... (STRO 9)
- (8) The findings in this study must be viewed with a number of limitations in mind. First, as the studies included were all cross-sectional, causal relations cannot be inferred. Second, this study is limited by the fact that it examined broad personality dimensions....(PSI 4)
- (9) It has to be said that points (i) and (iv) have been challenged (e.g. by Long 2013).(LING 4)
- (10) Moreover, the debate must consider the question of what it is that we research and the means by which we conduct our research. Making sense of restructuring and labour engagement can be better understood if we locate them in a broader discussion of the way NMP were histori- cally understood within the labour movement.(SOC 3)
- (11) Valja napomenuti da postoji i tzv. nespecifični kapilaroskopski uzorak kod kojega nalazimo određene patološke promjene izgleda kapilara, no ne sasvim karakteristične da bi se uklopile u sklerodermijski uzorak. (MED 3)
- (12) Valja napomenuti da temeljno značenje najčešćih glagola koji se u hrvatskome koriste za izrica- nje postojanja – *biti*³, *imati* i *nemati* – nije egzistencijalno...(LING 3)
- (13) Valja spomenuti da su britanske smjernice NICE iz 2011. godine utvrdile razliku za granične vrijednosti kučno izmjereno AT-a za osobe starije od 80 godina.²⁴ (MED 4)
- (14) Stoga valja istaknuti sljedeće važne nalaze: najvažnija odrednica stavova prema školskoj i socijalnoj integraciji i za većinu i za manjinu jest izraženost nacionalnog identiteta, a identitetne varijable posebno dobro objašnjavaju stavove pre- ma školskoj integraciji.(SOC 8)
- (15) Njih valja razmatrati kao tri razine čitanja Freudova teksta sna koje, svaka na svoj način, tumače što se događa s Freu- dom-junakom sna, Freudom-pripovjedačem i Freudom-ocem psihoanalize. (KNJIŽ 6)
- (16) It should also be noted that many of the non- specialist providers do in fact receive training, e.g., a teacher typically attends a college or university education program and often obtains licensure. (MED 4)
- (17) Further, it should be noted that the clinical sample used for the protein analyses is small ($n = 51$). (MED 5)
- (18) The Rakennusliitto, it should be noted, actually has the capacity to service Russian and Estonian speakers – just not Polish ones (Alho, 2008).(SOC 1)
- (19) It should also be noted that in several cases minimal L1 use was mentioned, which is another factor that deserves far more investigation in the research,(LING 3)
- (20) Other outcomes, such as the number of procedure-related miscarriages, should also be taken into consideration. (MED 10)
- (21) Moreover, the analysis of peer factors and trim and fill analyses of substance use and peer factors were

somewhat underpowered, and should therefore be interpreted with caution.(PSI 10)

- (22) Detailed analysis of individual texts should be seen as a first step that should then be matched up with accounts of broader Interpretative Repertoires or cultural resources (Wetherell, 1998).³(SOC 6)
- (23) It should be noted that the lower-level routine is not called for all upper-level population members.(RAČ 7)
- (24) Treba istaknuti i da hrvatski ima poseban oblik potvrdnoga i niječnog egzistencijalnog predikata samo u prezentu...(LING 4)
- (25) Osim navedenoga treba istaknuti i pristranost bolesnika u prikazu vrijednosti, tj. lažiranje rezultata (engl. *reporting bias*) i sklonost prikazivanju boljih rezultata, što je zamijećeno i u drugim kroničnim bolestima (šećerna bolest, astma). (MED 4)
- (26) Konačno treba naglasiti da bez obzira na to je li nalaz kapilaroskopije »pozitivan« (patološki) ili je »negativan« (uredan) on pruža važne i vrijedne podatke za planiranje daljnjih postupaka u osobe koja ima Raynaudov sindrom. (MED 3)
- (27) Također, treba naglasiti da kod ironije nije nužno riječ o suprotstavljenim, već o nesukladnim značenjima: dapače,... (KNJIŽ 9)
- (28) Zbog nekoliko vrsta stanica koje se nalaze histološki u tumoru diferencijalnodijagnostički treba uzeti u obzir maligni limfom, limfoidnu hiperplaziju, pseudolimfom, plazmocitom, maligni fibrozni histiocitom, sarkom. (MED 9)
- (29) Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj navodi 14 073 zaposlenih osoba s invaliditetom (Benjak, 2011.), međutim treba uzeti u obzir kako Registar o osobama s invaliditetom uzima podatke dobivene iz točno određenih sustava u kojima osobe s invaliditetom mogu koristiti svoja prava.(SOC 3)
- (30) S obzirom na povezanost relativnoga siromaštva i dohodovnih nejednakosti, najprije treba vidjeti što se događalo s nejednakostima u promatranom razdoblju.(SOC 4)
- (31) Treba međutim primijetiti da te navodne zavisne rečenice uvedene veznikom *da* podliježu određenim ograničenjima kad stoje uz modalne glagole i kad ovi nemaju vlastitog subjekta.(LING 1)
- (32) Treba ovdje spomenuti još i jezičnopovijesna sintaktička proučavanja L. Zime (1887:247–264),...(LING 3)
- (33) Zaključno još treba napomenuti sljedeće:... (KNJIŽ 8)
- (34) Kojim god se jezikom bavili, neosporno je da egzistencijalnost treba promatrati kao složenu pojavu na koju utječe čitav niz sintaktičkih i semantičkih čimbenika... (LING 4)
- (35) No pri interpretaciji tih i svih ostalih pokazatelja treba imati na umu specifičnosti znanstvenog područja koje časopis pokriva, vrstu radova koji se objavljuju u časopisu, vrstu samih citata (nezavisni citati, samocitati) i dr.(KEM 4)
- (36) Prilikom analize rezultata treba imati u vidu da numerička simulacija ima određena ograničenja.(STRO 8)
- (37) Our data need to be understood against a backdrop of a relatively new set of Discourses that have become increasingly institutionalized across the public and private sectors in the UK and beyond (Clarke and Newman, 1997: 93–4, 118–20).(SOC 6)
- (38) Prilikom usporedbe rezultata s drugim kohortama bolesnika s PCC-om potrebno je uzeti u obzir neke specifičnosti naših bolesnika. (MED 10)
- (39) Različiti serološki testovi uz odgovarajuću kliničku sliku upućuju na aktivnu bolest, međutim, potrebno je istaknuti da oni mogu biti pozitivni i u osoba koje su prije preboljele infekciju, kao i u osoba s asimptomatskom infekcijom.^{7,8} (MED 5)
- (40) Utvrđene razlike među županijama potrebno je promatrati u kontekstu socijalnih, gospodarskih i kulturoloških razlika među tim županijama. (MED 1)
- (41) Nije naodmet spomenuti da se prije više od 20 godina kapilaroskopija praktično rutinski provodila u sklopu preventivnih sistematskih pregleda zaštite na radu osoba koje su rukovale radioaktivnim

- tvarima (u Institutu za medicinska istraživanja i medicinu rada).⁹ (MED 3)
- (42) Here it is necessary to note that subdiffusion may have mixed origins [12], and that such processes were indeed observed in experiments [7],... (FIZ 8)
- (43) Važno je napomenuti da u najvećeg broja pedijatrijskih bolesnika parenteralna prehrana služi samo da premosti period u kojem se zbiva adaptacija preostalog crijeva koje, hipertrofijom i hiperplazijom, nastoji nadoknaditi gubitak svoje površine. (MED 2)
- (44) Važno je napomenuti da istraživanja potvrđuju ulogu negativnih kog- nicija, kao i njihove interakcije sa stresom, u predviđanju tre- nutačnih simptoma depresije, ali i budućih epizoda (Abela i sur., 2009.; Kurtović, 2007.; Spence i sur., 2002.).(PSI 2)
- (45) Važno je spomenuti da je povišena razina aleksitimije uočena u ljudi koji boluju od različitih somatskih bolesti i da se tek sveobuhvatnom tera- pijom, koja uključuje brojne postupke suvremene medicine i psihoterapijske pristupe, može postići dobar uspjeh u liječenju. (MED 6)
- (46) U vezi s uporabnom frekvencijom dviju konstrukcija (sa *dati* ili bez *dati*) važno je zaključiti da su besubjektne rečenice u ovom značenju bez *dati* ipak bitno rjeđe...(LING 5)
- (47) Pri interpretaciji dobivenih rezultata važno je istaknuti i određena ograničenja ovog istraživanja koje je provedeno na prigodno odabranom uzorku studenata, koji u prosjeku nisu izrazito socijalno anksiozni.(PSI 5)
- (48) Ono što je ovdje važno naglasiti jest činjenica da se žene na ranoj *rave* sceni, za razliku od scena koje su joj prethodile, na isti način kao i muškarci prepuštaju uzbuđenju i ekstatičnim stanjima.(SOC 7)
- (49) Važno je napomenuti da gusto sinterirana aluminij-oksidsna keramika reagira s vodenom parom na povišenim temperaturama.(KEM 9)
- (50) Važno je reći da se Ugovor o otkupu električne energije iz OIE i kogeneracija u RH sklapa na vrijeme od 12 godina. (STRO 9)
- (51) Bitno je istaknuti da investitor u zahtjevu za Prethodno energetska odobrenje između ostalog mora priložiti i grafički prilog. (STRO 9)
- (52) Primjer (14.a) zapravo je isti kao i primjer (13.a), a bitno je napomenuti da se u tim rečenicama radi o točno određenoj krčmi i o točno određenoj djevojci, dok u primjeru (14.b), u kojem je upotrijebljen genitiv, te određenosti nema.(LING 4)
- (53) Značajno je prokomentirati da uvođenje identitetnih varijabli (u 2. koraku) donosi najveći skok u objašnjenju varijanci kriterija socijalne integracije u oba uzorka; u većinskom u- zorku taj skok u prvom mjerenju iznosi 35%, a u drugom čak 41%.(SOC 8)
- (54) While recent evidence reveals that the most common reason for AT in the United States is OSA [27], it is important to acknowledge that this commonly performed surgery is not without risk. (MED 1)
- (55) It is also important to take into account that providing care to children with developmental disorders can be psychologically demanding, and appropriate support mechanisms for non- specialist care providers also need to be established. (MED 4)
- (56) It is important to recognise that sudden neurological symptoms need *expeditious* referral and neurological expertise, because sudden neurological diseases other than stroke may represent emergencies as well.(MED 6)
- (57) At this point, it is important to note that the traces of the calculated Q- branches (blue) in the inset of Figure 2 fit very well to the measured ones (red and green) at the two temperatures. (KEM9)
- (58) It is important to emphasize that the effort measured in experiment UniBas2 cannot be directly compared to that in the other experiments.(RAČ 1)
- (59) The important point to note, however, is that an objective economic evaluation that measures and values the resource savings that follow the abortion of the affected fetus or unborn child requires a commensurate measurement and valuation of averted benefits. (MED 10)

- (60) Vrijedi spomenuti da je u prosincu 2013. godine u sklopu 19. sajma Sa(n)jam knjige u Istri održana međunarodna konferencija pod nazivom nakladništvo – trendovi i konteksti, na kojoj je posebna pozornost bila posvećena elektroničkom nakladništvu i e-knjigama.(KNJIŽ 5)
- (61) It is worth noting that FKBP51 expression has been shown to increase with age [69]. (MED 5)
- (62) It is worth noting that while NET uses past tense and often includes many traumatic memories, PE encourages using present tense when describing memories to 456 N.(PSI 1)
- (63) It is, perhaps, worth noting, that the combination of highly correlating factors is unique to the most successful participants, that is, those who scored within native ranges on both tests.(LING 4)
- (64) (...)it is worth quoting a passage here at length (LING 9)
- (65) It is worth mentioning that in a previous paper by Ricca et al. [2010b], a preliminary analysis and some results from UniGe have been presented.(RAČ 1)

Za izražavanje nešto nižeg stupnja uvjerenosti, tj. za izražavanje mogućnosti, odnosno mogućih načina sagledavanja pojedinih problema i interpretacije pojedinih podataka, u tekstovima znanstvenih radova u oba se korpusa koriste modalni i pridjevski izrazi za izricanje mogućnosti, konkretno suznačni glagol *moći* u hrvatskome i modalni glagoli *can, may, might* u engleskome, u kombinaciji s nekim glagolom izvješćivanja. Takvi evaluacijski izrazi u hrvatskome se korpusu pojavljuju u sintaktičkom okviru za izvješćivanje iz neosobne perspektive, kao bezlični oblik može se+glagol, ili osobne perspektive, pri čemu se na mjestu subjekta uvijek koristi inkluzivno „mi“, možemo+glagol, što je način uključivanja čitatelja i navođenja čitatelja da se složi s pišćevom procjenom. Korištenjem ovakvih evaluacijskih izraza u nekim se kontekstima blago ograđuje, odnosno implicira da je izrečeni stav samo jedan od mogućih zaključaka o određenoj situaciji, dok se u nekim drugim kontekstima tim evaluacijskim izrazima izriče visok stupanj uvjerenosti u ono što se govori. Primjeri (66) do (97) ilustriraju uporabu modalnih evaluacijskih izraza pronađenih u našem korpusu.

- (66) Budući da je riječ o neškodljivim pripravcima, u djece s očuvanim debelim crijevom može se preporučiti dodatak topljivih vlakana. (MED 2)
- (67) No unatoč ovim konceptualnim nedoumicama i složeno- sti pojma meritokracije, društveni uspjeh stečen nelegalnim načinima sasvim se sigurno ne može smatrati meritokratskim. Isto tako, unatoč nepredvidljivosti tržišnog uspjeha i poteškoćama njegova povezivanja s idejom "zasluge", koja je u temelju ideje meritokracije, obrazovanje se može smatrati djelomičnim, a empirijski gledano i najlakše utvrdivim indikatorom meritokracije.(SOC 1)
- (68) Analizom ovih podataka može se zaključiti da su primanja u Hrvatskoj nešto bolja od nekih zemalja u Istočnoj Europi, a znatno lošija od zemalja Zapadne Europe i skandinavskih zemalja, koje imaju izdašnije socijalne transfere.(SOC 3)
- (69) Općenito se može reći na temelju ovog istraživanja da osobe s invaliditetom imaju loše materijalne prilike i da je invaliditet je dan od rizika siromaštva.(SOC 3)
- (70) Moguće nedostatke i ograničenja ovog istraživanja možemo promatrati s obzirom na rezultate o korištenju zdrav- stvene zaštite koji bi možda bili nešto drugačiji da smo imali uvid u medicinsku

dokumentaciju svakog ispitanika. (MED 1)

- (71) Visoku prevalenciju simptoma alergijskog rinitisa u centrima s niskom prevalencijom simptoma astme (Nigerija) možemo objasniti ili različitim rizičnim čimbenicima koji dovode do razvoja bolesti ili pak različitim periodima latencije i trenda kretanja atopijskih bolesti.⁵ (MED 7)
- (72) Zaključno se može reći da postoji sve više dokaza o nedostacima samo ordinacijskog mjerenja AT-a i prilikom postavljanja dijagnoze i liječenja hipertenzije te o superiornosti MATS-a nad dosadašnjim ordinacijskim mjerenjem tlaka.³⁴ (MED 4)
- (73) Može se reći da su svi religijski diskursi ujedno i diskursi o ljudskom tijelu, jer kada religija govori o religijskim praksama i vjerovanjima, usporedno uvijek izražava i brigu za ljudsko tijelo (Carrette, 2000). (SOC 10)
- (74) Može se pretpostaviti kako osiromašeno stanovništvo i lokalne zajednice smanjuju ulaganja u obrazovanje, a također se javlja i problem slabog vrednovanja obrazovanja jer ono ne garantira zapošljavanje i dobar život te se time ugrožava socijalni kapital zemlje. (PSI 6)
- (75) Na osnovu rezultata višekriterijske analize može se zaključiti da ukoliko će se odluka o daljnjem razvoju vjetroelektrana zasnivati na... (STRO 9)
- (76) Drugim riječima te objekte mogli bismo eksplicirati kao intenziviranje značenja dotičnoga modalnoga glagola. (LING 1)
- (77) Ovdje možemo govoriti o pravoj valenciji glagola *željeti* i *htjeti*:... (LING 1)
- (78) U 3. l. mn. potvrđen je oblik *tutzu*, no kako nijedan drugi oblik te riječi nije potvrđen, ne može se utvrditi je li infinitivni oblik *tutzati* ili *tutziti*. (LING 3)
- (79) Pa cijelu pojavu raslojavanja značenja odabrane konstrukcije možemo smatrati razvojem paralelnih polisemičnih značenja, koji u konačnici projicira i mogući razvoj homonimije. (LING 5)
- (80) Razvoj spomenutih međuovisnih funkcionalnih kategorija može se zorno opisati u okviru procesa gramatikalizacije koji se provodi u samom glagolu *dati*. (LING 5)
- (81) Ovisno o aktualnome regulativnom okviru u kojemu se konstrukcija *dati (se)* + infinitiv realizira mogu se uočiti razlike u njezinoj značenjskoj funkciji u rečenici,... (LING 5)
- (82) S obzirom na to da načelo kontrasta tvrdi da će u jezičnome usvajanju poželjnija biti situacija u kojoj jedan morfem ima samo jednu ulogu, može se pretpostaviti da će se prilikom usvajanja ROI-ja preopćavati tako da... (LING 7)
- (83) U ovakvim primjerima može se vidjeti da je došlo i do morfološki (ne samo fonološki) uvjetovane zamjene; (LING 9)
- (84) Na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti da se tijekom procesa izlučivanja kalcija iz dolomitnog vapna sastoji od nekoliko stupnjeva:... (KEM 8)
- (85) Na kraju, može se istaknuti da je brzina procesa izlučivanja kalcija iz dolomitnog vapna otopinom magnezijeva nitrata uvjetovana složenom kinetikom površinskih reakcija i prijenosom tvari. (KEM 8)
- (86) Uspoređujući rezultate pokusa s modelom, može se ustanoviti da model (jed. (4), tab. 2), u rasponu početnih koncentracija za provedene pokuse, dobro opisuje kinetiku procesa, uz visoku vrijednost R^2 . (KEM 10)
- (87) Boweringov roman mogao bi se nazvati i »fiktionalnim dokumentarcem« (*ibid.*: 167) jer... (KNJIŽ 9)
- (88) The number of prescription refills of systemic corticosteroids, which could indicate an asthma exacerbation, was markedly reduced in AT+ children following AT compared to the analogous second year of follow-up in AT2 children (23.7% versus 7.3% reduction; $p = 0.003$) (Table 4). (MED 1)
- (89) Catherine's statement can be seen as summarizing a number of utterances made by the audience immediately prior to the text transcribed here (which were not transcribed owing to space

constraints). In this sense, it can be read as a ‘formulation’, ‘a public display of agreed intersubjectivity’ (Antaki et al., 2007: 168), but a *partial* intersubjectivity, namely the audience’s, which is counter-posed against that of the trainers earlier.(SOC 6)

- (90) The hydrogen absorption can be understood as a two-step reaction [4], the first of which is the formation of the “octa- hedral” phase Na₃AlH₆ from the pure hydride:... (KEM 1)
- (91) However, it might be said that the three exceptional stu- dents in this study buck the trend for older learners in that they...(LING 4)
- (92) For instance, one might ask to what extent is the marketing of study-abroad programs to students similar to the exoticized marketing of Bharati Mukherjee’s books? (KNJIŽ 6)
- (93) In this sense, Black Atlantic narratives can be seen to belong to the narrative genre of romance, “implying a non-lin- ear, messianic temporality”. (KNJIŽ 1)
- (94) Guy and his various endeavors might also be read as a critique of the increased privileging of the virtual over the material. (KNJIŽ 7)
- (95) The latter effect, which can be explained by the shape of quark wavefunctions within quarkyonic matter, might be considered as a quarkyonic matter signature, provided initial temperature is low enough that... (FIZ 1)
- (96) From all of these investigations it may be concluded that the dissipation properties of a granular damper depend in a non-trivial way on many variables like the amplitude of the oscillation, the clearance, the frequency as well as the mass and type of particles [27, 28]. (FIZ 6)
- (97) This may indicate that screen mockups are more useful for the participants with lowest experience in modeling.(RAČ 1)

Za izricanje mogućnosti određene interpretacije osim modalnih (suznačnih) glagola koriste se i sintaktički obrasci s pridjevima i samoznačnim glagolima *pretpostaviti* i *assume*, kao u primjerima (98) do (100).

- (98) S obzirom na to da su prvi i najčešći usvojeni padeži u dječjem jeziku nominativ i akuzativ(...)opravdano je pretpostaviti da se nastavak –a rabi...(LING 7)
- (99) It is reasonable to assume that factors like risk-tolerance, extraversion, and empathy have some role to play in exceptional L2 outcomes, and several learners profiled here were described as ‘outgoing’ and very social.(LING 3)
- (100) While there is a possibility of coding error or reporting bias, there is no reason to assume that such errors or biases differ among AT+ and AT2 children. (MED 1)

Kao najučestaliji izrazi ograđivanja, odnosno izražavanja s oprezom, u hrvatskome se pojavljuju izrazi *čini se* i *doima se*, a u engleskome izrazi s glagolima *seem* i *appear*, koji, za razliku od ostalih evaluacijskih izraza ne dolaze u kolokaciji s glagolima izvješćivanja, već sami funkcioniraju kao glagol izvješćivanja, odnosno glagol kojim se uvodi propozicija. Korištenjem takvih izraza pisci izražavaju stavove za koje nemaju neosporivu potvrdu. Naime, postoje naznake na temelju kojih pisci iznose izrečene

informacije i na temelju kojih pretpostavljaju da su valjane, ali ograđivanjem označuju da su iznesene tvrdnje još uvijek otvorene propitivanju. Drugim riječima, ograđivanjem u primjerima (101) do (128) pisci se unaprijed štite od mogućega osporavanja iznesenih tvrdnji.

- (101) Međutim, čini se da elementarni pripravnici brže smanjuju potrebu za parenteralnom prehranom u usporedbi sa semielementarnim pripravcima.^{41,48–51} (MED 2)
- (102) Nadalje, čini se da aleksitimija utječe na učestalost korištenja zdravstvene zaštite.²⁴ (MED 6)
- (103) Ipak, čini se da je rezultatima najbliža interpretacija da se strategije samoregulacije motivacije upotrebljavaju ovisno o trenutnim motivacijskim problemima koje pojedinac doživljava pri učenju, a ne ovisno o prirodi motivacije i ispitanim dimenzijama kao trajnijim individualnim obilježjima. (PSI 8)
- (104) Budući da sudionici ovog istraživanja uputom nisu usmjereni na samo jednu situaciju učenja, nego na učenje za ispit (koje se odvijalo tijekom dužeg vremena), čini se razumnim pretpostaviti da su se tijekom tog ciklusa učenja javljali različiti motivacijski problemi, koji bi zahtijevali različite aktivnosti samoregulacije motivacije. (PSI 8)
- (105) Čini se da su modalni glagoli u takvim rečenicama upotrijebljeni samoznačno, tj. da osnovu rečeničnog značenja odnosno propozicionalnog sadržaja rečenice čini upravo značenje modalnoga glagola (mogućnost, nužnost, volitivnost). (LING 1)
- (106) Naime iako je autorica raspravu započela analizom izgređa koji nastaje apostrofiranjem antropomorfnih objekata, čini se da ju je Lacanova argumentacija vratila na problem konstitucije lirskog subjekta, glasa koji apostrofira neživo, mrtvo ili odsutno te istodobno upućuje zahtjev za “nekom prisutnošću ili nekom odsutnošću” (Lacan 1983: 261)⁷. (KNJIŽ 7)
- (107) Misliti egzil u književnosti, a ne zanimati se za autorovu biografiju doima se kao nemoguć pothvat jer je odnos egzila i književnosti određen spregom autorova života i njegova djela. (KNJIŽ 10)
- (108) Kad bismo pokušali odrediti što je takvu skupu tekstova zajedničko, čini se da bismo na kraju za sve njih samo još mogli utvrditi da su književnost. (KNJIŽ 10)
- (109) (...) while the reduction in systemic corticosteroids in AT+ children appeared to occur mostly in children ,10 y of age. (MED 1)
- (110) Notwithstanding the limitations of such questionnaire-based surveys, there appears to be a severity dependent effect, whereby more severe OSA is associated with poorer asthma control [11]. (MED 1)
- (111) Statins appear as a primary prevention tool in patients with a high risk of VTE, exerting its best effect in the male population. (MED 9)
- (112) Thus, TRPA1 appears to participate in the vasodilation response to LPS, although other yet unidentified targets also appear to contribute to the arterial vasomotor responses. (MED 14)
- (113) Client preferences appear to have modest but reliable effects on treatment satisfaction, completion, and clinical outcome. Although modest in magnitude, these preference effects further appear to be consistent across moderating variables including study design, psychoeducation, setting, diagnostic condition, and unit of randomization. (PSI 5)
- (114) A public backlash against posting-related job losses appears to be building, identifying the EU as the culprit. (SOC 1)
- (115) It would appear that it is this long-term investment in their L2 and the espousal of their ensuing French identity that holds the key to their success. (LING 4)
- (116) It appears social capital remains important but its form is changing to fit the new context. (SOC 2)
- (117) With hindsight, however, it appears well motivated that expressions with denominative meanings tend to demote the agent by combining with the passive construction: ... (LING 10)

- (118) In the 19th century, Sir Richard Burton, in his narratives certainly, **appears to** lack the spiritual motivation, conventionally considered, which impels Ibn Battuta. Or perhaps one might say that, if Ibn Battuta is moved by God, Burton **appears to** be impelled by a Faustian pact with the Devil. (KNJIŽ 5)
- (119) When it comes to deciding what is “striking” for the cover of a book by a South Asian woman writer, **it appears** that the final decision equates “striking” with exotic, perhaps because of the commodification of difference. (KNJIŽ 6)
- (120) According to the results in Table VII, **there does not appear to be** any significant correlation between the change location in the method (top, bottom, or middle) and DiSE results. (RAČ 2)
- (121) Therefore, **it seems** that in the home domain there are fewer obligations to perform well, and the sanctions if you do not engage in home responsibilities are not as clear as at work. (SOC 7)
- (122) **It seems that**, collectively, they have undergone an important shift in language dominance, giving credence to Thompson’s (1991) claim that... (LING 3)
- (123) Significantly, **it seems** that the affect of hopelessness takes over Nina as an unpleasant paternal heritage. (KNJIŽ 1)
- (124) Travel **seems to be** as ancient as the origins of human society itself. (KNJIŽ 5)
- (125) In fact, based on comparison with the HST data, **this seems likely to be** an underestimate. (FIZ 7)
- (126) Symbolic execution [Clarke 1976; Clarke and Richardson 1985; King 1976] **seems promising** for handling such constructs as a means of identifying distinct paths through a program for encoding; this is left for future work. (RAČ 9)
- (127) **It seems that** nanofluids can be a good replacement for the coolant fluid in automobile radiators. (STRO 6)
- (128) One of the most important of these particular cases **seems to us to be** that where the interaction force between two parallel dipoles is itself parallel to them. (STRO 10)

Zaključno, za izražavanje visokog stupnja uvjerenosti u primjerima pronađenima u hrvatskome korpusu koriste se evaluacijski izrazi sastavljeni od pridjeva ili suznačnoga glagola u kombinaciji s glagolom izvješćivanja u infinitivnom obliku (primjerice, *važno je spomenuti, treba naglasiti, valja istaknuti*), dok se u engleskome korpusu koriste izrazi sastavljeni od zamjenice *it* u kombinaciji s pridjevom i infinitivnim oblikom glagola izvješćivanja (primjerice, *it is necessary to note, it is important to emphasize, it is worth mentioning*) ili izrazi sastavljeni od zamjenice *it* ili neke druge riječi na mjestu subjekta, u kombinaciji s modalnim glagolom, glagolom *biti* i glagolom izvješćivanja u pasivnom obliku (primjerice, *it should be noted, (...) need to be understood*). Za izražavanje nižeg stupnja uvjerenosti, odnosno mogućih načina interpretacije pojedinih podataka i problema u primjerima iz hrvatskoga korpusa koriste se glagolski izrazi sa suznačnim glagolom *moći* (primjerice *može se zaključiti, možemo govoriti o, može se ustanoviti*), a u engleskome izrazi s modalnim glagolima *can, may i might* (primjerice, *it might be said, (...) can be seen, (...) can indicate*). Kao najučestaliji izrazi ograđivanja u hrvatskom se korpusu koriste izrazi *čini se i doima se*, dok se u engleskome najčešće pojavljuju izrazi s glagolima *seem i appear*.

Međutim, bez obzira radi li se o izrazima isticanja, koji impliciraju jaku uvjerenost pisca u ono što govori, ili izrazima ograđivanja, kojima pisac prevenira osporavanje iskaza, svi evaluacijski izrazi pronađeni u tekstovima u korpusu koriste se u diskursnoj funkciji vođenja čitatelja kroz tekst, kao dokazna strategija kojom se čitatelja navodi da prihvati određenu argumentaciju kao uvjerljivu i valjanu.

8.6. Zaključci analize korpusa prema različitim perspektivama izvješćivanja

Kao što smo pretpostavili, metodološki postupak analize tekstova prema perspektivama izvješćivanja (osobna, neosobna, perspektiva istraživanja, perspektiva drugih autora) pokazao se praktičnim i svrsishodnim. Takav postupak omogućio nam je brz uvid u diskursne preferencije u pojedinim tekstovima (i dijelovima teksta znanstvenog rada) i pojedinim disciplinama, kao i mogućnost usporedbe diskursnih preferencija između engleskoga i hrvatskog korpusa. Također, analiza prema perspektivama izvješćivanja omogućila nam je lakši i jasniji uvid u najčešće korištene glagole izvješćivanja u znanstvenom diskursu. Naime, usporedbom glagola koji se koriste u izvješćivanju iz različitih perspektiva prilično se jasno iskristaliziralo koji se glagoli učestalo koriste u svim perspektivama, odnosno koji su glagoli osnova znanstvenog izvješćivanja. Također, analiza prema perspektivama izvješćivanja, koje se formalno određuju prema subjektu rečenice kojom se izvješćuje, omogućila nam je da izdvojimo jedan iznimno važan tip izvješćivanja u znanstvenom diskursu, koji se u formalnome smislu ne može svrstati ni u jednu od četiri perspektive izvješćivanja. To su tipizirani evaluacijski izrazi, koji su u funkcionalnom smislu jedan od osnovnih načina izražavanja piščeva subjektiviteta, a time i dokaznih značenja u tekstovima znanstvenih radova. U analizu glagola izvješćivanja kao nositelja dokaznosti u tekstovima znanstvenih radova krenuli smo s idejom da dokaznost smatramo jezičnim odrazom epistemologije. Dakle, pretpostavka je bila da će nam glagoli izvješćivanja i načini njihove uporabe u tekstovima znanstvenih radova omogućiti uvid u znanstvene epistemologije, odnosno konvencionalne načine prikazivanja znanja i odnosa prema znanju u znanosti. Temeljem analize našeg korpusa utvrdili smo da se svaki od tipova izvješćivanja, odnosno svaki od

raspoloživih načina retoričkog konstruiranja iskaza u tekstu znanstvenih radova do neke mjere konvencionalno povezuje s nekim tipom znanja i stava prema znanju. Primjerice, izvješćivanje iz osobne perspektive može se povezati s osobnim epistemološkim stavom, odnosno prikazivanjem znanja kao osobnog iskustva, pri čemu je znanje spoznato izravno, bilo promatranjem i izvedenim zaključivanjem na temelju promatranja, pretpostavljanjem ili na neki drugi način. Valja istaknuti da, iako u formalnome smislu evaluacijski izrazi ograđivanja i isticanja ne izgledaju kao izvješća iz osobne perspektive, znanje koje se pomoću njih iskazuje također je izraz osobnog epistemološkog stava pisca teksta i spoznavanja na temelju zaključivanja. Nadalje, izvješćivanje iz neosobne perspektive i izvješćivanje iz perspektive istraživanja mogu se povezati s činjeničnim epistemološkim stavom, odnosno prikazivanjem znanja kao činjeničnog i teško osporivog. Uporabom tih dvaju načina izvješćivanja pisci naglašavaju objektivnost i nepristranost te u prvi plan stavljaju istraživačke postupke a ne znanstvenike koji su provodili istraživanje. Naposljetku, izvješćivanje iz perspektive drugih autora povezuje se s prikazivanjem znanja kao spoznatoga neizravno, posredstvom tuđeg teksta. Takav je način izvješćivanja jedan od osnovnih načina kumulativne izgradnje znanja i izgrađivanja vlastitog znanstvenog kredibiliteta u znanstvenom diskursu. Citiranje autoriteta u pojedinoj disciplini i dijalogiziranje s njihovim tekstovima jedna je od strategija jačanja uvjerljivosti vlastitoga teksta i prikazivanja znanja kao vjerodostojnog. Dakle, svaki od tipičnih načina retoričkog konstruiranja informacije u znanstvenom diskursu sam po sebi nosi određeni epistemološki potencijal u smislu osporivosti informacije koja se takvim iskazom prenosi, ali taj potencijal biva ostvaren tek u sprezi svih rečeničnih elemenata u pojedinom iskazu (sprezi pojedinog glagola/predikata i njegovih argumenata i dopuna) te diskursne funkcije konkretne rečenice u čitavome tekstu.

Analizom našeg korpusa radova na engleskome i hrvatskome jeziku ustanovili smo da u izvješćivanju u svim znanstvenim disciplinama obuhvaćenim korpusom značajno mjesto zauzimaju glagoli koji bi se mogli odrediti kao „glagoli istraživanja“. To su glagoli koji ukazuju na empirijsku narav znanstvene spoznaje i odražavaju činjenicu da znanstvena spoznaja počiva na induktivnom zaključivanju, odnosno promatranju istraživačkog procesa i zaključivanju na temelju promatranja. Tako je među „glagolima istraživanja“ visoka učestalost glagola u čijoj je značenjskoj strukturi istaknut koncept gledanja,

odnosno vizualnog spoznavanja, poput glagola *show, observe, indicate, see* u engleskome, te *pokazati/pokazivati, prikazati/prikazivati, vidjeti* u hrvatskome korpusu. Među tim glagolima po učestalosti se najviše ističu glagol *show* u engleskome i glagol *pokazati/pokazivati* u hrvatskome, iz čijih se rječničkih definicija jasno vidi da su u njihovoj značenjskoj strukturi istaknuti koncepti vidljivosti i očitosti.⁹¹ Također su učestali glagoli u čijoj je značenjskoj strukturi istaknut koncept novog znanja i otkrivanja, poput *find* i *reveal* u engleskome te *utvrditi* u hrvatskome i koncept dokazivanja pretpostavki, poput *demonstrate* i *confirm* u engleskome te *potvrditi* u hrvatskome. Svi ti glagoli koriste se kao faktivni glagoli, odnosno podrazumijevaju uvjerenost pisca u ono što govori. Svi „glagoli istraživanja“ u manjoj ili većoj mjeri u samom svome leksičkom značenju nose potencijal za izražavanje izravne vizualne dokaznosti, odnosno znanja spoznatoga izravno, promatranjem i (posljedično) izvedenim zaključivanjem na temelju promatranja. S obzirom na činjenicu da se empirijski spoznata znanja u pravilu ne osporavaju, uporabom takvih glagola pisci tekstova mogu retorički konstruirati neupitnost, objektivnost i znanstvenost svojih tvrdnji. Međutim, taj potencijal različito će se realizirati u pojedinim kontekstima, ovisno prvenstveno o perspektivi izvješćivanja i diskursnoj funkciji rečenice. Primjerice, ako pisac znanstvenog rada u uvodnome dijelu rada izjavljuje da će svojim radom nešto “pokazati” ili da nešto “pokazuje”, na temelju značenja samog glagola, kao i enciklopedijskoga znanja koje imamo o situaciji znanstvenog izvješćivanja zaključujemo da takav način izvješćivanja podrazumijeva da postoji čitatelj koji će pročitati tekst, “pogledati” što mu pisac “pokazuje” i na temelju toga zaključiti je li stvarno uspio “pokazati” ono što je najavio. Dakle, datost je znanstvenog teksta da će se informacija propitivati. Imajući u vidu da je ukazivanje na vlastiti doprinos diskursna funkcija visokog rizika, pisci će, u skladu s konvencijama kulture pojedine znanstvene discipline i zajednice te vlastitim predodžbama o svome mjestu unutar te zajednice rabiti dokazne strategije za koje procjenjuju da će biti najučinkovitije, odnosno da će informaciju učiniti najuvjerljivijom i najmanje otvorenom

⁹¹ Primjerice, *Oxford Advanced Learner's Dictionary* navodi: 1 to make sth clear; to prove sth; 2 to let sb see sth; 4 to point to sth so that sb can see where or what it is, a Anićev *Rječnik hrvatskoga jezika* kaže: 1. (komu, što) a. učiniti da se što vidi, pogleda b. obratiti čiju pažnju na koga, na što c. *pren.* učiniti jasnim, očitim, razumljivim, objasniti 5. (se) pojaviti se, postati vidljiv; pokazalo se – postalo je očito, postalo je jasno, izišlo je na vidjelo.

za osporavanje. Koliko će određena strategija biti učinkovita ovisi u jednakoj mjeri i o čitatelju, o njegovim predodžbama i uvjerenjima. Tako u nekim engleskim tekstovima u korpusu nailazimo na učestale primjere uporabe glagola *show* u izvješćivanju iz osobne perspektive, u 1. licu jednine, u glavnoj rečenici kojom se uvodi propozicija, bez izraza ograđivanja (npr. *I show, I will show*). Takvo izvješćivanje, u kojem je pisac rada jasno jezično označen kao subjekt glavne rečenice kojom se uvodi propozicija, pretpostavlja visoku uvjerenost pisaca znanstvenoga rada u ono što izjavljuje i stvara dojam da pisac teksta kategorički tvrdi da u radu nešto “pokazuje”, te da je upravo to osnovna svrha i doprinos rada. Za razliku od toga, u hrvatskome korpusu u pronađenim primjerima izvješćivanja glagolom *prikazati* iz osobne perspektive u diskursnoj funkciji ukazivanja na vlastiti znanstveni doprinos redovno su prisutni neki izrazi ograđivanja (npr. *nastojat ćemo prikazati, želimo prikazati*). Svaki od tih izraza na svoj način umanjuje stupanj kategoričkog obvezivanja pisca da će nešto „prikazati“, čime se automatski ublažava i potreba čitatelja da osporava ono što je pisac rekao. Međutim, bez obzira je li pisac upotrijebio izraz ograđivanja ili kategoričku tvrdnju, izvješćivanjem glagolima poput *show/prikazati* iz osobne perspektive pisci se izravno izlažu čitateljskoj kritici jer su oni označeni kao ishodište informacije te se smatraju odgovornima za njezinu pouzdanost. Stoga se pisci mogu odlučiti za neku drugu strategiju izvješćivanja, koja će u nekoj mjeri prikriti njihov subjektivitet, primjerice za izvješćivanje iz perspektive istraživanja. Taj tip izvješćivanja sam po sebi pojačava dojam nepristranosti, činjeničnosti, nepobitnosti onoga što se iznosi, a združen s glagolom koji u svome značenju ima istaknutu komponentu vidljivosti i zornosti, koji naznačuje vizualnu podlogu spoznavanja, retorički stvara dojam pouzdanosti onoga što se govori. Dakle, izrazi poput *istraživanja pokazuju/research shows* ne izlažu pisca izravnoj kritici kao u slučaju izvješćivanja iz osobne perspektive.

Nadalje, uobličavanje informacija kao neosobnog izvješća, u kombinaciji s glagolima vizualnog spoznavanja dokazna je strategija koja još više umanjuje piščev subjektivitet i doprinosi dojmu veće činjeničnosti i teže osporivosti informacije. Tako su, primjerice, u hrvatskome korpusu u diskursnoj funkciji izvješćivanja o rezultatima vlastitog istraživanja pronađeni brojni primjeri uporabe bezličnog glagolskog izraza *pokazalo se*. Takva strategija izvješćivanja pojačava dojam nepristranosti, objektivnosti i činjeničnosti

te umanjuje odgovornost pisca za ono što tvrdi jer se stvara dojam da su se spoznaje same od sebe otvorile pogledu, a pisac ih je samo (u)vidio. Naposljetku, uporabom glagola vizualnog spoznavanja u izvješćivanju iz perspektive drugih autora pisci mogu jačati svoju argumentaciju, odnosno pozvati se na spoznaje do kojih su došli drugi autori (a koje su u skladu s njihovim mišljenjem) bez da se izlažu čitateljskoj kritici. Naime, kad napiše da je citirani autor nešto „pokazao“, pisac teksta implicitno ukazuje da smatra njegove spoznaje valjanima (dokazanima znanstvenom metodom), ali odgovornost za te spoznaje snosi citirani autor.

Osim perspektive izvješćivanja, i glagolski oblici koji se koriste za izvješćivanje (a koji se također konvencionalno povezuju s određenim perspektivama izvješćivanja i određenim diskursnim funkcijama u znanstvenom tekstu) konvencionalno impliciraju neka dokazna značenja. Primjerice, u hrvatskim se radovima obuhvaćenima korpusom obezličenjem (uporabom glagolskog oblika s povratnom zamjenicom *se*) naglašava uopćenost znanja, nevezanost za pojedinog govornika (što takvo znanje konvencionalno čini manje osporivim), a uporabom pasivnih oblika i u engleskome i u hrvatskome konvencionalno se pojačava dojam nepristranosti i činjeničnosti. Također, uporaba prezentskih oblika konvencionalno implicira aktualnost, relevantnost informacije za trenutak izvješćivanja, a uporaba *present perfecta* u engleskome naglašava dojam kumulativnosti znanja ili fokusiranosti na rezultat istraživačkog procesa.

Zaključno, naša analiza potvrdila je pretpostavku da se dokazna značenja, viđena kao odraz znanstvene epistemologije, u tekstovima znanstvenih radova mogu iščitati iz sprege značenjskih obilježja glagola izvješćivanja i njihovih argumenata, njihove sintaktičke distribucije (na temelju koje utvrđujemo perspektivu izvješćivanja), diskursne funkcije rečenice i pretpostavki o konvencijama znanstvene discipline i zajednice kojoj se tekst obraća.

U sljedećem poglavlju raspravljamo o nalazima analize korpusa s obzirom na razlike među pojedinim disciplinama i znanstvenim zajednicama kojima se obraćaju tekstovi obuhvaćeni korpusom.

9. Analiza korpusa prema pojedinim znanstvenim disciplinama i jezicima

9.1. Medicina

U medicinskome korpusu u oba jezika znatno su učestaliji “glagoli istraživanja” nego “glagoli mišljenja” ili “govorenja”. Općenito govoreći, svojom se učestalošću ističu glagoli koji naglašavaju eksperimentalnu ili kliničku prirodu istraživačkog procesa u medicinskom istraživanju, kao i to da je predmet istraživanja dostupan opažanju. Dakle, informacije koje se prenose u velikom su dijelu spoznate izravno, promatranjem i zaključivanjem na temelju promatranja, te se tako spoznato znanje doima teško osporivim.

U engleskome su korpusu najučestaliji glagoli izvješćivanja *show* i *find*, iza kojih slijede *observe*, *reveal*, *demonstrate*, *exhibit*, *indicate* i *suggest*. Hrvatski je korpus u tome smislu gotovo potpuno podudaran s engleskim jer su najučestaliji glagoli *pokazati/pokazivati*, *(pro)naći*, *utvrditi*, *vidjeti* i *upućivati*.

Međutim, uočljiva je razlika u korištenju pojedinih perspektiva izvješćivanja u kombinaciji s pojedinim glagolima. Naime, u engleskome korpusu faktivni se „glagoli istraživanja“ nerijetko koriste u izvješćivanju iz osobne perspektive pa ćemo tako nalaziti primjere poput: *we found*, *we show*, *we observed*, *we saw*, *we(have) demonstrated*, dok će se u hrvatskome korpusu takvi glagoli znatno češće koristiti u izvješćivanju iz neosobne perspektive, s glagolom u pasivnom ili bezličnom obliku: *utvrđeno je*, *nije nađeno (nije se našlo, ne nalazi se)*, *pokazalo se (pokazuje se)*. Naravno, to nipošto ne znači da se u engleskome korpusu faktivni glagoli ne pojavljuju u izvješćivanju iz neosobne perspektive. Dapače, velik je broj primjera poput *was found* i *was observed*, *were shown (to)*, u kojima se uporabom pasivnog prošlog oblika glagola istraživanja izvješćuje o konkretnim nalazima u vlastitom ili tuđem istraživanju, kao i primjera poput *has been shown to* i *has been observed*, gdje se uporabom perfektivnog pasivnog oblika glagola izvješćuje o kumulativnim spoznajama o istraživanom problemu koje su relevantne za sadašnji trenutak, čime se stvara prostor za uklapanje vlastitih spoznaja u postojeće.

Primjetno je da se u engleskome korpusu pasivni oblici ovih glagola češće koriste u diskursnoj funkciji rezimiranja, koja je najčešća u sažecima i zaključcima teksta znanstvenog rada. Znanje prezentirano na taj način (depersonalizirano) dobiva dojam uopćenosti, nepristranosti i činjeničnosti. Uporabom pasivnih i bezličnih oblika jača se dojam nepristranosti i neuplitanja istraživača – istraživački postupak odvija se neometano i stvari se pokazuju same od sebe, dok se izvješćivanjem iz osobne perspektive ukazuje na doprinos istraživača istraživanome problemu.

Kao što je već rečeno, izvješćivanje iz osobne perspektive znatno je češće u engleskome korpusu medicinskih radova, gdje se i u tome tipu izvješćivanja češće koriste “glagoli istraživanja”, dok su primjeri s “glagolima mišljenja i govorenja”, poput pronađenih *we feel/believe/assume/note*, prilično rijetki. U hrvatskome korpusu medicinskih radova izvješćivanje iz osobne perspektive iznimno je rijetko, pronađeno je jedva nekoliko primjera: *želimo prikazati, smatramo, mislimo, prikazali smo (...) kako bismo*. U hrvatskome medicinskom korpusu nije pronađen nijedan primjer faktivnog “glagola istraživanja” u izvješćivanju iz osobne perspektive.

U oba se korpusa najčešće izvješćuje iz perspektive istraživanja, tuđeg ili vlastitog, pri čemu se kao subjekti takvih rečenica pojavljuju „metonimijski“ imenski izrazi poput *istraživanja, studije, rezultati, analize, podaci*, odnosno *studies, results, data, evidence, findings*. Osim faktivnih glagola u primjerima poput *istraživanja su pokazala/potvrdila, studije/analize su pokazale, rezultati su pokazali* ili *studies have found/demonstrated, studies/data confirm, results demonstrate, evidence reveals, analyses reveal*, u ovakvom se tipu izvješćivanja jednako često koriste i glagoli čije leksičko značenje implicira određen stupanj ograđivanja i opreza, poput primjera *podaci/istraživanja/studije upućuju na* ili *studies/results/data indicate, analyses suggest, studies have indicated, studies have suggested*. Pritom se i u hrvatskome i u engleskome u izvješćivanju o konkretnim nalazima pojedinih istraživanja najčešće koriste prošla glagolska vremena, dok je u izvješćivanju o kumulativnim spoznajama o nekome problemu ili u uopćavanju nalaza vlastitog istraživanja naglašena relevantnost informacije za sadašnji trenutak pa se u hrvatskome za takvo izvješćivanje koristi prezent, a u engleskome *present simple* ili *present perfect*. Takva uopćavanja najčešća su u sažecima i zaključcima znanstvenih radova, gdje se naglašava doprinos istraživanja, ili pak u uvodnim dijelovima rada, gdje

se u dijalogu s postojećim spoznajama i otkrivanju praznina u spoznaji otvara istraživački prostor za vlastito istraživanje i nadograđivanje postojećeg znanja.

U korpusu kliničkih medicinskih radova velik je broj primjera u kojima se izvješćuje iz perspektive nekog vrlo konkretnog dijagnostičkog postupka, poput laboratorijske pretrage ili radiološke snimke. Primjeri poput *rendgenska snimka pokazala je, CT abdomena upućivao je na, serološki testovi upućuju na* ili *MRI demonstrated, histological staining revealed, histograms show* potvrđuju kliničku i eksperimentalnu prirodu istraživanih problema, a tako prikazano znanje nije osporivo.

S obzirom da klinička istraživanja nužno uključuju pacijente kao ispitanike, u oba su korpusa pronađeni i primjeri izvješćivanja iz perspektive pacijenta u kombinaciji s „glagolima istraživanja“, primjeri poput *pacijenti pokazuju, pacijent je jasno pokazivao, patients showed/demonstrated, the control group demonstrated*. Manji je broj izvješćivanja iz perspektive ispitanika s „glagolom govorenja“ - *participants reported/indicated, žene izvještavaju o*.

Primjera izvješćivanja iz perspektive drugih autora, odnosno integriranog citiranja, relativno je malo u čitavom korpusu medicinskih tekstova. Citiranje je uglavnom neintegrirano, numeričko, a u malobrojnim primjerima integriranog citiranja češći su faktivni “glagoli istraživanja”, dakle glagoli čije značenje implicira uvjerenost u ono što se izvješćuje, nego “tekstni glagoli” (“glagoli govorenja i mišljenja”), kojima se u većoj ili manjoj mjeri interpretira citirani tekst. Dakle, češći su primjeri poput *(autori) su utvrdili/našli/pokazali* ili *(authors) showed/found* nego *autori navode/smatraju/upozoravaju/naglašavaju/sugeriraju/predlažu/opisali su/prikazali su/zaključili su* ili *authors stated/pointed out/concluded*.

Osim već spomenutih glagola čije leksičko značenje implicira određen stupanj ograđivanja, poput *indicate* i *suggest*, primjera jasnih izraza ograđivanja relativno je malo u oba korpusa. Pronađeni izrazi uključuju glagolske izraze ograđivanja *appears, seems, could indicate; čini se da*, te izraze sa suznačnim (modalnim) glagolom *moći - možemo (može se) objasniti, možemo promatrati kao*.

Evaluacijski izrazi isticanja, kojima se izvješćuje spoznaje temeljene na zaključivanju, u engleskome se svode na bezagensne rečenice sa zamjenicom *it* na mjestu subjekta, poput *it is important to note/take into account, it is worth noting, it should be taken into*

consideration. U hrvatskome to su primjeri sa suznačnim glagolima *treba*, *valja* ili pridjevima *važno je* i glagolom govorenja ili mišljenja *spomenuti/ naglasiti/ istaknuti/ upozoriti/ uzeti u obzir*.

9.2. Fizika

Korpus radova iz fizike obuhvaća samo engleske tekstove jer u vremenskom razdoblju iz kojeg smo uzimali objavljene radove za analizu nismo pronašli znanstvene publikacije koje objavljuju radove iz područja fizike na hrvatskome jeziku. Svi radovi iz područja fizike koje smo nasumično odabrali za korpus radovi su više autora. Ono što se primjećuje na prvi pogled je da u tim radovima prevladava osobna perspektiva i autorsko „mi“. Čak i u dijelovima radova koji su u većini drugih disciplina prikazani iz neosobne perspektive, poput sažetaka radova i metodologije i prikaza istraživačkog postupka, u korpusu radova iz fizike uglavnom se koristi osobna perspektiva. Dakle, izvješćivanje iz osobne perspektive pojavljuje u svim dijelovima radova, u diskursnim funkcijama niskog i visokog rizika (prema Tang i John 1999). Tako se u sažecima daje pregled čitavoga rada, od ciljeva do rezultata istraživanja, pri čemu se najčešće koriste “glagoli govorenja” i “istraživanja”, i to u prezentu, u primjerima poput *we report*, *we present*, *we find*, *we show*. U uvodnim dijelovima radova, gdje se čitatelja vodi kroz promišljanje istraživačkog problema i postavljanje hipoteza, najčešći su “glagoli mišljenja”, također u prezentu, primjerice *we assume*, *we expect*, *we consider*, dok su u rezultatima i zaključcima najčešći “glagoli mišljenja” i “istraživanja”, i to u prezentu ili *present perfectu*, u diskursnim funkcijama isticanja vlastitog doprinosa spoznajama o istraživanom problemu, u primjerima poput *we find*, *we conclude*, *we have shown* i *we have demonstrated*.

Osim ekskluzivnog, autorskog „mi“, u radovima se javljaju i primjeri inkluzivne uporabe zamjenice prvog lica, primjeri poput *we observe*, *we note*, *we (can) see*. Primjećujemo da se u ovim primjerima koriste glagoli u čijoj je značenjskoj strukturi istaknut koncept gledanja, dakle zaključuje se na temelju promatranja onoga što je dostupno opažanju (istraživačkog postupka i induktivnog zaključivanja kroz koji nas vodi pisac teksta).

Jasno je da se na ovaj način želi postići uvjerljivost argumentacije i privoliti čitatelja da prihvati izloženo promišljanje problema kao valjano.

Čitatelja se u uključuje i učestalom uporabom imperativa, takozvanih direktiva (Hyland 2005), kao u primjerima *let us consider*, *let us assume*, *note*, *notice* i slično, kojima se također naglašava logika induktivnog zaključivanja i ostvaruje učinak teže osporivosti tako prezentiranog znanja.

Neosobna perspektiva, izražena pasivnim glagolskim oblicima, u ovome se korpusu pojavljuje gotovo isključivo u izvješćivanju o tuđim istraživačkim postupcima i spoznajama, i to u dvjema tipičnim diskursnim funkcijama. Prva je funkcija uopćavanja i prikazivanja kumulativnih spoznaja o istraživanome problemu u trenutku izvješćivanja, pri čemu se koriste glagoli govorenja i istraživanja u glagolskim oblicima *present simple* i *present perfect*, koji impliciraju relevantnost spoznaje za sadašnji trenutak. To su primjeri poput *are reported*, *has/have been reported*, *has/have been shown*. Druga je tipična funkcija izvješćivanje o nalazima pojedinačnih istraživanja, pri čemu se najčešće koristi prošlo glagolsko vrijeme *past simple*, u primjerima poput *was suggested*, *was observed*, *was shown*. Obje funkcije služe svrsi otvaranja prostora za sadašnje istraživanje konkretnog problema i smještanje sadašnjeg istraživanja u kontekst onoga što je dosad učinjeno i spoznato unutar znanstvene discipline. Zanimljivo je istaknuti da u korpusu radova iz fizike nema integriranog citiranja, odnosno izvješćivanja iz perspektive drugih autora. Citiranje je isključivo numeričko i imena drugih autora uopće se ne pojavljuju kao integralni dio teksta rada, nego samo u popisu literature na kraju rada. Izvješćivanje iz perspektive istraživanja, dakle aktivne rečenice se „neživim“, „metonimijskim“ subjektom, i u ovome se korpusu koristi za izvješćivanje o vlastitim i tuđim istraživačkim postupcima i spoznajama, iako u nešto manjoj mjeri nego izvješćivanje iz osobne perspektive. Pritom su najučestaliji „glagoli istraživanja“ u prezentskim glagolskim oblicima, poput primjera *our experiment demonstrates*, *our simulations show*, *these results suggest*; *recent studies have shown*, *recent simulations show*.

Velik je i broj primjera uporabe evaluacijskih izraza u kojima se jasno očituje piščev subjektivitet, odnosno epistemološki stav temeljen na zaključivanju (Mushin 2001), bilo u funkciji isticanja (izražavanja uvjerenosti) ili ograđivanja (izražavanja s oprezom), u

primjerima poput *it is necessary to note, it is interesting to note, it may be concluded, (it) might be considered, we can conclude with some confidence, this seems likely to.*

S obzirom na visoku učestalost osobne perspektive i izraza isticanja i ograđivanja u korpusu radova iz fizike, te potpuni izostanak imena drugih citiranih autora u samome tekstu rada, čitatelj dobiva dojam visokog stupnja autorske prisutnosti pisca znanstvenog rada koji čita, a ne neosobnog i distanciranog znanstvenog izvješćivanja kao u medicinskim tekstovima.

9.3. Kemija

U korpusu tekstova na oba jezika velika je učestalost izvješćivanja iz neosobne perspektive, pri čemu je u engleskome ta perspektiva izražena pasivima, a u hrvatskome pasivnim i bezličnim oblicima. U engleskome korpusu pasivni oblici prevladavaju u sažecima radova, dijelovima u kojima se prikazuje metodologija istraživanja i zaključcima, dok je u hrvatskim tekstovima neosobna perspektiva prisutna i u diskusiji i rezultatima, iako je u tim dijelovima u oba korpusa najprisutnije izvješćivanje iz perspektive istraživanja, u aktivnim rečenicama s „neživim“ subjektom. Iz neosobne perspektive u oba se korpusa izvješćuje o tuđim istraživačkim spoznajama, pri čemu se variranjem između općeprihvaćenog kumulativnog znanja i spoznaja iz pojedinih istraživanja otvara se prostor za svoj rad i doprinos.

U oba se korpusa o tuđim kumulativnim općeprihvaćenim istraživačkim spoznajama o istraživanome problemu izvješćuje uporabom “glagola govorenja”, “mišljenja” i “istraživanja” u prezentskim glagolskim oblicima (*present simple* i *present perfect* u engleskome te *prezent* u hrvatskome), čime se naglašava sadašnja relevantnost spoznaje. Takvi su primjeri: *are known to, is (generally) considered, has been studied (widely), has been reported, have been shown to, has been demonstrated to; smatra se, procjenjuje se.* O konkretnim spoznajama iz pojedinih istraživanja izvješćuje se uporabom prošlih glagolskih oblika (*past simple* u engleskome i *perfekt* u hrvatskome), kao u primjerima: *were found to, was assumed, was reported; zamijećeno je, dokazano je.*

O tuđim istraživačkim spoznajama u oba se korpusa često izvješćuje i iz perspektive istraživanja, aktivnim rečenicama s „neživim“ subjektom, kao u primjerima: *studies*

indicate/have confirmed/have demonstrated; rezultati su pokazali, istraživanja pokazuju/ukazuju, analiza ukazuje. Međutim, iz perspektive istraživanja najčešće se u oba korpusa izvješćuje o vlastitim istraživačkim postupcima i spoznajama, čime se jača dojam nepristranosti i znanstvenosti teksta i u fokus stavljaju eksperimentalne istraživačke metode, a ne sami znanstvenici koji provode istraživanje. Pritom se ponekad koriste faktivni “glagoli istraživanja”, koji impliciraju potpunu uvjerenost u ono što se iznosi, a ponekad glagoli čije značenje implicira neki stupanj ograđivanja, tj. izražavanja s oprezom: *analysis revealed/showed, direct observation revealed, these observations confirm, these examples illustrate, these results/our findings/our results indicate/suggest/demonstrate.*

U tekstovima u oba korpusa izuzetno je puno popratnog vizualnog materijala (slika, grafikona i slično), te sukladno tome primjera poput *figure (...) shows/illustrates; slika prikazuje, krivulje pokazuju.*

Također, u rečenicama kojima se izvješćuje iz perspektive istraživanja često se na mjestu subjekta pojavljuju imenske skupine koje se odnose na vrlo specifične istraživačke laboratorijske postupke kojima se provjeravaju i dokazuju određene istraživačke pretpostavke, kao u primjerima: *the ATR spectra showed, compound S2 exhibits, compound V 3 shows; pretražna elektronska mikroskopija pokazala je, infracrvena spektroskopija ukazala je, Spearmanov test je pokazao, testovi toksičnosti ukazuju, i slično.* Ovako prikazano znanje naglašava eksperimentalnu prirodu istraživanja i teško je osporivo.

Osim iz perspektive istraživanja, u hrvatskome se korpusu o vlastitim istraživačkim spoznajama također često izvješćuje iz neosobne perspektive, pri čemu su iznimno česti glagoli čije značenje implicira promatranje i zaključivanje na temelju promatranja, kao u primjerima *promatrano je, uočeno je, uočava se*, te faktivni glagoli istraživanja i govorenja u zaključcima radova: *dokazano je, utvrđeno je.* Kao popratni tekst vizualnom grafičkom materijalu najčešće se pojavljuju izrazi *prikazano je* i *navedeno je.* Osobne perspektive u izvješćivanju o vlastitim istraživačkim aktivnostima relativno je malo u oba korpusa, pri čemu se u engleskome u toj perspektivi koristi isključivo ekskluzivno „mi“ s glagolima “govorenja i mišljenja”, ali i faktivnim “glagolima istraživanja”: *we describe, we present, we believe, we show, we found, we have*

demonstrated, dok se u hrvatskome osobna perspektiva ne koristi s faktivnim “glagolima istraživanja”, nego samo u kombinaciji s izrazima ograđivanja ili kao inkluzivno „mi“, kojim se u proces rezoniranja uključuje i čitatelja: *možemo zaključiti, možemo objasniti, vidimo*.

Integrirano citiranje jako je rijetko u radovima iz kemije u oba korpusa jer je citiranje uglavnom numeričko. Pronađeni rijetki primjeri integriranog citiranja uključuju: *(authors) reported/described/observed/showed; (autori) zapažaju/smatraju/uočili su/zamijetili su/ otkrili su/našli su*.

Od evaluacijskih izraza kojima pisci teksta ukazuju na svoju prisutnost, pronađeno je manje izraza ograđivanja, a znatno više izraza kojima pisci tekstova ističu ono što zaključuju da treba istaknuti: *it is interesting to note, it is important to note, it is remarkable to see; može se tvrditi, može se zaključiti/dokazati/ustanoviti/istaknuti, treba utvrditi/imati na umu, važno je napomenuti*.

Zaključno, u tekstovima znanstvenih radova iz kemije u oba je korpusa potisnuta osobna perspektiva, a naglašena eksperimentalna priroda istraživačkog procesa izvješćivanjem iz perspektive istraživanja i iz neosobne perspektive, što stvara dojam nepristranosti i pouzdanosti prezentiranog znanja.

9.4. Računarstvo

Radovi iz područja računarstva obuhvaćaju samo engleski korpus 10 tekstova jer se u području računarstva u razdoblju koje smo obuhvatili istraživanjem ne objavljuje na hrvatskome jeziku. Radovi su prilično dugački i strukturom pomalo odudaraju od radova iz drugih područja, utoliko što se pregled tuđih istraživanja proučavanog istraživačkog problema daje na kraju, nakon što je predstavljeno vlastito istraživanje. Također, tuđa se istraživanja prikazuju u vrlo kratkim crtama, gotovo telegrafski, dok se vlastitome rezoniranju i pristupu istraživanome problemu poklanja puna pozornost i pomno ga se obrazlaže. Takav se pristup očituje i u tome što u tekstovima prevladava osobna perspektiva, u svim dijelovima rada, od predstavljanja istraživačkog problema do opisivanja metodologije i prepričavanja postupka istraživanja, preko diskusije i rezultata. Pritom se, ovisno o dijelu rada i

diskursnoj funkciji, koriste brojni “glagoli govorenja i mišljenja”, ali i faktivni “glagoli istraživanja”. U opisivanju postupka istraživanja i predstavljanju rezultata česti su glagoli koji u svojoj značenjskoj strukturi imaju istaknut koncept gledanja, odnosno impliciraju spoznavanje na temelju promatranja. Najčešći je među njima *observe*, a slijede *show* i *see*, i to u glagolskim oblicima *present simple*, *present perfect* i *simple past*, ovisno o tome uopćuje li se spoznaja, naglašava rezultat ili izvješćuje o konkretnoj spoznaji. Također, ti se glagoli pojavljuju i s ekskluzivnim, autorskim, ali i s inkluzivnim „mi“, kojim se uključuje čitatelja i navodi ga se da se složi s izrečenim na način da se sam uvjeri i promotri nalaze istraživanja, na temelju kojih može izvući zaključak. Pronađeni primjeri inkluzivne uporabe obuhvaćaju: *we have observed*, *we have seen*, *we can observe*, *we see*, a ekskluzivne uporabe: *we observed*, *we found*, *we have found*, *we find*, *we noticed*, *we show*, *we have shown*. Primjeri “glagola govorenja i mišljenja” s ekskluzivnim prvim licem množine obuhvaćaju *we present*, *we propose*, *we posit*, *we discuss*, *we report*, *we considered*, *we believe*, *we feel that*, *we claim*, *we assert*, *we assume*, *we expect*, *we note*.

U korpusu tekstova iz računarstva pronađeno je puno primjera uporabe tzv. direktiva, odnosno glagola u imperativnom obliku, kojima se čitatelja navodi da promotri problem na određeni način ili ga se upućuje na neki prethodni dio teksta, kao u primjerima *consider*, *assume*, *suppose*, *recall*, *note*, *let*.

Osim izvješćivanja iz osobne perspektive, znatan dio izvješćivanja u tekstovima iz područja računarstva otpada na izvješćivanje iz perspektive istraživanja, vlastitog (*figures report*, *table reports*, *this analysis confirms*, *this result indicates*, *our study demonstrates*, *our previous work has shown*, *our approach found*) ili tuđeg (*the results (of a study) confirm*, *the results suggested*, *the experiments exhibit*, *the findings indicated*, *their results show*, *the results reveal*, *the analysis shows*, *empirical results have shown*, *recent studies have revealed*).

Izvješćivanja iz neosobne perspektive izuzetno je malo i uglavnom se koristi za izražavanje kumulativnih spoznaja u disciplini i uopćavanje, kao u primjerima (*it has been observed/proposed/reported*, *(it) is widely recognized*, *is seen (as)*). Za izvješćivanje o vlastitom istraživanju neosobna se perspektiva koristi isključivo u

sažecima i zaključcima, kao u primjerima *it is shown, was observed, is reported*. Bezagensni pasivni oblici u tekstovima se najčešće javljaju u sintaktičkom obrascu *as (Ved)*, u funkciji komentiranja ili upućivanja čitatelja na neki dio teksta, kao u primjerima *as suggested, as demonstrated, as noted earlier, as expected, as previously stated*. Integriranog citiranja izuzetno je malo, češće se koristi konvencija neintegriranog citiranja, s imenom citiranog autora navedenim u zagradi nakon rečenice. Malobrojni primjeri integriranog citiranja uključuju: *(authors) show, proposed, found, find*. Od evaluacijskih izraza pronađeni su: *it is worth mentioning, it is important to emphasize, it is important to understand, it should be noted, this may indicate, seems promising, there does not appear to be*.

9.5. Strojarsstvo

U hrvatskome korpusu radova iz područja strojarstva uvjerljivo prevladava izvješćivanje iz neosobne perspektive, a o rezultatima vlastitog istraživanja izvješćuje se i iz perspektive istraživanja. Osobne perspektive gotovo uopće nema, kao ni izvješćivanja iz perspektive drugih autora. Općenito govoreći, u jezičnome su smislu tekstovi prilično šturi i formulaični, a u izvješćivanju se koristi ograničen broj glagola. Tekstovi su popraćeni s puno grafičkog materijala (slika, tablica, grafova), kojima se pobliže određuje istraživani problem i iskazuju rezultati istraživanja.

O svome se istraživanju izvješćuje uporabom pasivnih i bezličnih oblika glagola u svim dijelovima rada i svim diskursnim funkcijama. Pronađeni su primjeri: *razmatrano je, utvrđeno je, ustanovljeno je, pokazuje se, prikazano je, prikazat će se, predstavljeno je, predočeno je, dano je, vidi se, uočava se, došlo se do, zaključuje se*. U engleskim se tekstovima u izvješćivanju o vlastitome istraživanju izvješćuje i iz osobne i iz neosobne perspektive, a pronađeni primjeri uključuju: *we proposed, we considered, we observed, we found, we noticed, we show; is shown, has been shown, is seen, has been demonstrated, has been noted, is assumed, is found*.

Primjeri izvješćivanja iz perspektive istraživanja uključuju: *rezultati pokazuju, pokazali su, dokazuju, ukazuju, analiza ukazuje, tablica pokazuje, tablice izražavaju; studies have*

demonstrated, the result shows, analysis showed, the study has revealed, figure shows/ indicates.

Malobrojni primjeri integriranog citiranja pronađeni su samo u engleskome korpusu: *(the author) studied, proposed, found, showed.*

Od evaluacijskih izraza pronađeni su: *treba imati u vidu, važno je reći, mora imati na umu, nužno je utvrditi, bitno je istaknuti, može se reći, može se konstatirati, može se zaključiti, važno je reći; (it) seems, it is striking to note.*

Zaključno, korištenjem neosobnog tipa izvješćivanja i izvješćivanja iz perspektive istraživanja u tekstovima radova iz područja strojarstva u prvi su plan stavljeni istraživani problemi, istraživački postupak i nalazi provedenih istraživanja, a potpuno je potisnuta uloga znanstvenika koji provodi istraživanje.

9.6. Psihologija

U tekstovima iz područja psihologije u oba korpusa vidno prevladavaju “glagoli istraživanja” kojima se izvješćuje o rezultatima istraživanja, čime se naglašava eksperimentalna priroda istraživačkog procesa i postojanje pouzdanih istraživačkih metoda. U engleskome korpusu daleko su najučestaliji glagoli *find* i *show*, a u hrvatskome *pokazati* i *utvrditi*.

U izvješćivanju o rezultatima vlastitoga istraživanja u hrvatskome se gotovo isključivo koristi neosobna perspektiva i glagoli u bezličnome i pasivnome obliku, kao u primjerima *pokazalo se, utvrđeno je, uočeno je, potvrđeno je, potvrdilo se*. U engleskome neosobna perspektiva prevladava u rezimiranju rezultata vlastitog istraživanja, s najučestalijim oblicima *was found* i *was observed*. Zanimljivo je primijetiti da se u oba korpusa u izvješćivanju o rezultatima vlastitoga istraživanja učestalo koriste i negacije (primjerice, *nije se pokazalo, nije potvrđeno, nije uočeno; was not found, was not observed*), da bi se izvijestilo o nečemu što je bilo očekivano ili pretpostavljeno, ali se nije pokazalo ili potvrdilo tijekom istraživačkog procesa.

O vlastitim se istraživačkim postupcima i spoznajama u oba korpusa izvješćuje i iz perspektive istraživanja, pri čemu se u podjednakoj mjeri koriste faktivni “glagoli istraživanja” (*our findings show, our analysis found; ovo je istraživanje pokazalo;*

rezultati pokazuju/potvrđuju) i glagoli čije značenje implicira neki stupanj ograđivanja, odnosno izražavanja s oprezom (*our findings suggest; dobiveni rezultati upućuju*). U hrvatskome korpusu čest je i primjer s “glagolom govorenja”, *podaci govore o*.

O rezultatima tuđih istraživanja izvješćuje se i iz perspektive istraživanja (*studies report/(have)reported, studies (have) found recent research has shown, empirical research suggests/indicates; istraživanja su potvrdila/ pokazuju, studije pokazuju, rezultati sugeriraju, nalazi upućuju*) i iz neosobne perspektive (*has been found to, has been shown to, has been demonstrated to; pokazalo se, utvrđeno je, zabilježeno je*).

U diskursnoj funkciji predstavljanja istraživačkog problema u uvodnim dijelovima radova u hrvatskome se korpusu uglavnom koristi neosobna perspektiva s “glagolima mišljenja” (*pretpostavlja se, očekuje se, pretpostavljeno je, očekivalo se*), iako su zabilježeni i primjeri osobne perspektive s istim glagolima (*očekivali smo, pretpostavili smo, smatrali smo, očekujemo, pretpostavljamo*). U engleskome korpusu u toj se funkciji koristi isključivo osobna perspektiva i veći broj “glagola mišljenja”, od kojih su neki neutralni ili izražavaju manju uvjerenost u ono što se govori (*we report, we will present, we expect, we consider*), a neki su „jaki“ glagoli, odnosno njihovom uporabom pisac teksta izražava jaču uvjerenost u ono što govori i samim time se više izlaže kritici i osporavanju (*we believe, we argue, we contend*). U oba korpusa u izvješćivanju iz osobne perspektive koristi se isključivo ekskluzivno, autorsko „mi“, a u čitavome korpusu zabilježen je samo jedan primjer inkluzivne uporabe (*možemo zaključiti*), gdje se uključivanjem čitatelja u proces zaključivanja naglašava logičnost izvedenog zaključka i poziva čitatelja da se s njime složi.

U istraživanjima u psihologiji važno mjesto zauzimaju ispitanici i njihov subjektivni doživljaj i iskustvo, te je tako u oba korpusa priličan broj primjera izvješćivanja iz perspektive ispitanika, pri čemu se koristi ograničen broj “glagola istraživanja” ili “govorenja”, ovisno o vrsti istraživanja, odnosno o tome sudjeluju li ispitanici u istraživanju aktivno, u smislu da se izjašnjavaju o određenim pitanjima, ili istraživači zaključuju o njihovom ponašanju na temelju promatranja njihovog ponašanja. U hrvatskome korpusu ispitanici *pokazuju* ili *izvještavaju o* (nečemu), što je potpuno u skladu s engleskim korpusom, gdje se u ovome tipu izvješćivanja pojavljuju glagoli *show* i *report*.

Integrirano citiranje prisutno je u manjoj mjeri nego izvješćivanje iz perspektive istraživanja, a broj glagola koji se u ovom obliku izvješćivanja koriste relativno je malen. Prevladavaju

faktivni “glagoli istraživanja” ((*authors*) *found*; (*autori*) *su utvrdili/pokazali/ dokazali/ potvrdili/ustanovili*) i neutralniji “glagoli mišljenja i govorenja” ((*authors*) *reported*; (*autori*) *navode/smatraju*).

Od evaluacijskih izraza kojima pisac izražava svoje mišljenje i ističe ono na što bi trebalo obratiti pažnju pronađeni su: *it is worth noting, it is critical to understand; trebalo bi dodatno ispitati/istražiti/proučiti, važno je/treba napomenuti, treba naglasiti, važno je istaknuti, opravdano je pretpostaviti*, a od izraza ograđivanja fraze s glagolima *seem* i *appear* (*it seems that, (...) appear to; čini se da, čini se razumnim pretpostaviti*) te modalni izrazi s “glagolima mišljenja” (*može se pretpostaviti, može se zaključiti*).

Zaključno, u korpusu radova iz psihologije uporabom neosobne perspektive, učestalim ponavljanjem malog broja faktivnih “glagola istraživanja” s istaknutom značenjskom komponentom zaključivanja na temelju promatranja, te izvješćivanjem o nepotvrđenim a ne samo uspješnim i potvrđenim hipotezama naglašava se nepristranost istraživača, pouzdanost metode i ponovljivost istraživačkog postupka, te se stvara dojam pouzdanosti prenesenih informacija.

9.7. Sociologija

U korpusu hrvatskih tekstova iz područja sociologije prevladava izvješćivanje iz neosobne perspektive, s glagolima koji u svojoj značenjskoj strukturi imaju istaknut koncept spoznavanja na temelju gledanja, poput *pokazati, vidjeti, zapaziti, uočiti, promatrati* te faktivni glagoli *utvrditi* i *ustanoviti*, kojima se izvješćuje o rezultatima istraživanja. Tako su u izvješćivanju o vlastitom istraživačkom procesu i iz njega proizašlim spoznajama najčešći primjeri glagola u pasivnim i bezličnim oblicima, poput *pokazalo se, pokazuje se, utvrđeno je, ustanovljeno je, vidi se, zapaža se, uočava se, uočeno je, očituje se*. Takvi su glagoli česti i u diskursnoj funkciji preporučavanja istraživačkog postupka, u primjerima poput *razmotrit će se, razmotreni su, promatrani su*, te interpretiranja istraživačkih problema, kao u primjerima *(...) se promatra kao, (...) može biti viđeno kao*. U funkciji objašnjavanja istraživačkih problema koristi se i osobna perspektiva u kombinaciji s glagolima čije značenje implicira spoznavanje i zaključivanje na temelju promatranja, kao u primjerima *razmatramo, promatramo, smatramo*. Pritom

se i u hrvatskome i u engleskome korpusu nalazi i nešto primjera inkluzivne uporabe osobne perspektive, kao u primjerima *možemo zapaziti, možemo reći* i *as we shall see*. U engleskome se korpusu o vlastitome istraživanju u znatno većoj mjeri izvješćuje iz osobne perspektive, a najučestaliji su “glagoli mišljenja/govorenja”, poput *argue, suggest, propose* i *find*, koji se koriste u diskursnim funkcijama interpretiranja istraživanog problema i ukazivanja na vlastiti istraživački doprinos, kao u primjerima *we argue, we suggest, we propose, we find, we consider*. Često se u kombinaciji s takvim glagolima koristi i izvješćivanje iz perspektive istraživanja, pri čemu se za isticanje vlastitog doprinosa koristi „metonimijski“ subjekt, kao u primjerima *this article argues/concludes/presents*.

I u hrvatskome i u engleskome korpusu izvješćivanje iz perspektive istraživanja najprisutnije je u funkciji izvješćivanja o rezultatima i doprinosu istraživanja, pri čemu se koriste i faktivni glagoli, dakle glagoli kojima se iskazuje visok stupanj uvjerenosti u ono o čemu se govori, kao i glagoli čije značenje implicira određen stupanj ograđivanja. Tako se u izvješćivanju o vlastitom istraživanju pronalaze primjeri poput: *this study demonstrates, these findings confirm, , this work reveals, our analysis reveals/shows, our results show, our findings indicate/suggest, the available evidence suggests* i *naši rezultati pokazuju, naše su analize pokazale, nalazi upućuju na*. U izvješćivanju o tuđim istraživanjima najčešći su primjeri *(a) study found/showed, (empirical) research revealed* te *istraživanja pokazuju, analiza je pokazala, rezultati su pokazali, podaci/nalazi pokazuju, podaci/rezultati/primjeri upućuju, podaci govore o, primjeri svjedoče*.

U oba korpusa prilična se pažnja posvećuje prikazu prethodnih istraživanja i kumulativnih spoznaja o problemu koji se istražuje, o čemu se najčešće izvješćuje iz neosobne perspektive, uporabom prezentskih oblika glagola za izražavanje kumulativnih spoznaja i općeprihvaćenih znanja, kao u primjerima *is seen/considered/regarded, have been viewed as, has been perceived as* i *smatra se, promatra se kao, na (...) se gleda kao*, te prošlih glagolskih oblika za konkretne pojedinačne spoznaje, kao u primjerima *was observed/found/demonstrated* i *utvrđeno je, potvrđeno je, uočeno je*. Također je prilično zastupljeno integrirano citiranje, odnosno izvješćivanje iz perspektive drugih autora, pri čemu su najučestaliji “glagoli govorenja/mišljenja”, dok su “glagoli istraživanja”

zastupljeni u znatno manjoj mjeri, o čemu svjedoče sljedeći primjeri: (*authors*) *observe/state/point out/note/suggest/argue/contend/show/found* i (*autori*) *zaključuju/smatraju/nalaze/navode/tvrde/pokazuju/vide* (...) *kao*.

Pronađen je i priličan broj primjera izvješćivanja iz perspektive ispitanika, pri čemu su u engleskome korpusu u takvoj vrsti izvješćivanja najčešći primjeri (*participants*) *reported/stated/said/asserted*, dok hrvatski primjeri obuhvaćaju (*ispitanici*) *su odgovorili/procjenjuju/pokazuju*.

Od evaluacijskih izraza u engleskome su najučestaliji primjeri isticanja neke informacije, poput *it should be noted, it is important to emphasize*, te njihovi hrvatski ekvivalenti *treba uzeti u obzir, valja istaknuti, potrebno je/važno je zaključiti*, kao i modalni izrazi za izricanje izvedenog zaključivanja, poput *može se smatrati, može se zaključiti, može se govoriti o, može se reći*. Od izraza ograđivanja u engleskome su pronađeni su izrazi s glagolima *appear* i *seem*, poput *it appears that, (...) appears to, it seems*.

9.8. Književnost

Za razliku od svih dosad promatranih korpusa, u književnom je korpusu najprisutniji oblik izvješćivanja upravo izvješćivanje iz perspektive drugih autora, tj. integrirano citiranje, što nam govori da se u toj disciplini velika pozornost poklanja znanju spoznatome posredstvom tuđeg teksta. S obzirom da je u ovoj znanstvenoj disciplini predmet proučavanja književni tekst, u znanstvenim se radovima izvješćuje ne samo iz perspektive autora drugih znanstvenih radova, nego i iz perspektive pisca primarnog književnog teksta koji se proučava. Pritom od glagola koji se koriste u ovom tipu izvješćivanja prevladavaju “tekstni glagoli”, odnosno “glagoli govorenja” i “mišljenja”, dok je “glagola istraživanja” znatno manje. Od glagolskih se oblika za ovakvo izvješćivanje i u engleskome i u hrvatskome korpusu najviše koriste jednostavni prezentski oblici (hrvatski *prezent* i engleski *present simple*), kao u primjerima (*autor*) *kaže/piše/tvrdi/smatra/drži/zaključuje/ističe/pokazuje/demonstrira*. Osim glagolskog oblika *present simple* u engleskome se koristi još i *present perfect*, kad se želi dodatno naglasiti rezultat proizašao iz istraživačkog rada citiranog autora (pronađeni su primjeri (*the author*) *has observed, has illustrated, has shown*). Prezentskim oblicima označava se

relevantnost spoznaja citiranog autora za trenutak u kojem se o njima izvješćuje, što je iznimno bitno jer se s citiranim tekstovima ulazi u dijalog i u interakciji s njima gradi se vlastita argumentacija i pristup istraživanome problemu.

U hrvatskome se korpusu osim tipičnih “glagola govorenja” i “mišljenja” u ovakvom tipu izvješćivanja učestalo javljaju i glagoli čije značenje implicira zaključivanje na temelju promatranja, kao u primjerima (*autor*) *uočava, zapaža, opaža, primjećuje*. U engleskome se koristi iznimno velik broj glagola govorenja i mišljenja, od onih neutralnih, čije značenje isključivo implicira neki govorni ili misaoni čin (kao u primjerima (*the author*) *suggests, claims, points out, argues, discusses, writes, posits, notes, observes*), do onih iznijansiranijeg značenja, poput slaganja ili neslaganja s nekim ili osporavanja nečijeg mišljenja, kod kojih je znatno lakše uočiti prisutnost pisca znanstvenog rada koji odabire na koji će način predstaviti stav citiranih autora, kao u primjerima (*the author*) *agrees with/criticizes/objects to/questions/maintains/insists/emphasizes/disparages/urges*. Primjera uporabe faktivnih “glagola istraživanja”, poput (*the author*) *demonstrates*, u integriranome citiranju u engleskom je korpusu iznimno malo.

Prošli se glagolski oblici, *perfekt* u hrvatskome i *past simple* u engleskome, koriste u znatno manjoj mjeri, i to za izvješćivanje o konkretnim tekstovima ili doprinosima citiranih autora koje se veže uz određeni trenutak u prošlosti, kad su citirani tekstovi nastali. Tako su pronađeni primjeri (*autorica*) *je pisala/je pokazala* (u konkretnom tekstu koji se citira), (*autor*) *je isticao*; (*the author*) *warned against/regarded*.

Za hrvatski je korpus specifično da se u integriranome citiranju od glagolskih oblika koristi i *futur*, i to najčešće u situacijama kad se daje pregled razvoja neke kritičke misli ili promišljanja određenog problema, pri čemu se kreće iz perspektive početka promišljanja određenog problema pa se nabrajaju pojedinačni doprinosi i iskoraci. Tako pored primjera (*autor*) *kaže/tvrđi/zaključuje* pronalazimo i primjere (*autor*) *će reći/utvrditi/doći do zaključka*.

Nakon izvješćivanja iz perspektive drugih autora, u korpusu radova iz područja književnosti drugi najučestaliji tip izvješćivanja je iz osobne perspektive. S obzirom da su radovi uglavnom jednoautorski, u ovom se tipu izvješćivanja koristi i prvo lice jednine i prvo lice množine. Prvo lice jednine u engleskom se korpusu podjednako često koristi u diskursnim funkcijama nižeg stupnja rizika,

poput funkcije objašnjavanja cilja istraživanja i organizacije teksta ili funkcije prepričavanja istraživačkog postupka (kao u primjerima *I discuss, I examine, I explain, I want to look at, I assume*), kao i u funkcijama višeg rizika, poput izražavanja mišljenja ili ukazivanja na vlastiti doprinos (kao u primjerima *I want to emphasize, I find, I believe, I (dis)agree with, I think, I argue, I posit, I want to suggest, I will argue, I will show*). U hrvatskome se korpusu u svim tim diskursnim funkcijama podjednako učestalo pojavljuju prvo lice jednine i prvo lice množine (ekskluzivno, autorsko „mi“), koji se ponašaju kao funkcionalni ekvivalenti, te tako u jednoautorskim radovima nalazimo sljedeće primjere: *smatram, slažem se, ne slažem se, ne možemo se složiti, želim istaknuti, pokušat ću ilustrirati, govorit ću o, objasniti ću, ukazala sam (na), upozorili smo (na), pokušavamo odgovoriti, referirali bismo se na, upućujemo na, nastojat ćemo pokazati, (...) da bismo pokazali, čitat ćemo*.

Kod inkluzivne uporabe prvog lica množine u hrvatskome je korpusu uočljivo da se učestalo koriste glagoli čije značenje u nekoj mjeri implicira spoznavanje na temelju promatranja. Dakle, čitatelja se poziva da sam razmotri iznesenu argumentaciju i na temelju toga zaključi o njezinoj ispravnosti. Pronađeni primjeri obuhvaćaju: *vidimo, vidjeli smo, uočiti ćemo, možemo uočiti, možemo promatrati, promotrimo li (...)* *nalazimo*. U engleskome su korpusu pronađeni primjeri *we can see, as we have seen, we expect, we find, we know*. Čitatelja se uključuje i uporabom imperativnih oblika, kao u primjerima: *parafrazirajmo, prisjetimo se, uočimo; consider, see*.

S obzirom da je u radovima iz područja književnosti predmet istraživanja književni tekst, brojni su primjeri izvješćivanja iz perspektive proučavanog teksta, u kojima se na mjestu subjekta pojavljuje imenski izraz koji se odnosi na čitav tekst, neki njegov dio ili nešto drugo što je povezano s tim tekstom - *the text suggests, the narrative reveals, the novels display, the book covers indicate, this description indicates, the language reveals, the passage illuminates, these passages reveal; tekstovi tematiziraju, problematiziraju, zbirka pokazuje*.

Za razliku od tekstova iz drugih znanstvenih disciplina obuhvaćenih korpusom, u tekstovima radova iz područja književnosti malo je primjera izvješćivanja iz perspektive tuđih istraživanja, odnosno tuđih znanstvenih tekstova. Rijetki pronađeni primjeri

uključuju: *radovi su pokazali/ukazali (na), analiza sugerira, analiza je pokazala*. Kao što je ranije rečeno, u korpusu radova iz književnosti najprisutnije je integrirano citiranje, odnosno izvješćivanje iz perspektive drugih autora, a citirani autori izuzetno su prominentni u tekstu, što ukazuje na drugačiji prirodu proučavanih problema i drugačiju epistemologiju znanstvene discipline nego u disciplinama koje se temelje na eksperimentalnim, ponovljivim istraživanjima. Za razliku od znanstvenih područja u kojima postoje neupitne i općeprihvaćene metode istraživanja pojedinih problema, u znanostima poput književnosti supostojе različiti pristupi i načini interpretacije pojedinih problema, a osnovni je način postizanja znanstvenog kredibiliteta uvjerljiva argumentacija u dijalogu s drugim mišljenjima i pristupima. Zato pronalazimo primjere izvješćivanja poput: *ovo će čitanje problematizirati, dijakronijsko promatranje fenomena (...) ukazuje na, queer teorija nastoji redefinirati (...) i slično*.

U engleskome korpusu nalazimo i primjere izvješćivanja iz perspektive vlastitoga istraživanja - *my readings of this text show, this article argues/considers/examines, this paper argues, these findings suggest*, dok se u hrvatskome o vlastitom istraživanju češće izvješćuje iz neosobne perspektive, uporabom pasivnih i bezličnih oblika glagola, posebice u sažecima radova. Takav tip izvješćivanja ilustriraju primjeri: *pokazat će se, pokazalo se, promatra se, dokazuje se, razmotreni su*. Primjećujemo da se radi o glagolima s istaknutim konceptom gledanja i značenjskom implikacijom zaključivanja na temelju gledanja.

Izvješćivanje iz neosobne perspektive u oba se korpusa često koristi u funkciji uopćavanja kumulativnih spoznaja koje su prihvaćene unutar znanstvene zajednice, kao u primjerima: *smatra se, (o nečemu) se govori (kao), (na nešto) se gleda (kao); is seen (as), is conceived (as), is understood (as/to), is observed, is considered, is said (to)*.

U hrvatskome su korpusu brojni evaluacijski izrazi kojima se izražava stav pisca teksta i ističu pojedini njegovi zaključci. Primjeri uključuju: *valja očekivati, uputno je/valja upozoriti na, vrijedi spomenuti, korisno je naglasiti, potrebno je definirati, nužno je promatrati, valja razmatrati (kao), treba napomenuti, treba imati u vidu, treba naglasiti, zanimljivo je napomenuti, što će reći*. Od izraza ograđivanja kojima se izražava piščev stav i zaključci pronađeni su *mogao bi se nazivati, čini se da, doima se kao*. U engleskome korpusu brojniji su izrazi ograđivanja, bilo glagolima *seem* i *appear* ili

modalnim glagolima - *one might ask, it seems, (it) appears (to), can be read, interpreted, seen (as), might be read as.*

9.9. Lingvistika

U korpusu radova iz lingvistike u izvješćivanju o vlastitome istraživanju u hrvatskome korpusu prevladava neosobna perspektiva, čime se pojačava dojam nepristranosti istraživača i u prvi se plan stavljaju metode istraživanja, a ne osoba koja provodi istraživanje. Tako se u sažecima i uvodnim dijelovima radova u diskursnim funkcijama objašnjavanja organizacije istraživanja i pristupa istraživanome problemu nalaze primjeri poput: *govori se o, raspravlja se, će se gledati, promatraju se, promatrane su, pretpostavilo se, pretpostavlja se, očekuje se, smatralo se, razumijeva se, proučavalo se, bit će pokazano*, dok se u diskusiji i rezultatima, gdje su češće diskursne funkcije višeg rizika, poput izražavanja mišljenja i isticanja vlastitog doprinosa, pronalaze primjeri poput: *pokazalo se, pokazano je, prikazano je, uočava se, uočeno je, vidi se, primjećuje se, pronađeni su, pronađeno je, utvrđuje se, potvrdila se, navedeno je, navode se, opisalo se, upozoreno je na, zaključeno je*. Primjera izvješćivanja o vlastitome radu iz neosobne perspektive u engleskome je korpusu relativno malo, te ih je pronađeno svega nekoliko u sažecima radova: *it is hypothesized, are considered, were (not) observed, it was demonstrated*.

U hrvatskome korpusu u pojedinim tekstovima u izvješćivanju o vlastitome istraživanju prevladava osobne perspektive, pri čemu se u jednoautorskim tekstovima uglavnom koristi ekskluzivno prvo lice množine, odnosno autorsko „mi“, pa tako, ovisno o dijelu rada i diskursnoj funkciji rečenice u kojoj se koristi osobna perspektiva, nalazimo primjere: *promotrit ćemo, razmotrit ćemo, nalazimo, ne (smatramo), (ne) slažemo se, mislimo, uočili smo, nismo uočili, ustanovili smo, ustvrdili smo, konstatirali smo, opisali smo*.

U engleskome korpusu u izvješćivanju o vlastitome radu uvjerljivo prevladava osobna perspektiva, što u prvi plan stavlja onoga tko provodi istraživanje i rezultira dojmom jake autorske prisutnosti. U engleskome se korpusu u jednoautorskim tekstovima u izvješćivanju iz osobne perspektive gotovo isključivo koristi prvo lice jednine, i to u

svim diskursnim funkcijama. U uvodnim dijelovima radova, u funkciji objašnjavanja organizacije rada, pronađeni su primjeri poput: *I examine, I look at, I consider, I conclude*; u funkciji izražavanja vlastitog mišljenja pronađeni su primjeri: *I will presume, I argue, I would argue, I suggest, I believe, I propose, I postulate*; a u funkciji ukazivanja na vlastiti doprinos pronađeni su: *I will explain, I have shown, I show, I find, I noted*. Ekskluzivno, autorsko „mi“, koje se odnosi na jednog autora, nije pronađeno. Prvo lice množine koristi se samo u radovima dvoje autora (kao u primjerima *we agree, we note, we highlight, we consider*) ili u inkluzivnom značenju, tj. onda kada se u rezoniranje uključuje čitatelja. U takvim se slučajevima i u engleskome i u hrvatskome korpusu najčešće koriste glagoli u čijoj je značenjskoj podlozi koncept vizualnog spoznavanja. Dakle, izravno vizualno spoznavanje temelj je razumijevanja, čitatelja se poziva da pogleda i na temelju predložene argumentacije shvati i prihvati kao vjerodostojno ono što mu pisac teksta nudi na uvid. Takvi primjeri uključuju: *vidimo, uočavamo, promotrimo li, usporedimo; we see, we saw, we look at, we find, we should note*.

Neosobna se perspektiva u oba korpusa koristi za uopćavanje i prikazivanje spoznaja kao općeprihvaćenih unutar discipline, pri čemu se koriste prezentski glagolski oblici, kao u primjerima: *smatraju se, promatraju se, spominju se, ne zna se, može se naći, tvrdi se; is understood, is believed, is assumed/have been assumed, is seen, is said, is argued*. Za naglašavanje rezultata kumulativnog procesa izgradnje znanja koristi se *present perfect*, kao u primjerima *have been confirmed, have been shown, have been seen (as), have been observed*, a za ukazivanje na pojedinačne doprinose *simple past - was found, was reported*.

Osim iz neosobne perspektive, o tuđim se spoznajama izvješćuje i iz perspektive istraživanja, pri čemu prevladavaju glagoli koji impliciraju visok stupanj sigurnosti, ali se koriste i oni čije značenje uključuje neki stupanj ograđivanja, što pokazuju primjeri *studies have indicated/have shown/suggest, a study demonstrated, research has shown, data revealed, evidence confirms findings suggest; istraživanja ističu, istraživanja pokazuju, istraživanje je pokazalo, eksperimenti su pokazali*. Na mjestu subjekta u ovakvom tipu izvješćivanja često se pojavljuju imenski izrazi koji se odnose na neku teoriju, način promišljanja ili pristup istraživanome problemu, kao u primjerima:

Gestalt theory has revealed, a synchronic look (...) reveals; nesimbolički pristup govori, filozofski funkcionalizam drži, kognitivna lingvistika vidi (...) kao, neuralna teorija metafore objasnila je. Na taj se način ukazuje na činjenicu da u ovoj disciplini supostoje različiti pristupi i viđenja istog problema, a u tekstu rada daje se prominentno mjesto odabranim teorijskim pristupima s ciljem da se u interakciji i dijalogu s njima uvjerljivije izgradi vlastita argumentacija.

I o vlastitome se istraživanju izvješćuje iz perspektive istraživanja. Pritom se na mjestu subjekta nalaze imenski izrazi koji se odnose na sam rad ili njegov dio, kao u primjerima *the present article examines, the article considers, this article argues/demonstrates, this paper argues/shows, data suggest/indicate; ovaj rad promatra, provedeno ispitivanje pokazuje, rezultati pokazuju, rezultati su potvrdili, analiza navodi na zaključak, kvalitativna analiza upućuje na.* Također, s obzirom da je predmet istraživanja jezik, nalazimo i primjere u kojima se na mjestu subjekta nalaze imenski izrazi koji se odnose na proučavani jezični materijal, poput *the English examples illustrate; takve rečenice pokazuju, primjer govori/ sugerira.*

U engleskome i hrvatskome korpusu u izvješćivanju iz perspektive citiranih autora podjednako su zastupljeni glagoli govorenja i mišljenja kao i glagoli istraživanja. Većinom su u prezentskim oblicima, osim u slučajevima kad se izvješćuje o konkretnim doprinosima vezanima za trenutak kad je provedeno istraživanje, u kojem se slučaju koriste prošli glagolski oblici. Primjeri integriranog citiranja uključuju: *(the author/s) point out, cite, suggests, claims, argues, holds, see, demonstrates, found, showed, reported, asserted; navodi, smatra, drži, slaže se, vidi, upozoravaju, promatraju (kao), govori o, kaže, zagovara, ističu, pokazala je, pokazao je, dokazala je, uočio je, dokazali su.*

Od evaluacijskih izraza u hrvatskome su pronađeni: *čini se da, možemo govoriti o, može se reći, možemo smatrati, mogu se uočiti, može se pretpostaviti, opravdano je pretpostaviti, nužno je pretpostaviti, nužno je naglasiti, opravdano je očekivati, treba primijetiti, treba spomenuti, bitno je napomenuti, treba istaknuti, treba promatrati (kao), valja napomenuti, lako je uočiti, može se vidjeti, valja razlikovati.* U engleskome su pronađeni: *it should be noted, it is reasonable to assume, it is worth noting/quoting, it has to /might be said, it is intriguing to notice; it seems, it would appear, it appears.*

9.10. Zaključci analize korpusa prema pojedinim disciplinama i jezicima

Diskursne preferencije, tj. konvencionalni načini retoričkog konstruiranja informacija, koje promatramo kao dokazne strategije u tekstovima znanstvenih radova u proučavanome korpusu, jasno ukazuju na prirodu proučavanih istraživačkih problema i postupaka, kao i na epistemološka uvjerenja same discipline. Tako je, primjerice, u radovima iz područja humanistike, poglavito književnosti i u manjoj mjeri lingvistike, naglašena prisutnost i pisca rada i drugih autora i njihovih perspektiva, kao i konstruiranog čitatelja kojem se tekst obraća, čime se ističe interaktivna priroda istraživačkog procesa i mogućnost alternativnih viđenja i pristupa proučavanim istraživačkim problemima. Naime, neki od istraživačkih problema u tim disciplinama teorijske su ili kritičke prirode i ne dopuštaju eksperimentalni pristup već se oslanjaju na istraživačke metode kritičkog promišljanja i usustavljivanja spoznaja u neku teoriju, pri čemu se retorička uvjerljivost gradi argumentacijom i dijalogom s tekstovima drugih autora. Zbog toga se u tim tekstovima najviše izvješćuje iz perspektive drugih autora i iz osobne perspektive, u kombinaciji s “glagolima mišljenja i govorenja”, a učestali su i evaluacijski izrazi isticanja i ograđivanja te izrazi uključivanja čitatelja. Drugim riječima, u prvom su planu podjednako znanja spoznata izravno, promatranjem i zaključivanjem, te neizravno, posredstvom tuđeg teksta. Za razliku od toga, u disciplinama u kojima priroda istraživanog problema dopušta eksperimentalni pristup, gdje se istraživačke metode temelje primjerice na laboratorijskim mjerenjima ili se rezultati istraživanja dadu prikazati numerički ili statistički, u tekstovima znanstvenih radova prevladavaju “glagoli istraživanja”, evaluacijskih izraza je manje, prisutnost pisca rada zatumljenija je, a u prvi se plan stavljaju same istraživačke metode i postupci, čime se retorički konstruira dojam nepristranosti, pouzdanosti metode i objektivnosti. U našem su korpusu primjer korištenja takvih dokaznih strategija tekstovi iz područja medicine, kemije, psihologije i strojarstva. U takvim tekstovima pronašli smo mali broj jezičnih izraza uključivanja čitatelja, ali se u njima redovno pojavljuje puno popratnog vizualnog materijala (slika, tablica, grafova, krivulja s podacima, i slično). Taj vizualni materijal zapravo je način uključivanja čitatelja u proces diskusije o rezultatima i u tom se smislu multimodalnost (uporaba ne-jezičnih sredstava u tekstu) može smatrati dokaznom strategijom koja je funkcionalni

ekvivalent jezičnih oblika poput imperativa ili inkluzivnog “mi” u kombinaciji s glagolima vizualnog spoznavanja, kojima se čitatelja poziva da “pogleda” podatke ili argumentaciju koju iznosi pisac rada i uvjeri se u njihovu pouzdanost.

Tekstovi iz područja fizike i računarstva u našem korpusu zanimljivi su jer odstupaju od očekivanja u smislu da u njima izrazito prevladava osobna perspektiva, učestali su evaluacijski izrazi i izrazi uključivanja čitatelja, česti su i “glagoli mišljenja”, što u prvi plan stavlja pisce teksta i njihovu procjenu. Također, u tekstovima u tim dvjema disciplinama citiranje je numeričko, neintegrirano, i općenito se na tekstove drugih autora referira u znatno manjoj mjeri, čime se stvara dojam da se u tim disciplinama veći dio pozadinskog znanja pretpostavlja i da se ne smatra nužnim ponovo ga navoditi.

Što se tiče razlike između hrvatskog i engleskog korpusa, općenito se može reći da je u hrvatskome zastupljenija neosobna perspektiva izvješćivanja, koja u nekim diskursnim funkcijama i nekim dijelovima znanstvenog rada (primjerice sažecima, uvodima, metodologiji i zaključcima) u svim disciplinama u hrvatskome korpusu uvjerljivo prevladava nad ostalim tipovima izvješćivanja, dok se u engleskome osobna perspektiva koristi znatno liberalnije u svim dijelovima rada i svim diskursnim funkcijama. Također, u izvješćivanju iz osobne perspektive u hrvatskim jednoautorskim radovima u korpusu uvjerljivo prevladava autorsko “mi”, dok je u engleskim jednoautorskim radovima u osobnoj perspektivi najzastupljenije 1. lice jednine, dok se 1. lice množine koristi samo inkluzivno, kao način uključivanja čitatelja. Ono što je zajedničko i hrvatskim i engleskim radovima iz svih disciplina obuhvaćenih korpusom jest da se o rezultatima vlastitih istraživanja najčešće izvješćuje iz perspektive istraživanja, čime se retorički umanjuje uloga pisca u interpretaciji podataka i stvara dojam činjeničnosti. Razlike u korištenim dokaznim strategijama u dvama korpusima zacijelo svjedoče o razlikama u nekim kulturološkim predodžbama i tradicijama u dvjema znanstvenim zajednicama, hrvatskoj i međunarodnoj znanstvenoj zajednici.

10. Zaključak

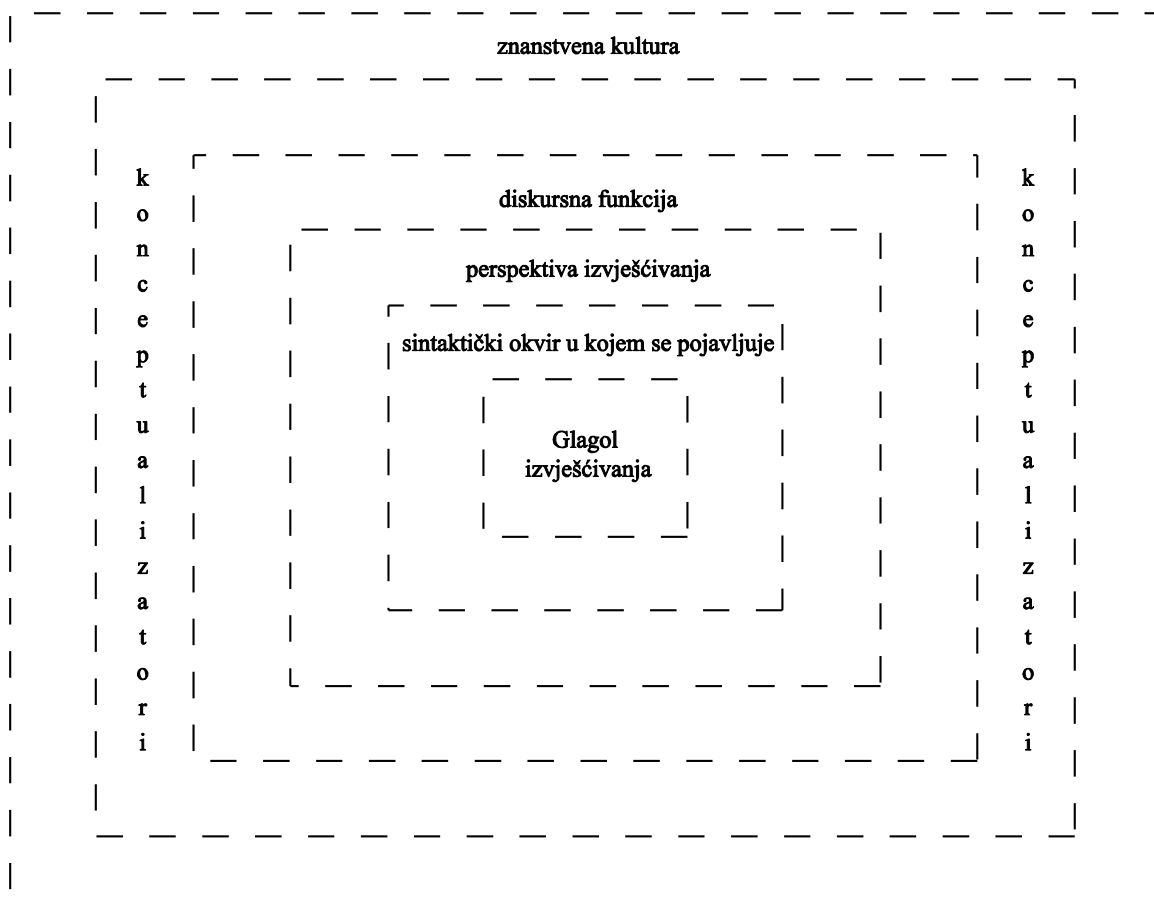
Cilj je ovog istraživanja bio proučiti načine izražavanja dokaznih značenja u znanstvenom diskursu na engleskome i hrvatskome jeziku kroz analizu jezičnih struktura koje sadrže glagole izvješćivanja, kako bismo utvrdili koji se “tipovi znanja” i koji vidovi dokaznosti konvencionalno izražavaju u znanstvenom diskursu. Slijedeći Givóna (1982), Chafea (1986), Žic Fuchs (1988) i Mushin (2001), dokaznost smo definirali kao pojmovnu kategoriju koja odražava „prirodnu epistemologiju“, tj. načine konvencionaliziranog opojmljivanja, kategoriziranja i jezičnog izražavanja tipova znanja, prvenstveno u smislu izvora i načina spoznavanja, ali i odnosa prema znanju koje se prenosi jezičnim iskazom.

U promišljanju istraživanih problema služili smo se teorijskim aparatom i postavkama kognitivne lingvistike, uporabnog modela proučavanja jezika koji inzistira na enciklopedijskoj prirodi značenja i nužnosti sagledavanja jezika kao kontinuuma simboličkih struktura, što pretpostavlja inherentnu povezanost i neodvojivost gramatike, semantike i pragmatike. U skladu s time, imajući na umu osobitosti znanstvenog diskursa, pojmovnu kategoriju dokaznosti povezali smo s komunikacijskom funkcijom dokazivanja utemeljenosti i vjerodostojnosti iskaza, za koju smo pretpostavili da je jedna od temeljnih pragmatičkih funkcija u jeziku znanosti. Teorijski je doprinos ove radnje što prepoznaje upravo **pragmatički definiranu dokaznost** kao nezaobilazno polazište u analizi znanstvenog diskursa, pri čemu se retoričke konvencije u tekstovima znanstvenih radova promatraju kao **dokazne strategije** kojima se pisci znanstvenih radova služe kako bi osigurali da njihovi iskazi budu manje osporivi, odnosno da budu prihvaćeni kao vjerodostojni u znanstvenoj zajednici kojoj se obraćaju.

Nadalje, s obzirom da je tekst znanstvenog rada satkan od iskaza čija je svrha izvijestiti znanstvenu zajednicu o provedenim vlastitim i tuđim istraživačkim postupcima i spoznajama koje su iz njih proizašle, prepoznali smo upravo **glagole izvješćivanja** kao prikladnu „pristupnu točku“ kroz čije ćemo konvencionalne načine uporabe doprijeti do konvencionaliziranih tipova znanja koji se pojavljuju u tekstovima znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku. Za razliku od radova u kojima se glagoli izvješćivanja u znanstvenome diskursu promatraju u izolaciji, pri čemu je analiza usmjerena na pokušaj

klasificiranja glagola izvješćivanja prema njihovim leksičkim značajkama, u ovoj se radnji analiza usmjerava na promatranje širih jezičnih struktura u kojima se u tekstovima znanstvenih radova pojavljuju glagoli izvješćivanja, na utvrđivanje perspektive izvješćivanja u svakom pojedinom iskazu koji sadrži glagole izvješćivanja i utvrđivanje konkretne diskursne funkcije toga iskaza u tekstu. Dakle, doprinos je ove radnje metodološki pristup kojim se u analizi korpusa znanstvenih tekstova dokazuje da različite dokazne značenjske interpretacije u pojedinim iskazima proizlaze iz suodnosa jezičnoga oblika i konteksta uporabe, a ne iz samog leksičkog značenja pojedinoga glagola izvješćivanja. Poblje, dokazno značenje izraženo pojedinim iskazom rezultat je sprege glagola izvješćivanja, perspektive izvješćivanja i diskursne funkcije toga iskaza u tekstu, u širem kontekstu znanstvene kulture pojedine znanstvene discipline i zajednice. U skladu s tako postavljenom metodologijom analize, pretpostavili smo i analizom korpusa 165 cjelovitih izvornih znanstvenih radova iz 9 disciplina potvrdili pretpostavku da gramatički okvir pojedinog iskaza u tekstu znanstvenog rada nosi određeni dokazni značenjski potencijal, koji je konvencionalno impliciran leksičkim značenjem konkretnog glagola izvješćivanja i perspektivom izvješćivanja, tj. sintaktičkim obrascem u kojem se glagol pojavljuje u određenom kontekstu i određenoj diskursnoj funkciji u znanstvenom radu, ali puno značenje osmišljava se i gradi tek u međusobnoj interakciji konceptualizatora, sudionika u komunikacijskome procesu, konkretno pisca znanstvenog rada i njegovih čitatelja, u širem kontekstu pojedine znanstvene kulture. Dakle, rezultati analize u ovoj radnji potvrđuju da je dokazno obilježavanje i dokaznu interpretaciju iskaza nužno sagledavati u okviru pragmatike, tj. stvarne jezične uporabe, kao dinamičnu jezičnu aktivnost, proces izgradnje značenja koji se događa u širem društvenom kontekstu kulture pojedine znanstvene discipline i znanstvene zajednice kojoj se tekst obraća i kojoj konceptualizatori pripadaju.

Slika 1 prikazuje model konstruiranja dokaznih značenja koji potvrđuju rezultati analize korpusa tekstova znanstvenih radova u ovoj doktorskoj radnji. Tim smo modelom pokušali naznačiti osnovne karike u lancu izgradnje dokaznih značenja u tekstovima znanstvenih radova i njihovu međusobnu povezanost.

Slika 1 Model konstruiranja dokaznih značenja u tekstovima znanstvenih radova

Na temelju analize tekstova iz našeg korpusa zaključili smo da se u njima retorički konstruiraju tri tipa znanja, koja se konvencionalno izražavaju različitim perspektivama izvješćivanja:

- OSOBNA ZNANJA – izražavaju se izvješćivanjem iz osobne perspektive i uporabom tipiziranih evaluacijskih izraza ograđivanja i isticanja
- ČINJENIČNA ZNANJA – izražavaju se izvješćivanjem iz neosobne perspektive i perspektive istraživanja
- ZNANJA BAŠTINJENA OD AUTORITETA – izražavaju se izvješćivanjem iz perspektive drugih autora (integriranim i neintegriranim citiranjem)

Retoričko konstruiranje tih triju tipova znanja u tekstovima znanstvenih radova koristi se kao **dokazna strategija**; naime, funkcija je svih triju načina retoričkog konstruiranja (prikazivanja znanja kao osobnoga iskustva, spoznatoga izravno, prikazivanja znanja kao činjeničnoga i time nepodložnoga osporavanju ili prikazivanja znanja spoznatoga neizravno, posredstvom tekstova autora kojima se vjeruje) zapravo ista – tim se različitim načinima retoričkoga konstruiranja pokušava postići isti cilj – dobiti na uvjerenosti svoga teksta.

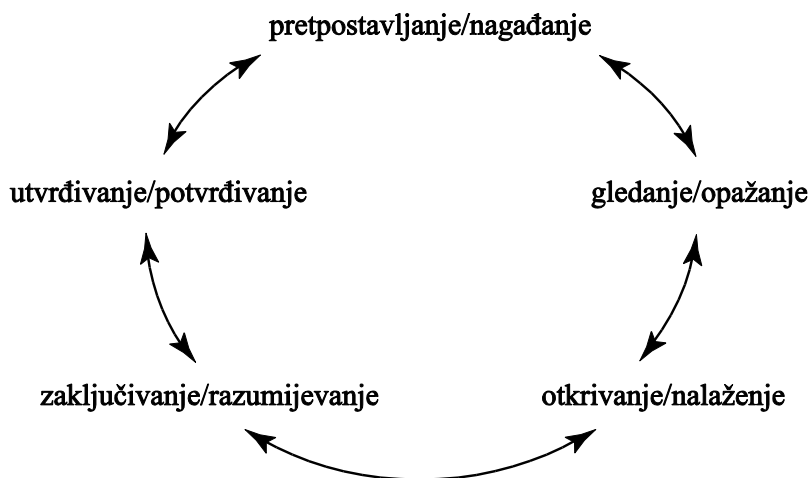
Tipovi znanja u tekstovima znanstvenih radova najeksplicitnije se jezično izražavaju upravo uporabom različitih **glagola izvješćivanja**. Analiza korpusa u ovoj doktorskoj radnji pokazala je da se u znanstvenim radovima obuhvaćenima korpusom najučestalije koriste glagoli izvješćivanja u čijim su značenjskim strukturama istaknuti koncepti vizualnog spoznavanja, nalaženja i otkrivanja, što svjedoči o empirijskoj i induktivnoj prirodi znanstvene spoznaje⁹², a konvencionalni načini prezentacije informacija u tekstu znanstvenoga rada zrcale uobičajene korake i slijed radnji koje vode do znanstvene spoznaje:

pretpostavljanje/nagađanje ↔ gledanje/opažanje ↔ otkrivanje/nalaženje ↔
zaključivanje/razumijevanje ↔ utvrđivanje/potvrđivanje

⁹² Postavka da znanje/spoznaja počiva na iskustvu osnova je empirističke epistemologije, čiji su najistaknutiji predstavnici engleski mislioci Francis Bacon (1561-1626) i John Locke (1632-1704). Baconu se pripisuje da je u samostanskim spisima pronašao i zabilježio često citiranu anegdota o monasima koji skolastičkim pristupom pokušavaju dokučiti koliko konj ima zubi te bogohulnim smatraju naivni prijedlog mladog redovnika da jednostavno otvore konjska usta i izbroje zube. U Baconovoj interpretaciji ta anegdota ilustrira nezaobilaznost „znanstvene metode“ i induktivnog, empirijskog pristupa znanju. Lockeova je temeljna postavka da načela i „ideje“ nisu urođeni, nego da izrastaju iz iskustva. U svome kapitalnom djelu *An Essay Concerning Human Understanding* (Ogled o ljudskom razumu) iz 1689. godine Locke kaže: “All ideas come from sensation or reflection. Let us then suppose the mind to be, as we say, white paper, void of all characters, without any ideas:- How comes it to be furnished? Whence comes it by that vast store which the busy and boundless fancy of man has painted on it with an almost endless variety? Whence has it all the materials of reason and knowledge? To this I answer, in one word, from EXPERIENCE. In that all our knowledge is founded; and from that it ultimately derives itself. Our observation employed either, about external sensible objects, or about the internal operations of our minds perceived and reflected on by ourselves, is that which supplies our understandings with all the materials of thinking. These two are the fountains of knowledge, from whence all the ideas we have, or can naturally have, do spring.” (Knjiga 2, 2. odjeljak, dostupno na: <http://brembs.net/metabiology/essay.html>).

Sama struktura znanstvenih radova (opis istraživačkog problema i najava ciljeva istraživanja u uvodu rada, prikaz metodologije i objašnjenje svrhe istraživačkog postupka, diskusija o rezultatima istraživanja, te naposljetku osvrt na postavljene ciljeve, kritička procjena doprinosa i slabosti istraživanja u zaključku rada) ukazuje na to da je proces spoznavanja u znanosti dinamičan, da su pojedini koraci u povratnoj sprezi i da je proces cikličan, te da nakon što se krug spoznaje zatvori slijedi povratak na pojedine korake, čime se provjerava i ovjerava ispravnost puta spoznaje i onoga što je spoznato.

Slika 2 prikazuje model spoznavanja koji se zrcali u tekstovima znanstvenih radova. Kružnim prikazom i dvosmjernim strelicama pokušali smo naznačiti cikličnost, dinamičnost i nelinearnost procesa te povratnu spregu između pojedinih koraka.

Slika 2 Model spoznavanja koji se zrcali u tekstovima znanstvenih radova

Prisjetimo se da Givón (1982) svoj model “prirodne epistemologije”, koja se zrcali kroz jezičnu uporabu, temelji upravo na procjeni dokaza, iz koje proizlazi ljestvica subjektivne sigurnosti koju ljudi konvencionalno pripisuju nekim znanjima (vidi 1. poglavlje, odjeljak 1.3.1.). Zbog temeljnog načela oslanjanja na procjenu dokaza Givón „prirodnu epistemologiju“ drži ekvivalentom empirijskog procesa induktivnog zaključivanja u znanosti. Analiza korpusa u ovoj doktorskoj radnji potvrđuje opravdanost i primjerenost Givónove usporedbe. Štoviše, činjenica da se s jedne strane u jezicima s malim brojem

govornika i usmenim kulturama, a s druge strane u jeziku znanosti visoka sigurnost pripisuje izravno spoznatim znanjima, od kojih se najpouzdanijima drže osjetilno vizualno spoznata znanja, potvrđuje primarnost konceptualne metafore ZNANJE JE VIĐENJE⁹³ u ljudskom opojmljivanju stvarnosti, odnosno činjenicu da u ljudskom iskustvu (kako „pučkom“ tako i znanstvenom) spoznavanje počinje promatranjem. Nadalje, spoznaja se gradi induktivno - na temelju promatranja uočavaju se pravilnosti koje se pokušavaju kategorizirati i usustaviti. Pritom se naše „gledanje“, „nalaženje“ i „otkrivanje“ odvija u nekom društvenom kontekstu, u nekoj kulturi čija znanja, uvjerenja i pravila funkcioniranja moramo poznavati da bismo unutar tog konteksta mogli komunicirati i u konačnici bili prihvaćeni jer svaka komunikacija, pa tako i znanstvena, počiva na interakciji u kojoj se iskazi konstantno provjeravaju, odbacuju ili potvrđuju kao vjerodostojni. Tako se postizanje vjerodostojnosti nadaje kao jedna od temeljnih pragmatičkih funkcija komunikacije u općenitome smislu, te svakako jedna od najvažnijih funkcija komunikacije u znanosti.

Ovom doktorskom radnjom pokušali smo dati doprinos analizi znanstvenog diskursa na engleskome i hrvatskome jeziku promišljajući znanstveni diskurs i „znanstvene epistemologije“ kroz prizmu lingvističkog pojma *dokaznosti*, koji držimo vrijednim daljnjeg istraživanja i nepravedno zapostavljenim u našem jezikoslovlju. Polazeći od pretpostavke da je jedna od temeljnih komunikacijskih funkcija u znanstvenom diskursu retoričko konstruiranje uvjerljivosti i vjerodostojnosti, različite načine retoričkog konstruiranja informacija u znanstvenom diskursu promatramo kao različite dokazne strategije. Osnovni cilj naše analize bio je utvrditi koji se „tipovi znanja“, koji vidovi dokaznosti i koje vrste dokaznih značenja dadu iščitati iz jezičnih oblika koji se koriste u nekim tipičnim komunikacijskim situacijama u tekstovima analiziranih znanstvenih radova. Držimo da smo taj cilj ispunili do one mjere do koje nam je dopuštala metodologija koju smo koristili u analizi. Neka sljedeća istraživanja mogla bi se usmjeriti na prikupljanje kvantitativnih podataka poput frekvencije uporabe određenih jezičnih/funkcionalnih oblika u pojedinim dijelovima znanstvenog rada i pojedinim disciplinama na većem korpusu radova, što bi osiguravalo pouzdaniji uvid u diskursne preferencije i retoričke konvencije u pojedinim disciplinama. Osim toga, bilo bi vrijedno

⁹³ Za određenje pojma *primarne konceptualne metafore* vidi Stanojević (2013: 88)

ispitati i svijest i stavove znanstvenika o diskursnim konvencijama i načinima retoričkog konstruiranja uvjerljivosti u pojedinim disciplinama jer bez tih uvida ne možemo dokraja razumjeti kako funkcionira proces „akulturacije“ u ovladavanju zakonitostima znanstvenog diskursa. Naposljetku, spoznaje iz ovog istraživanja mogu poslužiti kao podloga za bilo koju vrstu kritičke analize znanstvenog diskursa i njegovog mjesta, uloge i potencijala kao „diskursa moći“ ili „diskursa istine“ u današnjem „postčinjeničnom“ društvu.

Zaključno, ovaj rad dokazuje da su glagoli izvješćivanja jedno od sredstava za izražavanje dokaznosti u znanstvenome diskursu, te da se njihova dokazna značenja ostvaruju kroz pragmatičke odrednice. Time se potvrđuje da je dokaznost stupnjevita kategorija koja se ne može proučavati izvan interpretacijskog okvira pragmatike.

LITERATURA

- Aikhenvald, A. i Dixon, R. (2003) *Studies in Evidentiality*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Aikhenvald, A. (2004) *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Aksu-Koç, A. (1978) "Aspect and modality in the children's acquisition of the Turkish past tense. Berkeley", University of California, neobjavljena doktorska disertacija.
- Aksu-Koç, A. i Slobin, D.I. (1986) "A psychological account of the development and use of evidential in Turkish", u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 159-167, Norwood, NJ: Ablex.
- Anderson (1986) "Evidentials, paths of change, and mental maps: typologically regular asymmetries", u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 273-312, Norwood, NJ: Ablex.
- Austin, J. L. (1946) „Other Minds“, u Urmson, J. O. i Warnock, G. J. (ur.) (1979) *Philosophical Papers*. Str. 76-116, OUP: Oxford.
- Austin, J. L (1962) *How To Do Things With Words*. Clarendon Press, Oxford.
- Barentsen, A. (1996) "Shifting points of orientation in modern Russian: Tense selection in "reported perception", u Janssen i van der Wurff (ur.) *Reported Speech: Forms and Functions of the Verb*, str. 15-25, John Benjamins Publishing Company.
- Bašić, I. i Veselica Majhut, S. (2017) "Explicit Author Reference in Research Articles in Linguistics in English and Croatian", u Cergol Kovačević, K. i Udier, S.L. (ur.) *Applied Linguistics Research and Methodology*, str.271-286. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Biber, D. i Finegan, E. (1989) "Styles of stance in English: lexical and grammatical marking of evidentiality and affect", *Text* 9 (1), str. 93-124.
- Blakemore, D. (1992) *Understanding Utterances*. Blackwell: Oxford.

- Boas, F. (1911) *The Handbook of American Indian Languages*. Bulletin 40, Part I, Bureau of American Ethnology, Washington D.C.: Government Printing Office.
- Boas, F. (1920) "The Methods of Ethnology", *American Anthropologist* 22, str. 311-321.
- Boas, F. (ur.) (1938) *General Anthropology*. D.C. Heath and Company, Boston, New York, Chicago, Atlanta, Dallas, San Francisco, London.
- Brown, P. i Levinson, S. C. (1978) "Universals in language usage: Politeness phenomena", u Goody, Esther N. (ur.) *Questions and Politeness*, str. 56-289, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bybee, J. (1985) *Morphology: A Study of the Relation between Meaning and Form*. Amsterdam: John Benjamins.
- Bybee, J., Perkins, R. i Pagliuca, W. (1994) *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) (1986) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood, NJ: Ablex.
- Charles, Maggie (2006) "Phraseological patterns in reporting clauses used in citation: a corpus-based study of theses in two disciplines". *English for Specific Purposes* 25: 310-331.
- Chávez Muñoz, M. (2013) "From I to D: Pronominal Discourse Functions Across the Sections of Research Articles". *International Journal of Applied Linguistics and English Literature* 2 (3)
- Chung, S. i Timberlake, A. (1985) "Tense, Aspect and Mood", u Shopen, T. (ur.) *Language Typology and Syntactic Description, Volume III, Grammatical Categories and the Lexicon*, str. 202-258. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1976) *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crompton, P. (1997) "Hedging in academic writing: some theoretical problems", *English for Specific Purposes* 16 (4), str. 271-287.
- Crystal, D. (1991) *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (3rd ed.). Oxford: Blackwell.

- Čaušević, E. (1996) *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Čulić-Viskota, A. (2008) „Kodiranje dokaznosti u engleskom i hrvatskom jeziku: kontrastivna analiza“, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, neobjavljena doktorska disertacija.
- De Haan, F. (1999) “Evidentiality and Epistemic Modality: Setting Boundaries”, *Southwest Journal of Linguistics* 18 (1).
- De Haan (2005) “Encoding speaker perspectives: Evidentials”, u Frajzynger, Z., Hodges, A. I Rood, D. S. (ur.), *Linguistic Diversity and Language Theories*, str. 379-395. John Benjamins Publishing Company.
- Dixon, R.M.W. (1995) “Complement clauses and complementation strategies”, u Palmer, F.R. (ur.) *Grammar and Meaning. Essays in Honour of Sir John Lyons*. str. 175-200, Cambridge: Cambridge University Press.
- DuBois, J.W. (1986) “Self-evidence and ritual speech”, u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 313-336. Norwood, NJ: Ablex.
- Fillmore, C. J. (1982) “Frame Semantics”, u The Linguistic Society of Korea (ur.) *Linguistics in the Morning Calm. Selected Papers from SICOL – 1981*. Seoul: Hanshin Publishing Company. str. 111-137.
- Finegan, E. (1995) “Subjectivity and subjectification: an introduction”, u Stein, D. I Wright, S. (ur.) *Subjectivity and Subjectification: Linguistic Perspectives*. str. 1-15. Cambridge: Cambridge University Press.
- Floyd, Rick. R. (1993) “The Structure of Wanka Quechua Evidential Categories”, neobjavljena doktorska disertacija, UC San Diego.
- Francis, G., Hunston, S. i Manning, E. (1996) *Collins COBUILD grammar patterns I: Verbs*. London: Harper Collins.
- Frawley, W. (1992) *Linguistic Semantics*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.

- Frajzynger, Z. (1985) "Truth and the indicative sentences", *Studies in language* 9, str. 243-254.
- Friedman, V. A. (1986) "Evidentiality in the Balkans: Bulgarian, Macedonian, and Albanian", u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood, NJ: Ablex.
- Friedman, V. A. (2003) "Evidentiality in the Balkans with special attention to Macedonian and Albanian", u Aikhenvald, A.Y. i Dixon, R.M.W. (ur.) *Studies in Evidentiality*. Amsterdam: John Benjamins.
- Geld, R. (2006) "Konceptualizacija i vidovi konstruiranja značenja: temeljne kognitivnolingvističke postavke i pojmovi", *Suvremena lingvistika* 62, str. 183-211.
- Givón, T. (1982) „Evidentiality and epistemic space“, *Studies in Language* 6, str. 23-49.
- Givón, T. (2001) *Syntax: An Introduction, vol. I*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. (new edition of *Syntax: A Functional-Typological Introduction*, 1984).
- Grice, H. P. (1975) „Logic and Conversation“, u Cole, P. i Morgan, J. (ur.) *Syntax and Semantics*, vol. 3, *Speech Acts*, New York: Academic Press, str. 43-58.
- Grice, H. P. (1989) *Studies in the Way of Words*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press,
- Hardman, M. (1986) „Data-Source Marking in the Jaqi languages“, u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 113-136, Norwood, NJ: Ablex.
- Harwood, N. (2005) "“We Do Not Seem to Have a Theory . . . The Theory I Present Here Attempts to Fill This Gap’: Inclusive and Exclusive Pronouns in Academic Writing”. *Applied Linguistics* 26 (3), str. 343-375.
- Hill, J. i Irvine, J.T. (ur.) (1992) *Responsibility and Evidence in Oral Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hopper, P.J. i Traugott, E.C. (1993) *Grammaticalisation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hunston, S. i Thompson, G. (2000) *Evaluation in text. Authorial stance and the construction of discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Hyland, K. (1995) "The author in the text: hedging scientific writing", *Hong Kong papers in linguistics and language teaching* 18, str. 33-42.
- Hyland, K. (1996) "Talking to the academy: Forms of hedging in science research articles", *Written Communication* 13, str. 251-281.
- Hyland, K. (1998) *Hedging in scientific research articles*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hyland, K. (1999) Academic Attribution: Citation and the Construction of disciplinary knowledge. *Applied Linguistics*, 20, 341-367.
- Hyland, K. (2000) *Disciplinary Discourses: Social Interactions in Academic Writing*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Hyland, K. (2001) "Humble servants of the discipline? Self-mention in research articles", *English for Specific Purposes* 20 (3), str. 207-226.
- Hyland, Ken. (2002) "Authority and invisibility: Authorial identity in academic writing." *Journal of Pragmatics* 34 (8): 1091-1112.
- Hyland, K. (2005) "Stance and engagement: a model of interaction in academic discourse", *Discourse Studies*, 7(2), str. 173-192.
- Hyland, K. (2010) "Constructing proximity: Relating to readers in popular and professional science. *Journal of English for Academic Purposes* 9 (2), str. 116-127.
- Hyland, K. (2011). "Disciplines and discourses: social interactions in the construction of knowledge" u Starke-Meyerring, D., Paré, A., Artemeva, N., Horne, M. i Yousoubova, L. (ur.) *Writing in Knowledge Societies*, str. 193-214. West Lafayette, IN, U.S.A.: Parlor Press and the WAC Clearinghouse.

- Ifantidou, E. (1994) "Evidentials and Relevance", University College London, neobjavljena doktorska disertacija.
- Ifantidou, E. (2001) *Evidentials and Relevance*. Amsterdam: John Benjamins.
- Ivanic, R. i Simpson, J. (1992) "Who's Who in Academic Writing?" u Fairclough, N. (ur.) *Critical Language Awareness*, str. 141-173. Harlow: Longman.
- Ivanic, R. (1998) *Writing and identity: The discoursal construction of identity in academic writing*. Amsterdam: Benjamins.
- Jacobsen, W. H., Jr. (1986) "The Heterogeneity of Evidentials in Makah", u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood, NJ: Ablex.
- Jakobson, R. (1957) *Shifters, verbal categories and the Russian verb*. Cambridge, Massachusetts: Department of Slavic Languages and Literatures, Harvard University.
- Janssen, T.A.J.M. i van der Wurff, W. (ur.) (1996) *Reported Speech: Forms and Functions of the Verb*. Amsterdam: John Benjamins.
- Kuo, C-H. (1999) "The use of personal pronouns: Role relationships in scientific journal articles", *English for Specific Purposes* 18 (2), str. 121-138.
- Lakoff, G. (1973) "Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts", *Journal of Philosophical Logic* 2(4), str. 458-508.
- Lakoff, G. (1987) *Women, Fire and Dangerous Things*. The University of Chicago Press.
- Lakoff, R. (1975) *Language and Woman's Place: Text and Commentaries (Studies in Language and Gender)*. New York: Harper and Row.
- Langacker, R. (1987) *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R. (1990) „Subjectification“, *Cognitive Linguistics* 1, str. 5-38.
- Langacker, R. (1991) *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. II: Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.

- Langacker, R. (2003) „Extreme subjectification: English tense and modals“, u Cuykens, H., Berg, T., Dirven, R. i Panther, K-U. *Motivation in Language: Studies in honour of Gunter Radden*. Current Issues in Linguistics Theory 243. Str. 3-26. John Benjamins Publishing Company.
- Latour, B. (1987) *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Milton Keynes: Open University Press.
- Lee, D. D. (1938) “Conceptual implications of an Indian language”, *Philosophy of Science* 5, str. 89-102.
- Lyons, J. (1977) *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, J. (1982) “Deixis and subjectivity: *Loquor, ergo sum?*”, u Jarvella, R.J. i Klein, W. (ur.) *Speech, Place and Action: Studies in Deixis and Related Topics*. Str. 101-124. Chichester: John Wiley & Sons.
- Matasović, R. (2001) *Uvod u poredbenu lingvistiku*, Matica hrvatska.
- Matešić, M. i Marot Kiš, D. (2015) „Pragmatika gramatičkih oblika: morfološka i sintaktička sredstva kao načini za iskazivanje uljudnosti“, *Fluminensia* 27 (2), str. 103-116.
- Matešić, M. i Marot Kiš, D. (2015) „Doprinos analize diskursa pragmalingvističkim razmatranjima“, izlaganje na 29. međunarodnom znanstvenom skupu Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku „Metodologija i primjena lingvističkih istraživanja“, Zadar 24.-26.5.2015., dostupno na: <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=767340>
- Matešić, M. i Memišević, A. (2016) „Pragmatics of adjectives in academic discourse: from qualification to intensification“, *Jezikoslovlje* 17 (1-2), str. 179-206.
- Matthews, P.H. (1997) *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Mithun, M. (1986) „Evidential diachrony in Northern Iroquoian“, u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 89-112, Norwood, NJ: Ablex.

- Molino, A. (2010) "Personal and impersonal authorial references: A contrastive study of English and Italian Linguistics research articles", *Journal of English for Academic Purposes* 9, str. 86-101.
- Mur Dueñas, P. (2007) "'I/we focus on...': A cross-cultural analysis of self-mentions in business management research articles", *Journal of English for Academic Purposes* 6, str. 143-162.
- Mushin, I. (2001) *Evidentiality and epistemological stance: Narrative retelling*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Nichols, J. (1986) "The Bottom Line: Chinese Pidgin Russian", u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 239-260, Norwood, NJ: Ablex.
- Oswalt, R.L. (1986) "The Evidential System of Kashaya", u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 29-45, Norwood, NJ: Ablex.
- Palmer, F. (1986) *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F.R. (2001) *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosch, E. (1978) "Principles of Categorization", u Rosch, E. i Lloyd, B.B. (ur.) *Cognition and Categorization*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Rundblad, G. (2007) "Impersonal, General, and Social. The Use of Metonymy Versus Passive Voice in Medical Discourse", *Written Communication* 24 (3), str. 250-277.
- Sapir, E. (1911) "Some aspects of Nootka language and culture", *American Anthropologist* 13, str. 15-28.
- Sapir, E. (1921) *Language: An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace and Co.
- Sapir, E. "The Status of Linguistics as a Science", *Language* 5, str. 207-214.

- Schlichter, A. (1986) "The Origins and Deictic Nature of Wintu Evidentials", u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 46-60, Norwood, NJ: Ablex.
- Searle, J. i Vanderveken, D. (1985) *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge: CUP.
- Silić, J. (1984) *Od rečenice do teksta: Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva*. Zagreb: Sveučilišna naklada „Liber“.
- Silić, J. i Pranjković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Silić, J. (2006) *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Slobin, D. I. i Aksu, A. A. (1982) „Tense, aspect, modality and more in the use of the Turkish evidential“, u Hopper, P. (ur.) *Tense-Aspect: Between Semantics and Pragmatics*. Typological Studies in Language 1, str. 185-200. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Shaw, P. (1992) Reasons for the correlation of voice, tense, and sentence function in reporting verbs. *Applied linguistics*, 13(39), 302-319.
- Shaw, P. (2003) "Evaluation and promotion across languages", *Journal of English for Academic Purposes* 2, str. 343–357.
- Shaw, P. i Vassileva, I. (2009) "Co-evolving academic rhetoric across culture; Britain, Bulgaria, Denmark, Germany in the 20th century", *Journal of Pragmatics* 41, str. 290-305.
- Simons, M. (2007) "Observations on Embedding Verbs, Evidentiality, and Presupposition" *Lingua* 117 (6), str. 1034 - 1056.
- Sperber, D., i Wilson, D. (1986) *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Stanojević, M-M. (2013) *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa.

- Strawson, P. (1971) „Intention and Convention in Speech Acts“, u Strawson, P. *Logico-Linguistic Papers*. str. 149-169, London: Methuen & CoLtd.
- Swadesh, M. (1939) “Nootka internal syntax”, *International Journal of American Linguistics* 9, str. 77-102.
- Swales, J. M. (1986) Citation analysis and discourse analysis. *Applied linguistics*, 7, 39-56.
- Swales, J. M. (1990) *Genre Analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swales, J. M. (2004) *Research Genres: Explorations and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sweetster, E. E. (1990) *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tabakowska, E. (2005) *Gramatika i predočavanje. Uvod u kognitivnu lingvistiku*. preveli i prilagodili M.-M. Stanojević i B. Kryzan-Stanojević. Zagreb: FF press.
- Tang, R. i John, S. (1999) “The ‘I’ in identity: Exploring writer identity in student academic writing through first person pronoun”, *English for Specific Purposes* 18 (S1), str. 23-39.
- Taylor, J. (2002) *Cognitive Grammar*. Oxford University Press.
- Thomas, S. i Hawes, T. P. (1994) Reporting verbs in medical journal articles. *English for Specific Purposes* 13 (2).
- Thompson, G. i Ye, Y. (1991) Evaluation in the reporting verbs used in academic papers. *Applied Linguistics*, 12 (4), 365-382.
- Thompson, G. (1994) *Collins Cobuild English Guides 5: Reporting*. London: Harper Collins Publishers.
- Thompson, G. i Thetela, P. (1994) “The sound of one hand clapping: The management of interaction in written discourse”, *Text* 15 (1), str. 103-127.

- Thompson, G. i Hunston, S. (2000). "Evaluation: an Introduction" u Thompson, G. i Hunston, S. (ur.) *Evaluation in text: Authorial stance and the construction of discourse*, str. 1-27. Oxford: Oxford University Press.
- Thurgood, G. (1986) "The nature and origins of the Akha evidential system", u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 214-222, Norwood, NJ: Ablex.
- Traugott, E. C. (1989) "On the rise of epistemic meanings in English: an example of subjectification in semantic change", *Language* 65 (1), str. 31-55.
- Traugott, E. C. (1995) "Subjectification in gramaticalisation", u Stein, D. I Wright, S. (ur.) *Subjectivity and Subjectification: Linguistic Perspectives*. Str. 31-54. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuđman Vuković, N. (2007) "Glagoli govorenja u engleskome i hrvatskome jeziku: sintaktičko-semantička analiza", Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, neobjavljena doktorska disertacija.
- Tuđman Vuković, N. (2010) *Glagoli govorenja: kognitivni modeli i jezična uporaba*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Urmson, J. (1963) „Parenthetical verbs“, u Caton, C. (ur.) str. 220-240. *Philosophy and ordinary language*. Urbana: University of Illinois Press.
- Van Valin, R.D. Jr. i LaPolla, R.J. (1997) *Syntax: structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vassileva, I. (1998) "Who am I/who are we in academic writing? A contrastive analysis of authorial presence in English, German, French, Russian and Bulgarian", *International Journal of Applied Linguistic* 8 (2), str. 163-190.
- Weber, D.J. (1986) "Information Perspective, Profile and Patterns in Quechua", u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 137-155, Norwood, NJ: Ablex.
- Wierzbicka, A. (1988) *The Semantics of Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.

- Wierzbicka, A. (1994) "Semantics and epistemology: The meaning of "evidential" in a cross-linguistic perspective", *Language Sciences* 16, str. 81-137.
- Willett, T. (1988) "A cross-linguistic survey of the grammaticalisation of evidentiality", *Studies in Language* 12 (1), str. 51-97.
- Woodbury, A.C. (1986) "Interactions of tense and evidentiality: a study of Sherpa and English", u Chafe, W. i Nichols, J. (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. str. 188-202, Norwood, NJ: Ablex.
- Yang, L. (2013) Evaluative Function of Reporting Evidentials in English Research Articles of Applied Linguistics. *Open Journal of Modern Linguistics*, 2 (3), 119-126.
- Zadeh (1971) "Fuzzy languages and their relation to human intelligence". in: *Proceedings of the International Conference Man and Computer*, Bordeaux, France. Basel: S. Karger, pp. 130-165.
- Žic Fuchs, M. (1988) "„Ograđivanje“ i „dokazivanje“ u govornom jeziku", *Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo* 1-2, str. 164-172.
- Žic Fuchs, M. (1991) Znanje o jeziku i znanje o svijetu. Zagreb: SOL.
- Žic Fuchs, M. i Tuđman Vuković, N. (2000) "Pričati: "novi" lik u priči o glagolima govorenja", *Filologija* 35, str. 141-150.
- Žic Fuchs, M. (2009) *Kognitivna lingvistika i jezične strukture: engleski present perfect*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Rječnici

- Anić, V. (1998) *Rječnik hrvatskoga jezika*. treće, prošireno izdanje, Zagreb: Novi Liber.
- Klaić, B. (2002) *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary*, 7th edition, Oxford University Press, 2005.

The New International Webster's Comprehensive Dictionary of the English Language,
Trident Press International, 1998.

The New Oxford Dictionary of English, Oxford University Press, 2001.

Životopis

Ivana Bašić rođena je 1975. godine u Koprivnici. Osnovnu i srednju školu završila je u Križevcima. 1993. godine upisala je dvopredmetni studij anglistike i kroatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Diplomirala je 1999. godine. Od 1999. do 2002. godine honorarno je radila za Ministarstvo europskih integracija na projektima prevođenja europske pravne stečevine. Od 2000. do 2004. godine radila je kao profesor engleskog jezika u Školi primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu, a od 2002. do 2005. kao predavač engleskog jezika na Zagrebačkoj školi ekonomije i managementa u Zagrebu. Od 2001. godine radi kao lektor vanjski suradnik na Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, na kojem je 2004. godine primljena u stalni radni odnos u zvanju lektora. 2008. godine izabrana je u zvanje višeg lektora. Na Odsjeku za anglistiku dosad je izvodila nastavu na preddiplomskome studiju, u kolegijima Suvremeni engleski jezik 1, 2 i 3, Analiza engleskih tekstova i Kulture Velike Britanije i SAD-a. Od 2005. do 2010. radila je kao ispitivač za međunarodne Cambridge ESOL ispite u organizaciji Britanskog savjeta u Zagrebu. Od 2008. do 2014. godine radila je na projektu državne mature za predmet Engleski jezik kao članica peteročlane stručne radne skupine za izradu ispitnih materijala. Za Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta više je puta recenzirala udžbenike engleskoga jezika za primjenu u srednjim i osnovnim školama. Objavila je četiri izvorna znanstvena rada, tri sveučilišna priručnika, te sudjelovala na više domaćih i međunarodnih znanstvenih i stručnih skupova.

Objavljeni izvorni znanstveni radovi

Bašić, I. i Veselica Majhut, S. (2017) "Explicit Author Reference in Research Articles in Linguistics in English and Croatian", u: Cergol Kovačević, K. i Udier, S.L. (ur.) *Applied Linguistics Research and Methodology*, str.271-286. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.

Veselica-Majhut, S. i Bašić, I. (2013) „From foot to meter: Rendering of culture-specific items in popular fiction translations from English to Croatian“, u: Peti-Stantić, A., Stanojević, M.-M. i Antunović, G. (ur.) *Language Varieties between Norms and Attitudes*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.

Bašić, I. i Majerović, M. (2013) „It happened“ rather than “it was happening“ – problems in conceptualizing the core meanings of the progressive aspect in English“, u: Peti-Stantić, A., Stanojević, M.-M. (ur.) *Jezik kao informacija*, str. 223-238, Zagreb: Srednja Europa.

Bašić, I. i Zubak, M. (2004) „The Use and Perception of Weak Forms“, *Strani jezici* 33 (2004)

Objavljeni sveučilišni priručnici

Bašić, I., Majerović, M. i Zubak Pivarski, M. (2016) *Grammar Workbook for Contemporary English Language 1*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Bašić, I. i Zubak Pivarski, M. (2013) *A Reader for Contemporary English Language 1 and 2*. Zagreb: FF press.

Veselica-Majhut, S. i Bašić, I., Zubak, M. (2007) *Syntax workbook for university students of English*. Zagreb: FF press.